

C

2-6

ANDHRA

NAMA

SANGRAHAMU.

ANDHRA

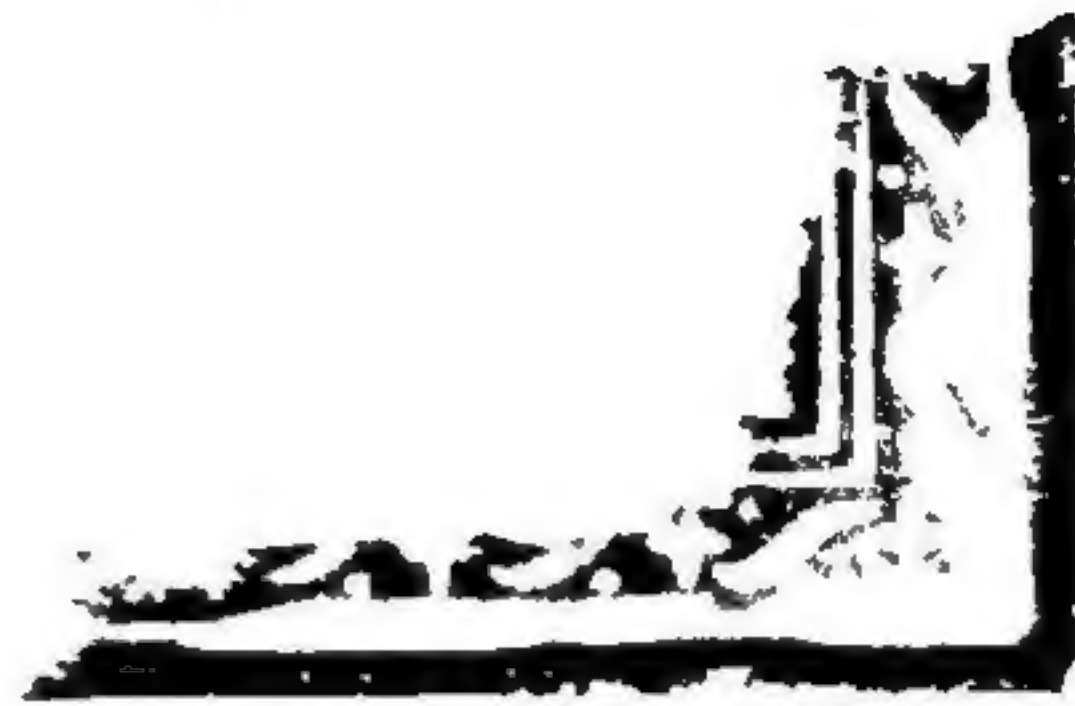
NAMA

SESHAMU

&

SAMBHA

NIGHANTUVU

6/0-V-6

TPLA 102198
శ్రీ ర స్తు.

ఆంధ్ర నిఘంటు త్రయము

స టీ క ము.

అకాశాదిశబ్దానుక్రమణికా సహితము.

ఆంధ్రనామసంగ్రహము, ఆంధ్రనామ శేషము,

సాంబనిఘంటువు.

బ్రహ్మశ్రీ,

పండిత పురాణం - సూర్యనారాయణతీర్థలవారిచే

బరిష్కృతము.

మ ద్యాన్.

ఆనంద ముద్రణాలయము ద్రితము

ఆర్. వెంకటేశ్వర్ అన్వేష్ వారిచే

బ్ర క టీ త ము,

1921.

11

DO NOT WRITE IN THESE SPACES

ప్రస్తావన.

భాషావ్యుత్పత్తికి మిక్కిలి యావశ్యకము లగునిఘంటువులు తెనుఁగునకుఁ బెక్కులు గానంబడుచున్నవి. అందుఁగొన్ని యకారాదిక్రమమునను దక్కినవి వర్గాదిరూపమునను విరచింపఁబడియున్నవి. మొదటివానియందుఁ దలఁచినశబ్దమును దోడనే చూచుకొనునట్టియానుకూల్యముచాలఁ గలదు గాని రెండవవానియందు నొక్కొక్కవిషయముతోడ దానిని సంబంధించినవి యెల్లను నొక్కటిగా వర్గరూపమునఁ గూర్చఁబడి యుండుటయేకాక ప్రతిశబ్దము నించుమించుగాఁ బర్యాయములతోనెల్లఁ గూడియుండుటయుఁ గలదు గాన నిట్టివాని వలన భాషాపరిజ్ఞానము మిక్కిలి సులభముగాను బూర్ణముగాను మఱింతత్వరితముగాను సమకూఱుచున్నది. ఇంతే కాక యిట్టి నిఘంటువులెల్ల బహుతరముగాఁ బరిమితములును బద్యాత్మకంబులునై, ధారణకు మిక్కిలి యనుకూలంబులుగా నుండుటవలనఁ గంతపాఠముగా వల్లింపఁబడునవై, యట్లు వల్లించువారికిఁ గోరినపుడెల్లఁ బుస్తక సాహాయ్య మక్కఱలేక కొంగుముడివలె నుపయోగించుచుండును. ఇందుఁగల యాంధ్రనామసంగ్రహము, ఆంధ్రనామ శేషము, సాంబనిఘంటువు ననెడి యీమూఁడునిఘంటువులు నిట్టివే. ఇదియ వీనిని సటికముగా ముద్రించుటకు ముఖ్యకారణము.

ఆంధ్రనామసంగ్రహము రచించినకవి వైఁడిపాటిలక్ష్మణకవి. ఇతఁ డేకామమంత్రి పుత్రుండు. కాండిన్యగోత్రుఁడు.

ఈ గ్రంథమును గాళీవిశ్వనాథుని కంఠముచేయుటం బట్టి శైవుఁ
డని తెలియుచున్నది. ఇతఁ డేకాలమువాఁడో సూటిగాఁజెప్పట
కాధారములేదు. ఆంధ్రనామ శేషమును రచించిన అడిదము
సూరకవి యతనిని బేరుకొనియున్నాఁడు. అతఁడు క్రీ. వె. 1750
సం-1780, లలో నుండినట్లు కవిచరిత్రలవలనఁ దెలియుటంబట్టి
లక్ష్మణకవి యంతకుఁ, బూర్వమం దుండినవాఁడని యేర్పడు
చున్నది. ఇది దేవవర్గు, మానవవర్గు, స్థావరవర్గు, తిర్యగ్వర్గు,
నానార్థవర్గు అని యైదుభాగములుగా విభక్తము. ఇందుఁగొన్ని
యప్రామాణికములగు 'శబ్దరూపాదు లందందుఁగలవు. ఇందు
దేవవర్గున నిండిపరమగు 'చట్టుపల్ దెగ గట్లఁ గొట్టెడుజెట్టి'
యనుపద్యమునందు 'దుగబొట్లపిరుదయైదుకనుంగవలవేల్పు'
అనుసమాసములో 'పిరుద' యనుశబ్ద మొకటికనుపట్టుచున్నది.
ఇది పిఱుఁదుశబ్దము సప్తమ్యేకవచన మైనచో నప్పుడు వ్యస్త
పద మగును గాఁబట్టి యాసమాసము నడుమ నుండఁదగదు.
కావున నిది పిఱిఁది యని యుండవలయును. అయినను బెక్కు
ప్రతులందు 'పిరుద' యనియే రూపము గనఁబడుచున్నది. ఈ
రూపమున కుపబలముగా నాంధ్రనామ శేషమున 'తొడరుం
బశ్చద్భాగము, వెడ యనఁగా వెనుకయనఁగఁ బిరుద యనం
గన్" అనిదానిప్రతులు పెక్కింటఁ జూపట్టుచున్నది. నిఘంటు
కారులు తొలుత దీని నెట్లు వ్రాసియుండిరో తెలియదు గాని
యూరెండు నిఘంటువులయందును నించుమించుగా వాని
ప్రతు లన్నింటను పిరుద యనియే రూపము కానఁబడుటచే
నట్టియకారాంతశబ్దము వేటొకటికలదేమో యనిసందియము
కలుగుచున్నది కానిప్రయోగములందది చాలమృగ్యమగుటచే
సమంజస మనటకు సాహసము పుట్టకున్నది. కావున దానిని

పిఱిఁది యనియే దిద్దియున్నాఁడను. బూరుగుశబ్దము బూర
గొమ్మనకును బూరుగుచెట్టునకును బేరుగాఁ జెప్పఁబడియున్నది
కాని మొదటియర్థము 'బూరగ' యనుశబ్దమునకే కాని
'బూరుగు'నకుఁ గానిపింపదు. తాళవృక్షవాచక మగు తాడు
శబ్దమునకు రజ్జు వనియు నర్థాంతరము చెప్పఁబడియున్నది.
త్రాడుశబ్దమునకే యాయర్థము చూపట్టుచున్నది కాని 'తాడు'
నకుఁ గాదు. కైదువు, నెమిలి, జమిలి అనునీమూఁడుశబ్దము
లును వరుసగా కైదువ, నెమలి, జమిలి యనిప్రతులయం
దెల్లఁ గానిపించుచున్నవి.

ఆంధ్ర నామశేషము.

దీనిని రచించినకవి అడిదము సూరన; బాలభాస్కరుని
పుత్రుఁడు. ఇతఁడు నియోగి; మఱి కవిజనరంజనము, కవినం
శయ విచ్ఛేదము, ఆంధ్రచంద్రాలోకము, రామలింగేశ్వర
శతక మని నాలుగు గ్రంథములనుగూడ రచించెను. ఇతఁడు
పదునెనిమిదవ శతాబ్దమునం దున్నట్లు చెప్పఁబడినది. ఈ
ఆంధ్రనామశేషము చాలనిర్దుష్టముగా నున్నది. ఆంధ్రనామ
సంగ్రహమున లేని శబ్దములను నిది తెలుపుచున్నది. ఇది వర్ణ
లుగా విభక్తము కాదు.

సాంబనిఘంటువు.

ఇది కస్తురిరంగకవిచే రచింపఁబడినది. ఇతఁడు వేంక
టేశ్వరాంధ్రమును జూచియే దీనిని రచించెనని చెప్పవచ్చును.
ఆయాపదముల కానిఘంటువునఁ గల పర్యాయముల నట్లే
దీనియందుఁ బెక్కుచోట్ల నుంచియుండుటఁ జూడవచ్చును.
వేయేల! దానినిగొనియేరంగకవి దీనిని రచింపఁజాలినాఁడనుట
సాహసముకాదు. అయిన నది దీనికంటెఁ గొంతవిపులము

గాను మఱింత ప్రౌఢముగాను మిగుల సలక్షణముగాను జూప
ట్టుచున్నది. ఇందుఁ బ్రయోగసిద్ధములుగాక వ్యవహారై కశర
ణంబులగు శబ్దంబులును, వ్యాకరణదుష్టంబులగు శబ్దరూపంబు
లును బెక్కులు గానంబడుచున్నవి. ముఖ్యములై నవాని నెత్తి
ప్రాసెద. నేఁడుశబ్దము అక్కినేఁడు మొదలగు తెనుఁగుదేశపుఁ
బురుషనామములందు రాజు అనునర్థము కలదై కానిపించు
చున్నదికాని ప్రయోగదృశ్యముకాదు. కార్పూరి యని పెక్కు
ప్రతులందుఁ జూపట్టుటచేతను వ్యవహారమాత్రదృశ్యంబులగు
నిట్టిశబ్దంబు లిం దనేక ముండుటచేతను దీని నట్లే యునిచినాఁ
డను. ఇటీవల ముద్రితములైన ప్రతులలో నిది నేర్పరి యని
డిద్దఁబడియున్నది కాని యాదిద్దుపా టెంతవఱకు యుక్తమో
తెలియరాదు. అట్లు శబ్దమునకుఁ బర్యాయముగా అటుత
శబ్దము చెప్పఁబడియున్నది. ఈశబ్దమును 'అట్లు' శబ్దమునకంటె
వేతైన దానినిగా గ్రహించినట్లుతోఁచుచున్నది. పారితోషికవా
చకమగు 'పసదనము'నకు అన్నమనెడి యర్థము విచారణీయము.
జాగిలి యను శబ్దము దండపర్యాయ మగువిశేష్యముగా నెచ
టను గానము. దీనికి మూల మగువేంక టేశ్వరాంధ్రమునఁగల
'జాగిలుట' అనుక్రియనుండి జాగిలియను విశేష్యమును దీసి
నట్లున్నది, 'చాగిలు' అనుక్రియయే యిట్లు తప్పగా గ్రహింపఁ
బడియిందొనని తోఁచెడిని. బటుది, మద్ధత్తు, పరాలు ననెడి
యీమూఁడుశబ్దములు వ్యవహారమాత్రసిద్ధంబులుగాని ప్రయో
గములందు మృగ్యములు గాకున్నవి. గొనయమే మార్వీవాచ
కముకాని గొనముకాదు. వేంక టేశ్వరాంధ్రమునఁగల వెక్కి
రింతమెకము, గుర్గురించుమెకము, చప్పరించుమెకము, మ్రాని
పోటుపులుఁగు, అనువానిలోని యుత్తరపదములను విడిచి

శ్రీ రస్తు.

స టీ కాంధ్ర నామ సంగ్రహము

దేవ వద్దు.

అవతారిక.

వైదికపాటికవిలక్ష్మణమంత్రిత్యాంధ్రనామ సంగ్రహమనెడి యీ నిఘంటువును రచియింపఁ బూని యిది నిర్విఘ్నముగా పరిసమాప్తి నొందుటకొఱకు నాదియందు నిష్ఠదేవతా నమస్కార రూపమంగళము నాచరించువాఁడై యిట్లాచరించుట శిష్టాచారమని శిష్యజనులకుఁ దెలియుట కొఱకు నామంగళమును గ్రంథరూపముగా 'శ్రీపతివంద్య' నను తొలు పద్యమున నిబంధించుచున్నాఁడు. పిదపరెండుపద్యములందును దనయిష్టదైవ మగు విశ్వనాథునికి స్తుతి పూర్వకముగా నీగ్రంథము సంకీర్తము సేయుటయు, గ్రంథనామము స్వనామము మున్నగునవియుఁ దెలుపుచున్నాఁడు. మొదటి*మూఁడు పద్యములు నేకాన్వయము గలవి యని యెఱుంగునది.

క. శ్రీపతివంద్య, విశాలా

శ్రీపతిని/భజించి/యిష్టసిద్ధుల/వరుసం/

బ్రాహ్మింపఁగ/గణనాథుని,

శ్రీపాదంబులకు నెఱఁగి ౧ చెందినవేడ్కన్.

1

* ఇట్లు ఏకాన్వయముగల పద్యములు శక మనఁబడును. కావ్యాదులందుఁగు శకముఁ జెప్పవాడుక తఱచుగాఁ గానంబడుచున్నది.

క. నతభ క్తలోకరక్షా

రతికిం | జంచత్కృపాతరంగితమతికిన్ |

శతమఖముఖసురనుతिसం

గతికిన్ మహిమోన్నతికిని | ర గాశీపతికిన్ |

2

తే. అంకిత మొనర్తు | దేనుఃగుపే ర శ్ల రసి | కూర్చి |

గరిమతో | నాంధ్రనామసంగ్రహ మనంగ |

నమరుకృతి ధ బైడిపాటి యేకామ్రమంత్రి |

సుతుడన్ గవిలక్ష్మణాఖ్యుడన్ | సుజనహితుడన్ |

టీ. ఇష్టసిద్ధులన్ - ఇష్ట = కోరఁబడిన, సిద్ధులన్ = పనులు చక్కఁబడు
టలను, వరుసన్ = క్రమముగా, ప్రాపింపఁగన్ = పొందుటకు, శ్రీపతి
పంద్యున్ - శ్రీ = సంపదధిస్థాన దేవత యగులక్ష్మీదేవికి, పతి = నాయకుడ
శ్రీమన్నారాయణునికి, పంద్యున్ = ఆరాధింపఁదగ్గవాడైన, వికాలాక్షి
పతిని = వికాలాక్షియనెడు పేరిటఁ బ్రసిద్ధిపొంది యుండుపార్వతీదేవికి పెని
మిటియగు విశ్వేశ్వరుని, భజించి = నేవించి, గణనాథుని శ్రీపాదంబులకున్ -
గణ = ప్రమథాదిగణములకు, నాథుని = ప్రభువగు విశ్వేశ్వరునియొక్క, శ్రీ
పాదంబులకున్ = శుభకరము లగునడుగులకు, ఎఱఁగి = వందనము సేసి
చెందిన = పొందిన, వేడ్కన్ = ఆనందముతో, బైడిపాటి యేకామ్రమంత్రి
సుతుడను = బైడిపాటి యనుగృహనామము గల యేకామ్రమంత్రికి
బుత్తుఁడును, సుజనహితుడన్ - సుజన = సత్పురుషులకు, హితుడన్ = యిష్టుఁ
డైనవాఁడును, కవిలక్ష్మణాఖ్యుడన్ - కవిలక్ష్మణ = కవిలక్ష్మణుడనెడి, అఖ్యుఁ
డన్ = నామముగలవాఁడు నగు నేను, తెనుఁగుపేర్లు = ఆంధ్రభాషాశబ్దము
లను, అరసి = విఖిలాంధ్రగ్రంథములయందు విమర్శించి, కూర్చి = ఆయా
పర్యాయములతోఁజేర్చి, ఆంధ్రనామసంగ్రహము - ఆంధ్రనామ = తెనుఁగు
వాటలయొక్క, సంగ్రహము = సంక్షేపించి చెప్పట, అనంగన్ = అని
వ్యవహరించుటచేత, గరిమతోన్ = గౌరవముతో, అమరు = తగియుండెడి,
కృతిన్ = గ్రంథమును, నతభ క్తలోకరక్షారతికిన్ - నత = నమస్కరించు

వారును, భ క్త = భ క్తులును అగు, లోక = జనులయొక్క, రత్న = కాపాడుట
యందు, రతికిన్ = ఆస క్తిగలవాఁడును, చంచల్కృపాతరంగితమతికిన్ - చం
చత్ = కదలుచునుండెడు, కృపాతరంగిత = ద మార సతరంగములతోఁగూడిన,
మతికిన్ = మానసంబుగలవాఁడును, శతమఖముఖసురనుతి సంగతికిన్ - శతమఖ
ముఖ = దేవేంద్రుఁడు మొదలైన, సుర = దేవతలయొక్క, నుతి = స్తోత్ర
ములయొక్క, సంగతికిన్ = సంపర్కము కలవాఁడును, మహిమోన్నతికిని =
ప్రభావాధిక్యముగల వాఁడునై యున్నట్టి, కాశీపతికిన్ - కాశీ = వారణాసీ
పురికి, పతికిన్ = ప్రభువగు విశ్వేశ్వరునికి, అంకితము = ఆవిశ్వేశ్వరునిపేరఁ
గృతినిచ్చుటను, ఒనర్తున్ = చేయుదును.

అవతారిక. ఇపుడు గ్రంథకర్త తానుజేయఁబూనిన గ్రంథమునందు
సంకేతంబును దెలియఁ జేయుచున్నాఁడు.

తే. దేవ మానవ స్థావరతిర్యగాఖ్య
వర్గు లొనరింతు నానార్థవర్గుఁ గూడ
వర్గములు గాఁగఁ గూర్తు నాహ్వానుములందు
నిడుదు వివరించు నెడల సంస్కృతపదంబు.

4

టీ. దేవమానవస్థావరతిర్యగాఖ్యవర్గులు = దేవవర్గు, మానవవర్గు, స్థావర
వర్గు, తిర్యగ్వర్గు అను పేళ్లుగల నాలుగువర్గులను - నానార్థవర్గుగూడన్ =
నానార్థవర్గు వనువిదవవర్గునైతము, ఒనరింతున్ = చేసెదను. అందును =
ఆవర్గులయందును, ఆహ్వానుములు = పేళ్లును, వర్గములుగాఁగఁ గూర్తున్ =
ఒకటికి నొకటికి సంబంధము గల వానినిగాఁ జేర్తును. వివరించు నెడలన్ =
అర్థమును దెలియఁబలుకు నెడల, సంస్కృతపదంబున్ = సంస్కృతపదమును,
ఇడుదున్ = ఉంతును.

అవతారిక. ఇపుడు గ్రంథకర్త కృతిపతియగు విశ్వేశ్వరుని
సంబోధనచేసి యెచ్చరికను జెప్పచున్నాఁడు.

క. శ్రీలలనాధిపవంద్య వి
శాలాక్షీప్రాణనాథ' ర శతమఖముఖది

క్వాలాభీష్టద/ సమధిక

శీలా/ కాశీనివేశ ర శ్రీవిశ్వేశా.

5

టీ. శ్రీలలనాధిప = లక్ష్మీకాంతకు అధిపతియైన. శ్రీవిష్ణువునకు,
పంద్య = పూజ్యుడవును, విశాలాక్షీప్రాణనాథ=విశాలాక్షీ దేవికిఁ బని
మిటియును, శతమఖముఖ దిక్పాలాభీష్టద=దేవేంద్రుఁడు మొదలగుదిక్పతు
లకు నభీష్టములనిచ్చువాఁడవును, సమధికశీలా=ఎక్కువశీలముగలవాఁడవును,
కాశీనివేశ=కాశీపట్టణముస్థానముగాఁగలవాఁడవునైన. శ్రీవిశ్వేశా=శ్రీమం
తుఁడనగు విశ్వేశ్వరస్వామి! అనధరింపుము.

దే వ వ ర్గు.

సీ. ముక్కంటి, అరపదిమోములవేలుపు,

మినుసిగదయ్యంబు, ర మిత్తిగొంగ,

గట్టువిల్లుఁడు, కఱకంతుఁడు, మిక్కిలి

కంటిదేవర, బేసికంటివేల్పు,

వలిమలల్లుఁడు, మిన్నురవాఁకతాలుపు, కొండ

వీటిజంగము, గుఱ్ఱవేల్పుతండ్రె,

వలరాజుసూడు, జరక్కులఱేనిచెలికాఁడు,

బూచులయెకిమీఁడు, ర పునుకతాల్పు,

తే. వినపుమేఁతరి, జన్నంపురవేటకాఁడు,

బుడుత నెలతాల్పు, వెలియాలరీసోతురొత్తు

తోలుదాలుపు, మమ్మొనరవాలుదాల్పు,

నాఁగ, భవదాఖ్య లొప్పు, నంద్రకవిపక్షు.

6

టీ. ముక్కంటి=మూఁడుకన్నులుగలవాఁడు, అరపదిమోములవేలుపు=
అయిదుముఖములుగలదేవుఁడు, మినుసిగదయ్యంబు=ఆకాశము శిఖగాఁగల
దేవుఁడు, మిత్తిగొంగ=మృత్యువును సంహరించినవాఁడు, గట్టువిల్లుఁడు=
మేరుపర్వతము విల్లుగాఁగలవాఁడు, కఱకంతుఁడు=నల్లనికంఠముగలవాఁడు,

మిక్కిలి కంటిదేవర=ఎక్కువ కన్నులుగల దేవుడు, బేకటివేల్పు=బేసి
సంఖ్యరేఖనమూడు కన్నులుగల దేవుడు, వలిమలల్లుడు=హిమవంతునకు
అల్లుడు, మిన్నవాకతాలుపు=ఆకాశపునదిని (గంగను) ధరించినవాడు,
కొండవీటిజంగము=కైలాసపర్వతము పట్టణముగాఁగలిగిన భిక్షుకస్వరూప
ధారి, గుజ్జవేల్పుతండ్రీ=విఘ్నేశ్వరునకుఁదండ్రీ, వలరాజుసూడు=మన్మథు
నకుఁబగవాడు, జక్కులతేనిచెలికాడు=యక్షరాజునకు బేరునకు నేనిహి
తుడు, బూచులయెకిమీడు=పికాచులకురాజు, పురుకతాల్పు = బ్రహ్మ
కపాలమును ధరించినవాడు, విసపుమేతరి = విషమును ధక్షిం వేడ్డు,
జన్నంపువేటకాడు=దక్షయజ్ఞధ్వంసకుడు, బుడుకలతాల్పు = భాల
చంద్రుని ధరించినవాడు, వెలియాలపోతుకాడు = ధర్మవృషభ మెక్కు
వాడు, తోలుదాలుపు = చర్మమునుధరించినవాడు, నవాలుదాల్పు=
మూడు మొనలుగల ఆయుధమును-అనఁగా త్రశూలమును, ధరించినవాడు,
నాఁగ్=ఆనఁగా, ఈ అను, అంధకివిపక్ష = అంధకాసురునకు శత్రు
వైన ఓశివా, భవదాఖ్యలాప్సక్=నీషేఠు తగును.

* ప్రకృతివికృతులు—శిఖి=సిగ, మృత్కుళ = మిత్రి, యక్షులు=
జక్కులు, విషము=విసము, యజ్ఞము=జన్నము.

నీ. సోగుమూకలగొంగ, ర చుట్టుగైదువు. ము,
పచ్చవిల్లునితండ్రీ, ర లచ్చిమగఁడు,
పులుగుత తడిరాతు, ర వలమురితాలువు,
వెన్నఁడు, కటివేల్పు, ర వెన్నదొంగ,
నునుగాడ్పుదిండిచానపునఁ బండికనె,
బమ్మదేవరతండ్రీ, ర తమ్మికంకి.

* సంస్కృత శబ్దములనుండి తెనుగు శబ్దములుగాఁగలదు. అట్లు
పుట్టుటకు మూలమైన సంస్కృత శబ్దమునకు 'ప్రకృత' అనియు దానినుండి
పుట్టిన తెనుగు శబ్దమునకు 'వికృతి' అనియును అందు గహింపదలయును.

పదివేసములసామి, పసిడిపుట్టముదాల్పు,
 కట్టి నెచ్చెలి, తరిగట్టుదారి,
 తే. ఆలకాపరి, వ్రేతలరేమేలువాడు,
 పాలకడలల్లుడును, బక్కిరడాలుతేడు,
 రేయుబవలును. జేయుకన్దోయివాడు,
 మామమా మనహరి, యొప్పు శ్రీమహేశ.

7

టీ. సోకుమూకలగొంగ = రాక్షససమూహములను గొట్టువాడు,
 చుట్టుగైదుపుజోడు = గుండ్రని ఆయుధమును (అవగా సుదర్శనచక్రమును)
 ధరించినయోధుడు, పచ్చవిల్లునితండ్రి = పచ్చనివిల్లుగలవానికి (మన్నకు
 నకు) తండ్రి, లచ్చిమగడు = లక్ష్మీదేవికి బంధుమిత్రుడు, పులుగుత తడికాతు =
 గరుడవాహనము నెక్కువాడు, పలమురితాలుపు = దక్షిణాపర్తమగు పాంచ
 జన్యశంఖమును ధరించినవాడు, వెన్నుడు = విష్ణుడు-సర్వప్రపంచమందు
 వ్యాపించియున్నవాడు, కటివేల్పు = నల్లనిదేవుడు, వెన్నదొంగ = వెన్న
 దొంగిలించినవాడు, నునుగాడ్పు దిండి పానుపున = బండెడిమేటి-పాతాంత
 రము|| నునుగాలి మేతపానుపున = బండెడిదొర = నృదువాయువును భక్షించు
 శేషుడను పానుపునందు శయించుదిట్ట, బమ్మదేవరతండ్రి = బ్రహ్మదేవునకు
 దండ్రి, తమ్మికంటి = పద్మములవంటి నేత్రములుగలవాడు, పదివేసముల
 సామి = దశావతారస్వరూపములను ధరించిన దేవుడు, పసిడిపుట్టము
 తాల్పు = కనకాంబరధారి, కట్టి నెచ్చెలి = అర్జునునకు స్నేహితుడు, తరిగట్టు
 దారి = కవ్యపుగొండను (మంసరపర్వతమును) ధరించినవాడు, ఆలకాపరి =
 గోవులను గాచినవాడు - వ్రేతలరేమేలువాడు = గోపస్త్రీలకు ఇష్టుడు,
 పాలకడలల్లుడు = క్షీరసముద్రునకు అల్లుడు, పక్కిరడాలుతేడు = గరుడ
 ధ్వజముగలరాజు, రేయుబవలును జేయుకన్దోయివాడు = రాత్రినిబగటిని
 జేయునట్టి చంద్రసూర్యులు నేత్రద్వయముగా గలవాడు, *మామమామ =

* మామమామ యొట్లనగా - సముద్రుడు కనకూతురైన లక్ష్మీదేవిని

మామ యగునముద్రమునకుమామ, అననీ ౨౨ పేళ్ల చేతను, హరియొప్పుకొ =
విష్ణు వొప్పును. ప్ర. వి.- లక్ష్మి=లచ్చి, రాహుత్త=రాతు, విష్ణుఁడు =
వెన్నుఁడు, బ్రహ్మ=బమ్మ, వేషము=వేసము.

సీ. పక్కిడాల్వేలుపుర పొక్కిలిపసిబిడ్డఁ

డంచతేజీ నెక్కి ర యాడురొతు

మనెడుప్రొద్దుల నొసళ్ల ను వ్రాయుదేవర

చదువులవేలుపు ర జన్నిగట్టు

తెలిదమ్మిగద్దియఁ ర గొలు వుండురాయఁడు

నిక్కపుజగ మేలురనేర్పుకాఁడు

కడుపు బంగారుబొరక్కసముఁ జేసినమేటి

పోరోగిరము తిండిరపోతుతండ్రి

ఆ. నలువ తమ్మిచూలి ర నలుమొగంబులవేల్పు

వేల్పువెద్ద పలుకురవెలఁదిమగఁడు

తాత బమ్మ యన విరధాతనామము లొప్పు

నఘవినాశ యీశ ర యభ కేశ.

8

టీ. పక్కిడాల్వేలుపు పొక్కిలి పసిబిడ్డఁడు = విష్ణువుయొక్కనాభి
పలననుండి పుట్టిన పసిబాబుఁడు, అంచతేజీ నెక్కియాడురొతు = హంసవా
హనము నెక్కితిరిగెడుయోధుఁడు, మనెడుప్రొద్దులనొసళ్లను వ్రాయుదేవర =
శ్రీవింశతికాలములను నొసళ్లయందు వ్రాయునట్టిదేవుఁడు, చదువులవేలుపు =
విద్యలకుదేవుఁడు, జన్నిగట్టు = యజ్ఞోపవీతమును ధరించినవాఁడు, తెలిదమ్మి
గద్దియఁగొలువుండురాయఁడు = శ్వేతపద్మమనెడి సింహాసనమందుఁగోర్చుండి

విష్ణువునకు భార్యగా నిచ్చెను గాన విష్ణువునకు మామ యయ్యెను. విష్ణువు
తనకూతురైన గంగను సముద్రునకు భార్యగా నిచ్చెను గాన సముద్రునకు
విష్ణువు మామ యయ్యెను.

యేలురాజు, నిక్కపుజగమేలు నేర్పుకాడు = సత్యలోకము నేలునట్టి నేర్పు
గలవాడు, కడుపుబంగారుబొక్కసకుఁ జేసినమేటి = గర్భమునుబంగారపు
గొట్టుఁగాఁ జేసికొన్నదిట్ట, పోరు ఓగిరము తిండిపోతుతండ్రి = కలహమే
యన్నముగాఁగల నారదునకుఁ దండ్రి, నలున = నాలుగునోళ్లు గలవాడు,
తమ్మిచూలి = పద్మమందుఁ బుట్టినవాడు, నలుమొగంబుల వేల్పు = నాలుగు
ముఖములుగల దేవుడు, వేల్పు పెద్ద = దేవతలలో పెద్ద, పలుకువెలదిమగడు =
సరస్వతికిఁ బెనిమిటి, తాత, బమ్మ-ఈ గ్రంథము బ్రహ్మపేళ్లు.

తే. గట్లరాయనిపట్టి ముక్కంటివెలది
యేనుఁగులగొంగత త్తడి నెక్కుదంట
సామిసామేనిఁ జేకొన్నచాన జగము
తల్లి యన గారిపేల్లోప్పు ర ధర నుమేశ.

9

టీ. గట్లరాయనిపట్టి = పర్వతరాజగు హిమవంతునకుఁ గూతురు,
ముక్కంటివెలది = మూడుకన్నులుగల ఈశ్వరునికి భార్య, ఏనుఁగులగొంగ
త త్తడి నెక్కుదంట = ఏనుఁగులకు శత్రువైన సింహవాహనము నధిష్ఠించు
దిట్టరి, సామిసామేనిఁ జేకొన్నచాన = పెనిమిటియొక్క అర్ధాంగము నంగీ
కరించిన చిన్నది, జగముతల్లి = లోకమాత-ఈ గ పార్వతి పేళ్లు.

తే. లచ్చి కలుములజవరాలు ర పచ్చవిల్లు
తల్లి కఱివేల్పునిల్లాలు ర తల్లితల్లి
కడలికూతురు సిరి లిబ్బిరపడతి తమ్మి
యింటిగరి తన శ్రీ యొప్పు ర మృగధరాంక.

10

టీ. లచ్చి = లక్ష్మి, కలుములజవరాలు = భాగ్యప్రదయైన దేవత, పచ్చ
విల్లునితల్లి = మన్మథునితల్లి, కఱివేల్పునిల్లాలు = విష్ణువునకు భార్య, * తల్లి

* తల్లితల్లి యనఁగా విష్ణువుకూతురైన గంగ సముద్రునకు భార్య
యైనందున లక్ష్మీదేవికిఁ దల్లియాయెను. సముద్రునికూతురైన లక్ష్మి విష్ణువు
నకు భార్యయైనందున గంగకుఁ దల్లియాయెను.

తల్లి = తల్లియైన గంగకుఁదల్లి || పా || తాతతల్లి = బ్రహ్మకుఁదల్లి, కడలికూఁతురు =
సముద్రునికూఁతురు, సిరి, లిబ్బిపడఁతి = ధననిక్షేపములయందుండు దేవత,
తమ్మియింటిగరిత = పద్మాలయమునందుండు స్త్రీ - ఈ ౯ లక్ష్యీదేవి పేళ్లు.

క. తలవాకిటను మెలంగెడు

పొలఁతుక పలుకులవెలంది శ పొత్తముముత్తో

నలువపడఁతి కలుములపై

దలికోడ లనంగఁ బరఁగు శ ధర వాణి శివా.

11

టీ. తలవాకిటను మెలంగెడు పొలఁతుక = తలకు వాకిలియైన నోటిలో
సంచరించుచిన్నది, పలుకులవెలంది = విద్యలుగలచిన్నది, పొత్తముముత్తో =
పుస్తకమందుండెడిముత్తయిదువ, నలువపడఁతి = బ్రహ్మకుభార్య, కలుముల
పైదలికోడలు = లక్ష్మీకీఁ గోడలు - ఈ ౧ సరస్వతికీఁ బేళ్లు.

సీ. ఇద్దఱుతల్లులశ్రముద్దునిడ్డఁడు పని

చెఱుపులదొర చేటరచెవులవేల్పు

వంకరతో ండంబురవాఁ డేనుఁగుమొగంబు

దేవర పాపజురదెములమేటి

మ్రొక్కువారలపనుల్ శ చక్కఁజేసెడుసామి

గతికపూజలమెచ్చుగబ్బివేల్పు

ముక్కంటిపండులశ్రమెక్కెడితిండిఁడు

ముక్కంటిగారాబుశ్రముద్దుపట్టి

ఆ. పెద్దకడుపువేల్పు శ పిల్లారి కుడుముల

తిండికాఁడు కొక్కురతేజిరాతు

గుజ్జవేలు పొంటికోమ్మదేవర వెన

కయ్య యన వినాయకాఖ్య లీశ.

12

టీ. ఇద్దఱుతల్లులముద్దుబిడ్డఁడు = గంగాపార్వతులకుఁ బ్రിയసుతుఁ
 డు, పనిచేయుపులదొర = విఘ్నములకు నాయకుఁడు, చేటచెవులవేల్పు = చేటల
 వంటిచెవులు గలదేవుఁడు, పంకరతొండంబువాఁడు = పంకరతొండముకల
 వాఁడు, ఏనుఁగుమొగంబుదేవర = ఏనుఁగుముఖముగలదేవుఁడు, పాపజంఘ
 ములమేటి = సర్పములను యజ్ఞోపవీతములనుగా ధరించినదిట్టరి, మ్రొక్కు
 వారలపనుల్ చక్కఁజేసెడుసామి = మ్రొక్కునట్టివారిపనులుబాగుగాఁజే
 యు దేవుఁడు, గణికపూజలమెచ్చుగబ్బివేల్పు = గణికపూజలనుమెచ్చునట్టి
 గొప్ప దేవుఁడు, ముక్కంటిపండుల మెక్కెడితిండిఁడు = టెంకాయలను దిను
 బలవంతుఁడు, ముక్కంటిగారాబుముద్దుపట్టి = ఈశ్వరున కత్యంతప్రియకుమా
 రుఁడు, పెద్దకడుపువేల్పు = గొప్పబొజ్జగలదేవుఁడు, పిళ్ళారి, కుడుములతిండి
 కాఁడు = కుడుములనుభక్షించువాఁడు, కొమ్మిత్తేజిరౌతు - మూషకవాహ
 నము నెక్కువాఁడు, గుఱ్ఱవేలుపు = పొట్టి చేవుఁడు, ఒంటికొమ్ముదేవర =
 ఒంటిదంతముగలదేవుఁడు - ఈ గ్రా వి నాయకునిపేర్లు.

ప్ర. వి. తుండము = తొండము, వినాయకుఁడు = వెనకయ్య.

సీ. పెనుఁబాఁపకవణంబుఁ ర దినువారుపమురౌతు

గట్టులయెకిమీనిరపట్టిపట్టి

తెల్లుచూ లాద్దురుతల్లులకొనుచుండు

గాడుపుసంగడిరకానికొడుకు

పుంజుదాలుపు వేలురపులతేనిదళనాయి

జంటముహ్నములదంటవేల్పు

కొంచగుబ్బలివ్రక్కరలించినబలుచిట్ట

రెండాలుచేతులదండిమగఁడు

తే. వేలుపులమూఁక పేరిటిరవెలఁదిమగఁడు

వేల్పుగమికాఁడు వెనకయ్యరవెనుకవాఁడు

కొమరుసా మన సేనానికొమరు మిగులు

విగతభవపాశ కాశీనిరవేశ యీశ.

13

టీ. పెనుబాపకణంబుఁదినువారుపమురౌతు = పెద్దపామునుముద్ద
గా భక్షించునెమలి నెక్కువాఁడు, గట్టులయెకిమినిపట్టిపట్టి = హిమవంతుని
త్రయిగుఱ్ఱపార్వతికి కొమారుఁడు, తెల్లుచూలు = తెల్లునందుఁబుట్టినవాఁ
డు, అర్గురుతల్లులకొమరుండు = పట్కర్తికల కొమారుఁడు, గాడుపుసంగడి
కాని కొడుకు = వాయుసఖుఁడగు అగ్ని కొమారుఁడు, పుంజదాలుపు = కుక్కు
టమును ధ్వజమందుధరించినవాఁడు, వేలుపులతేలిదళవాయి = ఇంద్రుని
యొక్క సేనానాయకుఁడు, జంటమువ్వుములదంటవేల్పు = ఆఱుముఖములు
గల దిట్టయైన దేవుఁడు, కొంచగుబ్బలివ్రక్కలించినబలుచిట్ట = క్రౌంచాద్రిని
భేదించిన యధికబలశాలి, రెండాలు చేతులదండిమగఁడు = సంద్రెండు చేతు
లుగల దిట్టయైన పురుషుఁడు, వేలుపులమూకపేరిటి వెలఁదిమగఁడు = దేవ
సేనయను పేరుగలచిన్నదానిపెనిమిటి, వేల్పుగమికాఁడు = దేవతలకు మొన
గాఁడు, వెనకయ్యవెనుకవాఁడు = విఘ్నేశ్వరునకు వెనుకఁ బుట్టినవాఁడు, కొ
మరుసామి-ఈ గర కుమారస్వామిపేర్లు.

ప్ర. వి. క్రౌంచము = కొంచ, కుమారస్వామి = కొమరుసామి.

సీ. అలరువిల్తుండు కశన్నులవిల్తుఁడును గమ్మ

విలుకాఁడు చక్కెరశ్రవింటివాఁడు

చెఱకువిల్కాఁడు కెంజిగురులవిల్తుఁడు

వెడవిల్తుఁడును బచ్చశ్రవిల్తుఁ డిండు

విల్లుదాలుపు తుంటశ్రవిలుకాఁడు తియ్యవి

ల్కాఁడును జమిలిమురక్కాలినారి

విలుకాఁడు చౌవంచరములుకులుగలదంట

రాచిల్కనెక్కెడురాయరౌతు

తే. మీను మొసలిసిడంబులమేటి చంద

మామయల్లుడు వలరాజు శ మరుడు లచ్చి
కొమరుఁ డనుపేళ్ల నొప్పును శ గునుమధన్వ
విగతభవపాశ కాశీనిరవేశ యీశ.

14

టీ. అలరువిల్తుండు = పుష్పధనుస్సుగలవాఁడు, కన్నులవిల్తుండు =
పర్వములు గలధనుస్సుగలవాఁడు, కమ్మవిలుకాఁడు = మధురమైన ధనువుగల
వాఁడు, చక్కెరవింటివాఁడు = శర్కరధనుస్సుగలవాఁడు, చెఱకువిల్కాఁ
డు = ఇత్తువు ధనువుగాఁగలవాఁడు, కెంజిగురులవిల్తుండు = ఎఱ్ఱనిచిగుళ్లు
ధనుస్సుగాఁగలవాఁడు, వెడవిల్తుండు = చురుకనివిల్లుగలవాఁడు, పచ్చవిల్తుం
డు = పచ్చనివిల్లుగలవాఁడు, ఇంచువిల్లుదాలుపు = ఇత్తుధనుస్సును ధరించిన
వాఁడు, తుంటవిలుకాఁడు = చెఱకుతుంటవిల్లుగాఁగలవాఁడు, తియ్యవిల్కాఁ
డు = తియ్యని విల్లుగలవాఁడు, జమిలిముక్కాలినారివిలుకాఁడు = (జమిలి,
ముక్కాళ్లు = రెండు మూళ్లు అనఁగా ఆటుకాళ్లుగల), తుమ్మెదలెనారిగాఁగల
ధనువుగలవాఁడు, చౌవంచములుకులుగలదంట = (చౌ-వంచ = ౪ + ౧) పంచ
బాణములుగల దిట్టరి, రాచిల్కనెక్కెడు రాయరౌతు = రాచిలుక నెక్కెడు
రాజైనరౌతు, మీను మొసలిసిడంబులమేటి = మత్స్యమును మకరమునుధ్వజ
ముగాఁగల దిట్టరి, చందమామయల్లుడు = చంద్రునకల్లుండు, వలరాజు = కామ
ములకురాజు, మరుడు, లచ్చికొమరుడు = లక్ష్మీకిఁ గొమారుడు-ఈ ౧౪
మంత్రధునిపేళ్లు.

సీ. చలువలతేఁడు వెరన్నెలతేఁడు రేతేఁడు

జాబిల్లి రేవెల్లు శ చందమామ
తమ్మలపగవాఁడు శ కమ్మవిల్తునిమామ
కలువలతేఁడు పాశల్కడలిపట్టి
జక్కవకవవిప్పు శ ముక్కంటితలపువ్వు
చుక్కలచొర ప్రొద్దుశోడుకోడె

తపసికన్వాప బిత్తరిజింక తాలుపు
 కటివేల్పుడాకన్ను ర కడలివెన్న
 తే. పంటపయిరులయెకిమీఁడు ర జంటదంట
 చౌకములపాళ్ల తెలిముద్ద ర చలివెలుంగు
 వేలుపులబువ్వ చీకటిరవేరువిత్తు
 నెల యనఁగఁ జంద్రుపేళ్లొప్పు ర నీలకంఠ.

15

టీ. చలువలతేఁడు = శీతలములకురాజు, వెన్నెలతేఁడు = వెన్నె
 లకురాజు, రేతేఁడు = రాత్రికధిపతి, జాబిల్లి = (జానుబిల్లి) ఒప్పుచున్న
 బింబముగలవాఁడు, రెన్గి = రాత్రియందు ప్రకాశించువాఁడు, చందమామ,
 (చంద్రమశృద్ధమునకు వికృతి) తమ్ములపగవాఁడు = పద్మములకు విరోధి,
 కన్నువిట్టునిమామ = మన్నఁగునకు మామ, కలువలతేఁడు = కలువలకురాజు,
 పాల్కడలిపట్టి = క్షీరసముద్రునికొమారుఁడు, జక్కవకవవిప్పు = చక్రవాక
 పక్షులయొక్క జతనువిప్పువాఁడు, ముక్కంటితలపువ్వు = ఈశ్వరుని శిర
 సునందుండెడుపుష్పము, చుక్కలదొర = నక్షత్రములకురాజు, ప్రొద్దుబోడు
 లోడె = సూర్యునకు సమానుఁడయినవాఁడు, తపసికన్వాప = అత్రిమునినేత్ర
 మునందుఁ బుట్టినచిన్నవాఁడు, బిత్తరిజింక తాలుపు = సొగసైనలేడిని ధరించిన
 వాఁడు, కటివేల్పుడాకన్ను = విష్ణువునకు వామనేత్రము, కడలివెన్న = సము
 ద్రమందుఁ బుట్టినవెన్న (సముద్రమును చిలికినపుడు చంద్రుఁడందుఁబుట్టెను),
 పంటపయిరులయెకిమీఁడు = ఫలపాకాంతమైన సస్యములకు రాజు, జంట
 చంటచౌకములపాళ్ల తెలిముద్ద = (జంట = ౨, దంట = ౨, చౌకము = ౪,
 ౨x౨x౪ = ౧౬) పదియాలుకళలుగల తెల్లనిబింబము, చలివెలుంగు =
 చల్లని ప్రకాశముగలవాఁడు, వేలుపులబువ్వ = దేవతల కన్నము, చీకటివేరు
 విత్తు = చీకటిని హరించువాఁడు, నెల - ఈ ౨౪ చంద్రుని పేళ్లు.

సీ. వెన్నునివలకన్ను ర వేడివేలుపు ప్రొద్దు
 తొవలరాయిడికాఁడు ర పవలుసేయు

వేలుపు, పచ్చగుఱ్ఱాలవజీరుండు
 వేడివెలుంగు రేఖవెల్లుజోడు
 జంటాటుమేనులసామి చీకటిగొంగ
 యెఱ్ఱనివేలుపు శ నివముసూడు
 చదలుమానికము ప్రాజదువులపెట్టియ
 యేడుగుఱ్ఱముల తేరెక్కుజోడు
 మువ్వేలుపులయిక్క శ మొక్కులదేవర
 గాములతేడు జరక్కవలతేడు
 వేయిచేతులతేడు శ వెలుగులయెకిమీడు
 చెయువులసాకిరి శ చాయమగడు

తే. మింటితెరువరి తమ్మివాల్గంటిమగడు
 పోరనీల్గెడు మొనగాండ్రుపోవుదారి
 జగముచుట్టంబు జమునయ్య శ జగముకన్ను
 నాగ సూర్యునిపేల్లోప్పు శ నాగభూష.

16

టీ. వెన్నునివలకన్ను = విష్ణువునకుదక్షిణనేత్రము, వేడివేలుపు = వె
 చ్చనిదేవుడు, ప్రొద్దు = (ప్ర)బద్ధు, తొవలరాయిడికాడు = కలువలకువిరోధి,
 పవలు సేయువేలుపు = దినమును జేయు దేవుడు, పచ్చగుఱ్ఱాలవజీరుండు =
 పచ్చనిగుఱ్ఱముల నెక్కిడువాడు, వేడివెలుంగు = వెచ్చనివెలుగుగలవాడు,
 రేఖవెల్లుజోడు = చంద్రునికి జత, జంటాటుమేనులసామి = పండ్లెండుశరీర
 ములుగలదేవుడు, చీకటిగొంగ = తమస్సునుహరించువాడు, ఎఱ్ఱనివేలుపు =
 రక్తవర్ణముగలదేవుడు, ఇవముసూడు = హిమమునుహరించువాడు, చదలు
 మానికము = ఆకాశమునకు రత్నము, ప్రాజదువులపెట్టియ = వేదములకుఁ
 బెట్టి, ఏడుగుఱ్ఱముల తేరెక్కుజోడు = ఏడుగుఱ్ఱములుగట్టిన రథమునెక్కిడు
 యోధుడు, మువ్వేలుపులయిక్క = త్రిమూర్తులకు స్థానము, మొక్కుల

దేవర = నమస్కారములకుఁ బ్రీయుఁడైనదేవుఁడు, గాములతేఁడు = గ్రహములకురాజు, జక్కవలతేఁడు = చక్రవాకశక్షులకు రాజు, వేయిచేతులతేఁడు = సహస్రకరములుగలరాజు, వెలుగులయొకిమిఁడు = తేజస్సులకధిపతి, చెయువులసాకిరి = కర్తములకుసాక్షి, చాయమగఁడు = ఛాయాదేవికిమగఁడు, మింటి తెరువరి = నభోమార్గముగలవాఁడు, తమ్మివార్లంటిమగఁడు = పద్మినియనెడు చిన్నదానికిఁ బెనిమిటి, పోరనీలైదుమొనగాండ్రపోవుదారి = యుద్ధమండఁజచ్చువీరులుపోయెడిమార్గము (అట్టివీరులు సూర్యమండలమును భేదించుకొనిపోవుదురు), జగముచుట్టంబు = లోక బాంధవుఁడు, జమునయ్య = యమునకుఁ దండ్రు, జగముకన్ను = జగత్తునకు నేత్రము - ఈ ౨౯ సూర్యనిశేఘ్ర. [ప్ర-వి. యముఁడు = జముఁడు].

సీ. చట్టుపల్ దెగగట్లఁగొట్టెడుజెట్టి నూ
అంచులవాలుచేమించుజోదు
దుగబొట్ల పిఱిఁది యైదుకనుంగవలవేల్పు
పాటుతపసియింటిరీపంచకోడి
యొడలిచూపొడయఁ జేక్కుడుమొగుల్ గలప్రోడ
నిక్కువీనులజక్కిర నెక్కురౌతు
తెల్లయేనుఁగునెక్కి ర తిరిగెడుదొర తూర్పు
మాగానియేలెడురమనియకాఁడు

తే. జమిలిచౌవంచపదులుజరన్నములుసేసి
నట్టివేలుపు సోమాసిరపెట్టుఁజెట్టు
పొట్టితమ్ముఁడు గల్గినయట్టివేల్పు
నాఁగ నింద్రునిపేల్లోప్పు ర నాగభూష.

టీ. చట్టుపల్ దెగ గట్లఁగొట్టెడుజెట్టి = పర్వతములయొక్క తెక్కులను దెగఁగొట్టినదిట్ట, నూఅంచులవాలుచేమించుజోదు = నూలు మొనలు

వజ్రాయుధముచేత మించినయోధుఁడు, దుఃఖోట్లపిటిఁదిమైదుకనుంగవల
వేల్పు = (రెండుసున్నలువెనుకఁగలవిదు-అనఁగా ౫౦౦, దానికవ ౫౦౦+౨ =
౧౦౦౦) వేయినేత్రములు గలదేవుఁడు, పాణుతపసియింటి పంచకోడి =
బ్రహ్మర్షి యైనగౌతమునియింటిపంచ నున్నకోడి, ఒడలిచూపాడయఁడు =
శరీరముచేతఁజూచెడిరాజు, ఎక్కుడు మొగుల్ గలప్రొడ = మేఘములను వా
హనములనగా నెక్కుదిట్ట, నిక్కువీనుల జక్కి నెక్కుకాతు = నిక్కుచెవుల
వాహనము (ఉచ్చైశ్చ)వమనుగుఱ్ఱము) నెక్కడిరాజు, తెల్లయేనుగు నెక్కి
తిరిగెడిదొర = విరాపత మను తెల్లయేనుగు నెక్కితిరుగునట్టిరాజు, తూర్పుమా
గానియేలెడుమనియకాఁడు = తూర్పురాజ్యము నేలెడియుద్యోగముగల
వాఁడు, జమిలిచౌవంచపదులు జన్నములు చేసినట్టివేలుపు-జమిలి = ౨, చౌ
వంచ = ౪+౧ = ౫-౨+౫+౧౦ = ౧౦౦) నూలుయజ్ఞములు చేసినదేవుఁడు,
సోమాసి పెట్టుఁజెట్టు = సోమ మాజికేగల్పపుక్షుమువంటివాఁడు, [సోమ మాజి
(వి) సోమాసి] పాట్టితమ్ముఁడు గల్గినయట్టివేల్పు = వామనుఁడు తమ్ముఁడుగాఁ
గలదేవుఁడు-ఈ ౧౨ దేవేంద్రుని పేర్లు.

ఆ. నీరుపాప గాలిరనెచ్చెలి యన్నింటి

తిండికాఁడు కప్పుఁదెరువుజాడ

యంటరానివేల్పు శ జంటమోములసామి

యగ్గి యనఁగ నొప్పు శ ననలుఁ డీశ.

18

టీ. నీరుపాప = ఉదకమునందుఁ బుట్టినవాఁడు, గాలినెచ్చెలి = వాయు
వునకు మిత్రుఁడు, అన్నింటితిండికాఁడు = సర్వమును భక్షించువాఁడు, కప్పుఁ
దెరువుజాడ = నల్లనిమార్గముగలవాఁడు-కృష్ణవర్త, అంటరానివేల్పు =
ముట్టశక్యముగానిదేవుఁడు, జంటమోములసామి = రెండుముఖములు గలదేవుఁ
డు, అగ్గి- ఈ ౭ అగ్ని పేర్లు.

తే. జమునసైదోడు వెతరులశసామి జముఁడు

ప్రొద్దుకొమరుఁడు గుదెతాల్పు శ పోతుజక్కి

నెక్కి యాడెడుబలురౌతు శ దక్కినంపు
సామి యన నంతకుం డొప్పు శ శ్రీమహేశ.

19

టీ. జముననైదోడు=యమునానదీ సహోదరుడు, పెతరులసామి=పితృదేవతలకు రాజు, ప్రొద్దుకొమరుడు=నూర్వ్యునికమారుడు, గుదెతాల్పు=గదను ధరించినవాడు, పోతుజక్కినెక్కి ఆడెడుబలురౌతు=మహిషవాహనము నెక్కి సంచరించు బలముగలరౌతు, దక్కినంపుసామి=దక్షిణపుదిక్కునకు రాజు - ఈ 2 యనునిపేళ్లు.

ప్ర. వి. గద=గుదె-గుదియ, పితృ=పెతరులు, యమున = జమున, స్వామి = సామి, కమారుడు=కొమరుడు, దక్షిణము=దక్కినము.

ఆ. మూలతేడు సోకుశ్రమూకలతేడు రే
ద్రిచ్చరీడు పొలసురదిండిపోతు
రక్కసుండు నల్లరద్రావువాడనగను
నిర్మతిపేళ్లు సెల్లు శ నీలకంఠ.

20

టీ. మూలతేడు=కోణమందుండెషరాజు, సోకుశ్రమూకలతేడు=రాక్షసులకధిపతి, రేద్రిచ్చరీడు=రాత్రియందు సంచరించువాడు, పొలసురదిండిపోతు=మాంసముభక్షించువాడు-పలాశి, రక్కసుడు (ప్ర.రాక్షసుడు), నల్లద్రావువాడు=రక్తమును బానమునేయువాడు- ఈ 4 నిర్మతిపేళ్లు.

ఆ. మేటిసీరు చూలిమెయి తాలుపులసామి
వల్లెతాడుదాల్పు శ నీళ్ల రాయ
డేటిబోటిమగల శయ్యెకిమీడు పడమటి
దొర యనంగ నొప్పు శ వరుణుడీశ.

21

టీ. మేటిసీరు చూలి మెయి తాలుపులసామి = మిక్కిలి బలముగల సముద్రమునందు పుట్టిన దేహములు ధరించినవానికి (జలజంతువులకు) రాజు

వల్లెత్రాడుదాల్పు=పాశమును ధరించినవాఁడు, నీళ్లరాయఁడు=ఉదకములకధి
పతి, వీటి బోటి మగల ఎకిమిఁడు-నదీ కాంతలకు భర్తలయిన సముద్ర
ములసరాజు, పడమటిదొర=పశ్చిమదిక్కునకు రాజు-ఈ గ వరుణుని పేళ్లు.

సీ. వడి గలజింకత త్తడి నెక్కు నెఱరౌతు

మేటిపాముల మేత ర నీటితాత

యొడలితాల్పులపిండు ర కుసు అగుబలియుండు

సోకుదయ్యము మింటిరచూలి గాలి

కరువలి తెమ్మెర ర గాడ్పు పయ్యర యొంటి

మాఁకులపెనుముప్పు ర మబ్బువిప్పు

నురఁటివీపులఁబుట్టు ర నుడిగొట్టు చలినట్టు

బక్కవారలపెనురబాద యీద

తే. యబ్బురపుఁదియ్యవిలుకానిరనిబ్బరంపు

దెబ్బపోరులనలయిక రప్రబ్బుబోట్ల

గబ్బి గుబ్బల చెమటలరయుబ్బడంచు

గబ్బి నాఁ జను మారుతాశ్శ్యలు వృషాంక.

22

క. మరుదాఖ్య లొప్పుచుండును.

ధర వినుచూలి యన సోకురదయ్య మనం బ

య్యర యన గొట్టన నీఁ దనఁ

గరువలి యనఁ దెమ్మె రనఁగ ర గాలి యనంగన్.

23

టీ. వడిగలజింకత త్తడి నెక్కు నెఱరౌతు=వేగముగల లేడిని వాహన
ముగానెక్కు అధికుఁడయినరౌతు, మేటిపాములమేత = గొప్పసర్పముల
కాహారము, నీటితాత=ఉదకములకు పితామహుఁడు, ఒడలి తాల్పులపిండుకు
ఉనులు అగుబలియుండు = దేహధారుల సమూహమునకుఁ బ్రాణమైన
బలవంతుఁడు, సోకుదయ్యము=కనఁబడక స్పృశించునట్టి (లేక, స్పర్శ

గుణముగల) దైవము, మింటిచూలి=ఆకాశమందుఁ బుట్టువాఁడు, గాలి, కరువలి, తెమ్మెర, గాడ్పు, పయ్యర, ఒంటిచూఁకుల పెనుముప్పు = ఒంటి గానున్న వృక్షములకు మిక్కిలిహానిచేయువాఁడు, మబ్బువీపు=మేఘములను చెల్లచెదరుచేయువాఁడు, సురఁటివీవులఁబుట్టు=చామరములు వీచుటవలనఁ బుట్టువాఁడు, సుడిగొట్టు=సుడిసి (గుండ్రముగా) కొట్టువాఁడు, చలినట్టు=చలికి స్థానమైనవాఁడు, బక్కవారలపెనుబాద=చిక్కినవారిని మిక్కిలిబాధ నేయువాఁడు, ఈడ, అబ్బరపు...గబ్బి=అబ్బరపు=ఆశ్చర్యకరమైన, తియ్యవిలుకాని=మత్తఁగునియొక్క, నిబ్బరంపుదెబ్బపోరుల=మిక్కుటమైన దెబ్బలుగల యుద్ధములయందు (అనఁగా రతిక్రీడలందు), అలయిక్రపబ్బు=మిక్కిలి యలసటఁజెందునట్టి, బోట్ల=స్త్రీలయొక్క, గబ్బి=గొప్పలైన, గుబ్బల=స్తనములయందలి, చెమటల=చెమటలయొక్క, ఉబ్బు=అతిశయ మును, అడంచు=అడఁచునట్టి, గబ్బి=గొప్పవాఁడు, వినుచూలి=ఆకాశము నందుఁ బుట్టినవాఁడు, (*సోమదయ్యము, పయ్యర, గొట్టు, ఈడ, కరువలి, తెమ్మెర, గాలి) - ఈ ౨౨ వాయువులే.

౩. ముక్కంటియనుఁగుఁజెలి వడ

చక్కెలిక చాగకాఁడు ర జక్కులదొర బల్

గొక్కమెకిమీఁడు తత్తడి

నెక్కెడువాఁ డనఁగఁ జను ధరనేశుం డభవా.

24

టీ. ముక్కంటి అనుఁగు చెలి=ఈశ్వరునకు అత్యంత స్నేహితుఁడు, వడ చక్కెలిక=ఉత్తరపుదిక్కును ఏతెడివాఁడు, చాగకాఁడు॥ పా॥ తేగ కాఁడు=త్యాగముగలవాఁడు, జక్కులదొర=యక్షులకు రాజు, బల్ గొక్క ముఎకిమీఁడు=అధిక ధనమునకు అధిపతి, తత్తడిని ఎక్కెడువాఁడు=అశ్వము

* వాయువునకు కందపద్యమందలి నామములు 'గొట్టు' అనునది తప్ప తక్కినవెల్ల నీశపద్యమందలివే కాన వీనిని మొత్తమునఁ గూర్చుకొన లేదని తెలియునది.

ఎక్కునట్టివాఁడు (॥పా॥ మానిసి నెక్కుడువాఁడు = మనుష్యునెక్కు
నట్టివాఁడు - సరవాహనుఁడు) - ఈ ౭ కుబేరుని పేళ్లు.

క. విడిముడిగలవేలుపు చెలి

జడముడిజంగంబు గడదేశసం గాపరి యా

యొడయండు పాఁపతొడవుల

నిడియెడివే ల్పనఁగ నొప్పు శ నీశానుఁ డిలన్.

25

టీ. విడిముడిగల వేలుపు చెలి = ధనముగల దేవతకు (కుబేరునకు)
న్నేహితుఁడు, జడముడిజంగంబు = జడముల్లుగల జంగము, కడదేశన్ గాపరి
జొడయండు = కడపటిదిక్కునకు పాలకుఁడు అగు రాజు, పాఁపతొడ
వులన్ ఇడియెడివేల్పు = పాములను భూమాములనుగా ధరించినదేవుఁడు -
సర్పభూషణుఁడు - ఈ ౮ ఈశానుని పేళ్లు.

క. దేవాలయాహ్వాయంబులు

కోవెల యన దేవళంబు శ గుడి నా వెలయున్ ;

దేవ శ్లన జేజే లనఁ

గా వేలుపు లనఁగ వెలయుఁ శ గ్రతుభుగభిఖ్యల్.

26

టీ. కోవెల, దేవళంబు, (ప్ర. దేవాలయము), గుడి-ఈ ౩ దేవాలయ
ము పేళ్లు. దేవశ్లు (ఏకవిచనము-దేవర), జేజేలు, వేలుపులు - ఈ ౩ దేవతల పేళ్లు.

ఆ. క్షీతిని బేళ్లు దనరు శ నీద్రంపుఁబెద్ద బల్

పాఁపతేఁడు వెన్నుశాను పనఁగఁ

బుడమితాలు పనఁగఁ శ దడవులనిడుపఁడు

చిలువతేఁ డనంగ శ శేషునకును.

27

టీ. నీద్రంపు పెద్ద = కుబుసముగల పెద్ద, బల్పాపతేఁడు = గొప్పసర్ప
రాజు, వెన్నుపానుపు = విష్ణువునకు పలుపు, పుడమితాలుపు = భూమిని ధరిం

చినవాడు, తడవులనిడుపడు=చిరకాల ముందువాడు, చిలువలకేడు = పాములకురాజు - ఈ = శేషునిపేర్లు.

క. మరునయ్యతేజి పులుగుల

దొర పాములవేటకాడు & తూరుపునా జేల్

దొరబువ్వ గొన్నలావరి

గరుటామంతుడు డన నొప్పు & గరుడుం డభవా. 28

టీ. మరునయ్యతేజి=మన్మథుని తండ్రియగు విష్ణువునకు వాహనము, పులుగులదొర=పక్షులకురాజు, పాములవేటకాడు=సర్పములనుసంహరించువాడు, తూరుపునాడు ఏలు దొర బువ్వ గొన్నలావరి=పూర్వదిక్కును పాలించు అధిపతి యగు ఇంద్రునకు అన్నమైన అమృతమును పుచ్చుకొన్న బలవంతుడు, గరుటామంతుడు (ప్ర. గరుత్మంతుడు)=అధిక బలముగల తొక్కలు గలవాడు - ఈ & గరుత్మంతునిపేర్లు.

ఆ. నల్లవలువతాల్పు & తెల్లనిమైదంట

వెన్నదొంగయన్న & వెఱ్ఱినీళ్ల

మేలువాడు దుక్కిరవాలుదాలుపు తాటి

పడగవాడు డనంగ & బలుడు రుద్ర. 29

టీ. నల్లవలువదాల్పు=నల్లనివస్త్రమును ధరించినవాడు, తెల్లనిమైదంట=తెల్లనిశరీరముగలదిట్ట, వెన్నదొంగయన్న=కృష్ణునకు అన్న, వెఱ్ఱినీళ్ల మేలువాడు=సురకుబ్రియుండైనవాడు దుక్కిరవాలుదాలుపు = నాగేలు ఆయుధముగా ధరించినవాడు, తాటిపడగవాడు = తాళధ్వజముగల వాడు ఈ & బలరామునిపేర్లు.

క. వడముడి యనగా గాడుపు

కొడు కన నివి రెండు బేళ్లగు భీమునకుం ;

బుడమిం గట్టి యనంగ

వ్వడి యన వివ్వచ్చుఁ డనఁగ న వాసవిఁ యీశా. 30

టీ. వడముడి, గాడుపుకొడుకు=వాయువుకుమారుఁడు-ఈ ౨ భీమునకుఁ బేళ్లు. కట్టి, కవ్వడి (కవవడి=రెండుచేతులచేతను బాణప్రయోగము చేయువాఁడు) వివ్వచ్చుఁడు (బీభత్సశబ్దవికృతి) - ఈ 3 అర్జునుని పేళ్లు.

తే. వేలుపులత్రోవ యుప్పరవీది యాక
సంబు విను విన్ను మిను మిన్ను న చదిలు నింగి
దివి మొయిలుదారి చుక్కలతెరువు బయలు
గాడ్పుతం డ్రన నభ మొప్పు న గరళకంఠ. 31

టీ. వేలుపులత్రోవ=దేవతలకుమార్గము, ఉప్పరవీది=పైనుండెడివీధి, ఆకసంబు (ప్ర. ఆకాశము) విను, విన్ను, మిను, మిన్ను, చదిలు, నింగి దివి (ద్యుశబ్దవికృతి. ఇది తత్సమమని బాలవ్యాకరణము) మొయిలుదారి=మేఘములకుమార్గము, చుక్కలతెరువు = నక్షత్రములకు మార్గము, బయలు, గాడ్పుతండ్రి=వాయువునకుఁ దండ్రి-ఈ ౧౪ ఆకాశమునకుఁ బేళ్లు.

తే. వెలయు ధరణిఁ జతుర్దిశల్ నలుగడ లన
నలరు దచ్చికడ లన దిశ్శాష్టకంబు
దనరు నీరైదుకడలు నా న దశదిశలును
మాళిధృతగంగ యంగజరమదవిభంగ. 32

టీ. నలుగడలు=నాలుగుదిక్కులు, దచ్చికడలు=పనిమిది దిక్కులు, ఈరు ఐదు (రెండుఐదుల) కడలు=పది దిక్కులు.

ఆ. తాటిసిడమువానితల్లి కూఁతురిబిడ్డ
వెన్నునడుగుపాప న మిన్నువాఁక
వేల్పుటేఱు కడలివెలఁదుక ముత్త్రోవ
ద్రిన్తు రనఁగ నొప్పు న దివిజగంగ. 33

టీ. తాటిసిడమువానితల్లి=తాలధ్వజుడగుభీష్మనకుఁదల్లి, కూతురి
బిడ్డ=తనకూతురైన లక్ష్మీకిఁ గూతురు, వెన్నునడుగుపాప = విష్ణుపాదము
నందుఁబుట్టినచిన్నది, మిన్ను వాఁక=ఆకాశమందుండునది, వేల్పుటేలు=దేవ
తలయొక్క నది, కడలివెలఁదుక=సముద్రమునకుభార్య, ముత్తోవదిమ్మరి=
మూడుమార్గములఁ దిరుగునది-త్రిపథగ ఈ 2 ఆకాశగంగకుఁ బేళ్లు.

తే. వేలుపులగౌరు చౌదంతి ३ వెల్లయేనుఁ
గనఁగ నై రావతంబున ३ కాఖ్య లమరు;
వేల్పుదొరతేజి యనఁగను ३ వెల్లగుట్ట
మనఁగ నుచ్చైశ్శృంగం బొప్పు ३ నంబి కేశ.

34

టీ. వేలుపులగౌరు=దేవతలయొక్కగజము, చౌదంతి=నాలుగుదంత
ములుగలది, వెల్లయేనుఁగు=తెల్లయేనుఁగు, ఈ 3 ను దేవేంద్రునియేనుఁగు
విరావతమునకు పేళ్లు. వేల్పుదొరతేజి = ఇంద్రునియొక్కగుట్టము, వెల్లగుట్ట
ము= తెల్లగుట్టము- ఈ ౨ దేవేంద్రుని గుట్టమగు ఉచ్చైశ్శృంగము పేళ్లు.

ఆ. పుడుకుఁదొడుకు వేలుపులగిడ్డి వెలిమొద
వనఁగఁ గామధేను ३ వలరు చుండుఁ;
గల్పకంబు దనరు ३ వేల్పుఁ జె ట్టివుల
మాను వెల్లమాను ३ నా నుమేశ.

53

ఆ పుడుకు=అభీష్టములనిచ్చెడి యావు, వేలుపులగిడ్డి=దేవ
తలనియావు-ఈ ౨ మధేనువు పేళ్లు.

బటువుకైదు వనఁగఁ శ బరఁగు సుదర్శన
చక్రమునకుఁ బేళ్లు శ చంద్రమాళి.

36

టీ. గుడుసుకైదువు=గుండ్రని ఆయుధము, వేయంచులకైదువు=వేయిమొనలుగల ఆయుధము, చుట్టుకైదువు=పలయాకృతిగల ఆయుధము, బటువుకైదువు=గుండ్రని ఆయుధము. ఈ ౪ విష్ణుచక్రమునకుఁ బేళ్లు.

ఆ. పలమురి యనఁ జుట్టువాలజోడనఁ గల్గి
కొమ్మమగనిబూరగొమ్మనంగఁ
దనరుఁ బాంచజన్యమునకు నభిఖ్యలు
ధృతకురంగ ధవళవృషతురంగ.

57

టీ. పలమురి=దక్షిణముగాఁదిరిగినది, చుట్టువాలజోడు=సుదర్శనచక్రమునకు జత, కల్గి కొమ్మ మగని బూరగొమ్మ=లక్ష్మీకాంత భర్తయగు విష్ణుని పూరించు వాద్యవిశేషము, ఈ 3 విష్ణుశంఖమునకుఁ బేళ్లు.

తే. రిక్క లనఁ జుక్క లనఁగను శ ఋక్షములకు
నాఖ్యలై యొప్పుఁ దెఱగంటిరయన్ను లనఁగ
నచ్చర లనంగ వేలుపురమచ్చెకంటు
లనఁగ నురకాంతలకు నాఖ్య శ లగు గిరీశ.

38

టీ. రిక్కలు (ఋక్షశబ్దమునకు వికృతి), చుక్కలు ఈ ఋక్షత్రములకుఁబేళ్లు. తెఱగంటియన్నులు=తెప్పపాట్లు లేని (అనిమిష) స్త్రీలు, అచ్చరలు (ప్ర. అప్పరసలు), వేలుపు మచ్చెకంటులు-ఈ 3 దేవతాగణములు.

తే. పవలు పగ లనఁ బేల్లొప్పు శ దివళ

క. మించు లన మెఱుపు లనఁగను

జంచలలకుఁ బేళ్లు దనరు శ *జన మభోభృ

త్సంచయములఁ బలుకు మొయి

శ్లంచు మొగు శ్లంచు మబ్బు శ లంచు భర్తా. 40

టీ. మించులు, మెఱుపులు - ఈ ౨ మెఱుపులకుఁ బేళ్లు. మొయి, మొగుళ్లు, మబ్బులు - ఈ ౩ మేఘములకుఁ బేళ్లు.

క. తొలుచదువులు ప్రాజదువులు

తొలుమినుకులు ప్రామినుకులు శ తొలుపలుకులు ప్రా

బలుకులు వెనుమినుకులు నా

వెలయు శ్రుతులకును బేళ్లు శ విశ్వాధిపతీ. 41

టీ. తొలుచదువులు, ప్రాజదువులు, తొలుమినుకులు, ప్రామినుకులు, తొలుపలుకులు, ప్రాబలుకులు (ఈ ౬ పదములకును మొదటివిద్యలని యర్థము), వెనుమినుకులు, ||ప్రా|| వెనుబలుకులు = చిత్తారమున వాక్యములు - ఈ ౨ పేదములపేళ్లు.

క. ఇది దేవవర్గు దీని

జదివిన వ్రాసినను వినిన శ జనులకు నిత్యా

భ్యుదయంబు లొసఁగు చుండును

శాశీనివాసశ్రవానుఁడు పెర్నిన్.

42

శు సమా వము.

నొడయఁ దేలిక యెకిమీఁడు ॥ పుడమితేఁడు
తేఁడు దొర నామి యన నొప్పు ॥ నృపతి పేళ్లు.

1

టీ. పాఱుఁడు, పుడమివేల్పు = బూదేవుఁడు, బాఁసఁడు, జన్ని
గట్టు = యజ్ఞోపవీతమును ధరించినవాఁడు - ఈ ॥ ర బ్రాహ్మణునిపేళ్లు. ఒడ
యఁడు. ఏలిక, ఎకిమీఁడు, పుడమి తేఁడు = భూమి కధిపతి, తేఁడు-దొర,
సామి (ప్ర-స్వామి), ఈ ॥ రాజుపేళ్లు.

సీ. కోమట్లు మూఁడవ ॥ కొలమువాం ద్రన బేరు
లన వైశ్యనామముల్ ॥ దనరుఁ గాఁపు
వాం డు నా నాలవ ॥ వాం ద్రు నా బలిజెవాం
ద్రనఁ జను శూద్రసకమాహ్వయములు
వడుగు నా గోచిబాఁసఁడు నాఁగ బ్రహ్మచా
రికిఁ బేళ్లు నడచు ధర్మిత్రియందు
నాలుబిడ్డలు గలయతఁ డిలుతేఁడు గే
స్తన నొప్పుఁ బేళ్లు గృహధిపతికి

ఆ. నడవిమసికిపట్టు ॥ జడదారి యన వన
వాసి యొప్పు నిల్లు ॥ వాసి తిరుగు
వోడ తపసి కావిరపట్టగోఁచులసామి
యన యతీంద్రుఁ డలరు ॥ నలిక నేత్ర.

టీ. కోమట్లు, మూఁడవకొలమువాండు

దారి = జడలను ధరించినవాడు - ఈ ౨ వానప్రస్థునిపేళ్లు. ఇల్లు! వాసి
తిరుగు=ఇల్లువిడిచి తిరుగువాడు, బోడ, తపసి, కావిపుట్టగోచులసామి=
కాషాయకాపీనములు గలవాడు - ఈ ౪ సన్న్యాసిపేళ్లు.

సీ. అమ్మ నాఁ డిల్లి నా శ నవ్వ నాఁ గన్నది
యన మాత కాఖ్య లౌ శ నభ కేశ
యబ్బ నాయన యయ్య శ యనఁ దండ్ర యన నప్ప
యన జనకాఖ్యలౌ శ నగనివేశ
తోడఁబు ట్టనఁగ సైరదోడు తోఁబు ట్టన
సోదరాహ్వయము లౌ శ నాదిదేవ
భర్తృసహోదరుభార్యకుఁ దోడితో
డ లన నేరా లన శ నలరు నభవ

తే. చెలియ లనఁ జెల్లె లనఁగను శ వెలయు చుండు
నాహ్వయములు కనిష్ఠకన్యకు గిరీశ
జ్యేష్ఠకన్యకు నాఖ్యలై శ క్షితిని వెలయు
నప్ప యన నక్క యనఁగఁ జంరద్రార్థమకుట.

3

టీ. అమ్మ (ప్ర. అంబ). తల్లి, అవ్వ, కన్నది - ఈ ౪ మాతృనామ
ములు. అబ్బ, నాయన, అయ్య (ప్ర. ఆర్య), తండ్ర, అప్ప - ఈ ౪ పితృ
నామములు. తోడఁబుట్టు, ||పా|| తోడఁబుట్టుగు - తోడఁబుట్టువు, సై
దోడు, తోఁబుట్టు ||పా|| తోఁబుట్టువు - ఈ ౩ సోదరునామములు. తోడి
కోడలు=తనతో సమానురాలైనకోడలు, ఏరాలు - ఈ ౨ పెనిమిటితోఁ
బుట్టినవాని భార్యకుఁ బేళ్లు. చెలియలు, చెల్లెలు - ఈ ౨ కనిష్ఠకన్యకుఁ
పేళ్లు. అప్ప, అక్క - ఈ ౨ జ్యేష్ఠకన్యకుఁ బేళ్లు.

సీ. ముగ్ధకుఁ బేళ్లగు శ ముగుద యనఁ ముద్ద
రాలు నా గోల నా శ బేల యనఁగ
గట్టివాయి యనంగ శ గయ్యాలి యన తాఁగ

యన ధూర్జసతికి నాహ్వయము లమరు
నైదువ నాఁగ ముత్తైదువ నా నయి

దువరాలు నాఁ బుణ్యాయువతి వెలయు
మృతచిరంటికి నాఖ్య ర లెసఁగుఁ బేరంటాలు
నాఁగను జక్కిని ర నా ధరిత్రి

తే. గేస్తురా లనునాఖ్యచే ర గృహిణి వెలయు
నాలు పెండ్లాము రాణి యిల్లా లనంగ
భార్య దనరును దొత్తన ర బానిసె యన
వరపు డన దాసి కాఖ్యలా ర గరళకింత.

టీ. ముగుద (ప్ర. ముగ్ధ), ముద్దరాలు, గోల, బేల - ఈ ౪ ముగ్ధ
స్త్రీకిఁ బేళ్లు. గట్టివాయి = గట్టి నోరుగలది, గయ్యళి, తాఁగ - ఈ ౩ ధూ
ర్జస్త్రీ పేళ్లు. ఐదువ, ముత్తైదువ, అయిదువరాలు - ఈ ౩ పుణ్యస్త్రీకిఁ బేళ్లు.
పేరంటాలు, జక్కిని - ఈ ౨ రతించిన ముత్తైదువపేళ్లు. గేస్తురాలు
(ప్ర. గృహస్థురాలు), ఆలు, పెండ్లాము, రాణి, ఇల్లాలు - ఈ ౪ భార్యకుఁ
బేళ్లు. తొత్తు, బానిసె, వరపుడు - ఈ ౩ దాసికిఁ బేళ్లు.

సీ. కన్నియ కన్నెనాఁ ర గన్యకుఁ బేల్లొప్పు
జవరాలు కొమరాలు ర జవ్వని యనఁ
దనరు యువతి ప్రోడ ర యన గట్టినయసుది
యనఁ బ్రాథ దాల్చు నీరయాహ్వయములు
ముసలి మిండలకోర ర ముప్పదియాతేండ్లు
చనినది యనుపేళ్ల ర నెనయు లోల
ముసలిది ముదుసలి ర ముదియ పెద్దన నివి
యాఖ్యలై తనరు వృశ్చాంగనకును

ఆ. చెడిప అంకులాడి ర చెడ్డతోయ్యలి వెలి
చవులు గనిన దనంగ ర జార దనరు
నిలను విటులదూత ర యెడకాడు కుంటెన
కాడనంగ దనరు ర గరళకంఠ.

టీ. కన్నియ, కన్నె - ఈ ౨ పెండ్లికానిపడుచు పేళ్లు. జవరాలు,
కొమరాలు, జవ్వని || ఈ ౩ యశావరముగల స్త్రీ పేళ్లు. ప్రోడ (ప్ర. ప్రాధ)
గట్టివయసుది = దృఢమైనవయసుగలది - ఈ ౨ ప్రాధ స్త్రీ పేళ్లు. ముసలి, మిండ
లకోర, || పా || మిండలకోరి, ముప్పదియా తేండ్లుచినది = ముప్పదియాలు సంవ
త్సరముల వయసు చెల్లినది - ఈ ౨ లోల స్త్రీ పేళ్లు. ముసలిది, మదుసలి, ముదియ,
పెద్ద - ఈ రప్పద్ధ స్త్రీ పేళ్లు, చెడిప = చెడినది, అంకులాడి = వ్యభిచరించినది,
చెడ్డతోయ్యలి = చెడిపోయిన స్త్రీ, వెలిచవులు గనినది = పరపురుషులతోడి
పొందుకొంచినది - ఈ ర జార స్త్రీ పేళ్లు. ఎడకాడు, కుంటెనకాడు =
విట్టివిటులను సమకూర్చువాడు - ఈ ౨ విటులదూత పేళ్లు.

తే. వేల్పుబానిసె వెలయాలు ర వేడ్కకత్తె
లంజె బోగముచాన పెల్లాటకత్తె
పడుపుఁజెలి యాటచేడియ ర గడనకత్తె
యనంగ నివి వేశ్య కాఖ్య లా ర నగనివేశ.

6

టీ. వేల్పుబానిసె = దేవతలకు బానిసె, వెలయాలు = వెలకు వచ్చినట్టి
స్త్రీ, వేడ్కకత్తె = వేడుక గలది, లంజె, బోగముచాన = భోగార్థమైన స్త్రీ, పెల్లా
టకత్తె || పా || పెల్లాటకత్తె = మిక్కిలి నాట్యమునుజేయునది, పడుపుఁజెలి =
ధనము గడనసేయు స్త్రీ, ఆటచేడియ = నాట్యము చేసెడు స్త్రీ, గడనకత్తె =
ధనమును గడించునది - ఈ ౪ వేశ్యకుఁ జేళ్లు.

ఆ. వెచ్చకాడు బొజుగు ర వేడుక కాడు మిం
డండు ననుపుకాడు ర మిండగీడు
లంజెకాడు నా ధరం జను బల్లవ

నామ ధేయములు పిరనాకహస్త.

7

టీ. వెచ్చకాఁడు = ధనవ్యయము చేయువాఁడు, బొజాఁగు (ప్ర. భుజంగుఁడు), వేడుక కాఁడు = విలాసముగలవాఁడు, మిండఁడు, ననుపు కాఁడు = మృదువైనవాఁడు, మిండగీఁడు. లంజెకాఁడు = లంజెగలవాఁడు - ఈ 6 విటునిపేర్లు.

టి. కోడెకాఁడు నంగ ర గోవాళ్లు నాఁగను
యువజనాఖ్య లొప్పురచుండు రెండు
నాగవాస మనఁగ ర నామ మా వేశ్యాజ
నంబుమేళమునకు ర నంబికేశ.

8

టీ. కోడెకాఁడు = యావనముగలవాఁడు, గోవాళ్లు (గోవ+వారలు-ఇదినిత్యబహువచనాంతము.) - ఈ 2 యావనవంతునిపేర్లు. నాగవాసము = వేశ్యాజనముల మేళము.

నీ. నెలఁతుక క్రొల్లంటి ర పొలఁతుక ముద్దియ
వాలుఁగంటి మగువ ర పడఁతి మడఁతి
చెలి మచ్చెకంటి యురగ్గలి యింతి తొయ్యలి
నవలా కలువకంటి ర నాతి గోతి
పూఁబోడి చిగురాకుఁబోడి పైదలి మించుఁ
బోడి ముద్దులగుమ్మ ర పొలఁతి కొమ్మ
ప్రోయా లువిద తీగెఁబోడి చేడియ యించుఁ
బోడి యన్న వెలంది ర కోటి జోటి

తే. చాన తెలువ వెలందుక ర చామ లేమ
చెలువ యెలనాఁగ చిలుకలకొలికి కలికి
తలిరుఁబోడి యలరుఁబోడి ర నెలఁత పొల్లి
గరిత యతివ నా స్త్రీసమారఖ్యలు మహేశ.

9

టీ. నెలఁతుక, క్రాల్గంటి = చంచలములగు నేత్రములుగలది, పొలఁతుక, ముద్దయ, వాలుఁగంటి = విశాల నేత్రములుగలది, మగువ, పడఁతి, పొ||పణఁతి, మడఁతి, చెలి, మచ్చెకంటి = మత్స్యములనంటి నేత్రములుగలది, ఉగ్గలి, ఇంటి, నవలా, కలువకంటి = కలువలనంటి నేత్రములుగలది, నాతి, గోతి, వూఁబోడి = పుష్పమువలె మృదువైన శరీరము గలది, చిగురాకుఁబోడి = చిగురుటాకువలె మృదువైన దేహముగలది. పైదలి, మించుఁబోడి = మెఱుపువలె బ్రకాశించు దేహముగలది, ముద్దులగుమ్మ = మురిపెములనిచ్చునది, పొలఁతి, కొమ్మ, ప్రోయాలు, ఉవిద, తీగెఁబోడి = తీవలె మనోజ్ఞమైన మేనుగలది, చేడియ, ఇంచుఁబోడి = చెఱుకువలె ప్రియమైన మేనుగలది, అన్న, వెలఁది, బోటి, బోటి, చాన, తెఱవ, వెలఁదుక, చామ, లేమ, చెలువ, ఎలనాఁగ, చిలుకలకొలికి = చిలుకముక్కువంటి కన్నులకొలుకులు గలది, కలికి, తలిరుఁబోడి = చిగురువలె మృదువైన మేనుగలది, అలరుఁబోడి = పుష్పమువలె మృదువైన మేనుగలది, నెలఁత, పొత్తి, గుఱిత, అతిఁ - ఈ రూప్తీకిఁ బేర్లు.

తే. చెలిమి నేస్తంబు పొందు నా ర్ నేహ మలరు
నెచ్చెలి యనుంగు సంగాతి ర్ నేస్తకాఁడు
సంగడిఁ డనఁ జెలికాఁ డనంగఁ దనరు
న్నేహితునకు సమాఖ్యలు ర్ శ్రీమహేశ.

టీ. చెలిమి, నేస్తంబు, పొందు - ఈ 3 నేహమునకుఁ బేర్లు. నెచ్చెలి అనుంగు, సంగాతి, నేస్తకాఁడు, సంగడిఁడు, చెలికాఁడు = ఈ 3 నేహితునకుఁ బేర్లు.

సీ. దొంగ తెక్కలికాఁడు ర్ దొరకోలుసన్నాసి
ముచ్చెత్తుబరికాఁడు ర్ ముడియవిడుపు
తెరువాటుకాఁడు కర్తైరదొంగ చేవాడి
కాఁడు వల్లడికాఁడు ర్ కన్నగాఁడు
మునిముచ్చు గడిదొంగ ర్ యనఁ దన్మ రాఖ్య లాఁ

చెండిపోతు గరాసు శ మొండికట్టె
టకటాంకు టాటోటు శ టక్కులాడు పిసాలి
టక్కిరి ముడికాడు శ తవళికాడు

తే. కల్లరియు గొంటు కైలాటశకాడు చెడుగు
పేరజము కుచ్చితుడు దోసకారి చెనఁటి
పాలసుడు నాలిబూతంబు శ పలువ తులువ
కూళ గడు సన వ ర్తిల్లు శ గుజనుపేళ్లు.

11

టీ. దొంగ, తెక్కలికాడు=బండిపోటు, వేయువాడు, దొరకొలు
సన్నాసి = వేషమువేసి నన్నించి వెనుక సొమ్ము నెత్తుకొని పోవువాడు,
ముచ్చు, ఎత్తుబరికాడు, ముడియవిడుపు = సొమ్ముముడివిప్పవాడు, తెరు
వాటుకాడు=దారి కట్టి కొట్టి దోచుకొనువాడు, కత్తెరదొంగ=నగలు
కత్తిరించుకొనువాడు, చేవాడికాడు = చేతిబలముగలవాడు, వల్లడికా
డు=కొల్లపెట్టువాడు. కన్నగాడు=కన్నము వేయువాడు, మునిముచ్చు=
మునివలెగపటవేషము వేసి యేమటించువాడు, గడిదొంగ = ఒకవేటిఁగిన
దొంగ - ఈ ౧౩ దొంగకు బేళ్లు. చెండిపోతు = మందబుద్ధిగలవాడు,
గరాసు, మొండికట్టె=మొండితనముఁజేయువాడు, టకటాంకు, టాటోటు,
టక్కులాడు=అబద్ధములాడువాడు, పిసాలి, టక్కిరి, ముడికాడు, తవళి
కాడు=కపటముగలవాడు, కల్లరి=అబద్ధములాడువాడు, గొంటు, కైలాట
కాడు = మాయోపాయము గలవాడు. చెడుగు, పేరజము, కుచ్చితుడు
(ప్ర. కుత్సితుడు,) దోసకారి, చెనఁటి, పాలసుడు, నాలిబూతము, పలువ,
తులువ, కూళ, గడుసు - ఈ ౨౪ కుత్సితుని పేళ్లు.

ఆ. పాప బుడుత చిఱుత శ పట్టి సినువు కందు

కూన నినువు బిడ్డ శ కుఱ్ఱ బొట్టె
యనఁగ శిశుసమాఖ్య శ లగుఁ గొమరుండు నాఁ
గొడుకు నాఁ గుమారశకుండు వెలయు.

12

టీ. పాప, బుధుత, చిటుత, పట్టి, సినువు, (ప్ర. శిశువు), కందు, కూన, సినువు, బిడ్డ, కుట్ట, బొట్టె - ఈ ౧౧ శిశువు పేర్లు, కొమరుడు, (ప్ర. కుమారుడు), కొడుకు - ఈ ౨ కుమారుని పేర్లు.

ఆ. వటుసమాఖ్య లగును శ వసుధలోఁ గొండిక
వాఁ డనంగఁ బడుచుశవాఁ డనంగఁ
బిన్నవాఁ డనంగఁ శ జిన్నవాఁ డనంగను
వినుతగుణసనాథ శ విశ్వనాథ.

13

టీ. కొండికవాడు, రూ||కొండొకవాడు, పడుచువాడు, పిన్న
వాడు, చిన్నవాడు - ఈ ౪ బాలునకుఁ బేర్లు.

సీ. గిటక పొట్టి కుటుచ శ గిట్ట గు జ్జనంగ వా
మనుఁ డొప్పుఁ జను నపశస్తారీపేర్లు
వెడఁగు వేద్యులు వెట్టి శ వీటిఁడి వేటిఁడి
వెంగలి వెంబరవి త్తనంగఁ
జతుగనకును బేర్లు శ జాణ దంట వలంతి
వెఁవరి ప్రోడ నేర్పరి యనంగఁ
బ్రన్ననివాడు రూపరి చూడఁగలవాడు
చక్కనివాడు నా శ జగతిఁ బరఁగు

తే. సుందరాకారవంతుడు శ సొగసుకాఁడు
వన్నెకాఁ డన శృంగారి శ వసుధ వెలయు
సంధకునిపేర్లు చీకు గ్రు శ డ్డనంగ మూఁగ
మూవ యన మూకనామముల్ శ దేవదేవ.

14

టీ. గిటక, పొట్టి, కుటుచ, గిట్ట, గుజ్జ - ఈ ౫ వామనుని పేర్లు.
వెడఁగు, వేద్యులు, వెట్టి, వేటిఁడి, వీటిఁడి, వెంగలి, వెంబరవిత్తు - ఈ ౭
అపస్తావి పేర్లు. జాణ, దంట, వలంతి, వెఁవరి, ప్రోడ, నేర్పరి - ఈ ౬

చతురునకుఁ జేర్లు. ప్రన్ననివాఁడు = సుందరుఁడు, రూపరి = రూపవంతుఁడు, చూడఁగలవాఁడు, చక్కనివాఁడు = చక్కనైనవాఁడు. ఈ ర సౌందర్యము గలవానిచేర్లు. సొగసుకాఁడు = సొగసైనవాఁడు, వన్నెకాఁడు = కాంతిగలవాఁడు - ఈ ౨ శృంగారవంతుని చేర్లు. చీకు, గుడ్డి - ఈ ౨ అంధకుని చేర్లు. మూఁగ, మూవ - ఈ ౨ మూక నామములు.

క. కాయముపేళ్లయి వెలయును

మేయన నొడలనఁగ మేను ర మెయి యన భోగ్య

ప్రాయముపేళ్లగుఁ బరువము

పాయము జవ్వన మనంగ ర భావజదమనా.

15

టీ. మే, ఒడలు, మేను, మెయి - ఈ ర శరీరము చేర్లు. పరువము, పాయము, జవ్వనము (ప్ర. యావనము) - ఈ 3 యావనము చేర్లు.

తే. నెఱులు కురులు వెండ్రుకలు నా ర నెఱక లనఁగఁ

గొప్ప తుఱు మన వేసలి ర క్రొవ్వెద యనఁ

గేశధమ్మిల్లములు మించు ర గీలుగంటు

క్రొమ్ముడి యనంగఁ గేశబంధ మ్మగు భవ.

16

టీ. నెఱులు, కురులు, వెండ్రుకలు, నెఱకలు. ఈ ర కేశములకు చేర్లు. కొప్ప, తుఱుము, వేసలి, క్రొవ్వెద (క్రొత్త + వెద) - ఈ ర ధమ్మిల్లమునకు చేర్లు. గీలుగంటు, క్రొమ్ముడి (క్రొత్త + ముడి) - ఈ ౨ కేశబంధము (అనఁగా వెండ్రుకలముడి) చేర్లు.

తే. నొసలు నెన్నొసల్ నుదురు నెన్నుదు రనంగఁ

దనరు ఫాలాబు చూడ్కి చూ ర పనఁగ నొప్పు

నాహ్వయము లీక్షణమునకు ర నక్షి కాఖ్య

లలరుఁ గన్ గను కన్ను నా ర నభ్రకేశ.

17

టీ. నొసలు, నెన్నొసలు (నెటి + నొసలు), నుదురు, నెన్నుదురు

(నెటి - నదురు) - ఈ ర ఫలము పేళ్లు. చూడ్కి, చూపు - ఈ ౨ ఈక్షణమునకుఁ జేళ్లు. కణ, కను, కన్న-ఈ 3 నేత్రమునకుఁజేళ్లు.

క. వీను లనఁ జెపు లనంగా

జానుగు లన నాహ్వాయములు శ శ్రవణంబులకుం

శౌ నన నడు మనఁగా నభి

ధానము లగు మధ్యమునకుఁ శ దరుణేందుధరా.

18

తీ. వీనులు, చెవులు, జానుగులు - ఈ 3 శ్రవణముల పేళ్లు. శౌను, నడుము - ఈ ౨ మధ్యమునకుఁ జేళ్లు.

తే. అక్కు టొ మైద బోర నా శ సలరు వక్ష

మాస్యమున కొప్పుచుండు నాశ్శిఖలు మొగంబు

మోర మో మనఁ బేళ్లొప్పు శ నూరువునకుఁ

బెందొడ యనంగఁ గుఱువు నా శ నందివాహ.

19

తీ. అక్కు, టొమ్మ, ఎద (ప్ర. హృదయము.) బోర - ఈరెత్తు స్థలమునకుఁజేళ్లు. మొగంబు (ప్ర. ముఖము,) మోర, మోము-ఈ 3 ముఖము పేళ్లు. పెందొడ, కుఱువు-ఈ ౨ ఊరువునకుఁ జేళ్లు.

తే. వదనగుహ యొప్పు నోరు నా శ వాయి యనంగఁ

బల్లు పలు నాఁగ దంతంబుశ పేళ్లు వెలయుఁ

బెదవి వాతెఱ మోవి యశ్శేష్టఁ దనరు

చుండు నోవ్మంబు శీతాంశుఖండమాళి.

20

తీ. నోరు, వాయి-ఈ ౨ వదనగుహకుఁ జేళ్లు. పల్లు, పలు - ఈ ౨ దంతమునకుఁ జేళ్లు. బెదవి, వాతెఱ, మోవి-ఈ 3 ఓవ్మమునకుఁ జేళ్లు.

క. కయి యనఁ గై నాఁగే లనఁ

జెయి యనఁ జై నాఁగఁ జెయ్యి శ చే నా హస్తా

హ్వాయము లగు నన్నపూర్ణా

ప్రియవల్లభ కాశికాపురీవరనిలయా.

21

టీ. కయి, కై, కేలు, (నిత్యైకవచనాంతము,) చెయి, చై, చెయ్యి, చే-ఈ 2 హస్తమునకుఁ బేళ్లు.

క. ఎద యన డెందం బనఁగా

మది యనఁగా నెడఁ దనంగ శ్ర మతి యుల్లము నా
హృదయమునకు నివి యెసఁగును

విదితంబుగ నాహ్వాయములు శ్ర విశ్వాధిపతీ.

22

టీ. ఎద, డెందము, మది (ప్ర. మతి,) ఎడఁద, ||పా|| (ప్ర. హృదయము,) ఉల్లము-ఈ ౫ హృదయము (మనస్సు) నకుఁ బేళ్లు.

క. లోఁజె య్యన నటచె య్యనఁ

గాఁ జెల్లుం బేళ్లు రెండుశ్రకరతలమునకుఁ

మీఁజె య్యనఁ పెడచెయ్యును

నాఁ జనుఁ గరచరమభాగశ్రనామములు శివా.

23

టీ. లోఁజెయ్యి (లోను+చెయ్యి) = లోపలగా నుండెడు చెయ్యి. అటచెయ్యి = లోపలి చెయ్యి, ఈ ౨ కరతలమునకుఁ బేళ్లు. మీఁజెయ్యి (మీఁదు X చెయ్యి) = మీఁదుగానుండెడు చెయ్యి, పెడచెయ్యి = పెడగా నుండెడుచెయ్యి - ఈ ౨ కరచరమభాగముపేళ్లు.

ఆ. పొట్ట డొక్క కడుపు శ్ర బొజ్జ బొట్టి యనంగ

నొప్పు చుండు నాఖ్య శ్ర లుదిరమునకు

నాభిబిలమునకును శ్ర నామధేయము లగు

బొడ్డు నాఁగ మతియుఁ శ్ర బొక్కి లనఁగ.

24

టీ. పొట్ట, డొక్క, కడుపు, బొజ్జ, బొట్టి-ఈ ౫ ఉదరము పేళ్లు. బొడ్డు, బొక్కిలి-ఈ ౨ నాభిబిలమునకుఁ బేళ్లు.

తే. వెన్ననంగను వీపు నా శ్ర వెనుకమేను

నాఁగఁ జరమాంగమున కొప్పు శ నామములుగఁ
బుట్టె తలపాల నాఁ బున్క శ పుటియ నాఁగ
ఫాలమున కాఖ్యలై యొప్పు శ ఫాలనేత్ర.

25

టీ. వెన్ను, వీపు, వెనుక మేను-ఈ 3 పృథ్వభాగము పేర్లు. పుట్టి,
తలపాల, పున్క ||రూ|| పునుక, పుటియ - ఈ ౪ కపాలమునకుఁ జేర్లు.

క. అడు గంజ హజ్జ యనఁగాఁ

బుడమిఁ బదంబునకు నామశ్రములు విలసిల్లు

మెడ కుత్తు కట్టు గొం తన

నడరు గళంబునకుఁ బేళ్లశనంగధ్వంసీ.

26

టీ. అడుగు, అంజ, హజ్జ - ఈ 3 పాదమునకుఁ జేర్లు. మెడ,
కుత్తుక, అట్టు, గొంతు - ఈ ౪ గళమునకుఁ జేర్లు.

ఆ. బువ్వ వంటకంబు శ బోనంబు మెతుకు కూ

డోగిరము పసాద శ మోరె మనఁగ

నన్న మొప్పుఁ జేల శ మలరుఁ బుట్టంబు దు

వ్వలువ చీర కోక శ వలువ యనఁగ.

27

టీ. బువ్వ, వంటకము, బోనము, మెతుకు, కూడు, ఓగిరము, పసా
దము (ప్ర. ప్రసాదము), ఓరెము-ఈ ౮ అన్నమునకుఁ జేర్లు. పుట్టము,
దువ్వలువ, చీర, ||పా|| చీరె, కోక, వలువ - ఈ ౬ వస్త్రమునకుఁ జేర్లు.

తే. మెసవె నానోగిణ మొనర్చె శ మెక్కెఁ దినియె

గుడిచె నారగించెను బసాపడియె నమలె

సాపడె ననంగ నొప్పు భోజనము సేసె

ననుట కివి యాఖ్యలై యీశ శ యభ్యకేశ.

28

టీ. మెసవెను, ||పా|| మెసఁగెను, ఆరోగిణ మొనర్చెను ||పా|| ఆరోగిణ
మొనర్చెను, మెక్కెను, తినియెను, గుడిచెను, ఆరగించెను, పసాపడియెను,

నమరెను, సాపడెను - ఈ ౧౧ భోజనము చేసె ననుటకుఁ బేళ్లు.

క. నాన యన సిగ్గు సిబ్బితి

నా నివి ప్రీడాపదంబునామంబు లగుం

బానమునేయుట పేళ్లుగు

నానుట త్రావు టనఁ ద్రాగు ర టనఁ గోలు టనన . 29

టీ. నాన, సిగ్గు, సిబ్బితి - ఈ 3 లజ్జకుఁ బేళ్లు. ఆనుట, త్రావు ట, త్రాగుట, త్రోలుట - ఈ 3 పానమునేయుటకుఁ బేళ్లు.

ఆ. తళియ పల్లెరంబు ర తెలె హరివాణంబు

తట్టి కంచ మనఁగఁ ర దనరుఁ బాత్ర

చెల్లు. జవకమునకుఁ ర బేళ్లు డబ్బుర కోర

గిన్నె యనఁగ రజతగిరినివాస,

30

టీ. తళియ, పల్లెరము, తెలె, హరివాణము, తట్టి, కంచము-ఈ 6 భోజనపాత్రపేళ్లు. డబ్బుర||పా|| డబుర, కోర, గిన్నె - ఈ 3 పానపాత్ర.

తే. నతికిఁ బేల్లొప్పు జోత దండము జొహారు

మొక్కు జేజే యనంగఁ గేల్ రమొగిచెఁ గొలిచె

నెఱఁగెఁ జేమోడ్చె నన నమరస్కృతి యొనర్చె

ననుట కివి యాఖ్య లగు నీశ ర యభ్యకేశ.

31

టీ. జోత, దండము, జొహారు, మొక్కు, జేజే-ఈ 5 నమస్కారముపేళ్లు. కేల్గొగిచెను=చేతులు జోడించెను, కొలిచెను, ఎఱఁగెను. ||రూ|| ఎఱఁగెను. చేమోడ్చెను = చేతులు ముకుళించెను - ఈ 3 నమస్కారము చేసె ననుటకుఁ బేళ్లు.

తే. ఒప్పు శయనించుటకును బరన్నుండఁ బండఁ

బవ్వడించెఁ బరుండెను ర బవ్వళించె

న త్తమిల్లె ననఁ మఱి ర మెల్ల సెజ్జ

పఱపు పా న్పనఁ దగు శయ్య శ ఫాలనేత్ర.

32

టీ. పన్నుండెను, ||పా|| పండుండెను, పండెను, పన్పడించెడు, పరుండెను, పవ్వరించెను, అత్తమిల్లెను-ఈ 2 శయరించె ననుటకుఁ జేర్లు. మెత్త నెజ్జ (ప్ర. శయ్య), పఱపు, పాన్పు - ఈ ౪ శయ్య చేర్లు.

తే. ఒప్పు ధ్వనిపేర్లు రొద యన శ నులివు నాఁగ

స ద్దనంగను గూత నాఁ శ జప్పు డనఁగ

నలుకు డన రోదనము నేసె శ ననుట కాఖ్య

లెసఁగు నఱచెను వాపోయె శ నేడ్చె ననఁగ.

33

టీ. రొద, ఉలివు, సద్దు, కూత, చప్పుడు, అలుకుడు-ఈ ౬ధ్వని చేర్లు. అఱచెను, వాపోయెను, ఏడ్చెను-ఈ 3 రోదనముచే నెననుటకుఁ జేర్లు.

క. అగుఁ జేర్లు నీరువ ట్టన.

దగ దప్పియు దూప యనఁగ శ దాహంబునకు

నగవు నగు నఖ్య నవు నా

నగు నాఖ్యలు హసమునకు శ నగజాధీశా.

34

టీ. నీరువట్టు, దగ, దప్పి, దూప - ఈ ౪ దాహమునకుఁ జేర్లు. నగవు, నగు, నవ్వు, నవు - ఈ ౪ హసము చేర్లు.

క. చాగము నాఁ బుడు కనఁగా

నీగి యనఁగ నిడుట యనఁగ శ నీవి యనంగఁ

దేగము నాఁ బెట్టుడు నాఁ

ద్యాగమునకు నాఖ్య లగుచు శ ధరఁ బరఁగు శివా. 35

టీ. చాగము, పుడుకు, ఈగి, ఇడుట, ఈవి, లేగము, పెట్టుడు-ఈ

౬ త్యాగము చేర్లు.

ఆ. ఎలసె బెరసె హత్తె శ గలసె నదికె జెందె

బొందె దొరసె గూడె శ నొందె నెనసె

ననఁగ సక్తమయ్యె ర ననుటకు నివి యాఖ్య
లగు గిరీశ యీశ ర యభ కేశ.

36

టీ. ఎలసెను, బెరసెను, చాతెను, కలసెను, అదికెను, చెందెను, పొందెను, దొరసెను, కూడెను, ఓందెను. ఎనసెను, ఈగి సక్తమయ్యెననుటకుఁ జేర్తు.

ఆ. ఎడసె బాసె వేఱుపడెఁ బురివిచ్చె నా.

నలరు భేద మయ్యె ర ననుటపేర్లు

స్వవశ మయ్యె ననుట ర కవుఁ జేర్లు లోనయ్యె

నగ్గ మయ్యె ననఁగ ర ననమనేత్ర.

37

టీ. ఎడసెను, పాసెను, వేఱుపడెను, పురివిచ్చెను-ఈ రభేదమయ్యెననుటకుఁ జేర్లు. లోనయ్యెను, అగ్గమయ్యెను-ఈ ౨ స్వాధీనమయ్యెననుటకుఁ జేర్లు.

ఆ. అగు గృహీత మయ్యె ర ననుటకుఁ జేర్లుగ

పడియెఁ జేపడియెను ర బట్టువడియెఁ

జిక్కువడియెఁ దగిలెఁ ర జిక్కెఁ దగుల్పడె

ననఁగ సగనివేశ ర యభ కేశ.

38

టీ. అగపడియెను, (అగ్గముపడియెను) అధీనమయ్యెను, చేపడియెను, పట్టువడియెను, చిక్కు వడియెను, తగిలెను, ||పా|| తవిలెను, చిక్కెను, తగుల్పడెను - ఈ ౩ గృహీత మయ్యెననుటకుఁ జేర్లు.

తే. అనియె నొడివె వక్కాణించె ర నాడెఁ జెప్పె

వినిచె వాక్రుచ్చెఁ బలికె నాఁ ర జను వచించె

ననుట కాలించె నాలకిరచెను వినె నన

నలరు నవధరించె నటంట ర కాఖ్య లీశ.

39

టీ. అనియెను, నొడివెను, వక్కాణించెను, ఆడెను, చెప్పెను, వినిచెను, వాక్రుచ్చెను, పలికెను - ఈ ౪ వచించె ననుటకుఁ జేర్లు. అలించెను, అలించెను, వినెను - ఈ ౩ అవధరించె ననుటకుఁ జేర్లు.

క. కనియెం జూచెను గాంచెను

గనుఁగొనె గన్గొనె ననంగఁ శ గలయవి పే జ్జె
చను వీక్షించె ననుటకు

ఘనతరగోరాజగమన శ కాయజదమనా.

40

టీ. కనియెను, చూచెను, కాంచెను, కనుఁగొనెను, కన్గొనెను - ఈ
గ ను వీక్షించె ననుటకుఁ జేళ్లు.

క. చనుఁ గృతగమనుఁడ నయ్యెద

ననుటకు నామంబు లగుచు శ నవని నరిగెదం

జనియెదఁ బోయెద నేఁగెదఁ

బనివినియెద న నెడునట్టిరపలుకులు రుద్రా.

41

టీ. అరిగెదను, చనియెదను, పోయెదను, ఏఁగెదను, పనివినియెదను -
ఈ గ కృతగమనుఁడ నయ్యెద ననుటకు చేళ్లు.

ఆ. ద్విగుణమున కభిఖ్య శ లగు నిబ్బ డిమ్ముడి

జంట దండ దుగయు శ జమిలి రెట్టి

యినుమడి యన విధునరమున కాఖ్య లగు జోడు

దోయి కవ యనంగ శ ధూతకలుష.

42

టీ. ఇబ్బడి, ఇమ్ముడి, జంట, దంట, దుగ, జమిలి, రెట్టి, ||పా||
రెంట, ఇనుమడి-ఈ ౮ ద్విగుణమునకుఁ జేళ్లు. జోడు, దోయి, కవ-ఈ
3 ను విధునమునకుఁ జేళ్లు.

సీ. ఒం డొక్కఁ డొకటి యొకొక్కొం డన నగు నేక

మీరు రెం డిరు నాఁగ శ నెసఁగు ద్వయము

తిగ మూఁడు మూ ర్నాఁగఁ శ దగుఁ ద్రయి తీవంచ

నలు నాల్గు చౌ యన శ నగుఁ జతుష్క

మెనఁగుఁ జౌవంచ యై శ దే ననఁ బంచకం

బాఁ తిరుమూఁ డిత్తి శ గనఁగ నొప్పు

షట్కంబు ఋషిసంఖ్య శ సత చక్కు పగడ మే

డన నొప్పు నష్టసంఖ్యకును బేళ్లు

తే. దనరు నిరునాలు గెనిమిది శ దచ్చి యనఁగఁ

బరఁగు నీరాఱు పండ్రిండు శ బార యనఁగ

ద్వాదశమునకు నాఖ్యలు శ ధరణియందు

శైలజానాథ ప్రమథసంశ్చయసనాథ.

43

టీ. ఒండు, ఒక్కఁడు, ఒకటి, ఒక్కొండు-ఈ ర ఏకము పేళ్లు. ఈరు, రెండు, ఇరు-ఈ 3 ద్వయము పేళ్లు. తిగ, మూఁడు, మూరు-ఈ 3 త్రియముపేళ్లు. తీవంచ=మూఁడునొకటియును, నలు, నాల్గు, చా-ఈ రచతుష్కము పేళ్లు. చౌవంచ=నాల్గునొకటియును, ఐదు, ఏను-ఈ 3 పంచకము పేళ్లు. ఆఱు, ఇరుమూఁడు=రెండుమూళ్లు, ఇత్తిగ (ఇరు+తిగ) = రెండు మూళ్లు-ఈ 3 షట్కముపేళ్లు. సత (ప్ర). సప్త), చక్కుపగడ=ఆఱునొకటియును, ఏడు. - ఈ 3 సప్తసంఖ్యపేళ్లు. ఇరునాలుగు=రెండునాల్గులు, ఎనిమిది, దచ్చి-ఈ 3 అష్టసంఖ్యపేళ్లు. ఈరాఱు=రెండాఱులు, పండ్రిండు, బార - ఈ 3 ద్వాదశసంఖ్య పేళ్లు.

తే. జరిగె నూడెను జాతెను శ నుటికె వెల్లెఁ

బాతెఁ బఱచెను దొలఁగె నశన్వలుకు లెల్ల

నవనిలోనఁ బలాయితం శ డయ్యె ననుట

కాఖ్యలై యొప్పుఁ జంద్రరేఖావతంస.

44

టీ. జరిగెను, ఊడెను, జాతెను, ఉటికెను, వెల్లెను, పాతెను, పఱచెను, తొలఁగెను - ఈ ౮ పలాయితఁడయ్యె ననుటకు బేళ్లు. క. వేంచేసెను వచ్చెం జను

దెంచెను విచ్చేసె నరుగుదెంచె ననఁగ నే
తెంచె నన నయ్యె నాగతుఁ
డంచుం బలుకుటకు నాఖ్య శ లంబరకేశా.

45

టీ. వేంచేసెను, వచ్చెను, చనుదెంచెను, విచ్చేసెను, అరుగుదెంచెను (యా. అరుదెంచెను), ఏతెంచెను (యా. ఏగుదెంచెను) - ఈ ౩ అగతుండయ్యె ననుటకుఁ జేళ్లు.

తే. నాఁటినుత నాటనుండియు శ నాటఁగోలె
నాటఁబట్టి నాడుమొదలు శ నాఁగ నాహ్వా
యమ్ము లయ్యెఁ దదారభ్య శ యనుట కవని
వినుతకరుణాసనాథ శ్రీశ్రీవిశ్వనాథ.

46

టీ. నాఁటినుత, నాటనుండి, నాటఁగోలె, నాటఁబట్టి, నాడు మొదలు - ఈ ౫ తదారభ్య యనుటకుఁ జేళ్లు.

తే. వైరమునకును ధర సమాశ్వాసము లమరు,
గంటు పగ మచ్చరంబు సూ శ డొంటమి యన
వలపు కూరిమి మేలు నా శ నలరుఁ జేళ్లు
మోహమునకును శారదాంబుదనిభాంగ.

47

టీ. కంటు, పగ, మచ్చరము (ప్ర. మత్సరము), సూడు, డొంటమి - ఈ ౫ వైరము చేళ్లు. పలపు, కూరిమి, మేలు - ఈ 3 మోహము చేళ్లు.

క. పెనఁకువ జగడము కయ్యం
బని బవరము కలను చివ్వు శ యాలము పోట్లా
టన దురము పోరు నాఁగాఁ
జను యుద్ధంబునకుఁ జేళ్లు శ చంద్రార్థధరా.

48

టీ. పెనఁకువ, జగడము, కయ్యము (ప్ర. కలహము), అని, బవరము, కలను, చివ్వు, ఆలము, పోట్లాట, దురము, పోరు. ఈ ౧౧ యుద్ధమునకుఁ జేళ్లు.

ఆ. నదమదంబునేసెఁ శ జక్కాడె నుగ్గాడె
 జదిపెఁ బీచమడఁచెఁ శ జంపెఁ గెడపె
 నుఱుముచేసెఁ ద్రుంచెఁ శ పరిమార్చెఁ దెగటార్చె
 మన్నిగొనియెఁ దునిమె శ మడిపె ననఁగ. 49

తే. హతము గావించె ననుటకు శ నాఖ్య లయ్యె
 మనిపె నేలెను బ్రతికించె శ మంచె బోచె
 సాకె నన నొప్పు నాఖ్యలు శ సరవితోడ
 నరయఁ బోషించె ననుటకు శ నంబికేశ. 50

టీ. నదమదంబునేసెను, చక్కాడెను, నుగ్గాడెను, చదిపెను, పీచ
 మడఁచెను, చంపెను, కెడపెను, నుఱుముచేసెను, ద్రుంచెను, పరిమార్చెను,
 తెగటార్చెను, మన్నిగొనియెను, తునిమెను, మడిపెను - ఈ ౧౪ వధియించె
 ననుటకుఁ జేర్లు. మనిపెను, ఏలెను, బ్రతికించెను, మంచెను, ప్రోచెను,
 సాకెను - ఈ ౬ పోషించె ననుటకుఁ జేర్లు.

క. ధరలో శూరాహ్వయములు

పరఁగున్ మొనకాఁ డనంగ శ బం టనఁగాఁ బో
 టరి యన వడిగలవాఁ డన
 బిరు నన వాఁడిమగఁ డనఁగ శ భీమకపర్తి. 51

టీ. మొనకాఁడు, బంటు (ప్ర. భటుఁడు), పోటరి, వడిగలవాఁడు,
 బిరుదు, వాఁడిమగఁడు - ౬ శూరునిజేర్లు.

తే. బాసట యనంగఁ దోడ్పాటు శ నా సమాహ్వా
 యంబు లగుచుండు రెండు సాహాయ్యమునకు
 నాఖ్యలు శుభంబునకును ల శ గ్గనఁగ బా గ
 నంగ మే లన లెస్స యనంగ నీశ. 52

టీ. బాసట, తోడ్పాటు - ఈ ౨ సాహాయ్యముజేర్లు. లగ్గు,
 మేలు, లెస్స - ఈ ౪ శుభమునకుఁ జేర్లు.

ఆ. కూలే నీలై జచ్చై శ గాలంబుసేసెను
కెడసె సమసె నాతై శ మడిసె జెల్లై
బెద్దనిదురవ్రాయై శ బిద్దై దోరెను గింతు
గొనియె ననుట పేళ్ళరసు మృతునకు.

53

టీ. కూలేను, నీలైను, జచ్చైను, కాలంబుసేసెను, కెడసెను, సమసెను, నాతైను, మడిసెను, జెల్లైను, బెద్దనిదురవోయెను, బిద్దైను, దోరెను, గింతుగొనియెను-ఈ ౧౩ మృతుడయ్యె ననుటకు జేళ్ళు.

సీ. తిమ్మనై నది యన శ దిన్ననై నది యన
జానై న దనఁగ బాగై న దనఁగ
నాణ్ణమైన దన విరన్నాణమైనది యన
మానై న దనఁగ లెరసె న దనఁగ
బిన్ననై నది యన శ జెన్నైన దన నలు
వైనది యనఁగ జెల్లైన దనఁగ
బొనరినయది యన శ నొనరిన దనఁగ జొ
క్కటమైన దనఁగ జక్కని దనఁగ
సొబగై న దనఁగను శ సొంపైన దనఁ గొమ
రైనది యన గొనబైన దనఁగ
దోరమైన దన సింగారమైనది యన
మేలై న దనఁగ మేరచ్చైన దనఁగ
తే. మురువుగలయది యొప్పైన శ దొఱపుగలది
యందమైనది తనరిన శ దలరిన్బట్టి
దనఁగ బరఁగిన దన జేళ్ళు శ దనరుచుండు
నుంజులం బైన దనుటకు శ మదనదమన.

54

టీ. తిమ్మనైనది, తిన్ననైనది, జానైనది, బాగైనది, నాణెమైనది, విన్నాణమైనది, మానైనది, లెన్నైనది, పిన్ననైనది, చెన్నైనది, నల్లనైనది, చెలువైనది, పొనరినది, ఒనరినది, చొక్కటమైనది, చక్కనిది, సొబగైనది, సొంపయినది, కొమ్మరైనది, గొన్ననైనది, తోరమైనది, సింగారమైనది, మేలైనది, మెచ్చైనది, మురుగుగలది, ఒప్పైనది, ఒకపుగలది, అందమైనది, తనరినది, అలరినట్టిది, పరఁగినది-ఈ 30 మనోజ్ఞమైనది యనుటకు పేళ్లు. శ్రీకపుర మనఁ గప్పురం బనఁ శ గ్రప మనఁగఁ

బుడమిఁ గర్పూర మొప్పుఁ దాంఠబూల మొప్పు
వీడియము వక్కలాకులు శ విడెము తమ్ము
లంబు వీడెంబు వీడ్య మతనం బురారి.

55

టీ. కపురము, కప్పురము, కప్రము, ఈ 3 కర్పూరముపేళ్లు. వీడియము, ||రూ|| విడియము, వక్కలాకులు, విడెము, తమ్ములము, వీడెము, వీడ్యము-ఈ 8 తాంబూలమునకుఁ పేళ్లు.

తే. వెలయుచుండను సిరి లచ్చి శ కలిమి యనెడు
పేల్ల సంపద యెద్దడి శ పేదటికము
లేమి నిప్పచ్చరము నెవ్వ శ లేమి డనఁగ
నలరు దారిద్ర్యమునకు నాశ్విలు గిరీశ.

56

టీ. సిరి (ప్ర. శ్రీ.), లచ్చి, కలిమి-ఈ 3 సంపదకుపేళ్లు. ఎద్దడి, పేదటికము, లేమి, నిప్పచ్చరము, నెవ్వ, లేమిడి-ఈ 6 దారిద్ర్యముపేళ్లు.

తే. మగతనం బన గం డన శ మగఁటిమి యనఁ
బొరుషంబున కాఖ్యలై శ పరఁగుచుండు
నుక్కు చేగ దిటము చేవ శ యుదుటు గట్టి
దిట్ట ముఱివి బిగువు నాఁగ శ ధృతికే పేళ్లు.

57

టీ. మగతనంబు, గండు, మగఁటిమి-ఈ 3 పొరుషము. ఉక్కు, చేగ, దిటము, చేవ, ఉదుటు, గట్టి, దిట్టము, ఉఱిది, బిగువు-ఈ 8 దృఢము.

తే. బద్దు నా బొంకు నాఁగ దబ్బిట యనంగఁ
గల్గ నాఁగ హుళిక్కి నాఁ ర జెల్లుఁ బేళ్లు
ధర నసత్యమునకును సత్యంబు పరఁగు
నిజ మనఁగ నిక్కువం బన ర నిక్క మనఁగ.

58

టీ. బద్దు, బొంకు, దబ్బిట, కల్గ, హుళిక్కి, ||పా|| హుళిక్కి- ర
అసత్యము. నిజము, నిక్కువము - ఈ 3 సత్యము.

క. బెడఁద దెస చేటు చేడ్పా
ట్టాడ వాత్రం బంగలార్పు ర గోరంబు దొనం
గిడుమ వెత క స్తి యంగద
కడగం డ్లనఁ జను విపత్తు ర గారీరమణా.

59

టీ. బెడఁద, దెస, చేటు, చేడ్పాటు. గొడవ, ఆత్రము, అంగ
లార్పు, గోరము, (ప్ర. ఘోరము,) దొనఁగు, ఇడుమ, వెత, క స్తి, అంగద,
కడగండ్లు (నిత్య బహువచనాంతము) - గర=విపత్తు.

క. వెల జట్టి విలువ రో యనఁ
గల నుడువులు దనరు చుండు ర గ్రయనామము లై
వెలయంగ వంగసము నాఁ
గొల మన వంగడము నాఁగఁ ర గుల మొప్పు శివా.

60

టీ. వెల, జట్టి, విలువ, రో (ప్ర. రై) - ర=క్రయము. వంగసము
(ప్ర. వంశము), కొలము (ప్ర. కులము), వంగడము - 3=కులము.

క. క్రమ్మట నెప్పటి వెండియుఁ
గ్రమ్మటి తిరుగన్ మఱిన్ మరీటల మగుడను నా
నిమ్మహిఁ బునఁపదంబున
కిమ్ముల నివి యాఖ్య లగు మరీహిధరచాపా.

61

టీ. క్రమ్మఱ్, నెప్పటి, పెండియుక్, క్రమ్మటి, తిరుగ్, మఱి, మఱలక్, మగుడక్ - ఈ ౮ ఘనః అను నర్థముగలవి.

క. ఒకమరి యొకపరి యొకమా

టొకసా రొక తేప యనఁగ నొకపా రనఁగా

నొకవిడుత యొక్కతూ కన

నొకతడవ యనంగ మఱియు నొకతూరి యనన్. 62

తే. ఏకవారం బనుట కొప్పు నన్ని పేళ్లు

జగతిఁ బల్తాఱు వేమాఱు నసారెఁ బెక్కు

మాఱు లెన్నేనిమా ర్లనఁ నబరఁగు నాఖ్య

లగుచు నివి బహువారంబు నలనుట కీశ. 63

టీ. ఒకమరి, ఒకపరి, ఒకమాటు, ఒకసారి, ఒకతేప, ఒకపారి, ఒకవిడుత, ఒక్కతూకు, ఒకతడవ, ఒకతూరి ||పా|| ఒకమాఱు - ౧౦=ఏకవారము. పల్తాఱు, వేమాఱు, సారె, పెక్కుమాఱులు, ఎన్నేనిమార్లు - ౨౧=బహువారములు (మాటిమాటికి).

తే. త్వరితమున కొప్పుఁ బేళ్లు చెరచ్చెరను సరగ

వేగిరము వేగ వేళము నవెసను వడిగ

గ్రక్కునను గ్రద్దన ననంగఁ నగన్న ననఁగ

గొబ్బునను దిగ్గున ననంగఁ నగుధ్రచాప. 64

టీ. !చెచ్చెరను, సరగ్, వేగిరము, వేగ, వేళము ||పా|| వైళము, వెసను, వడిగను, గ్రక్కునను, గ్రద్దనను, కన్నను, గొబ్బునను, దిగ్గునను - ౧౨=త్వరితము.

క. కలవు వివరింపఁగా నా

ఖ్యలు వరుసన్ నిర్గమించె ననుటకు ధర

వెలువడియె వెల్లె వెడలెను

వెలలే ననం జత్ప్రకాశ శ విశ్వాధిపతీ.

65

టీ. వెలువడియెను, వెల్లెను, వెడలెను, వెలలెను - ర = నిర్గమించెను.

క. వినుతి యొనరించె ననుటకుఁ

దనరున్ నామంబు లగుచు శ ధరపై నగ్గిం

చెను గై వారము సేసెం

గొనియాడెను బొగడె ననంగఁ శ గొండాడె ననన్. 66

టీ. అగ్గించెను, కైవారముసేసెను, కొనియాడెను, బొగడెను, కొండాడెను-గ = స్తుతించెను.

సీ. చుట్టలు విందులు శ చుట్టాలు బందుగు

లనఁ జను బంధుసమాహ్వయములు

పటలు నన్యఁడు లాతిశవాఁ డనఁగా వింత

వాఁ డనఁగాఁ బెరిశవాఁ డనంగ

వ్యాజంబునకు నామ శ మా నెపం బనఁగ న

న్వేషించె ననుట కా శ వెదకె నెమకె

నరసె రోసె ననంగ శ నారసెఁ దడవె నాఁ

గాంక్షకుఁ బేరు లాఁ శ గ్రమముతోడఁ

తే. గ్రచ్చు కోరిక తమి కోర్కి శ యిచ్చ యనఁగ

నెపుడు నెడపక యుడుగక శ యెల్లపు డన

నిచ్చ యనయంబు నాఁగను శ నిచ్చ లసఁగఁ

దనరు నాఖ్యలు సంతతం శ బనుట కభవ. 67

టీ. చుట్టలు (రూ. చుట్టచులు), విందులు, చుట్టాలు, బందుగులు (ప్ర. బంధువులు)- ర = బంధువులు. లాతివాడు, వింతవాడు, పెరివాడు (ప్ర. పరుడు) - 3 = అన్యఁడు. నెపము (ప్ర. నిభము) - ౧ = వ్యాజము.

వెదకెను, నెమకెను, అరసెను, రోసెను, ఆరసెను, తడవెను - ౬=అన్వేషించెను. కచ్చు, కోరిక, తమి, కోర్కె, ఇచ్చ (ప్ర. ఇచ్చ) - ౭=ఇచ్చ. ఎపుడును, ఎడపక, ఉడుగక, ఎల్లపుడు, నిచ్చ, అనయమును, నిచ్చలు - ౮=సతతము.

సీ. తనరుఁ బ్రవేశించె శ ననుటకు నాఖ్యలు .

తూకొనెఁ జొచ్చెను శ దూతె ననఁగ
నంఘ్రితాడితుఁ జేసె శ ననుటకుఁ బేళ్లగుఁ
దాఁచెఁ గాళ్లంగ్రుమ్మెఁ శ దన్నె ననఁగ
నాలస్య మొనరించె శ ననుటకుఁ జెల్లు నా
మమ్ములు తడసెను శ మసలె ననఁగఁ
ద్యక్తంబు గావించె శ ననుటకు నాఖ్య లా
వీడెను వదలెను శ విడిచెఁ ననఁగఁ

తే. దాటుమాఱయ్యె వీడ్వడె శ దడఁబడె నన
నాఖ్య లొప్పు విపర్యస్త శ మయ్యె ననుట
కలరుఁ బ్రహరించె ననుట కాకహ్వయము లడిచెఁ
గొట్టె మొత్తెను మోఁదె నా శ గుధరనిలయ. 68

టీ. తూకొనెను, చొచ్చెను, తూటెను - ౩=ప్రవేశించెను. తాఁచెను, కాళ్లంగ్రుమ్మెను, తన్నెను - ౩= కాలితోఁ దన్నెను. తడసెను, మసలెను - ౨ ఆలస్యము చేసెను. వీడెను, వదలెను, విడిచెను - ౩= త్యజించెను. తాటుమాఱయ్యెను, వీడ్వడెను, తడఁబడెను - ౩= విపర్యస్తమయ్యెను. అడిచెను, కొట్టెను, మొత్తెను, మోఁదెను - ౪ = ప్రహరించెను.

సీ. ముందట నెదుటను శ మ్రొల ముంగల నాఁగ

నాఖ్య లా సమ్ముఖ శ మనుట కభవ
యలయిక బడలిక శ యలపు సేద యనంగ
శ్రమమున కాఖ్య లా శ శమనదమన

తాలిమి యోరుపు శ తాలిక నాఁగను

క్షమకు నాహ్వాయము లాఁ శ జర్ణవసన
రవళి బవంతంబు శ టక్కు దుత్తారంబు

వెడ్డు నా ఛడ్డు మా శ విషమనేత్ర

తే. వెఱ పనఁగ నెద యనఁగను శ వెఱ యనంగ

నళు కనఁగ భీతి కాఖ్యతా శ నసితకంఠ

నిమ్మళం బన నెమ్మి నా శ నెమ్మది యనఁ

దనరుఁ బేళ్లు నిరాతంకశ్రమునకు నీశ.

69

టీ. మందటను, ఎదుటను, మోలను, మంగలను - ర = సమ్ముఖ
మందు. అలయిక, బడలిక, అలపు, సేద-ర = శ్రమము. తాలిమి, ఓరుపు,
తాలిక - 3 = క్షమ. రవళి, బవంతము, టక్కు, దుత్తారము, వెడ్డు-గ కపటము.
వెఱుపు, ఎద, వెఱ, అళుకు - ర = భయము. నిమ్మళము, నెమ్మి, నెమ్మది - 3 =
నిరాతంకము.

సీ. అసదు కొంచెము సైక శ మలఁతి యన్నవ చిన్న

నలికంబు సన్నంబు శ నాఁ దనర్చు

స్వల్ప మెక్కుడు నాఁగఁ శ జాల నెంతేనియు

మిగులఁ దద్దయుఁ దద్ద శ మిక్కిలి యనఁ

బెద్దయు ననునివి శ పేళ్లగు భృశముగా

ననుటకు నుత్కట శ మయ్యె ననుట

కగుఁ బేళ్లు వెగ్గలం శ బయ్యెఁ గ్రిక్కిరిసె వె

క్కసమయ్యె ననునివి శ క్రమముతోడ

ఆ. సగ్గెఁ గుందె డొంకెఁ శ డగ్గెను సడలెను

గ్రుంగె నుబ్బణంగె శ స్రుక్కె ననఁగఁ

దనరుఁ బేళ్లు క్షీణదశ నొందె ననుటకు
నీశ్వరీసనాథ శ విశ్వనాథ.

70

టీ. అసదు, కొంచెము, నైకము, అలఁతి, అన్నున, చిన్న, నలికము, సన్నము-౮=స్వల్పము. ఎక్కుడు, చాలఁ, ఎంతేనియును, మిగులను, తద్దయును, తద్ద, మిక్కిలి, పెద్దయును- ఈ ౮=అధికముగా. పెద్దలం బయ్యెను, క్రిక్కిరిసెను, వెక్కసమయ్యెను- ౩=ఉత్కటమయ్యెను. సగ్గెను, కుందెను, దొంకెను, తగ్గెను, సడలెను, క్రుంగెను, ఉబ్బణంగెను, న్నుక్కెను-౮=క్షీణదశఁ జొందెను.

ఆ. మించు వాసి మేలు శ మేటి పెచ్చె చ్చస
నధికమునకు నాఖ్య శ లగుచు వెలయుఁ
బనులు నాఁగఁ జెయువు శ లనఁ జేత లన నొప్పుఁ
గర్జమునకుఁ బేళ్లు శ చర్మవసన.

71

టీ. మించు, వాసి, మేలు, మేటి, పెచ్చు, ఎచ్చు-౬అధికము. పనులు, చెయువులు, చేతలు-౩=కర్మము.

ఆ. అనిపె ననిచెఁ బనిపె శ బనిచె సంపెను బంపెఁ
బుచ్చె గెలుపు మనియె శ బొమ్మటనియె
ననఁగ నివి సమాఖ్య శ లగును బ్రస్థాపించె
ననెడుక్రియకు నీశ శ యభ్రకేశ.

72

టీ. అనిపెను, అనిచెను, పనిపెను, పనిచెను, అంపెను, పంపెను, పుచ్చెను, గెలుపుమనియెను, పొమ్మటనియెను-౯=పయసము చేయించెను.

తే. కొదన కొద కుందు తగ్గు తశక్కున కొఱంత
వెలితి కొఱ లొచ్చు కడమ నా శ వెలయు న్యూన
సమభిధానము లర సాము శ సగము సవము
నాఁగ నర్థాహ్వాయంబు లా శ నాగభూష.

73

టీ. కొదవ, కొడ, కుందు, తగ్గు, తక్కువ, కొఱత, వెలితి, కొఱ, లొచ్చు, కడమ-౧౦=న్యూనము. అర, సాము, సగము, సవము-౮=అర్థము.

తే. పేళ్లు పశ్చాత్తనుటకును ౩ జెల్లు వెనుకఁ
బిదపఁ దర్వాతఁ పదపడి ౩ పిమ్మట నన
మునుపు మును మున్ను తొలి తొల్లి ౩ ముందు తొలుత
ననఁగఁ బూర్వపదార్థాఖ్య ౩ తొ గిరీశ. 74

టీ. వెనుకను, పిదపను, తర్వాతను, పదపడి, పిమ్మటను - ౩ = అనంతరము. మునుపు, మును, మున్ను, తొలి, తొల్లి, ముందు, తొలుతను - ౩ = పూర్వము.

ఆ. పాఱుబోతు సిఱికి ౩ పంద కోఁచ యనంగఁ

పేళ్లు దనరు సమరశ్రీరువునకు

దిట్ట యుక్కుతునియ ౩ గట్టిడెందంబువాఁ

డనఁగ ధైర్యవంతుఁ ౩ డలరు నీశ. 75

టీ. పాఱుబోతు, సిఱికి, పంద, కోఁచ - ౪ యుద్ధమున వెఱచెడి వాఁడు. దిట్ట, ఉక్కుతునియ, గట్టిడెందమువాఁడు-౩=ధైర్యవంతుఁడు.

తే. పొజు చేరువ మొత్తంబు ౩ బారు తుటుము

దండు పరి గమి కూటువ ౩ పిండు దాఱు

మూఁక దళమును పేళ్లు సమూహమునకు

భుజగవరహార యవిముక్తపురవిహార. 76

టీ. పొజు, చేరువ, మొత్తంబు, బారు, తుటుము, దండు, పరి, గమి, కూటువ, పిండు, దాఱు, మూఁక, దళము-౧౩=సమూహము.

సీ. పూనె నూనెను దాల్చె ౩ నానెను మోచె నా

వహియించె ననుట కా ౩ నహివిభూష

నామము లుచ్చాటనము చేసె ననుటకు

వరుసతోఁ దఱిమెను శ బరపె వెలిచెఁ
 దోలెను తొప్పె నా శ ద్రుహిణాదిసురనుత
 త్రిప్పెను నాఁ గ్రమ్మఁజేంచె ననఁగ
 మగిడించె ననఁగను శ మరలించె నన సమా
 హ్వాయము లై పరఁగు నిరవర్తితంబు
 తే. చేసె ననుటకు సురమునిరసిద్ధసేవ్య
 యడ్డగించెను నా నిల్పె శ ననఁగ నాఁగె
 నన నివారించె ననుటకు శ నాఖ్య లమరు
 సగనుతానాథ గుహగజాననసగాథ.

77

టీ. పూనెను, ఊనెను, తాల్పెను, ఆనెను, మోచెను-గ = వహించెను.
 తఱిమెను, పఱపెను, వెలిచెను, తోలెను, తొప్పెను - గ = ఉచ్చాటనము
 చేసెను. త్రిప్పెను, క్రమ్మఁజేంచెను, మగిడించెను, మరలించెను-ర = నివర్తి
 తంబుచేసెను. అడ్డగించెను, నిల్పెను, ఆఁగెను-క = నివారించెను.

తే. దండ చేరువ సంగడి శ దాపు చెంత
 సరస చెంగట యొద్దడ శ గ్గఱ కుఱంగ
 టండ పజ్జయు నా సమీపాఖ్య లమరు
 రమ్యధవళాంగ కలశనీరధినిషంగ.

78

టీ. దండ, చేరువ, సంగడి, దాపు, చెంత, సరస, చెంగట, ఒద్ద,
 డగ్గఱ, కుఱంగట, అండ, పజ్జ (ప్ర. పశ్చాత్)-౧౨ = సమీపము.

తే. అచట నచ్చట నచ్చోట శ నందు నాడ
 నచొట నచ్చొట నక్కడ శ నయ్యెడ నట
 ననఁగఁ దత్ప్రదేశంబునం శ దనుట కాఖ్య
 లయ్యె భక్తవిధేయ యాశ్రయాసహాయ.

79

టీ. అచట, అచ్చట, అచ్చోట, అందు, అడ, అచోట, అచ్చోట, అక్కడ, అయ్యెడ, అట-గం=అప్రదేశంబునందు.

క. ఇరుగెలఁకుల నిరువంకల

నిరుదెస నిరుచక్కియందు శ నిరుపక్కియలం

దిరుగ్రేవల నిరుగడ ననఁ

బారిఁ బేళ్లగు నుభయపార్శ్వముల ననుట కజా. 80

టీ. ఇరుగెలఁకులన్, ఇరువంకలన్, ఇరుదెసన్, ఇరుచక్కియందు, ఇరుపక్కియందు, ఇరుగ్రేవలన్, ఇరుగడన్-2=ఉభయ పార్శ్వములందు.

క. నవముగ ధరలో నీమా

నవవర్గను వేడ్కఁ జదివినను వ్రాసిన మా

నవులకు ననవరతంబును

శివుఁ డవిముక్తేశ్వరుండు శ చెలువం బొసఁగున్. 81

స్థా వ ర వ ర్గ.

సీ. వెలిదిప్ప వడఁకుగురబ్బలి చలిమిరిమల

గట్టులతోఁడు ముక్కంటిమామ

మగచుకొం డన హిమరత్నోధరాఖ్యలు చను

వేలుపుఁగొండ జేరజేలగట్టు

పుత్తడిగుబ్బలి శ పునుకకంచమువాని

విల్లు నా మేరువురపేళ్లు వెలయు

వెలిదిప్ప ముక్కంటిరమల వెండికొండ నాఁ

గైలాసపర్వతాఖ్యలు సెలంగు

తే. వెలయుఁ దరికొండ కవ్వంపురమల యనంగ

మందరాఖ్యలు కడపటిరమలయనంగఁ

జుట్టుఁగొం డనఁ దనరు నీశ్చోణియందుఁ
జక్రవాళాద్రి వృషవాహ శ శైలగేహ.

1

టీ. పలిదిప్ప = చల్లఁదనముగలకొండ, పడఁకుగుబ్బలి || పా || పఱఁకుగుబ్బలి = చలిచే పడఁకునట్లు చేయుకొండ, చలిమిరిమల, గట్టుల తేఱఁడు = పర్వతములకురాజు, ముక్కంటిమామ = శివునకుమామ, మంచుకొండ = హిమము గల పర్వతము-2 = హిమవత్పర్వతము. వేలపుఁగొండ, జేజేలగట్టు (ఈరెండుశబ్దములకును దేవతలపర్వత మని యర్థము), పుత్తడిగుబ్బలి = సువర్ణపర్వతము, పునుకకంచమువానివిల్లు = ఈశ్వరునిధనుస్సు-ఈర మేరుపర్వతముగ్గెళ్లు. వెలిదిప్ప = తెల్లనిపర్వతము, ముక్కంటిమల = శివునిపర్వతము, పెండికొండ = రజతపర్వతము-3 = కైలాసపర్వతము. తరిగొండ, కవ్వంపుమల, (ఈరెండుశబ్దములకుఁ గవ్వమైనపర్వతమని యర్థము)-4 = మందరపర్వతము. కడపటిమల = కడఁగానుండెడుపర్వతము, చుట్టుఁగొండ = భూమిచుట్టునుండెడు పర్వతము-5 = చక్రవాళ పర్వతము.

ఆ. తూర్పుఁ గొండ నాఁగఁ శ దొలుగట్టు నాఁగను
బొడుపుగుబ్బ లనఁగఁ శ బూర్వశిఖరి
పరఁగుఁ గ్రుంకుమెట్టు శ పడమటికొండ నా
వెలయు న స్తశిఖరి శ విశ్వనాథ.

2

టీ. తూర్పుఁగొండ, తొలుగట్టు = పూర్వదిక్కునందుండెడుపర్వతము. పొడుపుగుబ్బలి = సూర్యుఁ డుదయించెడు పర్వతము-3 = ఉదయపర్వతము, క్రుంకుమెట్టు = సూర్యుఁ డ స్తమించుపర్వతము, పడమటికొండ-4 = అస్తగిరి.

తే. ఒప్పు గిరిపేళ్లు మల గట్టు శ తిప్ప మెట్టు
కొండ గుబ్బలి నా మేరుశకుధరచాప
తాయి నాఁగ ల్లనంగను శ తా యనంగ
శిల కభిఖ్యలు దగు నిల శ శేషభూష.

3

టీ. మల, గట్టు, తిప్ప, మెట్టు, కొండ, గుబ్బలి - ౬ = పర్వతము.
తాయి ||రూ|| రాయి, కల్లు, తా - ౩ = శిల.

తే. పల్లె కొట్టిక కొట్టిక కుప్పమ్ము నాఁగ
నూ రనఁగ గ్రామనామంబు శ లొప్పుచుండుఁ
బట్టణంబున కాఖ్యలు శ పరఁగుచుండుఁ
బ్రో లనఁగ వీ డనంగను శ శూలపాణి.

టీ. పల్లె ||పా||పల్లియ, కొట్టిక, కొట్టిక, కుప్పము, ఊరు - ౪ =
గ్రామము. ప్రోలు, వీడు - ౨ = పట్టణము.

తే. ఉనికిపట్టు తావు శ మనికిపట్టిర విల్లు
తెంకి యిక్క నట్టు శ తెంకి యిమ్ము
నెలవు గీము నాఁగ శ నలరు నివాసదే
శంబునకును బేళ్లు శ చంద్రమాళి.

టీ. ఉనికిపట్టు, తావు, మనికిపట్టు, ఇరవు, ఇల్లు, తెంకి, ఇక్క,
నట్టు, తెంకి, ఇమ్ము, నెలవు, గీము - ౧౨ = నివాసస్థానము.

సీ. తెంకాయ చెట్టన శ తెంకాయమా నన
నారికేళం బొప్పు శ నగనివేశ
మావిమా ననఁగను శ మామిడిచెట్టన
నామ్రభూజం బొప్పు శ నభకేశ
యత్తిమ్మా నన మేడి శ యనఁగ నొదుంబర
ధారుణీజం బొప్పు శ మేరుచాప
యరఁటి యనంటి నా శ నంశుమత్ఫలధారు
ణీరుహం బగు ధరణీశతాంగ

తే. యలరుఁ దుంబీశలాటునశ్రమాఖ్యలాను
గంబు సొఱకాయ నదరు నా శ గరళకంఠ

తా డనంగను చాడి నాఁ శ దాశభూరు
మాంబునకు నాఖ్య లై యొప్పు శ నంబికేశ.

6

టీ. తెంకాయచెట్టు, పెంకాయమాను - ౨ = నారికేశవృక్షము. మావిమాను, మామిడిచెట్టు - ౨ = ఆమవృక్షము. అత్తిమాను, మేడి, ౨=ఉదుంబరవృక్షము. అరటి, అనటి - ౨=కదళీవృక్షము. అనుగము-సోఱకాయ, వదరు - ౩ = సోఱచెట్టు. తాడు, తాడి-౨=తాళవృక్షము.

సీ. మొక్క మోక నినువు శ మొలక మోసనంగ నం

కురమునకును బేళ్లు శ కుధరచాప

యిగు రనఁ దలిరు నాఁ శ జిగురు నాఁ జివు రనఁ

బల్లవనామముల్ శ పరఁగు నీశ

మా ననఁ జెట్టన శ మాఁ కన భూరుహ

నామధేయము లగు శ వామదేవ

పువు పువ్వ పూ నాఁగఁ శ బుప్పము విరి యల

రనఁ గుసుమాఖ్య లై శ యలరు నీశ

తే. గుబురు దట్టంబు జొంపంబు శ గుంపు తఱుచు

నాఁగ నిబిడంబుపేళ్లొప్పు శ నందివాహ

వల్లరిసమాఖ్య లగుచు వర ర్తిల్లుఁ దీఁగ

తీవ తీవియ తీవె నాఁ శ ద్రిపురవైరి.

7

టీ. మొక్క, మోక, నినువు, మొలక, మోసు - ౫ = అంకురము. ఇగురు, తలిరు, చిగురు, చివురు - ౪ = పల్లవము. మాను ||పా|| మాను, చెట్టు, మాఁకు - ౪=వృక్షము. పువు, పువ్వ, పూ, పుప్పము (ప్ర. పుష్పము), విరి, అలరు - ౬ = కుసుమము. గుబురు, దట్టము, జొంపము, గుంపు, తఱుచు - ౫ = నిబిడము. తీఁగ, తీవ, తీవియ, తీవె ||రూ|| తీఁగ - ౫ = లత.

అ. అగ్రమున కభిఖ్య శ్రీ లగు చుండు దుద నుద
కొన యనంగ వృక్షకోటరమున
కలరుఁ బేళ్లు తొఱట శ్రీ తొలి తొఱ్ఱ తొఱ నాఁగ
నాగహార రజతశనగవిహార.

8

టీ. తుద, నుద, కొన - 3 = అగ్రము. తొఱట, తొలి, తొఱ్ఱ, తొఱ - 4 = వృక్షకోటరము.

ఆ. ఇత్తువునకభిఖ్య శ్రీ లీక్షితఁ గన్నుల
ప్రమాను చెఱకు తియ్యశ్రమా ననంగఁ
దనరు దవ యనంగఁ శ్రీ దలవాడె నాఁగఁ ద
దగ్రమున కభిఖ్య శ్రీ లగు గిరీశ.

టీ. కన్నులప్రమాను = పర్వములుగలశాఖ, చెఱకు, తియ్యశ్రమాను = మధురమైన వృక్షము - 3 = ఇత్తువు. దవ, తలవాడె - 2 = చెఱకుకొన.

క. అగుఁ బేళ్లుత్పలమునకుం
దొగ తొవ కల్వ కలు వనఁగఁ శ్రీ దోయజ మొప్పుం
దగఁ దమ్మి తామ రనఁగా
మొగ డన మొగ్గ యనఁ దనరు శ్రీ ముకుళంబు శివా. 10

టీ. తొగ, తొవ, కల్వ, కలువ-ర = ఉత్పలము. తమ్మి, తామర - 2 = కమలము. మొగడ, మొగ్గ - 2 = ముకుళము.

తే. ఎనఁగుఁ జెందొవ చెందొగ శ్రీ యెఱ్ఱగలువ
నునఁగ రక్తోత్పలంబు రశక్తాబ్జ మొప్పు
నిలను గెందమ్మి కెందామ శ్రీ రెఱ్ఱదామ
రనఁగఁ జెందమ్మి చెందామ శ్రీ రన మహేశ.

11

టీ. చెందొవ, చెందొగ, ఎఱ్ఱగలువ - 3 = రక్తోత్పలము. కెందమ్మి

(కెంపు+తమ్మి), కందామర (కెంపు+తామర), ఎఱ్ఱదామర, చెందమ్మి, చెం
దామర - క = రక్తాబ్జము.

క. గొడువు గొడు గెల్లి యనఁ జె

న్నెడరును ఛత్రంబు కేతనాహ్వాయము లగున్

సిడె మనఁగఁ డెక్కె మనఁగాఁ

బడగ యన్ దా లనంగఁ శ బర్వతధన్వా.

12

టీ. గొడువు, గొడుగు, ఎల్లి-3 = ఛత్రము. సిడెము, డెక్కెము, పడఁ
(ప్ర. పతాక), దాలు - ర = కేతనము.

క. మఱుఁ గనఁగ నోల మనఁగా

మఱు వనఁగాఁ జాటనంగ శ మాటన వరుసం

బరఁగు ని వెల్ల నగోచర

ధరణీనామంబు లగుచు శ దర్పకదమనా.

13

టీ. మఱుఁగు, ఓలము, మఱువు, చాటు, మాటు - క = కన్నుల
కగపడనిప్రదేశము.

క. పొనఁగుఁ దృణాఖ్యలు పులు నాఁ

గన వనఁగాఁ బూరి యనఁగ శ గడ్డి యనంగా

వనుమతిలో నెన్నంబడు

ససి సస్సెము పై రనంగ శ సస్యం బభవా.

14

టీ. పులు, కసపు (ఘాసము), పూరి, గడ్డి - ర = తృణము. ససి,
సస్సెము (ప్ర. సస్యము), పైరు - 3 = సస్యము.

ఆ. తెలుపు తెల్ల వెల్ల శ తెలి వెలి నాఁగ నా

హ్వాయము లమరు ధవళవర్ణమునకుఁ

గప్పు నలుపు నల్ల శ కఱి యన నాఖ్య లో

నీలవర్ణమునకు శ నీలకంఠ.

15

టీ. తెలుపు, తెల్ల, వెల్ల, తెలి, విలి - ౫ = ధవళవర్ణము. కప్పు, నలుపు, నల్ల, కఱు ||పా|| కటి - ౪ = నీలవర్ణము.

ఆ. కెంపు తొగరు తొవరు శ కెంజాయ యెలు పెట్టి
యనఁగ నరుణకాంతి శ కాఖ్య లయ్యె
నశది పసుపుచాయ శ యనఁగ హరిద్రవ
ర్ణమున కాఖ్య లగుఁ బిశనాకహస్త. 16

టీ. కెంపు, తొగరు, తొవరు, కెంజాయ, (కెంపు+చాయ), ఎలుపు, ఎట్టి - ౬ = అరుణకాంతి. అశది (యా. హరిది), పసుపుచాయ - ౭ = హరిద్రవర్ణము.

ఆ. శ్యామవర్ణమునకు శ నామంటు లగు చుండుఁ
బసరుచాయ యనఁగఁ శ బచ్చ యనఁగ
వన్నె డాలు రంగు శ వన్నియ జిగి జోతి
చాయ యనఁగఁ బరఁగు శ జగతిఁ గాంతి. 17

టీ. పసరుచాయ, పచ్చ - ౮ = శ్యామవర్ణము. వన్నె, డాలు, రంగు, వన్నియ (ప్ర. వర్ణము), జిగి, జోతి (జ్యోతిస్సు), చాయ (ప్ర. ఛాయ)-౯=కాంతి.

తే. మానికము లన రతనముల్ శ నా నెనంగు
నవని మాణిక్యములకు సశమాహ్వయములు
మెలుఁ గనంగను నిగ్గు నా శ మెఱయుచుండు
నాఖ్య లుత్కృష్టకాంతికి శ నభకేశ. 18

టీ. మానికములు. (ప్ర. మాణిక్యములు), రతనములు (ప్ర. రత్నములు)
౧ = మాణిక్యములు. మెలుఁగు, నిగ్గు-౨=ఎక్కువైన కాంతి.

తే. బడధిపే శ్లగు మున్నీరు శ కడలి నంద్ర
మనఁగ నుడుఁ గన మడుపు నా శ వ్రాదము దనరుఁ

బరఁగు నాఱవసంద్రంబు శ పాలవెల్లి
జిడ్డుకడలి పాల్కడలి నా శ క్షీరజలధి.

19

టీ. మున్నీరు, కడలి, సంద్రము (ప్ర.సముద్రము)-3 = సముద్రము.
మడుగు, మడుపు - ౨ = హ్రదము. ఆఱవసంద్రము, పాలవెల్లి, జిడ్డుకడలి,
పాల్కడలి - ౪ క్షీరసముద్రము.

క. నంజె యన మడి యనంగను

మంజులకేదారభూసశ్రమాఖ్యలు వెలయుం

బుంజె యనఁ జేను పాల మనఁ

గం జను మరుభూమిపేళ్లు శ కాయజదమనా.

20

టీ. నంజె, మడి-౨=కేదారభూమి. పుంజె, చేను, పాలము - ౩ =
మెట్టభూమి.

క. ధరణి వివరాఖ్య లగున్

బొటియ కలుఁగు లాఁగ బొక్క శ బొంద యనంగా

దరి యొడ్డు గట్టనంగాఁ

బరగుం దీరంబుపేళ్లు శ ప్రమథగణేశా.

21

టీ. బొటియ, కలుగు, లాఁగ, బొక్క, బొంద-౫=బొంద. దరి,
ఒడ్డు, గట్టు-౩=తీరము.

తే. అస లనంగను తొంపి నా శ నడు సనంగ

బురద నా నొప్పుఁ గర్దమంబునకుఁ బేళ్లు

భూమికి సమాఖ్య లగు బువి శ పుడమి నేల

మన్ను పంటవలంతి నా శ మదనదమన.

22

టీ. అసలు, తొంపి, అడుసు, బురద-౪=అడుసు. బువి (ప్ర. భువి),
పుడమి, నేల, మన్ను, పంటవలంతి=పంటలకు, స్థానము-౫=భూమి.

తే. జగితె యనఁగ నరుఁగు నాఁగ ర జగతి నాఁగఁ
దిన్నె యన వేది కాఖ్యలై ర యెన్నఁ దనరు
మిఱ్ఱనంగను మెరక నా ర మిట్ట యనఁగ
నున్నతక్షితి కాఖ్యలై ర యొప్పు నభివ. 23

టీ. జగితె॥ పా॥ జగితె, అరుఁగు, జగతి, తిన్నె-ర=వేదిక, మిఱ్ఱ,
మెరక, మిట్ట-3=ఉన్నతప్రదేశము.

తే. తనరు నిశ్చేణి తాప నిశ్చేన యనంగఁ
దెప్ప తే పనునాఖ్యల ర నొప్పు బ్లవము
పరఁగు నో డనఁ గల మనఁ ర దరణి ధరణిఁ
దరణిశీతాంశుశిఖినేత్ర ర ధవళగాత్ర. 24

టీ. తాప, నిశ్చేన. - ౨ = నిశ్చేణి. తెప్ప, తేప-౨=ప్లవము. ఓడ,
కలము - ౨ = తరణి, అనఁగా నావ.

తే. కార్ముకం బొప్పు విల్లు సింగాణి యనఁగఁ
దూణ మొప్పు బత్తలిక నా ర దొన యనంగఁ
దరకసం బనఁ బొది యనఁ ర దనరు శరము
కోల ములి కమ్మ తూపు నా ర శూలపాణి. 25

టీ. విల్లు, సింగాణి-౨=ధనుస్సు. బత్తలిక, దొన, తరకసము, పొది-
ర=అమ్మలపొది. కోల, ములికి, అమ్మ, తూపు-ర=శరము.

తే. తనరుఁ బేళ్లు తనుత్రాణశమునకుఁ గత్త
శంబు జోడు జిరా దుప్పటంబు బొంద
శం బనఁగ నాఖ్యలగు శతాంగంబునకును
దేరు నా నరదము నాఁగ ర మేరుచాప. 26

టీ. కత్తశము, జోడు, జిరా, దుప్పటము, బొందశము-౫=కవ
చము. తేరు, అరదము (ప్ర. రథము)-౨=రథము.

క. కన్నా కన్నను దలక

ట్టన్నను మఱి మేలుబంతి శ యన్నను ధరలో
నిన్నియు శ్రేష్ఠముపేల్చె
యెన్నంబడు రాజసభల శ నిభదైత్యహారా.

27

టీ. కన్నాకు, తలకట్టు, మేలుబంతి-3=శ్రేష్ఠము.

క. సా మ్మనఁ దొడ వనఁగా రవ

ణ మ్మన సగుఁ బేళ్లు భూషణమ్ములకును హ
రమ్ములకును సగు నభిధా

నమ్ములు పేరు లన సరులు శ నా శితికఁతా.

28

టీ. సామ్మ, తొడవు, రవణము.3=భూషణములు. పేరులు, సరులు
౨=హారములు.

తే. సరము లెత్తులు దండలు శ సరు లనంగ

నామధేయంబు లగుఁ బుష్పదామములకు
వాసనకు నాఖ్యలై యొప్పు శ వలపు కంపు
తావి కమ్మన యనఁగఁ గాత్యామనీశ.

29

టీ. సరములు, ఎత్తులు, దండలు, సరులు.౪=పుష్పదామములు-వలపు,
కంపు, తావి, కమ్మన-౪=వాసన.

క. ఒడమె యన సా మ్మనంగా

విడిముడి యన రొక్క మనఁగ శ విత్తంబునకుం
బుడమిని నామము లగు నివి

యుదురాజకళావతంస శ యురగాభరణా.

30

టీ. ఒడమె, సామ్మ, విడిముడి, రొక్కము (ప్ర. రుక్కము)-౪ =
విత్తము-అనఁగా ధనము.

తే. మచ్చు లన మిద్దె లనఁగను శ మాడుగు లన
దారునిర్మితగేహముల్ శ దనరు చుండుఁ
బరఁగు సౌధంబు మేడ యుశ్పరిగ యనఁగ
నాగకేయూర మౌనిమాశనసవిహార.

31

టీ. మచ్చులు, మిద్దెలు, మాడుగులు ||పా|| మాడువులు-3 = దారు
నిర్మితగృహములు. ఉష్పరిగ (ప్ర. ఉపకారిక), మేడ-౨ = సౌధము.

తే. పెట్టి యన మందసం బనఁ శ బెట్టె యనఁగఁ
బెట్టియ యనంగఁ బేటికాశభిఖ్య లమరు
మో) డనంగను మోటు నా శ మొద్దనంగ
వెలయు స్థాణుసమాఖ్యలు శ విశ్వనాథ.

32

టీ. పెట్టి (ప్ర. పేటి), మందసము (ప్ర. మంజూష), పెట్టె- పెట్టి
య - ౪ = పేటిక. మో)డు, మోటు, మొద్దు-3 = స్థాణువు.

ఆ. విస్తృతాఖ్య లొప్పు శ విప్పు తనర్పు నా
వెడఁద విరివి పలుపు శ వెడలు పనఁగ
దీర్ఘమునకు నామశ్ధేయంబు లై యొప్పు
నిడుద చాఁపు నిడివి శ నిడు పనంగ.

33

టీ. విష్ణు, తనర్పు, వెడఁద, విరివి, పలుపు, వెడలుపు-౬ = విస్తృ
తము. నిడుద, చాఁపు, నిడివి, నిడుపు-౪ = దీర్ఘము.

ఆ. ఈడు దినుసు సాటి శ యెన దొర సరి జోడు
సవతు మాద్రి యుద్ది శ జత తరంబు
పురుడు నాఁగ సదృశకమున కివి యాఖ్య లౌ
వివిధగుణసనాథ శ విశ్వనాథ.

34

టీ. ఈడు, దినుసు, సాటి, ఎన, దొర, సరి, జోడు, సవతు, మాద్రి,
ఉద్ది, జత, తరము, పురుడు-౧౩ = సమానము.

తే. పసిడి బంగరు బంగారు శ పైడి పొన్ను
జాళువా పుత్తడి యనంగ శ స్వర్ణ మమరుఁ
దప్తకాంచన మమరుఁ గుందన మనం గ
డాని యపరంజి నా గజరదానవారి.

35

టీ. పసిడి, బంగరు, బంగారు, పైడి, పొన్ను || రూ || హొన్ను,
జాళువా, పుత్తడి-2=స్వర్ణము. కుందనము, కడాని, అపరంజి-3 =పుటము
దీరిన బంగారము.

ఆ. చిదుర తునుక తునియ శ చిదురుప వ్రక్క పా
లనఁగ ఖండమునకు శ నాఖ్య లమరుఁ
బ్రోగు కుప్ప వామి శ ప్రోవు తిట్ట యనంగ
రాశి కాఖ్య లగు ధరరాశతాంగ.

36

టీ. చిదుర, తునుక, తునియ, చిదురుప, వ్రక్క, పాలు-౬ =
ఖండము. పోగు, కుప్ప, వామి, ప్రోవు, తిట్ట-౫=రాశి.

క. ఈస్థావర వర్ణం గడు
నాస్థా వినఁ జదువ వ్రాయ శ నవనీస్థలిలో
నాస్థాణునికృప నఖిలశు
భస్థితులును జనుల కొదవు శ భాసురలీలన్.

37

తి ర్య గ్వరు.

సీ. వెడఁదమోముమెకంబు శ జడలమెకం బేనుఁ
గులగొంగ మెకములకొలముసామి
తెల్లడాలుమెకంబు శ తెఱనోటిమెకము సిం
గంబు నా బొబ్బమెకం బనంగఁ

బరఁగును మృగరాజు శ పసిదిండి పులి మెకం
బులతిండిపోతు చాఱలమెకంబు
మువ్వన్నె మెక మన శ నివ్వనుంధరయందు
వ్యాఘ్రంబునకు సమాఖ్యలు చెలంగుఁ

ఆ. బుట్టకూడుదిండిపో తన వెనుకచూ
పులమెకంబు నాఁగ శ నెలు వనంగ
నెలుఁగు నాఁగ మోరతెలుపుమెకంబు నా
భల్లకంబు దనరు శ ఫాలనేత్ర.

టీ. జెడఁదమోముమెకము = విశాలముఖముగల మృగము, జడల
మెకము=జడలు గలమృగము, ఏనుఁగులగొంగ=గజములకు శత్రువు, మెక
ములకొలముసామి=మృగకులాధిపతి, తెల్ల డాలు మెకము=ధవళకాంతిగలది,
తెఱనోటి మెకము = తెఱచియుండెడు నోరుకలది, సింగము, (ప్ర - సిం
హము), బొబ్బమెకము=బొబ్బలువేసెడు మృగము - రా = సింహము. పసి
దిండి=పశువులను భక్షించునది, పులి, మెకంబులతిండిపోతు = మృగములను
భక్షించునది, చాఱలమెకము = చాఱలుగలమృగము, మువ్వన్నె మెకము=
మూఁడువన్నెలుగల మృగముగ=వ్యాఘ్రము. పుట్టకూడుదిండిపోతు=పుట్ట
కూడుతినునది, వెనుకచూపులమెకము=పశ్చాద్ధృష్టిగలది, ఎలుపు, ఎలుఁగు,
మోర తెలుపుమెకము=ముఖమందు తెలుపుగలమృగము - గ=భల్లకము.

క. పలుగొమ్మలమెక మనఁగా

నిల నెక్కుడుమెక మనంగ శ నేనుఁ గనంగా
బలువంజమెకము నాఁ జే

గల మెక మన గౌ రనంగఁ శ గరి యొప్పు శివా.

2

టీ. పలుగొమ్మలమెకము = దంతములే కొమ్ములుగాఁగలమృగము, ఎ
క్కుడుమెకము=అధిష్ఠింప యోగ్యమైనమృగము, ఏనుఁగు, బలువంజమెకము,

(బలువు+అంజ+మెకము) ||పా|| బలుహజ్జమెకము=బలువై నపాదములుగల మృగము, చేగలమెకము =హస్తము (అనగా తొండము) గల మృగము-కరి, గౌరు-౬=గజము.

తే. వాజికి సమాఖ్య లగుఁ దేజి శ వారునంబు
మావు గుఱ్ఱంబు తట్టువ శ వావురంబు
క త్తలాని బాబా జక్కి శ త త్తడి యన
విగతభవపాశ కాశీనిరవేశ యీశ. 3

టీ. తేజి, వారువము, మావు, గుఱ్ఱము, తట్టువ, వావురము, క త్తలాని, బాబా, జక్కి, త త్తడి-౧౦=అశ్వము.

క. తగ రేడిక పొట్టే లన
నగు మేషసమాఖ్య లెనిమిదడుగులమెక మే
నుఁగుగొంగసూ డనంగా
జగతి శరభాఖ్య లొప్పు శ జంద్రార్థధరా.

టీ.తగరు, ఏడిక, పొట్టేలు,-3=మేషము. ఎనిమిదడుగుల మెకము= అష్టపాదములుగల మృగము, ఏనుఁగుగొంగసూడు= సింహమునకు విరోధి-౨=శరభమృగము.

క. సంగతి నుష్ట్రాఖ్యలు నొ
వ్వెం గడు నొంటె లన లొట్టిరపిట్ట లనక నా
రంగాఖ్య లలరు నిఱ్ఱు ల
నంగా జింక లన లేళ్లు శ నా సర్వజ్ఞా. 6

టీ. ఒంటెలు, లొట్టిపిట్టలు-౨=ఉష్ట్రము. ఇఱ్ఱులు, జింకలు, లేళ్లు-3=సారంగములు.

క. నులిగొమ్మలమెక మి ఱ్ఱన
నిల మృగమున కొప్పు బేళ్లు శ మృగి లేడి యనక

వెలయును రెంటికీ దగు నా

ఖ్యలు జింక యనంగ నీశ శ యింబర కేశా. 6

టీ. నులిగొమ్మలమెకము = మెలిగా నుండెడుకొమ్మలు గలమృగము,
ఇష్టి - ౨ = మగజింక. లేడి = ఆడజింక. జింక - అనునది యారెంటికిని
జేరు.

తే. పనులు తొడుకులు పసరముల్ శ పసి యనంగఁ

బశువులకును సమాఖ్యలై శ పరఁగు నాల

పోతు బసవఁడు గిబ్బ యాఁబో తనంగ

వృషభమున కాఖ్యలై యొప్పు శ వృషభవాహ. 7

టీ. పనులు, తొడుకులు, పసరములు ||పా|| పసలములు, పసి-ర =
పశువులు. ఆలపోతు = పశువులకుఁ బతి, బసవఁడు, గిబ్బ, ఆఁబోతు-ర =
వృషభము.

స్తీ. తొఱుపట్టు లనంగ శ దొ డ్దనఁగా నివి

గోష్ఠదేశమునకుఁ శ గొఱలు నీశ

కదువులు మొదవులు శ పదువులు మందలు

నా ధేనుగణ మొప్పు శ నగనివేశ

యలరు నాఖ్యలు లేఁగ శ లన దూడ లనఁ గ్రేపు

లన వత్సములకును శ ధనదమిత్ర

యా వనఁగా గిడ్డి శ యనఁ దొడు కన మొద

వన ధేనునామముల్ శ దనరు నభవ

తే. యుక్తుమునకు సమాఖ్యలై శ యొప్పుచుండు

గిత్త మె డ్దనఁ గోడ నాఁ శ గృత్తివాస

యా లనఁగ ధేనువుల కాఖ్య శ యలరు చుండు

శైలజానాథ ప్రమథసంశయసనాథ. 8

టీ. తొట్టుపట్టులు, తొట్టు - ౨ = గోవులుండెడు స్థానము. కడుపులు, మొదవులు, పదువులు, మందలు-౪ = ధేనుసమూహము. రేఁగలు, మాడలు, కేళిపులు - ౩ = వత్సములు. ఆవు, గిడ్డి, తొడుకు, మొదవు - ౪ = గోవు. గిత్త, యెద్దు, కోడె - ౩ = ఉక్షము. ఆలు = ధేనువులు.

తే. అలరుఁ గుందేలు చెవులపోత తనఁగ శశక

మొప్పుఁ బొడలమెకంబు నాత దుప్పి యనఁగఁ

గాఱుకొమ్ములమెక నుసంగను ధరిత్రి

రామనామమృగంబు ధరరాశితాంగ.

9

టీ. కుందేలు, చెవులపోతు - ౨ = శశము. పొడలమెకము = మచ్చలు గలది, దుప్పి, కాఱుకొమ్ములమెకము = సాంద్రశృంగములు గలమృగము-౩ = రామనామమృగము.

తే. దుంత యెనుపోతు జమునెక్కిరింత దున్న

యనఁగ మహిషంబునకు సమాశ్వాసము లనురుఁ

బరఁగు నెనుపెంట్లు గేదెలుత బత్తె లెనుము

లనఁగ మహిషీసమాఖ్యలుత ధనదమిత్ర.

10

టీ. దుంత, ఎనుపోతు, జమునెక్కిరింత = యమునివాహనము, దున్న - ౪ = మహిషము. ఎనుపెంట్లు, (ఎనుము + పెంట్లు), గేదెలు, బత్తెలు - ఎనుములు-౪ = మహిషి.

తే. పక్కి పులుఁగు పిట్ట యనంగఁ త బక్షి యొప్పు

గఱులు తెక్కలు చట్టుపత లెఱక లనఁగఁ

బక్షముల కివి పేళ్లగుఁ త బర్ణములకు

నాఖ్య లగు లావు లన నీక త లనఁగ నీశ.

11

టీ. పక్కి (ప్ర. పక్షి), పులుఁగు, పిట్ట-౩ = పక్షి. గఱులు, తెక్కలు, చట్టుపలు, ఎఱకలు-౪ = పక్షులు. లావులు, ఈకలు-౨ = పర్ణములు.

నీ. తొలకరి కలుగుపుల్లులు నల్వతేజీలు
 పాలు నీరును నేరుపఱుచుపులుగు
 లంచలు తెలిపిట్ట శ లన నొప్పు హంసలు
 క్రొంచముల్ దనరారు శ గొంచ లనంగ
 గొక్కరా లనంగను శ గొక్కు లనంగను
 గొక్కెర లనంగను శ గొంగ లనంగ
 బరగు నభిఖ్యలు శ బకవిహంగములకు
 నట్టువపులుగు నా శ జట్టుపులుగు

తే. నాగ నె మ్మన నెమిలి నా శ నమ్మి యనంగ
 గేకికి సమాఖ్య లగు జంచరీకములకు
 నాఖ్యలు జమిలిముక్కాలి శ యనంగ దేటి
 యనంగ దుమ్మెద నా నీశ శ యభ కేశ.

12

టీ. తొలకరికలుగుపుల్లులు = వర్షాకాలమునకు బరాక్షుఖములయ్యెడు
 వక్షులు, నల్వతేజీలు = బ్రహ్మకు వాహనములు, పాలునీరును నేరుపఱుచు
 పులుగులు = క్షీరోదకములను వేరుపఱుచునట్టిపక్షులు, అంచలు (ప్ర. హం
 సలు), తెలిపిట్టలు = తెల్లనిపక్షులు. గ = హంసలు. కొంచలు (ప. క్రొంచ
 ములు) - గ = క్రొంచపక్షులు. కొక్కరాలు, కొక్కులు, కొక్కెరలు, కొంగలు.
 ర = బకములు. నట్టువపులుగు = నాట్యమును జేయుపక్షి, జట్టుపులుగు = సిగ
 గలపక్షి, నెమ్మి, నెమిలి, నమ్మి - గ = కేకి. జమిలిముక్కాలి = ఆఱుపాదములు
 గలది (=షట్పదము), తేటి, తుమ్మెద - ర = భ్రమరము.

తే. పరగు నొడ్డిలు కూకీలు శ పల్ల టీలు
 పావురాలును బక దార్లు శ పావురములు
 నాగ గలరవపక్షిబృన్దములపేళ్లు
 పంకజాతాక్షసన్నిత శ ఫాలనేత.

13

టీ. ఓడ్డీలు, కూకీలు, పల్లటీలు, పావురాలు, [ప్ర. పారావతములు]
బకదార్లు, పావురములు-౯=కలరవపక్షులు,

తే. పుడమిలోపలఁ జదువులరపులుఁ గనంగఁ
జగురువిల్కానితేజి నాఁ ర దొగరుముక్కు
పులుఁ గనఁగఁ బచ్చతెక్కలరపులుఁ గనంగఁ
జిలుక యన నొప్పుఁ గీరంబు ర శ్రీమహేశ. 14

టీ. చదువులపులుఁగు=చదువులు గలపక్షి, చిగురువిలుకానితేజి=మన్త
ధునివాహనము, తొగరుముక్కుపులుఁగు=ఎఱ్ఱని ముక్కుగలపక్షి, పచ్చతె
క్కలపులుఁగు=పచ్చనితెక్కలుగలపక్షి, చిలుక-గ=కీరము.

తే. బట్టికాఁ డన గొరవంక ర పిట్ట యనఁగఁ
బరఁగు శారిక యేఱింత ర పసులపోలి
గాఁడు కూకటిమూఁగ నాఁగను జెలంగు
నిల భరద్వాజవిహంగంబు ర నీలకంఠ. 15

టీ. బట్టికాఁడు ||పా|| బట్టుకాఁడు, గొరవంకపిట్ట - ౨=శారిక.
ఏఱింత, పసులపోలిగాఁడు, కూకటిమూఁగ-౩=భరద్వాజపక్షి.

తే. జాలె డే గనఁ గురుజు నా ర సాశ్వ మనఁగఁ
గణుజు నాఁగను జలకట్టె ర యనఁగ వేస
డంబనఁగ గిడ్డు నా నోరణం బనంగ
శ్వేనభేదంబు లగు మహాశసేనజనక. 16

టీ. జాలె, డేగ, కురుజు, సాశ్వము, కణుజు, జలకట్టె, వేసడము,
గిడ్డు, ఓరణము-౯=శ్వేనవిశేషములు.

తే. కోటఁ డనఁగను గూబ నా ర ఘూక మమరు
జిలుతగూబ యనంగఁ బ్రసిండికంటి
యనఁగ సకినాలపులుఁ ర గన నలరు చుండుఁ

బృధివిఁ గనకాక్షి యనుపక్షి శ్రీమహేశ.

17

టీ. కోటఁడు, గూబ-౨=ఘాకము. చిలుతగూబ = చిన్నగూబ, పసిడికింటి = బంగారమునంటి నేత్రములుగలది, సకినాలపులుఁగు=శకునములపక్షి-3కనకాక్షి యనుపక్షి.

తే. పాము సప్పంబు నిడుపఁడు శ పడగదారి

గాలిమేతరి వినదారి శ కానరాని

కాళ్లయది చిల్వ వీనులకంటి పుట్ట

పెట్టెపట్టనఁ జను నహిశపేళ్లు భర్గ.

18

టీ. పాము, సప్పంబు (ప్ర. సర్పము), నిడుపఁడు=చిరికాలముగానుండునది, పడగదారి=పడగనుధరించినది, గాలిమేతరి=వాయుభక్షణము నేయనది, వినదారి=విషమునుధరించినది, కానరానికాళ్లయది=అదృశ్యపాదములుగలది, చిల్వ, వీనులకంటి=చెవులే కన్నులుగాఁగలది, పుట్టపెట్టెపట్టు = పల్నీకమును బెట్టెయును నివాసముగాఁ గలది-౧౦=సర్పము.

క. ఇల నెంచ రుధిరమున కా

ఖ్యలు నల్ల యనంగ నెత్తు శ రనఁగ ధరిత్రిం

బొల యీరు వెఱచి నంజుడు

పొల సన నివి పరఁగు మాంసశ్రమునకు మహేశా.

19

టీ. నల్ల, నెత్తురు-౨=రక్తము. పొల, ఈరువు, ఎఱచి, నంజుడు, పొలసు-౫ =మాంసము.

క. భర్గుఁడు కాశీనిలయుఁడు

దుర్గాపతి యొసఁగు ముదముతో నీతిర్యక్

గ్వర్గు లిఖించినఁ జదివిన

దౌర్గత్యము లణఁచి సంపదలు నిత్యంబున్.

20

* నానార్థవర్ణ.

క. కలు పనఁ బే రగు దధికిం

గలు పన సస్యంబులోనికగాదము పే రా .

వెలు గండ్లు కంపకోటను

వెలుఁ గందురు ప్రభను జనులు శ విశ్వాధిపతీ. 1

టీ. కలుపు = దధి, పైరులోనికసవు. వెలుఁగు = కాంతి, వెలుగు = కంపకోట.

క. మావు లనం దగు హయములు .

మావు లనం బరఁగు నామ్రమశమహిజంబు లిలం

దావు లనన్ స్థల మొప్పును

దావు లనన్ వాసనలకుఁ శ దగుఁ బేరు శివా. 2

టీ. మావులు = (మావు + లు) గుట్టములు, (మావి + లు) మామిడి చెట్లు. తావులు = (తావు + లు) స్థలములు, (తావి + లు) వాసనలు.

క. ఇమ్మహిలోపలఁ బే రగుఁ

గొమ్మ యనన్ వృక్షశాఖశకును భామినికిం

దమ్మ లనం బే రగుఁ బ

దమ్మల కనుజన్మలకును శ దరుణేంద్రధరా. 3

టీ. కొమ్మ = వృక్షశాఖ, స్త్రీ. తమ్ములు = (తమ్మి + లు) పద్మములు, (తమ్ము + లు) ఆనుజులు.

క. ఇమ్మలఁ బే రగుఁ దాటం

* ఇందు వెలుగు మొదలగు కొన్ని పదములకు అరసున్నయుండఁగా ఒక యర్థమును, లేనపుడు మఱియొక యర్థమును, తావులు మొదలగువానికి ఏకవచనమున రూపభేదమున్నను బహువచనమున రూపసామ్యమునుబట్టి నా వార్థములును కనఁబడుచున్నవి.

కమ్మలకును లేఖలకును శ గమ్మ లనన్ నా
మమ్మ దగుం గంతాభర
ణమ్మనకును లతకుఁ దీఁగె శ నా గౌరీశా.

టీ. కమ్మలు=తాటంకములు, జాబులు. తీఁగె=కంతాభరణము (మెడనూలు.), లత.

క. చెల్లును బేల్లె ధరలోఁ

దాల్లన సూత్రంబులకును శ దాశంబులకుం
గోల్లనఁ గుక్కుటములకును
బేల్లగు ఖట్వాంగములకుఁ శ బేల్లగు నభనా.

టీ. తాల్లు=(తాడు + లు) సూత్రములు, (తాడి + లు) తాళవృక్షములు. కోల్లు=(కోడి + లు) కుక్కుటములు, (కోడు + లు)=మంచముకోల్లు.

క. చామ యన సస్యమునకును

భామినికిని నాఖ్య యగుచుఁ శ బరఁగు ఛరిత్రిన్
నామము లగుచుచు వెలయును
బాము లనన్ జన్తములకు శ భంగమ్ములకున్.

టీ. చామ=సస్యవిశేషము, స్త్రీ. బాములు = జన్తములు, భంగపెట్టుటలు.

తే. దంట యనఁగ నభిఖ్య మై శ తనరు చుండు
జగతిలోపలఁ బ్రౌఢకు శ యుగళమునకుఁ
బలు పనంగ నభిఖ్య యాఁ శ బానువునకు
విస్తృతమునకు శైలనిరవేశ యీశ.

టీ. దంట=ప్రౌఢ స్త్రీ, జంట. పలుపు=పానుపు, విస్తృతము.

క. తొలి యనఁగా నగు నామం

బులు పూర్వంబునకు నుషిరశమునకును ధరలో

వెలి యనఁగ బహిర్ధవళం

బులకును నామంబు శేషభుజగవిభూషా.

8

టీ. తొలి=పూర్వము, రంధ్రము. వెలి=బయలు, ధవళవర్ణము.

క. నెమ్మి యనఁ వంజులవృ

క్షుమ్మనకుఁ బర్హికిని సురభిస్థితికిని నా

మమ్ముగఁ దగు నతిధీర య

హమ్మతిజనదూర పన్నరగాధిపహారా.

9

టీ. నెమ్మి=పంజులవృక్షము, నెవిలి, సుఖముగా నుండుట.

క. పోలం బే రగు చుండును

బా లనఁగా క్షీరమునకు ర భాగంబునకుం

గా లనఁ బే రగు నాలవ

పాలికిఁ బాదంబునకును ర బాలేందుధరా.

10

టీ. పాలు = క్షీరము, భాగము. కాలు=నాలవపాలు, పాదము.

క. మే లన శుభంబుపే రగు

మే లన నుపరికిని గూరిమికినిం బే రా

మే లన మెచ్చునఁ బల్కిన

యాలాపంబునకు నాఖ్య ర యగు జగదీశా.

11

టీ. మేలు=శుభము, మీఁదు, కూరిమి, మెప్పుచేతఁ బలికిన మాట.

క. ధారుణిఁ బేరు వహించును

బూరుగు నా నూఁదువాద్యరమును శాల్మలియుం

బే రన నభిధానం బగు

హారమునకు నామమునకు ర నంబరకేశా.

12

టీ. బూరుగు=ఊఁదునట్టివాద్యము, శాల్మలీవృక్షము. పేరు=హారము, నామధేయము.

క. క ప్పన నీలిమపే రగుఁ

గ ప్పనఁగా నింటిమీఁదికసవుకుఁ బే రౌఁ

గొ ప్పనఁ దగుఁ జాపాగ్రము

నొ ప్పగు ధమ్మిల్లమును గృహాపరియు శివా. 13

టీ. కప్ప=చలుపువర్ణము, ఇంటిమీఁదవేయు పూరిక సవు. కొప్ప=వింటి
కొన, స్త్రీలకొప్పు, ఇంటినడికొప్పు.

క. ఒకభూరుహమునకును ధమ

నికిఁ బే రగుఁ గ్రోవి యనఁగ ॥ నెఱి నట్టుల వే

టొకభూజమునకు నధరము

నకుఁ బే రగుఁ మోవి యనిస ॥ నగరాట్టాపా. 14

టీ. గ్రోవి=కురవకవృక్షము, గొట్టము. మోవి=ఒకవృక్షవిశేషము,
అధరము.

క. చవు లనఁగా నభిధానము

లవు పడ్రుచులకును ముత్తిరయపు టెత్తులకున్

భువిలోపల నామము లగు

గవు లన గుహలకునుఁ బూతిగంధంబునకున్. 15

టీ. చవులు=పడ్రుచులు, ముత్యములరేుత్తులు. గవులు = (గవి+లు,
పర్వతగుహలు, దుర్గంధము (ఈయర్థమునం దిది ఏకవచనము).

తే. ఆఖ్య యై యొప్పు ధరణిలో ॥ నపరదివస

మునకు ఛత్రంబునకు నెల్లి ॥ య నెడినుడువు

జక్కి యనుపేరు పరఁగును ॥ సైంధవంబు

నకు ఘరట్టంబునకును గంధిర్పదమన.

టీ. ఎల్లి=అపరదివసము, ఛత్రము. జక్కి=గుట్టము, తిరుగలి.

తే. ఆడ ననుమాట నటియించె ॥ ననుటకును వ

చించె ననుటకు మఱియు నిందించె ననుట
కాఖ్య లగుచును శోభిల్లు శ నాలు నాఁగ
గోవులకు భార్యకును బే రరగు మహేశ.

17

టీ. ఆడెను=నటియించెను, వచించెను, నిందించెను. ఆలు=(ఆవు+లు-
బహువచనము) గోవులు, భార్య (వీకవచనము).

స్తీ. రజతపునఃపదార్థములకు నభిధాన

మగు వెండి యన బంతి శ యనఁగ గందు
కమునకు శ్రేణికి శ నమరు నాహ్వాయముగా
దండ యనం బుష్పశదామమునకు
నంతికంబునకుఁ బే శ రగు దొర యన నాఖ్య
యగు సదృశమునకు శ నవనిపతికి
నస్త్రసంఖ్యకు నహ శ మ్మనుటకు నాహ్వాయం
బగు నే ననఁగ సరి శ యనఁగ సదృశ

తే. మునకు నమసంఖ్యకును నామశ్రముగ నెసంగు
గొం తనఁగ నాహ్వాయం బగుఁ శ కుక్కుటాస
నంబునకుఁ గంఠమునకును శ నల్ల యనిన
ర క్తనీలాఖ్య యై యొప్పు శ రాజమకుట.

18

టీ. వెండి=రజతము, పునఃపదార్థము. బంతి=కందుకము, శ్రేణి-
దండ=పుష్పమాల, సమీపము. దొర=సమానము, రాజు. వీను=పంచసంఖ్య,
తేను. సరి=సమానము, సమసంఖ్య. గొంతు = కుక్కుటాసనము, కంఠము.
నల్ల = నెత్తురు, నీలవర్ణము.

స్తీ. తీరంబునకు ధరిత్రీధరంబునకు స

మాఖ్య యై యొప్పు గ శట్టనఁగ నీశ
కేతువునకుఁ గాంతిశక్తిని సమాహ్వాయ మగు

డా లనంగను మేరుశైలచాప
శౌర్యధుర్యునకు లాంఛనమునకును నామ
మగు బిరుదనంగ బరన్నగవిభూష
గూబ నా నాఖ్య యా శ ఘూకంబునకుఁ గర్ణ
మూలంబునకు నవిశము క్తనిలయ
తే. యంతికంబునకును సమూహంబునకును
నామ మై యొప్పుఁ జేరువ శ నాఁగ నభవ
సమభిధాన మై యొప్పుఁ బిశాచమునకుఁ
బవనమునకును గాలి యశన్పలుకు రుద్ర.

19

టీ. గట్టు = నద్యాదితీరము, పర్వతము. డాలు = ధ్వజము, కాంతి.
బిరుదు = శూరుడు, లాంఛనము. గూబ = ఘూకము, కర్ణమూలము. చేరువ =
సమీపము, సమాహము. గాలి = పిశాచము, వాయువు.

క. ఇలలోపల నామం బగుఁ

బలుకులు నా శకలములకు శ భాషణములకుఁ

నెల యన నభిధానం బగు

జలజారికి మాసమునకు శ శైలనిశాంతా.

20

టీ. పలుకులు = తునియలు, వచనములు. నెల = చంద్రుడు, మాసము.

సీ. అంతర్హితుం డయ్యె శ ననుటకు నాగతుం

డయ్యె ననుటకు సశమాఖ్య యగుచు

నలరును విచ్చేసె శ ననుట యంబరకేశ

నెటి సమాహ్వయ మగుఁ శ గఱచె ననంగ

నభ్యాస మొనరించె శ ననుటకు దంతపీ

డ యొనర్చె ననుటకు శ నయ్యుగనయన

వెలయుఁ ద పక్షిరమునకు నభిజ్ఞకు

నాఖ్య మై యానవా శ లనుట యీశ
 తే. పఱచె ననంగ సమాఖ్య యా శ బాధచేసె
 బ్రచలితుం డయ్యె ననుటకు శ బాండురాంగ
 పరంగ మోహించె ననుటకు శ పరిమళించె
 ననుట కొప్పుచు వలచె నా శ నళికనేత్ర.

21

టీ. విచ్చేసెను॥పా॥ వేంచేసెను=పోయెను, విచ్చేసెను. కఱచెను=అభ్య
 సించెను, కొఱికినెను. ఆనవాలు=కాగినపాలు, చిహ్నము. పఱచెను=ధంగ
 పఱచెను, పలాయితుండయ్యెను. వలచెను=మోహించెను, పరిమళించెను.

పీ. ఆనె నంట సమాఖ్య శ యాను వహించె బా
 నము చేసె ననుటకు శ నగనివేశ
 చషకంబునకును దంశస్త్రికు నాఖ్య యశా గోర
 యనంగ శ శాంకక శలావతంస
 మొక్కలీ డనంగ గొరమ్ములు లేనికరికి ము
 మ్మరునకు బే రగు శ గిరళఃంఠ
 మరకతచ్చవికి నంబరమున కగు బేరు
 పచ్చడం బనిన నంబాకళత్ర

తే. ఓతిని దురగీపతికి వృత్తశిలకు నామ
 ధేయ మై యొప్పు గుండు నా శ ద్రిపురహరణ
 నామ మా నొక్క సస్యంబునకును లోప
 మునకు గొట్ట యనంగ నంబుదనిభాంగ.

22

టీ. ఆనెను=భరించెను, పానము చేసెను. గోర=గిన్నె, గోఱ=కోఱ
 పల్లు. మొక్కలీడు=కొమ్ములు లేనియేనుగు, ముమ్మరుడు. పచ్చడంబు=
 మరకతకాంతి, అంగవస్త్రము. గుండు = మగగుఱ్ఱము, గుండుతాయి.
 కొట్ట=ఒకదినము ధాన్యము, తక్కువ.

సీ. తాల్పు నాఖ్యను వధూశ్రధమ్మిల్ల భారంబుఁ
 గోణంబు మూల నాఁ శ గుధరచాప
 కొఱ యనునాఖ్యచేఁ శ గొఱలు లోపంబు మ
 నోజ్జవస్తువు దక్షిణయజ్జమధన
 నెఱి హేయపడియె నశన్వేషించె ననురెంటి
 కాఖ్య యశా రోసె నా శ నసితకంఠ
 నరసె నాఁ బే రగు శ నార్తి వారించె వి
 మర్శించె ననుటకు శ మదనదమన

తే. చరణమునకు నధనిప్రదేశంబునకు స
 మాఖ్య యై యొప్పు నడుగు నా శ నళికనేత్ర
 మహిని బే రగు చుండుఁ బ్రశమాణికంబు
 నకును భాషకు బాస నా శ నగనివేశ.

23

టీ. మూల = స్త్రీలకొప్పు, దిక్కు. కొఱ = తక్కువ, మనోజ్జవస్తువు.
 రోసెను = అసహించుకొనెను, పెదకెను. అరసెను = బాధను బోగొట్టెను,
 విచారించెను. అడుగు = పాదము, క్రిందప్రదేశము. బాస = ఒట్టు, భావ.

సీ. నాగవాస మన ఘంటాప్రతీకమునకు
 వేశ్యల కగుఁ బేరు శ విశ్వనాథ
 నామ మా నండంబునకు నంధకునకును
 గ్రుడ్డనంగను రాప్యశకుధరనిలయ
 చర్మవాన్యమున కుశ్ణమునకుఁ బే రగు
 నుడు కనియెడునాఖ్య శ యుడుపమకుట
 యభిధాన మగు మేడి శ యన హలాంగమున కు
 దుంబరమునకును శ ధూతకలుష

తే. కల్లనఁగ శిల సురయు నౌ శ గరళకంఠ
పరఁగు నాఖ్యయు లాంగలశపద్ధతికిని
శ్రేణికిని జా లనంగ భశసితసితాంగ
వారిధినిషంగ కాశీనిశవాసలింగ.

24

టీ. నాగవాసము=ఘంటావయవము, వేశ్యాసమూహము. గుడ్డు=అండము, అంధకుడు. ఉడుకు=చర్మవాద్యము, ఉష్ణము. మేడి=నాగేటియవయవము, (మేడి)=అత్తిచెట్టు. కల్లు=తాయి, సుర. చాలు=నాగేటిచాలు, బంతి.

తే. జననికిని మాతృజననికి శ జనకజనని
కాఖ్య యగు నవ్వ యనఁగ నాశర్యాసహాయ
భగినికిని జనకునకు నాశవ్యాయము దనరు
నప్ప యనఁగను జంద్ర రేఖావతంస.

25

టీ. అవ్వ=తల్లి, తల్లితల్లి, తండ్రితల్లి, అప్ప=అక్క, తండ్రి.
క. పో తనఁగఁ బరఁగు మహిషము
భూతలమునఁ బురుషమృగముఁ శ బురుషఖగంబుం
దా తన ధాతృపితామహ
మాతామహులకును నగు సశమాఖ్య మహేశా.

26

టీ. పోతు=మహిషము, పురుషమృగము, పురుషపక్షి. తాత=బ్రాహ్మ, తండ్రితండ్రి, తల్లితండ్రి.

క. పుడమిని బేరు వహించును
వడి గలవాఁ డనఁగ శౌర్యశవంతుఁడు జవియున్
నడు మన నవలగ్నముఁ జె
న్నడరఁగ మధ్యస్థలంబు శ నగు నగధన్వా.

27

టీ. వడిగలవాడు = శౌర్యముగలవాడు, వేగముగలవాడు. నడుము = కాను, మధ్యప్రదేశము.

క. ఎద యనఁగఁ బరఁగు భీతికి

హృదయమునకు వృక్షమునకు శ నిల జో డనఁగా
నది దనరు నామ మగుచును

సదృశమునకు వర్ణమునకుఁ శ జంధార్థధరా. 28

టీ. ఎద = భయము, మనస్సు, తొమ్ము. జోడు = సమానము, కవచము.

క. నానార్థనర్గు విది స

న్తానముతో దీనిఁ జదివినను వ్రాసిన నా
మానవుల కబ్బు నెప్పుడు

నానార్థంబులును విశ్వనాథునికరుణన్. 29

గద్య. ఇది శ్రీమదేకామమంతిపుత్త్ర కాండిన్యగోత్రపవిత్ర

సదారాధితమహేశ్వర వైడిపాటి లక్ష్మణకవిప్రణీతం బైన

యాంధ్రనామసంగ్రహం బనునిఘంటువునందు

సర్వంబు నేకాశ్వాసము సంపూర్ణము.

శ్రీ ర స్తు.

సతీకాంధ్రనామశేషము.

అ వ తా రిక.

అడిదము-సూరయ్య యనుకవి యాంధ్రనామ శేష మను నిఘంటువును రచింపఁబూని యిది నిర్విఘ్నముగా సమాప్తి నొందుటకుఁగానుగ్రంథనాయకుఁ డగునీశ్వరునిసంబోధనరూప ముగాఁ బ్రార్థించి తదంకితముగా గ్రంథనామపూర్వక ప్రతి జ్ఞను రెండుపద్యములచేతఁ జేయుచున్నాఁడు:—

క. శ్రీగౌరీప్రియవల్లభ

రాగద్వేషాదిరహిత శ్రీరమ్యచరిత్రా

యోగిధ్యేయపదాంబుజ

భోగివలయ రామచంద్రపురవరనిలయా.

టీ. శ్రీగౌరీప్రియవల్లభ = శోభాయుక్తరాలయినపార్వతీదేవికిప్రియభర్తయును, రాగద్వేషాదిరహిత = రాగద్వేషాదిదోషములు లేనివాఁడును, రమ్యచరిత్రా = మనోహరమైన చరిత్రములు గలవాఁడును, యోగిధ్యేయపదాంబుజ = యోగీశ్వరులచేతధ్యానము నేయఁపగినపాదారవిందములుగలవాఁడును, భోగివలయ = సర్పములు హస్తకంకణములుగాఁ గలవాఁడును, రామచంద్రపురవరనిలయా = శ్రేష్ఠమైన రామచంద్రపురము నివాసముగాఁగలవాఁడును అగు ఓయీశ్వరా.

వ. అవధరింపుము.

ఆ. ఆంధ్రనామసంగ్రహమునందుఁ జెప్పని
కొన్ని తెనుఁగుమఱుఁగు లన్ని కూర్చి
యాంధ్రనామశేష ల మనుపేరఁ జెప్పెద
దీనిఁ జిత్తగింపు ల దేనదేవ.

టీ. అవిధరింపుము=సావిధానచిత్తుఁడవై యాలకింపుము. ఆంధ్రీనా
మసంగ్రహమునందున్=అత్తుణవికృత మగు నాంధ్రనిఘంటువునందు, చె
ప్పని=తెలియఁజేయనటువంటి, కొన్ని తెనుఁగు మఱుఁగులు=సర్వసాధా
రణముగాఁ దెలియశక్యముగానికొన్ని యాంధ్రీశబ్దములను, అన్ని=అన్ని
టిని, కూర్చి=పర్యాయపదములతో నమర్చి, ఆంధ్రీనామశేషము=ఆంధ్రీ
నామసంగ్రహమునందుఁ జెప్పఁగా మిగిలినవానిని జెప్పెడిగ్రంథము, అను
=అనెడి, పేరన్=పేరితో, చెప్పెదన్=ఇకమీఁదఁ జెప్పచున్నాను. చిత్త
గింపు=మనఃపూర్వకముగా నంగీకరింపుమా.

క. తటి య జ్జద నన సమయం

బుఱు డనఁగను సరకుసేయ ల కుండ్ల ననఁగఁ బే

ల్లోట పగు గణింపఁ డనుటకుఁ

గరిచర్తాంబర త్రినేత్ర ల గౌరీమిత్రా.

1

టీ. తటి, అజ్జ, అదను-3=సమయము. ఉఱుఁడు, సరకు సేయకుండును.
౨=గణింపఁడు.

తే. పెంపు సెందెను దామరతంప రయ్యెఁ

బ్రబలె నెగడెను గొనసాగె ల బలిసె పెరిఁగె

ననఁగ రేకెత్తె ననఁగఁ బే ల శ్లయ్యె వృద్ధిఁ

బొందె ననుటకు శేషాహిభూషితాంగ.

2

టీ. పెంపుసెందెను, తామరతంపరయ్యెను, బ్రబలెను, నెగడెను,
గొనసాగెను, బలిసెను, పెరిఁగెను, రేకెత్తెను-౪=వృద్ధిఁబొందెను.

తే. పేర్తి యర్తిలి మక్కువ శ కూర్తి నెమ్మి
 నెనరు గాదిలి గారాము శ నెయ్య మింపు
 ప్రేముడి యనుంగు ము ద్దనఁ శ బ్రియమునకును
 నామధేయంబు లయ్యెఁ బ్రనాకపాణి.

3

టీ. పేర్తి, అర్తిలి, మక్కువ, కూర్తి, నెమ్మి, నెనరు, గాదిలి, గారాము
 ||రూ|| గారము, నెయ్యము, ఇంపు, ప్రేముడి, అనుంగు, మద్దు-గర = ప్రి
 యము.

క. ఒనగూర్చె ననఁగ సమకూ
 ర్చె ననఁ వీల్పటిచె ననఁగఁ శ జేకూర్చెను నా
 ననుకూలపటిచె ననుటకుఁ
 దనరును నామంబు లై సుకథాకరమకుటా.

4

టీ. ఒనగూర్చెను, సమకూర్చెను, వీల్పటిచెను (వీలుపటిచెను), చే
 కూర్చెను-ర = అనుకూలపటిచెను.

క. చరియించె ననుట శాఖ్యలు
 తిరిగెను జెరలాడె ననఁగఁ శ ద్రిమ్మరె ననఁ గ్రు
 మ్మరె ననఁగ మసలె ననఁగాఁ
 బురదానవహరణ శేషశ్రభుజగాభరణా.

5

టీ. తిరిగెను, చెరలాడెను, త్రిమ్మరెను, క్రమ్మరెను, మసలెను-గ =
 చరియించెను.

తే. అఱుమూఁ డయ్యె గచ్చువిశ్చయ్యె ననఁగ
 బెడిసె బుసివ్రాయె ననఁగను శ జెడియె ననఁగ
 నాఖ్య లగుఁ గార్యవై కల్య శ మయ్యె ననుట
 కంధకానురహరణ రౌప్యాద్రిశరణ.

6

టీ. అణుమాఁ డయ్యెను, గచ్చువిచ్చయ్యెను, బెడిసెను, బుసివోయెను, చెడియెను-గ=కార్యముచెడెను.

క. అలజడి నెంజలి పిమ్మట

సిలు గుత్తలపాటు వంత ర సేగి నెగుల్ గొం

దల మలమ టడరు గోడు

మ్మలిక వనట కుందు నా సశమరు దుఃఖాఖ్యల్.

7

టీ. అలజడి, నెంజలి, పిమ్మట, సిలుగు, ఉత్తలపాటు, వంత, సేగి, నెగులు, కొందలము, అలమట, అడరు, గోడు, ఉమ్మలిక || రూ || ఉమ్మలికము, వనట, కుందు-౧౬=దుఃఖము.

క. అరిది వెఱుం గచ్చెరు వ

బ్బుర మబ్రం బనఁగఁ జిత్రమునకుం బేల్ల

సరణికిఁ బేల్లగుఁ ద్రో ననఁ

దెరు వన దారి యన బాట ర తెన్నన నభవా.

8

టీ. అరిది, వెఱుగు, అచ్చెరువు, అబ్బురము, అబ్బిము-గ=చిత్రము. త్రోవ, తెరువు, దారి, బాట, తెన్ను-గ=మాగ్గము.

తే. ఐదుపదిచేసె వెనుకముందయ్యె జాణిఁగె

వీఁగె వెన్నిచ్చె వెనుకంజరవేసె ననఁగ

నోహటించె ననంగఁ బే రల్లొప్పు చుండు

నాహవపరాజ్ఞుఁ డయ్యె ర ననుట కభవ.

9

టీ. అయిదుపదిచేసెను (ముందు పెట్టినకాలిని మరలవెనుక కాలి తోఁజేర్చుట), వెనుకముందయ్యెను. జాణిఁగెను, వెన్నిచ్చెను, వెనుకంజ వేసెను, ఓహటించెను-౭=యుద్ధమంచు పరాజ్ఞుఁడయ్యెను.

తే. మోహరించెను దండ్రి తై ర మొనసె దాడి

చేసె బోటొగ్గె గోల్తలరచేసె మాటు

కొనియె దళమెత్తె ననంగ బే శల్లొనరు చుండు
నాహవ్రాద్యోగ మొనరించె శ ననుట కభవ.

10

టీ. మోహరించెను, దండెత్తెను, మొనసెను, దాడిచేసెను, పోట్లాగె
ను, కోల్లలచేసెను, మాటుకొనియెను, దళమెత్తెను-౨=యుద్ధప్రియత్నము
చేసెను.

తే. ఆహవ్రాన్తు ఖతకు నోలమాసగొనక
పిఱుతివియ కీడఁబో కనఁ శ బేళ్లు దనరు
నబ్బెన మొనర్చె గఱచె నా శ నభ్యసించె
ననుట కభిధానములు చంద్రమోవతంస.

11

టీ. ఓలమాసగొనక, పిఱుతివిరుక, ఈడఁబోక-3=వెనుదీయక. ఆ
బ్బెన మొనర్చెను, కఱచెను-౨= అభ్యసించెను.

క. వేటొక టనఁ బైపెచ్చన
మాట యిమ్ముడి యనన్ సరమాహ్వయములు పెం
పారును వస్త్రవంతరమున
కారగ కేయూరసహిత శ హతమారజితా.

12

టీ. వేటొకటి, పైపెచ్చు, మాట, ఇమ్ముడి-౪=వస్త్రవంతరము.
సీ. ఆటడిఁబోయెను శ బీఱువ్రాయెను రిత్త

వ్రాయెను వీసరశ్రవ్రాయె ననంగ
నుడివ్రాయె బొలివ్రాయె శ నుడివ్రాయె ననంగను
వ్యర్థమయ్యె నటంట శ కాఖ్యలయ్యె
గడిమి బిరంబు మగంటిమి గం డన

విక్రమాహ్వయము లై శ వెలయు చుండు
నాస్ఫలన మొనర్చె శ ననుటకుఁ జఱచె నా
నప్పళించె ననంగ శ నాఖ్యలయ్యె

గీ. నొగి వరుస యొలి సొరిది నా శ నోజ నాఁగఁ
గ్రమమునకు నాఖ్య లయ్యెను శ గాలకంత
కొఱ కొఱత తక్కువ వెలితి శ కొదవ కడమ
యనఁగ నూనంబునకు నాఖ్య శ లై తనర్చు.

13

టీ. అఱడివోయెను, బీటువోయెను, రిత్తవోయెను, వీసరవోయెను, ఉడివోయెను, పొలివోయెను, నుడివోయెను - రి=వ్యర్థమయ్యెను. కఱమి, బీరము, మగఁటిమి, గండు-ర=విక్రమము. చఱచెను, అప్పళించెను-అ=అస్థానమొనర్చెను. ఒగి, వరుస, ఓలి (ప్ర. ఆలి), సొరిది, ఓజ-గ=క్రమము. కొఱ, కొఱత, తక్కువ, వెలితి, కొదవ, కడమ-ఉడివనము.

తే. నెట్టుకొనె బాలుపడె నొడిగట్టె ననఁగఁ
గడఁగె దొడఁగెను జెలరేఁగె శ గాలుద్రొక్కె
గవిసె గదిసె ననంగ నాఖ్య లయి యొప్పు
నభిముఖుం డయ్యె ననుటకు శ నగనివేశ.

14

టీ. నెట్టుకొనెను, పాలుపడెను, ఒడిగట్టెను, కడఁగెను, దొడఁగెను, జెలరేఁగెను, గాలుద్రొక్కెను, కవిసెను, కదిసెను-గ=అభిముఖుండయ్యెను.

తే. అగపడకపోయె విచ్చు మొగ్గయ్యె ననఁగఁ
గంటఁ బడదయ్యె బంచబంగళ మయ్యె
ననఁగ దృగగోచరం బయ్యె శ ననుటపేళ్లు
శయఘటితశూల వై యాఘ్రచర్మచేల.

15

టీ. అగపడకపోయెను, విచ్చు మొగ్గయ్యెను, గంటఁబడదయ్యెను, పంచబంగళమయ్యెను-ర=దృగగోచరంబయ్యెను.

క. వెలిచవి చీకటిత ప్పనఁ
బాలుపారఁగ జారభావమునకుం బేల్లె
బులు కనటు చిలు మనంగను

మలిన మనుట కాఖ్య లయ్యె శ మనసిజదమనా. 16

టీ. వెలిచవి, చీకటితప్ప-౨=జారభావము. పులు, కసటు, చిలు
ము-౩=మలినము.

ఆ. వింగడం బనంగ శ విపరీత మగు నుక్కి
వం బనంగను గుత్తిరతంబు పరంగు
నాఖ్య యగుచుఁ దనరు శ నా మని యనంగను
మదమునకును జంద్రశ్రమఃకలాప. 17

టీ. వింగడము=విపరీతము. ఉక్కివము=కుత్తితము. ఆము=మదము.

క. ఎల యంద్రు తరుణ మనుటకుఁ
గొల యన దురితంబుపేరు శ కుడియెడమ లనన్
వలపల దాపల లనంగను
బొలుపుగ నపసవ్యసవ్యశ్రములకుం బేళ్ల. 18

టీ. ఎల=తరుణము. కొల=దురితము. కుడియెడమలు, వలపలదాపలలు-
౨=అపసవ్య సవ్యములు-అనంగ దక్షిణవామభాగములు.

క. తగు నౌద్ధత్యముపే ట్లై
పొగ రన నా మనంగఁ ద్రుళ్లు శ పోతర మనంగా
నెగడును భయంబుపే ట్లై
బెగడు దిగులు వెఱపు జంకు శ బీ తఱు కనంగన్. 19

టీ. పొగరు, ఆము, త్రుళ్లు, పోతరము-౪=ౌద్ధత్యము. (గర్వము)
బెగడు, దిగులు, వెఱపు, జంకు, బీశు, అఱుకు-౫=భయము.

క. అరి యనఁ గప్పం బనంగాఁ
గరమునకుం బేళ్లు కాఁగు శ కడవ పనఁటి నాఁ
బరంగు ఘటాఖ్యలు నమితా
మరమానినికాయ భూతిశ్రమండితకాయా. 20

టీ. అరి, కప్పము-౨=హన్ను. కాగు, కడవ, పనఁటి||యా||పంఱి-
౪=ఘటము.

తే. అలరుచుండును గొండ్లి రం శ తనఁగఁ గేలి
హాని కాఖ్యలు చేటు కీ శ డఱి యనంగ
హెచ్చరిక హాళి సంతసం శ బెలమి వేడ్క
యనఁగ నానందమున కాఖ్య శ లై తనర్పు.

21

టీ. గొండ్లి, రంతు-౨=కేలి. చేటు, కీడు, అఱి-౩=హాని. హెచ్చరిక,
హాళి, సంతసము. (ప్ర. సంతోషము), ఎలమి, వేడ్క- (వేడుక)-౪ ఆనందము.
క. సాహిణ మనఁ బాగా యన

వాహాగారంబునకును శ వర్తిలుఁ బే లై
వ్యాహమున కాఖ్య లయ్యెను
మోహర మన నొ డ్డనంగ శ మొగ్గర మనఁగన్.

22

టీ. సాహిణము, పాగా - ౨ = అశ్వశాల. మోహరము, ఒడ్డు,
మొగ్గరము-౩=వ్యాహము.

క. ఒనరించె ననఁగఁ గావిం

చె ననంగను జలిపె ననఁగఁ శ జేసె ననంగఁ
జను నాచరించె ననుటకుఁ
గనకాచలచాప చంద్రశఖండకలాపా.

23

టీ. ఒనరించెను, కావించెను, చలిపెను- చేసెను-౪=ఆచరించెను.

తే. చీకువా లిరు లనఁగను శ జీకటి యనఁ
దిమిరమునకు నభిఖ్య లై శ తేజరిల్లు
నాఖ్యలై తనరారు నుశపాయమునకు
నుళు వనఁగ వెర వనఁగను శ సూటి యనఁగ.

24

టీ. చీకువాలు, ఇరులు, చీకటి - ౩=దిమిరము (అనఁగా అంధ
కారము). నుళువు, వెరవు, సూటి-ఉపాయము.

తే. చేరువయ్యెను దాసెను శ దారసిల్లె
 ననఁగ సన్నిహితం బాట శ కాఖ్య లయ్యె
 స్థూల మనుటకుఁ బేళ్లగుఁ శ దోర మనఁగఁ
 గడిఁది వలుఁద యనంగను శ గాలకంఠ.

25

టీ. చేరువయ్యెను, దాసెను||పా||దాసెను, తారసిల్లెను-ర=సన్నిహి
 తమవుట(అనఁగాసమీపించెననుట). తోరము,కడిఁది, వలుఁద-3=స్థూలము.

తే. వాడె గనుగందె ననఁ బుయ్యిలోడె ననఁగ
 విన్నవోయె ననంగను శ జిన్నబోయె
 ననఁగఁ బేళ్లగు నివి ఖిన్నుఁ శ డయ్యె ననుట
 కంఠకానురహరణ రౌఢ్యాద్రిశరణ.

26

టీ. వాడెను, కనుగందెను, పుయ్యిలోడెను, విన్నవోయెను, చిన్నఁ
 బోయెను-గ=ఖిన్నుఁడయ్యెను.

క. గరువము మురిపం బనఁగను
 బరఁగుఁ గర్వంబుపేళ్లు శ భటనామము లొం
 టరి తెంక బం టనంగను
 బురదానవహరణ శేషశ్రభుజగాభరణ.

27

టీ. గరువము, మురిపము-౨=గర్వము. ఒంటరి, తెంక, బంటు,(ప్ర.
 భటుఁడు)-ర=భటుఁడు.

క. అరదంబు తే రనంగను
 బరఁగు రథంబునకుఁ బేళ్లు శ పరి యన్నను గా
 లరు లనఁ బదాతిసంహతి.
 పురదానవహరణ శేషశ్రభుజగాభరణ.

28

టీ. అరదము, (ప్ర. రథము) తేరు-౯=రథము. పరి,కాలరులు-౨=

క. సందియ మన ననుమాన మ
నం దనరును సంశయంబునకుఁ బే లైగో
బృందాహ్వాయంబు లలరును
మం దనఁ గోన యనఁ జంద్రశ్రమఃఖండధరా. 29

టీ. సందియము (ప్ర. సందేహము), అనుమానము-౨=సంశయము.
మంద, గోన-౨=గోసమూహము.

క. మొన వాఁగు చండు దళ మనఁ
దనరున్ సైన్యంబుపేల్లు శ దళవాయి యనన్
మొనకాఁ డనంగఁ బడవా
లనంగన్ సేనాధిపతికి శ నాఖ్యలు వొలుచున్. 30

టీ. మొన, వాఁగు, చండు, దళము-౪=సైన్యము. దళవాయి, మొన
కాఁడు, పడవాలు-౩=సేనాధిపతి.

తే. మైకొనియె నియ్యకొనె నొడంబడియె నొప్పె
ననంగ నంగీకరించుట శ కాఖ్య లయ్యె
సంఘటించుట కాఖ్య లై శ జానుమీఱుఁ
జెరివెఁ దుఱిమెను గీల్కొల్పెఁ శ జెక్కె ననంగ. 31

టీ. మైకొనియెను, ఇయ్యకొనెను, ఒడంబడియెను- ఒప్పెను-౪=అంగీ
కరించెను. చెరివెను, దుఱిమెను, కీల్కొల్పెను, చెక్కెను-౪=సంఘటించెను.

తే. దిట్టపడియె ముక్కాఁకలుదీతె ననంగ
నాటితేతె ననం గడిశదేతె ననంగఁ
గసిమసంగె ననంగ నాఖ్యలు దనర్చు
నిపుణుఁ డయ్యె నటంఁటకుఁ శ ద్రిపురవైరి. 32

టీ. దిట్టపడియెను, ముక్కాఁకలుదీతెను, అటితేతెను, గడిశదేతెను,
కసిమసంగెను-గనిపుణుఁడయ్యెను.

క. తడవు వడి కా రనంగా

నడరుం గాలంబు శిథిల శ మయ్యె ననుట యా

విడ వీడ నూడ విచ్చెను

నడలె నురిలె వడలె బ్రదిలె శ జాతె ననంగన్. 33

టీ. తడవు, వడి, కారు-3=జాలము. విడెను, వీడెను, ఊడెను, విచ్చెను, నడలెను, ఉరిలెను, వడలెను, బ్రదిలెను, జాతెను-౯=శిథిలమయ్యెను.

క. మది డెంద ముల్ల మెద యన

హృదయంబున కాఖ్య లయ్యె శ నీరం బనఁగాఁ

బొదరి ల్లనఁగ నికుండము

నదయాంతరికరణ తరుణశచంద్రాభరణా. 34

టీ. మది, డెందము, ఉల్లము, ఎద-౪=హృదయము. ఈరము, పొదరిల్లు-౨=నికుంజము.

లెగ దినును తోయ మనఁగను

నెగడుఁ బ్రకారంబునకును శ నెటి నామము లై

మెగ మనఁగ మెక మనంగను

మృగమునకు నభిఖ్య లయ్యె శ మేరుశరాసా. 35

టీ. లెగ, దినును, తోయము-3=ప్రకారము. మెగము, మెకము (ఈరెంటికి ప్ర. మృగము)-౨=మృగము.

క. ఎడ దవ్వు కెళ వనంగా

నడరున్ దూరంబునకు సశమాఖ్యలు నలి నాఁ

బొడి నుగ్గు తుమురు నులు మన

బెడఁగడరుం జూర్ణమునకుఁ శ పేల్తె శర్వా. 36

టీ. ఎడ, దవ్వు, కెళవు-3=దూరము. నలి, బొడి, నుగ్గు, తుమురు, నులుము-౫=చూర్ణము.

క. ప్రేరేచెను ఋరికొలిపెను
దాటిచె ననఁ జోదనకును శ దగు నాఖ్యలు పెం
పారును జంబూద్వీపము
నేరెడుదీవి తొలుదీ వశనెడునామములన్ .

37

టీ. ప్రేరేచెను, పురికొలిపెను, దాటిచెను-3=ప్రేరణచేసెను. నేరెడు
దీవి, తొలుదీవి-౨=జంబూద్వీపము.

క. తొలఁగెం బాసె ననంగా
నలరున్ విముఖతకుఁ బ్రాప్త శమయ్యె ననుటపే
ల్లలమె నొదవె దక్కొనియెను
నెలకొనియెం జెందె ననఁగ శ నెక్కొనియె ననన్ .

38

టీ. తొలఁగెను, పాసెను-౨ విముఖమయ్యెను. అలమెను, ఒదవెను,
దక్కొనియెను, నెలకొనియెను, చెందెను, నెక్కొనియెను-౩=ప్రాప్తమయ్యెను.

క. వెనుకఁ దరువాతఁ బిమ్మట
ననఁగా నంతట ననంగ శ నంత ననంగాఁ
దనరుం బశ్చాదర్థము
కనకాచలచాప చంద్రఖండకలాపా.

39

టీ. వెనుకన్, తరువాతన్, పిమ్మటన్, అంతటన్, అంతన్-౪=
పశ్చాదర్థము-అనఁగా అనంతరము.

క. పల్లఱపులు రజ్జు లనం
బ్రల్లదము లనంగ వ్యర్థభాషణములకుం
బేల్లై వర్తిలు నోలిగ
నుల్లోకజయాభిసరణ శ యురగాభరణా.

40

టీ. పల్లఱపులు, రజ్జులు, బ్రల్లదములు-3వ్యర్థభాషణములు.

క. కై నేఁ తలంకరించుట

బేసి యనఁ విషమమునకుఁ శ బే రై వెలయున్
 సేసలు దీవనఁబ్రా లన
 భాసిలు మంత్రాక్షతలకుఁ శ బర్యాయము లై. 41

టీ. క్తనేత=అలంకరించుట, బేసి=విషమము-అనఁగా సరిగాని సంఖ్య.
 సేసలు, దీవనఁబ్రాలు-౨=మంత్రాక్షతలు.

క. కో రనఁ బ్రా లన నంశం

బే టన వాఁక యన నదికి శ నెనఁగును బే లై
 నీరాజనంబు పే శ్లగు
 నారతి నివ్వాలి యనఁగ శ నంగజదమనా. 42

టీ. కోరు, పాలు-౨=అంశము. ఏలు, వాఁక-౨=నది. ఆరతి,
 నివ్వాలి-౨=నీరాజనము.

ఆ. మొఱవవ్రోయె ననఁగ శ మొద్దువ్రోయె ననంగఁ
 గుంఠ మయ్యె ననుటకుం దనర్చు
 శాతమునకు నాఖ్య శ లై తనరారును
 జులుకు వాఁడి తెగువ శ కలు కనంగ. 43

టీ. మొఱవవోయెను, మొద్దువోయెను, ౨=కుంఠమయ్యెను, చులుకు,
 వాఁడి, తెగువ, కలుకు -౪= తీక్షణము.

సీ. యామికులకు నాఖ్య శ లై ప్రవర్తిలు చుండు
 నారెకు లనఁగఁ దలారు లనఁగఁ

గ శెంబు వాగె నాఁగను ఖలీనంబు పే
 శ్లలరు దంతంబు పే శ రౌ డనంగఁ

దఱిపి నా ముదురు నాఁ శ దరుణేతరం బంట

యిం చనఁ జెఱ కన శ నిక్షు వలరు

నష్టం బొనర్చె నంశటకు నాహ్వయము లయ్యెఁ

బోకార్యై ననంగఁ గోల్పుచ్చై ననంగఁ
తే. గుదె యనంగ దు డ్డనంగను శ గదకుఁ బేళ్లు
యిన మనంగ మం చనంగను శ హిమముపేళ్లు
కాన యన నడవి యనంగఁ శ గాననంబు
షడ్డకుఁడు తోడియల్లుఁడు శ జగలఁ డనంగ. 44

టీ. ఆరెకులు, తలారులు-౨=తలవర్లు. కల్లెము. వాగె - ౨=ఖలీన
ము. బొడు=దంతము. తఱపి, ముదురు. ౨=లేతకానిది. ఇంచు, (ప్ర. ఇత్తువు),
చెఱకు-౨=ఇత్తువు. పోకార్యైను, కోల్పుచ్చైను- ౨=నవ్వుచేసెను. గుదె,
దుడ్డు-౨=గద. ఇవము, మంచు ౨=హిమము. కాన=(ప్ర. కాననము) అడ
వి-౨=అరణ్యము. తోడియల్లుఁడు, జగలఁడు-౨=షడ్డకుఁడు.

క. తేనియ యన జున్నన నభి

ధానంబులు మధువునకును శ దనరుం బే లై
పానకము చెఱకుపా లనఁ

గా నిక్షురసంబునకును శ గంఠేకాలా. 45

టీ. తేనియ, జున్న-౨=మధువు. పానకము, చెఱకుపాలు-౨-ఇత్తు
రసము.

క. ఉడిగెను జాలించెను నా

నడరు విరామం బొనర్చై శ ననుటకుఁ బే లై
తొడరుం బశ్చాద్భాగము

పెడ యనఁగా వెనుక యనంగఁ శ బిఱుఁడు ననంగన్. 46

టీ. ఉడిగెను, చాలించెను-౨=విరమించెను. పెడ, వెనుక, బిఱుఁడు-
౩=పశ్చాద్భాగము.

క. విడుమర యన విడుదల యనఁ

గడముట్టుట యనంగ శాంతిశ్రగనుటకుఁ బే లై

నెడ వంక చక్కి చోటన

నడరు స్థలంబునకు నాఖ్య శ లై శీతికంతా.

47

టీ. విడుమర, విడుదల, కడముట్టుట-3=కాంతిగనుట. ఎడ, వంక, చక్కి, చోటు-ర=స్థలము.

క. చనుఁ గ్రుద్దుఁ డయ్యె ననుటకుఁ

గినిసెఁ గనలె నలిగెఁ గోపగించె ననంగఁ

దనరున్ మర్మములకుఁ బే

ళ్లనువు లనఁగ నెఱుకు లనఁగ శ నాయము లనఁగన్. 48

టీ. కినిసెను, కనలెను, అలిగెను, కోపగించెను-ర=గ్రుద్దుఁడయ్యెను. అనువులు, నెఱుకులు, ఆయములు-3=మర్మములు.

ఆ. పరఁగుఁ బేళ్లు కార్యశక్తునకుఁ బార్పత్తె

కాఁ డనంగ మనియశ్చకాఁ డనంగఁ

దేజరిల్లుచుండు శ దేవేరి దొరసాని

రాణి యనెడుపేళ్ల శ రాజపత్ని.

49

టీ. పార్పత్తెకాఁడు, మనియశ్చకాఁడు-౨=కార్యశక్తుఁడు. దేవేరి, దొరసాని, రాణి-3=రాజపత్ని.

క. మ్రింగె నన గ్రుక్కగొనియె న

నంగం దగుఁ గబళనం బోనరెన్ ననుటకున్

బ్రుంగె మునింగె ననంగ న

నంగహారా మగ్న మయ్యె శ ననుటకుఁ బేళ్లె.

50

టీ. మ్రింగెను, గ్రుక్కగొనియెను-౨=కబళనముచేసెను. బ్రుంగెను, మునింగెను-౨=మగ్నమయ్యెను.

సీ. ఆఖ్యలై తనరు ధనాగారమునకు ను

గ్రాణం బనంగ బోశ్చక్కున మనంగ

నాస్థానమంటపాశ్రవ్యాయము లై తనరు హ
జారం బనంగ మోసల యనంగ
దయకు నీరెం డభిరథానంబు లయ్యెను
గనికర మనంగ నరక్కటిక మనంగ
బాల్యస్థునకుఁ బేళ్లు శ పరిధవిల్లును బిన్న
వాఁ డనఁ గొండుకశవాఁ డనంగ

తే. సంధ్య కాఖ్యలు మునిమాపుసంజ యనంగ
జూద మన నెత్త మనంగ దుర్రోదరంబు
జడి యనంగ వాన యనంగ వర్షంబుపేళ్లు
నోలి యుంకువ యన శుల్కు శ మొప్పు నభవ.

51

టీ. ఉగ్రాణము, బొక్కసము- ౨=ధనముండెడిగృహము. హజారము, ||పా|| హజారము, మోసల-౩=ఆస్థానమంటపము.. కనికరము, అక్కటికము ౨=దయ. పిన్నవాడు, కొండుకవాడు-౨=బాల్యస్థుడు. మునిమాపు, సంజ-౨=సంధ్యాకాలము. జూదము, నెత్తము-౨=ద్యూతము. జడి, వాన-౨=వర్షము. ఓలి, ఉంకువ-౨=శుల్కము.

సీ. పయ్యెద యనంగను శ బైట యనంగ సం
వ్యానంబునకు నాఖ్య శ లై తనర్చు
నొక్కపెట్ట ననంగ శ నువ్వెత్తుగ ననంగ
యుగపత్నదంబున శ కొప్పుఁ బేళ్లు
కవతి లసం బాచిరక లనంగ నక్షముల్
బన్న మొచ్చె మనంగఁ శ బరిభవంబు
వ్యాపార మగుఁ జెయ్య శ మనఁ జెయ్యి యనంగను
గన్ననఁ గీ లనఁ శ గపటచేష్ట

తే. కందుకము బంతి చెం డనంగను దనర్చు

నఱవఱలు చిద్రుప లన ఖండాహ్వయములు
కాఁచువడియంబు లనఁగను శ కై రవ శ్ల
నంగ ఖాదిరఘుటిక లనంగదమన.

52

టీ. పయ్యెద, పైఁట-౨=ఉత్తరీయము. ఒకపెట్ట, ఉవ్వెత్తుగ-౨=
ఒకసారిగ. కవఱలు, పాచికలు-౨-అక్షములు. బన్నము (ప్ర. భంగము)-
ఒచ్చెము-౨=తిరస్కారము. చెయ్యము, చెయ్యి-౨=వ్యాపారము. కన్ను,
కీలు-౨కపటచేష్ట. బంతి, చెందు-౨=కందుకము. అఱవఱలు, చిద్రుపలు,
౨-ఖండములు(తునుకలు). కాఁచువడియములు, కైరవశ్లు-౨=ఖాదిరఘుటికలు

సీ. మాగాని రాజ్యంబు శ మణియ నుద్యోగంబు
చిట్టలు చిత్రముల్ శ చిలుకు శరము
ఎత్తికోలు ప్రయత్న శ మీలువు మానంబు
బారి యనంగ నుపద్రవంబు
విన్నను వనఁగఁ బ్రాశీష్యం బెలర్చును
దార్కాణ మనఁగ నిరదర్శనంబు
నిట్టపంట యనంగ శ నిష్కారణం బంట
బానసం బనఁగ మరహానసంబు

తే. నామ మేకాంతమునకు మంత్రతన మనంగ
సంతిపుర మన శుద్ధాంత శ మలరుచుండు
నుదిరి యనఁ దప్తకాంచన శ మొప్పుచుండుఁ
దివురుట యభిలషించుట శ దేవదేవ.

53

టీ. మాగాని=దేశము. మణియము=ఉద్యోగము, చిట్ట=ఆశ్చర్యము.
చిలుకు=బాణము. ఎత్తికోలు=ప్రయత్నము. ఈలువు = పాతివ్రత్యము.
బారి=ఉపద్రవము. విన్ననువు=ప్రాశీష్యము-నేర్చు. తార్కాణము=నిదర్శ
నము. నిట్టపంట=నిష్కారణము. బానసము=పంటయిల్లు. మంత్రనము=ఏకాం

తము. అంతిపురము=అంతఃపురము. ఉదిరి=అపరంజి. తివురుట=కోరుట.

సీ. బిట్టు గ ట్టనఁ బెల్లు శ పెద్దయుఁ దద్దయు

నురవడి పరువడి శ యుద్దవిడియుఁ

బనివడి పదపడి శ బలువిడి తలకొని

నెట్టన యెంతేని శ నెఱి కరంబు

లలి వార కేడ్డెఱ శ నెలుచ వావిరి యన

నఱిముఱి యనఁ బొరిఁబొరి యనంగఁ

గడుఁ జాల మిగులంగ శ గాటం బనంగ న

త్యంతముగ ననుట శ కాఖ్య లయ్యె

తే. నుడుకు సెక వెట్ట వేడిమి శ యుబ్బ యావి

యుక్క యన నొప్పు నామంబు శ లుష్టమునకుఁ

దాల్చి యొరిమి సైరణ శ తాళుకొంట

సైఁచు టోర్పుట యనఁగను శ ట్కొంతి పేళ్లు.

54

టీ. బిట్టు, గట్టి, పెల్లు, పెద్దయుఁ, రిద్దయుఁ, ఉరవడి, పరువడి, ఉద్దవిడి, ||పా||ఉద్దఁడి, పనివడి, పదపడి, బలువిడి, తలకొని, నెట్టన, ఎంతేని, నెఱి, కరము, లలి, వారక, ఏడ్డెఱ, నెలుచ, వావిరి, అఱిముఱి, పొరిఁబొరి, కడుఁ, చాలఁ, మిగులఁ, గాటము-౨౭=అత్యంతము. ఉడుకు, సెక, వెట్ట, వేడిమి, ఉబ్బ, ఆవి, ఉక్క-౭=ఉష్ణము. తాల్చి, ఓరిమి, సైరణ, తాళుకొంట, సైఁచుట, ఓర్పుట-౬=ఠొంతి.

తే. పెద్దనిద్దురఁ జెందించె శ బిలుకుమార్చె

గీటణంచెను గుదెతాల్పురవీటి కనిచె

గూలిచెను రూపుమాపెను శ నేలఁ గలిపె

ననఁగ హఠిచేసె ననుట కాశ్చర్యము దనర్చు.

55

టీ. పెద్దనిద్దురఁజెందించెను, పిలుకుమార్చెను, గీటణంచెను, గుదెతాల్పు, వీటికనిచెను=యమపురిఃపంచెను, గూలిచెను, రూపుమాపెను, నేలఁగలిపెను,

శి=హతిచేసెను-అనఁగా చంపెను.

క. పరిచూర్ణ మయ్యె ననుటకు
వరుసన్ నామంబు లగుచు శ వర్తిలుచుండున్
దుఱు మయ్యెం బరు మయ్యెన్
నుఱు మయ్యెన్ బిండి యయ్యె శ నుగ్ధయ్యె ననన్. 56

టీ. తుఱుమయ్యెను, పరుమయ్యెను, నుఱుమయ్యెను, పిండియయ్యెను, నుగ్ధయ్యెను-శ=చూర్ణమయ్యెను.

క. కునికె నిదురించెఁ గూర్కెను
గనుమోడ్చె ననంగ నిద్రగనుటకుఁ బేల్లె
గనువిచ్చె ననంగ మేల్కనె
ననంగఁ బ్రబోధంబు నొందె శ ననుటకుఁ బేల్లె. 57

టీ. కునికెను, నిదురించెను, కూర్కెను, కనుమోడ్చెను - ర=నిద్రగనెను. కనువిచ్చెను, మేల్కనెను - ౨=ప్రబోధమునొందెను.

క. డులిచె వదలించె నూడ్చెను
దొలగించెను బాపె ననంగఁ శ త్రోచె ననంగా
వెలికొత్తె ననంగఁ బేల్లె
యలరున్ విఘటన మొనర్చె శ ననుటకు శర్వా. 58

టీ. డులిచెను, వదలించెను, ఊడ్చెను, దొలగించెను, పాపెను, త్రోచెను, వెలికొత్తెను - ౩=విఘటన మొనర్చెను.

క. పొలయలుక యనంగ నెయ్యపు
టలుక యనం బ్రణయకలహ శ మలరారుఁ గుచం
బుల కొప్పు నామములు గు
బ్బ లనంగాఁ జన్ను లనంగఁ శ బాలిం డ్లనంగన్. 59

టీ. పొలయలుక, నెయ్యపుటలుక-౨=ప్రణయకలహము. గుబ్బలు,

చన్నులు, పాలిండ్లు=(పాలు+ఇండ్లు)-3=కుచూలు.

తే. చాటిమున్నీ రనఁగ నుప్పునంద్ర మనఁగ

రాజిలుచు నుండు లవణవాశరాశి పేళ్లు

కాలు వన బట్టె యనఁగను శ జా లనంగు

గుల్య కి భిధాన మై పొల్చుఁ శ గుధరనిలయ.

60

టీ. చాటిమున్నీరు, ఉప్పునంద్రము-౨=లవణసముద్రము. కాలువ, బట్టె, జాలు-3=కుల్య.

తే. పెల్లగించెను బెకలించె శ బెటికె ననఁగ

నాఖ్య లుత్పాటన మొనర్చె శ ననుట కలరు

నాహ్వయంబులు ఛేదించె శ ననుట కయ్యె

జించె నన వ్రచ్చె నన వ్రక్కలించె ననఁగ.

61

టీ. పెల్లగించెను, పెకలించెను, పెటికెను-3=ఉత్పాటన మొనర్చెను. చించెను, వ్రచ్చెను, వ్రక్కలించెను-3=ఛేదించెను.

తే. కనుమొఱఁగె నేమటించె నాఁగను నిగూఢ

వర్తన మొనర్చె ననుట కాశ్వాసము లమరు

మొయి లన మొగు శ్లనంగను శ మొనయు మబ్బు

లన ఘనంబుల కాఖ్యలై శ యభ్రకేశ.

62

టీ. కనుమొఱఁగెను, ఏమటించెను - ౨=నిగూఢవర్తనము చేసెను.

మొయిలు, మొగుళ్లు, మబ్బులు-3=మేఘములు.

క. పగ అనఁగ మార్తు రనఁగను

బగవాం ద్రనఁ బగతు రనఁగఁ శ బరిపంధికి బే

ళ్లగు మెగ మనంగ మెక మన

మృగమునకు నభిఖ్య లయ్యె శ మేరుశరాసా.

63

టీ. పగలు, మార్తురు, పగవాండ్రు, పగతురు-౪=విరోధి. మెగము, మెకము-౨=మృగము.

తే. ఇంకె నడుగంటె వట్టె నా శ నివిరె ననఁగ
నిర్జలం బయ్యె ననుటకు శ నెగడుఁ బేళ్లు
నిండఁ గ్రిక్కిటిసె ననఁ బూర్ణించె ననుట
కాఖ్యలై తనరారు సురధాంశుమకుట.

64

టీ. ఇంకెను, అడుగంటెను, వట్టెను, ఇవిరెను-ర=నిర్జలమయ్యెను.
నిండెను, గ్రిక్కిటిసెను-అ=పూర్ణించెను.

తే. పెచ్చు పెరిగె ననం బురివిచ్చె మీతె
నన విజృంభించె ననుటకు శ నాఖ్య లయ్యెఁ
దిండికాఁ డనఁ దిండిఁడు శ తిండిపో త
నంగ భక్షకునకును దశనర్పుఁ బేళ్లు.

65

టీ. పెచ్చు పెరిగెను, పురివిచ్చెను, మీతెను-3=విజృంభించెను. తిండి
కాఁడు, తిండిఁడు, తిండిపోతు-3=భక్షకుఁడు.

క. పెనఁగొనె గిటిగొనియెను వల
గొనియెన్ మెలికొనియెఁ జట్టుకొనె సుడిగొనె నాఁ
గను నులిగొనె నన నాఖ్య ల
గును వలయిత మయ్యె ననుటకును శితికంతా.

66

టీ. పెనఁగొనెను, గిటిగొనెను, వలగొనెను, మెలికొనెను, చట్టు
కొనెను, సుడిగొనెను, నులిగొనెను-2=వలయిత మయ్యెను.

సీ. మొగరా లనఁగ స్తంభశ్రములు చిట్టకము దంభ
మెరగలి వనవహ్ని శ మొడ్డె మూర్ఖుఁ
దుడుగర యుపహార శ మూటట విశ్రాంతి
మొద లని యనఁగను శ మూల మనుట
తలు లన వళులు చింతద మనంగ శంఖంబు
తలు టనంగఁ గళాభిరధాన మయ్యెఁ

దమ టనఁ గీల పదం బగు మె ట్టన
గాయకులకుఁ బేరు శ గాణ లనఁగ

తే. మృత్యువునకును బే రయ్యె శ మి త్తి యనఁగ
మకుటమున కాఖ్య యగు బొమిడిక మనంగ
నోమట యనంగఁ బోషించు శ టూడిగంబు
సేవ కభిధాన మై యొప్పు శ షభూష.

67

టీ. మొగరాలు = స్తంభములు. చిట్టకము = దంభము (లేక) మిష.
ఎరగలి, ||పా||ఎరవిలి-౨ = వనపహ్ని, ఎడ్డె = మూర్ఖుఁడు. ఉడుగర = కానుక
(లేక) బహుమానము. ఊట = విశ్రాంతి. మొదలు = మూలము. తలులు =
వశులు (అనఁగా కడుపుమీఁది ముడుతలు). చిందము = శంఖము. తఱు =
కిశ (గుఱ్ఱమును శిక్షించు చలుకు). తమట = అగ్నిశ్వాల. మెట్ట = పాదము.
గాణలు = గాయకులు. మి త్తి = మృత్యువు. బొమిడికము = కిరీటము. ఓముట =
పోషించుట. ఊడిగము = సేవ.

సీ. ఎట్టకేల కనంగ శ నెనయును సక్మదర్థ
మఖిలం బటంటకు శ నంతవట్టు
ఏకాకి యొక్క టనేకులు పలువురు
వేనవేల్ వెక్కండ్రు శ వేపు రనఁగ
నలరు నోచేదర్థ శ మై కానినాఁ డన
నేతాదృశులె యంట శ కిట్టివారె
మిన్నక యూరక శ మన్నఁ దూష్ణీమర్థ
మనుసరించి యటంట శ కగును దొట్టి

తే. యొండొకఁ డనంగ మఱియు వేరొకఁడు లాఁతి
వాఁడు వెఱవాఁడు తక్కినవాఁ డనఁగ
సన్మనకు నాఖ్య లగుచుఁ బెంపారు చుండు

శయఘటిత శూల వై యాఘ్రశ్చరణచేల.

68

టీ. ఎట్టకేలకు = ఒకానొకప్పుడు. అంతవట్టు = అఖిలము. ఎక్కటి = ఏకాకి. పలువురు, వేనవేలు, పెక్కండు, వేపురు-ర = అనేకులు. కానినాడు = అటుకాకపోయిన, ఇట్టివారె = ఏతాదృశులె-ఈలాటివారేయనుట. మిన్నక, ఊరక-అ = తూష్ణీమర్థకములు. తొట్టి = అనుసరించి. ఒండొకడు, వేటొకడు, లాతివాడు, పెఱివాడు, తక్కినవాడు-గి = అన్యఁడు.

నా నా ర్థ ము లు.

క. వడి యనఁగాఁ గాలం బగు

వడి యన వేగంబునకును శ వర్తిలుఁ బే రై

మడి యనఁ గేదారం బగు

మడి యనఁగా శుద్ధికిని సకమాహ్వయ మయ్యెన్.

69

టీ. వడి = కాలము, వేగము. మడి = పరిచేను, శుద్ధి.

క. ఈ డనఁగ వయనుపే రగు

నీ డన సామ్యంబునకును శ నెనఁగును బే రై

నా డన రాజ్యముపే రగు

నాఁ డనఁ దత్కాలమం దనఁగఁ బెంపారున్.

70

టీ. ఈడు = వయస్సు, సామ్యము. నాడు = రాజ్యము. నాఁడు = తత్కాలమందు.

క. మొన యన సైన్యముపే రగు

మొన యనఁగా నగ్రభాగమునకును బే రా

దొన యనఁ దూణీరం బగు

దొన యన నవసానమునకుఁ శ దొడరును బే రై.

71

టీ. మొన = సైన్యము, అగ్రభాగము. దొన = అమ్ములపొది, అంతము.

. వై న్ననఁగ బీజమంజరి

వెన్ననఁ జరమాంగమునకు శ వెలయును బేరై
కన్ను లనం బర్వంబులు
కన్ను లనన్ లోచనములు శ కంఠేకాలా.

72

టీ. వెన్ను = సస్యములవెన్ను (అనఁగా కంకి), వీపు. కన్నులు = కణుపులు, నేత్రములు.

క. తమ్మి యనఁ దరువిశేషము

తమ్మి యనం బంకజాభీరధానం బయ్యెన్
నెమ్మి యనఁ బ్రియమపే రగు
నెమ్మి యన మయూరమునకు శ నెగడుం బేరై.

73

టీ. తమ్మి = వృక్షవిశేషము, తామర. నెమ్మి = ప్రియము, నెమిలి.

క. దండ యనన్ సాన్నిధ్యము

దం డన నుమమాలికాభీరధానం బయ్యెన్
మం డనఁ బ్రకోష్ఠ మయ్యెన్
మం డన మృత్పాత్రకును సమాహ్వయ మయ్యెన్.

74

టీ. దండ = సాన్నిధ్యము, పుష్పమాలిక. మండ = ప్రకోష్ఠము, మృత్పాత్రము (అనఁగా మంటికుండ.)

క. తెలుఁగుంగబ్బపుమర్శము

తెలుఁగుకవీంద్రులకుఁ దేటతెల్లము గాఁగం
దెలియఁగ నడిదము సూరయ
చెలువారఁగ నాంధ్రనామశేషముఁ జెప్పెన్.

75

స తీ కాంధ్రనామశేషము

సంపూర్ణము.

శ్రీ రస్తు.

సాంబనిఘంటువు.

సతీకము.

అవతారిక:—కస్తూరింగకవి యనునతఁ డీ నిఘంటువును
శ్రీసాంబమూర్తి కంకితము సేయువాఁడై మొదటదీనిని గచించు
పద్ధతిని దెలుపుచున్నాఁడూ.

సీ. శ్రీ వెలయంగ దేశీయముల్ దెనఁగులుఁ

దద్భవంబులుఁ గూర్చి శ దైవవర్గు

దనరు మానవవర్గు శ స్థావరవర్గు తి

ర్యగ్వర్గు ననునాలు శ గలవరించి

జల్లు లుంపక వ్యర్థశబ్దముల్ రానీక

కుంటినడత గాక శ కొడుకులేక

యర్వీజనంబుల శ కుపకారసరణిగా

నాంధ్రనామనిఘంటు శ వనెడుకృతిని

తే. గవులదయచేత నీకటాశ్శంబువలన

నీసశతకంబుఁ జెప్పెనఁ శ జిత్తగింపు

దనుజసమవర్తి భక్తహృదబ్జవర్తి

సకలనురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

1

టీ. ఓ సాంబమూర్తీ! ఈ యాంధ్రభాషయందుఁ గలయన్యదేశ్య
ములును ద్రిలింగదేశ్యములును సంస్కృత ప్రాకృతభవములును గూర్చి,

వానిని దేవవర్గు మానవవర్గు స్థావరవర్గు తిర్యగ్వర్గు అను నాలుగువర్గులనుగా విభజించి, సరికానిశబ్దములనుగాని వ్యర్థశబ్దములనుగాని పెట్టక వర్ణలోపములు గలపదములను రాసీక సరళశైలితో 'ఆంధ్రనామనిఘంటువు' అను నీగ్రంథమును మహాకవులకృపచేతను నీయనుగ్రహముచేతను నీసశతకముగా రచించుచున్నాను. దీనిని జిత్తగింపుమా!

సీ. ముక్కంటితొలిపట్టి ర మొట్టికాయలమెప్పు
గొప్పబొజ్జగలాఁడు ర గుజ్జవేల్పు
గబ్బు చెక్కిళ్లమేకముమోము గలసామి
కలుఁగులాయపుఁదేజీబలుసిపాయి
గుంజిళ్లు పెట్టించుకొనుమేటి పిళ్ళారి
కుడుముదాలుపు పెద్దకడుపువేలు
పొంటిపల్లుదొర ముక్కంటిపండుల మెక్కు
దేవర చిలువజంఁదెములమేటి

తే. జమిడితల్లులబిడ్డ పెద్దమెయిప్రోడ
చేటవీనులదణి పనిచెలుపువాఁడు
మొదటివేలుపు వెనకయ్య ర పుంజుదారి
పెద్ద యనఁ దగు గణపతిరేపేళ్లు సాంబ.

2

టీ. ముక్కంటితొలిపట్టి = శివుని మొదటిబిడ్డ, మొట్టికాయలమెప్పు = భక్తులువేసికొను మొట్టికాయలకు మెచ్చుకొనువాఁడు, గొప్పబొజ్జగలాఁడు = పెద్దబొజ్జగలవాఁడు, గుజ్జవేల్పు = పొట్టిదేవుఁడు, గబ్బు...సామి = (మదగంధముల చెక్కిళ్లుగలిగియున్న మృగముయొక్క అనఁగా) వీనుఁగుయొక్క ముఖముగలదేవుఁడు, కలుఁగు...సిపాయి = బొక్కలు లాయముగాఁ గల గుఱ్ఱములు (అనఁగా ఎలుకలు) వాహనముగాఁ గల గొప్పవీరుఁడును, గుంజిళ్లు పెట్టించుకొనుమేటి = భక్తులచే గుంజిళ్లు పెట్టించుకొనుదొర, పిళ్ళారి,

కుడుముదాలుపు = కుడుములను చేత ధరించియున్నవాడు, పెద్ద... వేలుపు = గొప్పకడుపుగలదేవుడు, ఒంటిపల్లుదొర = ఒకదంతముగలయేలిక - ఏకదంతుడు, ముక్కంటి... దేవర = టెంకాయలనుభక్షించుదేవుడు, చిలువ... మేటి = సర్పములు యజ్ఞోపవీతములుగాగలదొర, జమిడి .. బిడ్డ = ఇద్దఱు తల్లుల (అనగా గంగాపార్వతుల) బిడ్డ, పెద్దమెయిప్రోడ = గొప్పదేహము గలదిట్ట, చేటవీనులదణి = (గజముఖుడు గనుక) చేటలవంటి చెవులుగలదొర, పని...వాడు = విఘ్నములకు రాజు, మొదటివేలుపు = మొదటఁబూజింపఁబడుదేవుడు, వెనకయ్య, పుంజుదారి పెద్ద = కుక్కుటమును ధ్వజమందుధరించిన కుమారస్వామికి అన్నయైనవాడు - ౨౦ = వినాయకుడు.

సీ. చౌపంచమోముల సాహేబు జాళువా

గుబ్బలివిలుకాడు శ గిబ్బరౌతు
జక్కులదొరనేస్తీ శ జన్నంపుబగవాడు
పోడలగింటముదాల్పు శ పునుకదారి
వినువాకమోపరి శ వెండికొండదునీడు
మినుజుట్టుదేవర శ మిత్తిమిత్తి
మంచుమలల్లుడు శ మరుగొంగ ముక్కంటి
నెలదారి ముమ్మొనరయలుగుమేటి

తే. వినపుమేతరి తిగప్రోలిరవేటకాడు

కప్పుటైదువపెనిమిటి శ గాములదొర
వేల్పుదణి గన్నతడు గుజ్జరవేల్పుతండ్రి
బేసికన్సామి యన నీదురవేళ్లు సాంబ.

3

టీ. చౌపంచ... సాహేబు = (౪ + ౧) ఐదుముఖములుగలమేటి, జాళువా... విలుకాడు = బంగారుకొండ (అనగా మేరుపర్వతము) విల్లుగాగలవాడు, గిబ్బరౌతు = ఎద్దువాహనముగాగలవాడు, జక్కులు... నేస్తీ =

యత్తులరాజగు కు బేరునికి స్నేహితుఁడు, జన్మంపుఁబగ వాఁడు = దక్షయజ్ఞము
నకువిరోధియైనవాఁడు, పొడల...దాల్పు = మచ్చలు గలజంటపోగువస్త్రము
మును (అనఁగా పులితోలును) ధరించినవాఁడు, పునుక దారి = కపాలమును
ధరించినవాఁడు, వినువాఁక మోపరి = ఆకాశపునదియగు గంగను దలయందు
వహించినవాఁడు, వెండికొండదునీఁడు = కైలాసపర్వతమువాసస్థానముగాఁగల
సరదారు, మినుజాట్టుదేవర = ఆకాశము సిగగాఁగలదేవుఁడు, మిత్తిమిత్తి =
మృత్యువును సంహరించినవాఁడు, మంచుమలల్లుఁడు = హిమవత్పర్వతము
నకునల్లుఁడు, మరుగొంగ = మన్మథునకుశత్రువు, ముక్కంటి = మూఁడుకన్నులు
గలవాఁడు, నెలదారి = చంద్రునిశిరస్సునందు ధరించినవాఁడు, ముష్టైన ..
మేటి = మూఁడుమొసలు గలత్రికులమనునాయుధముగలదొర, విసపుమేఁ
తరి = హాలాహలమను విషమును భక్షించినవాఁడు, తిగ...కాఁడు = త్రిపురము
లను వేటాడినవాఁడు, కృష్ణ...పెనిమిటి = నిల్లనివర్ణముగల స్త్రీకి (పార్వ
తికి) భర్తయైనవాఁడు, గాములదొర = భూతములకు రాజు, వేల్పుదణిఁగన్న
తఁడు = దేవతల సేనాధిపతియగు కుమారస్వామిని గన్నట్టివాఁడు, గుఱ్ఱ...
తండ్రి = వినాయకునితండ్రి, బేసికన్నామి = (బేసిసంఖ్యయగు) మూఁడు
కన్నులుగలదేవుఁడు-౨౩ = శివుఁడు.

సీ. వెన్నుఁడు పెరుమాళ్లు శ వేగంటిసైదోడు
కవ్వపుమలదాల్పు శ కఱ్ఱినేస్త్రీ
చిలువపానుపుదంట శ తెలిదీవిమన్నీఁడు
బటువుఁగైదువుజోదు శ బమ్మతండ్రి
కఱివేల్పు మరునయ్య శ కడలియల్లుఁడు సంకు
దారి గరుడిరొతు శ తమ్మికంటి
పదివేసములదిట్ట శ యెదమచ్చ గలసామి
యదుగువాఁకగలాఁడు శ పుడమినంటు

తే. మొసలివాయొంటతాల్పు రశక్కుసులగొంగ
లచ్చిమగఁ డుడ్డకేలుగలలాఁడు పుట్టు

వడుగు తామరపొక్కిలిరవాఁడు పసిఁడి

వలువతాల్పన హరిపేరు రలలరు సాంబ. 4

టీ. వెన్నుఁడు (ప్ర. విష్ణుఁడు), పెరుమాళ్లు (ఇదియఱపదము),
వేగంటిసైదోడు = (వామనావతారమున) వేయికన్నులు గలయంద్రునికిఁదోఁ
బుట్టువైనవాఁడు - ఉపేంద్రుఁడు, కవ్వపు...తాల్పు = మందరపర్వతమును
(కూర్చావతారమున) ధరించినవాఁడు. కట్టి నేస్త్రీ = అర్జునునిచెలికాఁడు, చిలు
వ...దంట = సర్పము (అనఁగా ఆదిశేషుఁడు) శయ్యగాఁగల నేర్పరి, తెలి...
మన్నీఁడు = శ్వేతద్వీపము వాసస్థానముగాఁగలప్రభువు, బటువు...జోడు =
గుండని చక్రాయుధమును దాల్చినయోధుఁడు, బమ్మకండ్రీ = బ్రహ్మకండ్రీ,
కటివేల్పు = నల్లనిదేవుఁడు, మరునయ్య = మన్మథునితండ్రీ, కడలియల్లుఁడు =
పాలసముద్రునికి అల్లుడైనవాఁడు, సంకుదారి = శంఖమును ధరించినవాఁడు,
గరుడిరౌతు = గరుత్మంతు నెక్కి తిరుగువాఁడు, తమ్మికంటి = తామరలవంటి
కన్నులుగలవాఁడు, పది...దిట్ట = దశావతారములనెత్తిన నేర్పరి, ఎద...
సామి = తొమ్మిదందు శ్రీవత్సమనుపుట్టుమచ్చగలదేవుఁడు, అడుగు...గలాఁడు,
= పాదమునందు గంగానదిగలవాఁడు (గంగ యతనిపాదములందుఁబుట్టినదని
యర్థము), పుడమినంటు = భూదేవికిన్నేహితుఁడు (అనఁగాప్రియుఁడు),
మొసలి...తాల్పు = మొసలిసోటివలెనుండు పోగులను (అనఁగామకరకుండ
లములను) ధరించినవాఁడు, రక్కసులగొంగ = రాక్షసులకుశత్రువు, లచ్చి
మగఁడు = లక్ష్మీదేవి పెనిమిటి, ఉడ్డ...గలాఁడు = నాలుగుచేతులు గల
వాఁడు-చతుర్భుజుఁడు, పుట్టువడుగు = నిత్యబ్రహ్మచారి, తామర...వాఁడు =
తామరపువ్వు నాభియందుఁ గలవాఁడు-పద్మనాభుఁడు, పసిఁడి...తాల్పు =
బంగారువస్త్రమును ధరించువాఁడు - ౨౬ = విష్ణుదేవుఁడు.

సీ. తీవంచమోములరదిట్ట తామరచూలి

తలపు కేళాకూళిరపులుగురౌతు

తగవులజడదారిరతండ్రీ వేలుపుఁబెద్ద

మాటలజవరాలిశమగఁడు నలువ
యలరులవిలుకానిరయన్న మేలిమిబొజ్జ
గలదుముదారి ప్రాశ్రబలుకులదణి
నుదురాకులెక్కఁ జెరన్నగ వ్రాయుకరణీకుఁ
డచ్చంపుఁదమ్మివై శ నమరుజాణ
తే. నిక్కపుజగంబుఁ బ్రోచుమరన్నీఁడు మొదటి
జాతిదొర బమ్మ దుగినఁడు శ తాత జగము
లన్నిపుట్టించుమేటి తనంతఁ గల్గు
నతఁడు పజదొర యన నజాశ్చ్య లగు సాంబ.

5

టీ. తీవంచ...దిట్ట=(3+౧) నాలుగుముఖములు గల ప్రోడ, తామ
రచూలి=తామరపువ్వునందుఁ బుట్టినవాఁడు, తలఁపు...రౌతు=మానససర
స్సుపక్షులగుహంసలు వాహనముగాఁ గలవాఁడు, తగవుల...తండ్రి=కలహ
ప్రియుఁడగు నారదముని తండ్రి, వెలుపుఁబెద్ద=దేవతలలో శ్రేష్ఠుఁడైన
వాఁడు, మాటల...మగఁడు=సరస్వతికిఁ బెనిమిటి, నలువ=నాలుగునోళ్లు
గలవాఁడు, అలరు...యన్న=మత్తగునికి అన్నయైనవాఁడు, మేలిమి...
దారి=బంగారుమయ మైనకడుపు గలసరదారు - హిరణ్యగర్భుఁడు, ప్రాఁ
బలుకులదణి=వేదములకథిపతి, నుదురాకు...కరణీకుఁడు=నొసళ్ల నెడు తా
టాకులలో ఆయుస్సులలెక్కలను జక్కఁగా వ్రాయునట్టికరణము - నొస
ళ్లయం దాయుఃప్రమాణములను వ్రాయునట్టివాఁడనియర్థము. అచ్చంపు..
జాణ=తెల్లనితామరపువ్వు (అనెడు సింహాసనము) మీఁదఁ గూర్చుండునట్టి
నేర్పరి, నిక్కపు...మన్నీఁడు=సత్యలోకమును బాలించుప్రభువు, మొదటి
...దొర = బ్రాహ్మణజాతికి నధిపతియైనవాఁడు, బమ్మ = (ప్ర) బ్రహ్మ,
దుగినఁడు (ప్ర. ద్రుహిణుఁడు), తాత=పితామహుఁడు, జగము...మేటి=
లోకములనెల్లస్పృశించునట్టి ఘనుఁడు, తనంత...నతఁడు=తనంతటఁదానె
పుట్టినట్టివాఁడు-స్వయంభువు, పజదొర=ప్రజాపతి - ౨౦=బ్రహ్మ.

సీ. గట్టురాకొమరిత శ కప్పుముతైదువ
 మగనియందపుమేనఁ శ దగినమగువ
 కఱకంతురాణి సింగపుఁదేజిగలచాన
 వెనకయ్యతల్లి నా శ వెలయు గౌరి
 కలుములచెలి జిడ్డుకడలిబొట్టియ లచ్చి
 తమ్మిగద్దియబోటి శ తల్లితల్లి
 పెనిమిటియెద నుండుననఁబోడి మరుతల్లి
 నెలచెలియలు లిబ్బినెలఁతుక సిరి .

తే. యనఁగ లక్ష్మీసమాఖ్య తా శ నంచతేజి
 పాలఁతి తలనాకిటమెలంగుశచెలువ నలువ
 రాణి పలుకులజవరాలు శ లచ్చికోడ
 లనఁగ భారతినామంబు శ లమరు సాంబ.

6

టీ. గట్టు రాకొమరిత = పర్వతరాజగుహిమవంతునికూతురు, కప్పుము
 తైదువ = నల్లని శరీరచ్ఛాయ గలవృద్ధసువాసిని, మగని...మగువ = భర్తయ
 గుళివునినుందరశరీరమునందు సగభాగముగానొప్పియుండెడుస్త్రీ, కఱకంతు
 రాణి = శివునిపత్ని, సింగపు...చాన = సింహవాహనము గలస్త్రీ, వెనకయ్య
 తల్లి = వినాయకునితల్లి - ౧ = పార్వతి. కలుములచెలి = సంపదల కధిదేవతయగు
 స్త్రీ, జిడ్డు...బొట్టియ = పాలసముద్రపుకూతురు, లచ్చి = (ప్ర) లక్ష్మీ, తమ్మి
 ...బోటి = పద్మసింహాసనముగల స్త్రీ, తల్లితల్లి = తనతల్లియైన గంగకుఁ దాను
 దల్లియైనది, పెనిమిటి...బోడి - మగనిపక్షమునందు వసించు స్త్రీ, మరుతల్లి
 = మన్మథునితల్లి, నెలచెలియలు = చంద్రునిచెల్లెలు (ఇరువురును సముద్రము
 నం బుట్టినవా రగుటచే నిట్లు చెప్పఁబడినది), లిబ్బి నెలఁతుక = ధననిక్షేపముల
 యందుండు స్త్రీ, సిరి = (ప్ర) శ్రీ-౧౦ = లక్ష్మీ. అంచతేజిపాలఁతి = హంస
 వాహనముగల స్త్రీ, తల...చెలువ = నోటియందుసంచరించు స్త్రీ, నలువ

రాణి=బ్రహ్మభార్య, పలుకులజవరాలు=వాక్కులకు (అనగా విద్యలకు) అధి
దేవత యగు స్త్రీ, లచ్చికోడలు=లక్ష్మీ దేవికోడలు - గ=సరస్వతి.

సీ. అడుగుకై దువుపుల్గురపడగదు నేదారి

యర బారతల్లులరయరిదిబిడ్డ

వెనకయ్య వెనుకయ్య శ వేల్పులదళవాయి

చిలువలబోనంపురబులుగురౌతు

సత్తిఁ బూనువలంతి శ యిత్తిగమోముల

బలియుఁడు బారచేతులు గలాఁడు

రిక్కరక్కనుమిత్తి శ తెల్లుకానుపు కొంచ

మల వ్రక్కలించినశమన్నెకాఁడు

తే. గట్లయేలికమనుమఁడు శ కప్పుతెఱవ

మేటికొమరుఁడు వేలుపుర తేటిసవతి

కొడుకు ముద్దయ్య కందుఁడు శ కొమరుసామి

యనఁగ గుహనామధేయంబు శ లమరు సాంబ.

7

టీ. అడుగు...దు నేదారి=(పాదములే ఆయుధముగాఁగల పక్షియగు)
పుంజుకోడి ధ్వజమునందుఁ గల సరదారు, అర...బిడ్డ = ఆటతల్లుల(అ
నగా మట్కపత్తికల) ఆబ్బరపుబిడ్డ, వెనకయ్య వెనుకయ్య=వినాయకునికి
వెనుకఁ బుట్టినవాఁడు, వేల్పుల దళవాయి=దేవతల సేనాధిపతి, చిలువల...
రౌతు=(సర్పములను భుజించుపక్షియగు) నెమిలి నెక్కితిరుగువాఁడు, సత్తి
...వలంతి=శక్తియను నాయుధమును ధరించిన నేర్పరి, ఇత్తిగ...బలియుం
డు=(౨+3) ఆటముఖములుగల బలవంతుఁడు, బార ..గలాఁడు=పండ్లెం
డుచేతులు గలవాఁడు, రిక్క...మిత్తి=చుక్క యను పేరుగలరాక్షసుని
(అనగా తారకాసురుని) చంపినవాఁడు, తెల్లుకానుపు=తెల్లనందుఁబుట్టి
నవాఁడు, కొంచ...మన్నెకాఁడు=క్రొంచపర్వతమును భేదించిన పృథువు,

గట్ల...మనుమడు=పర్వతరా జగుహిమవంతునికిఁ జాత్రుడు, కిష్క...
 కొమరుడు=పార్వతి గొప్పకొడుకు వేల్పు ..కొడుకు = దేవతానదియగు
 గంగకుసవతియగు పార్వతికుమారుడు, ముద్దయ్య, కందుడు=(ప్ర) స్కం
 ధుడు. కొమరుసామి=(ప్ర) కుమారస్వామి-౧౭=కుమారస్వామి.

సీ. తలపుచూలి మరుండు శ వలతేడు చిలుకరా

తామనిచెలి గాడ్పురటరదపుదొర
 జాబిల్లియల్లుడు శ చౌవంచతూపుల
 నెఱదంట కలుములశగరితబిడ్డ
 కన్నులవిల్తుడు శ కమ్మవిల్తుడు పచ్చ
 విలుకాడు చక్కెరశివంటిజోదు
 వెడవిలుతుడు తియ్యరవిల్తుడు చిగురాకు
 విలుకాడు తుంటవిల్ శ గల దునీడు

తే. తలిరువిల్తుడు ననవిల్తు శ డలరువిల్తు
 డించువిల్కాడు రాచిల్ల శ నెక్కు రాతు
 మీను మొసలిసిడెంబులశమేటి తేటి
 యల్లెవాఁ డన మదనాఖ్య శ లమరు సాంబ.

8

టీ. తలపు చూలి=తలంపునందుఁబుట్టువాఁడు-సంకల్పసంభవుడు,
 మరుడు(ప్ర. స్మరుడు), వలతేడు=కామములకురాజు, చిలుకరాతు=
 చిలుక నెక్కితిరుగువాఁడు, తామనిచెలి=వసంతర్తువునకుచెలికాఁడు, గాడ్పు
 ...దొర=గాలియే తేరుగాఁగలప్రభువు, జాబిల్లియల్లుడు=చంద్రునికల్లు
 డు, చౌ...దంట=(౪+౧) ఐదుభాణములు గలమహానిపుణుడు, కలు
 ముల...బిడ్డ=లక్ష్మీకుమారుడు, కన్నులవిల్తుడు = కణుపులుగల విల్లుగల
 వాఁడు, కమ్మవిల్తుడు = తియ్యనివిల్లుగలవాఁడు, పచ్చవిలుకాడు =
 పచ్చనియెన్ను విల్లుగాఁ గల వాఁడు, చక్కెర...జోదు = చక్కెర

విల్లు గలయోధుడు, వెడవిలుతుడు, = చులకనివిల్లుగలవాడు, తియ్య
విల్లుడు, చిగురాకువిలుకాడు = చిగుళ్లచేనైనవిల్లుగలవాడు, తుంట
... దునీడు = చెఱకుతుంట విల్లుగాఁ గలసరిదారు, తిలిరువిల్లుడు=
చిగుళ్లచేనైన విలుగలవాడు, ననవిల్లుడు = పువ్వులతోఁ జేయఁబడిన
విల్లుగలవాడు, అలరువిల్లుడు, ఇంచువిల్కాడు = చెఱకువిల్లుగల
వాడు, రా...రాతు = శ్రేష్ఠమైనచిలుక నెక్కి తిరుగువాడు, మీను ...
మేటి=చేపయును మొసలియును ధ్వజమందుఁ గలదిట్ట, తేటి...వాడు
=తుమ్మెదలు అల్లెత్రాడుగాఁ గలవాడు- అర=మన్నఘుడు.

సీ. సత పేరుత త్తడిరజత తేరుగలప్రోడ

యనిఁ బడ్డ నెఱబంటు శ లరుగుత్రోవ
వెన్నునివలగన్ను శ వేయిచేతులదిట్ట
తిగవేలుపులఁబెంకి శ పగటిజోతి
జమునయ్య మినుమానిరకము చాయపెనిమిటి
పగలు సేయువలంతి శ జగముకన్ను
నెలజోడు తమ్మిచక్కిలిగింత వేవెల్లు
కలువలసూడు చీరకటులగొంగ

తే. జక్కవలయంటు మ్రొక్కులఁజొక్కుసామి
బారరూపుల వేల్పు ప్రాబల్కుసామ్ము
వెట్టె చలిదాయ ప్రొద్దు నాఁ శ బేళ్లు దనరు
లోక బాంధవునకు శివారలోల సాంబ.

9

టీ. సత...ప్రోడ=సప్త యనుపేరు గల, గుఱ్ఱములు రెండు గట్టిన
రథము గల నేర్పరి-నప్తాశ్వుడు, అని... త్రోవ=యుద్ధమందువాతులై పడు
నట్టి మహావీరులు స్వర్గమునకుఁబోవు మార్గము- [అవీరులు సూర్యమండలము
భేదించుకొని స్వర్గమునకుఁ బోవునట్లు పురాణప్రతీతి]. వెన్నుని...గన్ను=
విష్ణునికుడి నేత్రము, వేయి...దిట్ట=సహస్రహస్తములుగలప్రోడ, తిగ... టెంకి

=త్రిమూర్తులుండుస్థానము, పగటిజోతి=పగటియందు వెలుగుజోతియైన
వాడు, జమునయ్య=యమునితండ్రి, మినుమానికము=ఆకాశమునకు మణి
వంటివాడు, ద్యుమణి, చాయ పెనిమిటి = ఛాయాదేవిమగడు, పగలు...
వలంతి=అహస్సునుజేయునట్టి నేర్పరి-అహస్కరుడు, జగముకన్ను = జగ
త్తునకు నేత్రమువంటివాడు-జగచ్ఛక్తువు, నెలజోడు=చంద్రునికి జతయైన
వాడు, తమ్మిచక్కిలిగింత=తామరనుచక్కిలిగింతలు పెట్టి [అనగా తాకి]
వికసింపజేయువాడు, వేవెల్లు=వేయికిరణములుగలవాడు, కలువలసూడు=
కలువలకువిరోధి, చీకటులగొంగ=అంధకారములను నశింపజేయువాడు,
జక్కవలయంటు=చక్రవాకపక్షులకుహితుడు, మ్రొక్కుల...సామి=నమ
స్కారముల కానందించునట్టి దేవుడు, బార..వేల్పు=పండ్రెండురూప
ములుగలదేవుడు. ద్వాదశాత్ముడు, పా...పెట్టె=వేదముల నెడియాభరణ
ములకుఁ బెట్టెవంటివాడు, చలిదాయ = చలినిబోగొట్టువాడు, ప్రాద్దు =
[ప్ర]బద్ధ-౨-౨ సూర్యుడు,

సీ. కఱకంతుతలమానిరకము వేలుపులబువ్వ
జాబిల్లి మరుమామ శ చందమామ
జింకతాలుపు తొగర చెలికాడు జడదారి
కన్నాప రేతేడు శ కడలివెన్న
చుక్కలగమికాడు శ జక్కవపగవాడు
చలివెల్లు రేవెల్లు శ చలువజోతి
వెన్ను నెడమకన్ను శ వెన్నెలరాయడు
నెలతమ్మిదాయ మురన్నీటిపట్టి

తే. కందుగలదుండగీడు చీకటులమిత్తి
పంటవైరులదొర ప్రాద్దురదంట లచ్చి
యన్న రేజోతి చందన శ నమరు చుండుఁ
గుముదమిత్రునిసామధేయములు సాంబ.

టీ. కఱ...మానికము=శివునికి శిరస్సునందలి రత్నమైనవాడు, వేలు
పులటువ్వ=దేవతలకాహారమైనవాడు (దేవతలు చంద్రకళలలో ఒక్కొక్క
జిని ఒక్కొక్కడుగా తిందురనిశ్రుతి), జాబిల్లి = (జాను+బిల్లి) ఒప్పు
చున్న బింబముగలవాడు, మరునామ=మన్ను గునకు మేనమామ, చందమామ,
జింక తాలుపు=జింకనుధరించినవాడు, తొగచెరోకాడు=కలువలకు స్నేహి
తుడు, జడదారికన్నాప=అత్రిమునికి నేత్రమువలనఁ బుట్టినబిడ్డ, రేత్రు
డు=రాత్రికధిపతి, కడలివెన్న = పాలసముద్రమును జిలుకఁగాఁ బుట్టిన
వెన్న-అనఁగా పాలసముద్రమునందుఁ బుట్టినవాడు, చుక్కలగమికాడు=
నక్షత్రములకురాజు. ఒక్కవపగవాడు=చక్రవాకములవిరోధి (వానిని ఎడఁ
బాపువాడనుట), చలివెల్లు=చల్లనికిరణములవాడు, రేవెల్లు=రాత్రియందుఁ
బ్రకాశించువాడు, చలువజోతి = చల్లనిజ్యోతియైనవాడు, వెన్ను...
కిన్ను=విష్ణుదేవునిపామనేత్రము, వెన్నెలరాయడు = చంద్రునికు అధిపతి,
నెల, తమ్మిదాయ=తామరలకువిరోధి, మున్నీటిపట్టి = పాలసముద్రునిబిడ్డ,
• కందు...దుండగీడు=నల్లనికళంకము గలధూర్తుడు, చీకటులమిత్తి =
అంధకారములను హరించువాడు, పంటపైరులదొర = సస్యములకుఅధిపతి,
ప్రాద్దుజంట = సూర్యునికిజతయైనవాడు, లచ్చియన్న=లక్ష్మీకిఅన్నయైన
వాడు, రేజోతి = రాత్రియందుఁ బ్రకాశించుజ్యోతియైనవాడు, చందు
(ప్ర. చంద్రుడు) - ౨౭ = చంద్రుడు.

సీ. పదిపదులంచులరబాకు చాల్చుదునీడు

కొండలతెక్కలురగొట్టినదణి

జమిడియేబదులజగన్నములు చేసినమేటి

సోమానులకుఁ దాపు ర సూపుజాణ

యెత్తెరంపుఁజెవులరత తడివజ్రేడు

విప్పుతెప్పలతేడు ర వెల్లగౌరు

మావటీడు తలఁపురమానికము గలాడు

నిలువెల్లఁ జూపులై ర వెలయువాడు

తే. మింటిప్రోల్సామి జడదారిరయింటికోడి
 పెట్టుమాకుల వెలిగిడ్డిఁ శ బెనిచినదొర
 మొదటిదిక్కునుబాదారి శ మొయిలుజక్కి
 సామి యన నింద్రునామముల్ శ జరగు సాంబ. 11

టీ. పది...దునీడు=(10×10) నూఱుచులుగల పజ్జాయుధమును
 ధరించునట్టి సరదారు, కొండ...దణి=పర్వతముల తెక్కలను ఖండించిన
 దొర, జమిడి...మేటి = ($1+10$) నూఱుయజ్జములు చేసినదిట్ట-శత్రుకతుఁ
 డు, సోమా...జాణ=సోమయాజులకు స్వర్గమునందువసతిచూపునట్టి నేర్పరి,
 ఎత్తరంపు...ఎజీడు=పొడవైన చెవులుగలగుఱ్ఱము (అనగా ఉచ్చైశ్రవ
 ము) నెక్కడు శూరుడు, విష్ణుతొప్పలతేడు=తెలుచుకొనియుండు తొ
 ప్పులుగలవారికి - అనగా తొప్పపాటులేనివారు (అనిమిషులు) అగుదేవత
 లకురాజు, వెల్లు...మాపటిడు=తెల్లయేనుగు నెక్కడివాడు, తలపు...
 గలాడు - చింతామణిగలవాడు, నిలుపు...వాడు=శరీరమెల్లఁ గన్నులు
 గలిగియుప్పవాడు-సహసాక్షిడు, మింటి...సామి=అమరావతికధిపతి,
 జడ...కోడి=గొతముడనుబుసిగృహమునఁ గుక్కుటమైయుండినవాడు,
 పెట్టుమాకుల...దొర=కల్పవృక్షములను గామధేనువును బెంచినప్రభువు
 మొదటి...సుబాదారి=తూర్పుదిక్కునేలేడి యధికారి, మొయిలు జక్కి
 సామి=మేఘవాహనముగలదేవుడు-గర=దేవేంద్రుడు.

నీ. తగరుబాబాసామి శ దుగమోరపాదునా
 తెమ్మెరచెలి యన్నిరతిండికాడు
 నీటిబిడ్డడు కిత్తు శ నిప్పు ముట్టఁగరాని
 బలియుడు సతనాలుకలదునీడు
 కప్పత్రోవరి తిగరకాళ్ల దేవర యగ్గి
 చిచ్చింగలం బనఁ శ జెలఁగు వహ్ని

పోతుత త్తడిరాతు శ ప్రొద్దుకూన జముండు

మి త్తి దక్కినమేలుశమేటి జమున

తే. తోడు గుదెతాల్పు పెతరులతేడ దనంగ.

గాలునిసమాహ్వయము లగు శ మూలతేడు

త్రిమ్యరీడు రక్కసి పొలదిండి సోకు

మూకదణి నా నిర్మతిపేళ్లు శ పొసగు సాంబ.

12

టీ. తగరు .. సాని=పొట్టేలు వాహనముగాఁ గలరాతు, దుగ...

పాదుసా = రెండుముఖములుగలదొర, తెమ్మెరచెలి = వాయుదేవునిన్నేహి
తుడు, అన్ని తిండికాడు=సర్వమును భక్షించువాడు, నీటిబిడ్డడు=జల
మునందుఁ బుట్టినవాడు, కిత్తు, నిప్పు, ముట్టఁగరానిబలియుడు=అంటు
టకు అలవికానిబలవంతుడు, సత...దునీడు=ఏడుజిహ్వలుగలసరదారు-
నప్తజిహ్వడు, కప్పత్రోవరి=నల్లదారిగలవాడు కృష్ణవర్ణ, తిగ...
దేవర=మూడుపాదములు గలదేవుడు, అగ్గి=(ప.) అగ్ని, చిచ్చు, ఇంగలము=
(ప్ర) అంగారము-ంగల అగ్ని. పోతు...రాతు=మహిషవాహనమునెక్కితిరిగె
డివాడు, ప్రొద్దు కూన=సూర్యునిబిడ్డడు, జముడు=(ప్ర) యముడు,
మి త్తి=(ప్ర) మృత్యువు. దక్కి...మేటి=దక్షిణదిక్కునుబాలించుదిట్ట, జ
మునతోడు=యమునానది సహోదరుడు, గుదెతాల్పు=గుదియను ధరించిన
వాడు, పెతరుల తేడు = పితృదేవతలకురాజు-రా = యముడు. మూల
తేడు=నైర్మతిమూలకురాజు, త్రిమ్యరీడు=రాత్రులయందుఁ దిరుగువాడు,
రక్కసి = (ప్ర) రాక్షసుడు, పొలదిండి=మాంసమును భక్షించువాఁడు,
సోకుమూకదణి=రాక్షస సమాహముల కధిపతి-గ=నిర్మతి.

సీ. పడమటిదొర నీటియొడయడు జడిసాము

మొసలిగుఱ్ఱమురాతు శ ముయి తేడు

వల్లెతాడు గలట్టివాడు నా వరు

లనురెను జంకగుఱ్ఱమువల

బీదలవెనుబాద శ యీఁజ త్రాఁచులమేఁత
 గందపుమలగుఱిశకాఁడు గాడ్పు
 పయ్యర తావిమోఁపరి వలి మరుతేరు
 నుడిగొట్టు తెమ్మెర శ సోకుబూచి
 తే. మేనుతాల్పుల కుసురై నశమేటి నింగి
 చూలి మబ్బులపగదాయ శ గాలి నురఁటి
 వీవనలపుట్టు దువ్వగాఁగవించుజాణ
 కరువలి యనంగ మారుతాఖ్య లగు సాంబ.

13

తీ. పడమటిదొర=పశ్చిమదిక్కునకురాజు, నీటియొడయఁడు=జలము
 లకధిపతి, జడిసామి=వర్షమున కధిదేవుఁడు, మొసలిరౌతు=మొసలివాహ
 నమునెక్కి తిరుగువాఁడు, మొయిలుతేఁడు=మేఘములకధిపతి, వల్లె...
 వాఁడు=పాశమునుధరించినవాఁడు-౬=వరుణుఁడు. జింక...వలంతి=జింక
 వాహనము గలనేర్పరి, బీదల...బాద=బీదవారిని చలిచే మిక్కిలి బాధ
 పెట్టువాఁడు, ఈఁద=చలి గాలి. త్రాఁచులమేఁత=సర్పముల కాహారము,
 గంద...కాఁడు=మలయపర్వతము స్థానపుగుఱుకుగాఁ గలవాఁడు (అనఁగా
 మలయగిరినుండి గుఱిగా వీచువాఁడు), గాడ్పు, పయ్యర, తావిమోపరి=వాస
 నలను వహించువాఁడు (అనఁగావ్యాపింపఁ జేయువాఁడు)-గంధవహుఁడు,
 వలి, మరుతేరు=మన్తఘనిరథము, నుడిగొట్టు=నుడికొట్టువాఁడు, తెమ్మెర, సో
 కుబూచి=కనఁబడకుండ స్పృశించునట్టిదేవుఁడు, మేను...మేటి=శరీరధారు
 లగుజంతువులు జీవించుట కాధారమైనదిట్ట, నింగిచూలి=ఆకాశమునఁబుట్టి
 నవాఁడు, మబ్బుల పగదాయ=మేఘములకువిరోధి, గాలి, నురఁటి...పుట్టు=
 వ్రటువలగునురఁటులందును విసనకట్టలందును బుట్టువాఁడు, దువ్వ...జాణ=
 ధూళి కేఁచునట్టి నేర్పరి కరువలి-౨౦=వాయుదేవుఁడు.

నీ. జక్కులపాదు

కుక్కంటిసంగాతి

కాయక

క్కములతేఁడు

వానీడు రారాజు శ వడచక్కియెకిమీడు

త త్తడి నెక్కెడుదంట యనంగ

ధనదు పే శ్లగు జడదారి గిబ్బసిపాయి

తిగకంటిదొర తుదిదీక్కుటెంకి

యనంగ నీశానాఖ్య శ లను వొందుఁ జిందము

కూతకైదువు బూరగొమ్ము సంకు

తే. వలమరి యనంగ శంఖము శ వెలయుఁ జుట్టు

వాలు నుడివాలు వ్రటువశవాలు బటువు

వాలు పదినూలులంచులశవాలు బిల్ల

వా లన నుదర్శనాఖ్యలు శ వటలు సాంబ.

14

టీ. జక్కులపానుసా = యక్షులకురాజు, ముక్కంటిసంగాతి = శివుని

చెలికాడు, కాయకన్నేటి = కాయకాచినయొకకన్ను గలదిట్ట, లేక కాయ

వలె, బచ్చనైనయొకకన్ను గలవాడు, రొక్కములతేడు = ధనముల కధి

పతి, వానీడు (వానె + ఈడు) = వానెకులమువాడు, రారాజు = రాజారాజు, వడ

యెకిమీడు = ఉత్తరపుదిక్కున కధిపతి, త త్తడి...దంట = గుఱ్ఱము వా

హనముగాఁగలదిట్ట-ర = కు బేరుడు. జడదారి = జడలను ధరించినవాడు, గిబ్బ

సిపాయి = వృషభము నెక్కితిరుగువీరుడు, తిగకంటిదొర = మూడుకన్నులు

గలప్రభువు, తుది...టెంకి = కడపటిదైన యీశాన్యదిక్కు వాసస్థానముగాఁ

గలవాడు-ర = ఈశానుడు. చిందము, కూతకైదువు, బూరగొమ్ము, సం

కు, వలమరి = దక్షిణముగాఁ దిరిగినది-గ = శంఖము. చుట్టువాలు, నుడివాలు,

వ్రటువవాలు, బటువువాలు (ఈనాలుగు పేళ్లకును గుండ్రని యాయుధమని

అర్థము), పదినూలులవాలు = వేయిమొదలు గలవాలు, బిల్లవాలు =

బిల్లవలె నుండునాయుధము - ౬ = విష్ణుదేవుని నుదర్శనమనెడు శక్రకా

యుధము.

సీ. తుదచుక్కపేరిటితోయ్యలివెనిమిటి

కప్పుదేవరయన్న శ కలపదారి

కఱివల్వప్రోడ రోకలితాల్పు తాటిఱై
 క్కెముమేటిబలియుఁడు శ జమునగొంగ
 యన బలభద్రుపే శ శ్లగుఁ గ్రీడిచెలితేరు
 పులుఁగురాయఁడు దెలిశమోముపక్కి
 బొల్లి మోరపులుంగు శ నల్లనయ్యరవాలు
 తొడలేనివానిసైదోడు గరుడి

తే. వేలుపులబువ్వ గొనుజోదు శ వెన్నుపడగ
 చిలువమేతరి మేలిచ్చుశపులుఁగు గరుటి
 తల్లి వేసట వాపినదంట యనఁగ
 వైన తేయసమాఖ్యలు శ వళిలు సాంబ.

15

టీ. తుద... షెనిమిటి = కడపటిచుక్కయైన రేవతియును పేరుగల స్త్రీకి
 భ రయైనవాఁడు, రేవతీరమణుఁడు, కప్పు... యన్న = నల్లని దేవుడగు విష్ణుని
 కన్న, కలపదారి = నాఁగేటినిధరించినవాఁడు, కఱి... ప్రోడ = నల్లని వస్త్ర
 మునుగట్టు నేర్పరి - నీలాంబరుఁడు, రోకలితాల్పు = ముసలమును ధరించిన
 వాఁడు, తాటి... బలియుఁడు = తాళధ్వజముగల గొప్పబలవంతుఁడు, జమున
 గొంగ = యమునానదికి శత్రువు-2 = బలరాముఁడు. గ్రీడి., తేరు = అర్జునునకు
 చెలికాఁడైనవిష్ణునివాహనము, పులుఁగురాయఁడు = పక్షిరాజు, తెలి... పక్కి =
 తెల్లనిముఖము గలపక్షి, బొల్లి... పులుఁగు = తెల్లనిముఖము గలపక్షి, నల్లనయ్య
 రవాలు = విష్ణుదేవునిరవగాలు-ఆస్కందితగతిని బోవుగుఱ్ఱము-విష్ణుదేవుఁడు
 పేగముగాఁ బోవుటకు సాధనమైనవాహనము, తొడ... సైదోడు = అనూరుని
 తోఁబుట్టువు, గరుడి = (ప్ర) గరుడుఁడు, వేలుపుల... జోదు = దేవతలకాహార
 మైనయమృతమును హరించునట్టియోధుఁడు, వెన్నుపడగ = విష్ణునిధ్వజము,
 చిలువమేతరి = సర్పములను భక్షించువాఁడు, మేలిచ్చుపులుఁగు = శుభముల
 నిచ్చునట్టిపక్షి, గరుటి, తల్లి... దంట = తల్లియగు వినతదుఃఖమునుదీర్చిన నేర్ప.
 8-౧3 = గరుత్మంతుఁడు.

సీ. వడముడి తెమ్మెరకొడు కన భీముఁ డౌ
 వేగంటికొమరుఁడు శ వెన్నునంటు
 వెన్నుమచ్చదునీఁడు శ వివ్వచ్చు కవ్వడి
 గెలుపుపేరుగలాఁడు శ క్రీడి యనఁగ
 నర్జుననామంబు శ లగు ముత్తైరువులాఁడి
 తెలివాఁక పొందామరలకుఁ బంట
 కఱకంతుతలయేలు శ పెరుమాళ్లడుగుబుగ్గ
 జడదారిచెవియూట శ చదలువాఁక

తే. తాటిపెక్కిముదణితల్లి శ తాతపనఁటి
 వెల్లి మినువాఁక మిన్నేలు శ వేల్పుటేలు
 తెల్లుకానువుసవతితల్లి యనఁ దనరు
 నమరతటినికి నామధేయములు సాంబ.

16

టీ. వడముడి, తెమ్మెరకొడుకు=వాయుదేవుని కుమారుఁడు - ౨= భీముఁడు. వేగంటికొమరుఁడు=వేయికన్నులుగల యింద్రునికొడుకు, వెన్నునంటు=కృష్ణుని చెలికాఁడు, వెన్ను...దునీఁడు = వీపునందు మచ్చగలసరదారు, * వివ్వచ్చు=(ప్ర) బీభత్సుఁడు, కవ్వడి=(కవ+వడి) రెండుచేతుల పడిగలవాఁడు, గెలుపు...గలాఁడు=విజయుఁడను పేరుగలవాఁడు, క్రీడి=కీరీటి-౩=అర్జునుఁడు. ముత్తైరువులాఁడి=మూఁడుమార్గములఁ బ్రవహించునది. త్రిపథగ, తెలివాఁక=తెల్లనినది, పొం...బంట=బంగారు తామరలువూచునట్టిచోటు, కఱకంతుతలయేలు=శివునిశిరస్సున నుండునది, పెరు...బుగ్గ=విష్ణువుపాదమునందుఁ బుట్టిన నీటిబుడ్డ - విష్ణుపది, జడ...యూట=జహ్నువనెడుబుసి చెవినుండి యూరి వచ్చిన జలము-జాహ్నవి, చదలువాఁక=అకాశనది, తాటి...తల్లి=తాళధ్వజముగలకొర యగుభీష్మునితల్లి, తాత...

* దీనికి దుష్పర్ల కము రామ విచార్యము.

వెల్లి = బ్రహ్మకమండలు జలప్రవాహము, మినువాక, మిన్నేలు, వేల్పుటేలు
= దేవతలనది, తెల్లు...తల్లి = కుమారస్వామికి మాటుదల్లి - ౧౩ = గంగ.

సీ. వేల్పునువారంబురవిడిది వెన్నునిటెంకి
రతనాలపంట సంరదంబు కడలి
పుడమిముద్దియకోక శ మున్నీరు ప్రాయేలు
మబ్బుపువ్వులవెల్లి శ మామమామ
గట్టురాకొమరునిగొచ్చిన నేర్పరి
యేలులమగఁడు రేయింతిమామ
ముక్కంటియమ్మలశపొది మింటిలాయంబు
తోటదొడ్డి యొనర్చునీటుకాఁడు

తే. చందునయ లచ్చితండ్రి నా శ జలధి పరఁగు
వెల్లియేనుఁగు చాదంతి శ వేల్పుగౌరు
మొదటిహత్తి గా నురకరి శ పొదలుఁ దెల్ల
జక్కి నిక్కువీనులమాపు శ చదలుతేజి
యనఁగ నుచ్చైశ్శృవముపేరు శ లమరు సాంబ. 17

టీ. వేల్పు...విడిది = దేవతలపంటయిల్లు, వెన్నునిటెంకి = విష్ణుదేవుని
వాసస్థానము, రతనాలపంట = రత్నములు పండుచోటు - రత్నాకరము, సంరద
ము = (ప్ర)సముద్రము. కడలి = కడలు (అనఁగా అలలు) గలది, పుడమి...కో
క = భూదేవిచీరయైనది, మున్నీరు = (ముందు + నీరు) పురాతనమైనజలము,
ప్రాయేలు = (ప్రాత + ఏలు) పురాతన నది, మబ్బుపువ్వులవెల్లి = మేఘపుష్ప
ముల (అనఁగా జలముల) రాశి, మామమామ = మామయగు విష్ణుదేవునికిమా
మయైనవాఁడు, గట్టు...నేర్పరి = హిమవంతునికొడు కగు మైసాకుని గాపా
డినప్రోడ, ఏలులమగఁడు = నదులకు భర్త, రే...మామ = రాత్రి యశుస్త్రీకి
మామయైనవాఁడు - రాత్రి చంద్రునిభార్యయగు ప్రతీతినిబట్టి చంద్రునితండ్రి

యగుసముద్రుడు దానికి మామగాఁజెప్పఁబడెను, ముక్కంటి... పొది=శివు
నికి త్రిపురాసురులను సహరించునపుడు తూటిరమైనవాఁడు, మింటి... నీటు.
కాఁడు=ఆకాశమును (అనఁగా స్వర్గమును) గుఱ్ఱపులాయముఁగానువృక్షము
లతోఁటఁగాను ఆవుదొడ్డిఁగాను జేసిన నేర్పరి-స్వర్గంబునఁ గల యుచ్చై
శ్చ్రీపమను గుఱ్ఱమును కల్పవృక్షములను గామధేనువును గన్నట్టివాఁడని
యర్థము. చందునయ-చంద్రునితండ్రి, లచ్చితండ్రి=లక్ష్మీదేవితండ్రి-౧౭=స
ముద్రుడు. వెల్లయేనుఁగు=తెల్లనిగజము, చొదంతి=నాలుగుదంతములు గల
ది, వేల్పుగౌరు=దేవతలగజము, మొదటిహతి=ప్రథమగజము. ౪=విరాట
ము. తెల్లజక్కి=తెల్లనిగుఱ్ఱము, నిక్కువీనులమావు=పొడవైనచెవులు గల
గుఱ్ఱము. చదలుతేజి=ఆకాశమునందుండు గుఱ్ఱము-౩ఉచ్చైశ్చ్రీపము.

సీ. వేలుపుటెంకి కోశవెల దేవళము గుడి

యనఁగ దేవాలయాభిఖ్యలు చెలంగు
దెఱగంట్లు జన్నంపుఁగదిందులు జేజేలు
తొలివేల్పుపగతురు ౩ పలుకుటల్లు
మేటులు వేల్పులు ౩ మింటితోవరులు ని
ద్దురలేనిప్రోడలు ౩ నరలు గనని
పెద్ద లనఁగ నురాభిఖ్య తా విన్పొల్లు
వేగంటికచ్చేరి ౩ వేల్పుటెంకి

తే. యనఁగ స్వర్గముపేల్లగు ౩ వినుమిటారు
లచ్చరలు వేల్పుచెలు లన ౩ నమరు నమర
తరుణులకుఁ జాగరతనము ౩ తలఁపుమాని
క మనఁ జింతామణిసమాఖ్య ౩ లమరు సాంబ.

18

టీ. వేలుపు టెంకి=దేవస్థానము, కోశవెల, దేవళము=(ప్ర) దేవాల
యము, గుడి-౪=దేవాలయము. తెఱగంట్లు=తెఱచుకొనియుండు కన్నులు

గలవారు, జన్మంపుడిందులు=యాగములందు పావిస్సులను భక్షించువారు,
 శేషేలు, తొలివేల్పుపగతురు=పూర్వదేవతలకు రాక్షసులకుశత్రువులు, పలు
 కుటల్లు మేటులు=మాటలె యాయుధముగాఁ గలవారు-గీర్వాణులు. వేల్పులు,
 మింటిత్తోవరులు=ఆకాశమున సంచరించువారు, నిద్దురలేని ప్రోడలు=నిద్ర
 పోవుట లేనిదిట్టలు, నరలు... పెద్దలు=పలితములు (అనఁగా ముదిమి) లేని
 పెద్దవారు-౯=దేవతలు. విక్ ప్రోలు=ఆకాశమునందలి పట్టణము, వేగంటిక
 చేర్చి = దేవేంద్రుని కొలువుకూటము, వేల్పుటెంకి=దేవతల నివాసస్థానము-
 ౩=స్వర్గము. వినుమిటారులు = ఆకాశమునందలి స్త్రీలు, అచ్చరలు=[ప్ర]
 అప్పరసలు, వేల్పుచెలులు-౩=దేవతా స్త్రీలు చాగరతనము=కోరినసంపద
 లదానము సేయురత్నము, తలఁపుమానికము=చింతామణి-౨=చింతామణి.

స్తీ. అడిగిన నొసఁగెడిరయావు జేజేగిడ్డి

చదలుతొడుకు తెల్లమొద వనంగ

సురగవిపేళ్లగుఁ ర దెఱగంటిమాఁకులు

పెట్టుమాఁకులు మింటిరచెట్టు లనఁగఁ

గల్పకాఖ్య లగు వేగంటిగొంగలు రక్క

నులు రేయిద్రిమ్మరుల్ ర నుకురుసినులు

వేల్పుదాయలు తొలిరవేల్పులు నా దైత్య

నామంబు లగు గాలి ర గాము నెగడి

తే. కొఱవిరాలుపు బూచి సోరకుడు పిసాసి

దయ్య మనఁగఁ బిశాచాభిరథానము లగు

నివము వలి మం చనంగను ర హిమము దనరుఁ

బిఱు గనఁగ జెల్లు నశనికిఁ ర జేళ్లు సాంబ.

19

స్తీ. అడిగిన నొసఁగెడియావు=కోరినవానినిచ్చునట్టి ధేనువు, జేజేగిడ్డి
 =దేవతలయావు, చదలుతొడుకు=ఆకాశమునందుండు ధేనువు, తెల్ల మొదవు=

తెల్లనియావు - ర = కామధేనువు. తెలుగంటి మాఁకులు = దేవతావృక్షములు,
పెట్టు మాఁకులు = కోర్కూలిచ్చుచెట్లు, మింటి చెట్లు = అకాశమందుండు వృ
క్షములు-3 = కల్పవృక్షములు. వేగంటిగొంగలు = ఇంద్రునకు శత్రువులు, రక్క
సులు = (ప్ర) రాక్షసులు, రేయిదిమ్మరులు = రాత్రులందుఁదిరుగువారు, సుకు
రుసిసులు = శుక్రాచార్యునిశిష్యులు, వేల్పుదాయలు = దేవతలకు దాయాదులు-
లేక శత్రువులు, తొలివేల్పులు = పూర్వదేవతలు-౬ = రాక్షసులు. గాలి, గాము
= (ప్ర) గ్రహము, నెగడి, కొఱవిరాలుపు, బూచి, సోకుడు, పిసాసి = (ప్ర)
పిశాచము, దయ్యము-౮ = పిశాచము. ఇవము- (రూపా. ఇగము. ప్ర. హిమ
ము,) పలి, మంచు-3 = హిమము. పిడుగు = అశని-వజ్రాయుధము.

సీ. మిన్ను చుక్కలత్రోవ శ్రీ న్నుప్పరము నింగి
వెన్నునియడుగు విఱ శ వేల్పుఁదెరువు
గాలితండ్రి బయ లాశకసము మొగులుతెన్ను
చదలు నా గగనాఖ్య శ లొదవు చుండుఁ
బవలు పగలు నాఁగ శ దివముపేల్లగు రేయి
రాతిరి రే యన శ రాత్రి యమరు
దెస దిక్కు కడ యన శ దిశ యొప్పు నెల చంద
నఁగ మాస మమరుఁ బురన్నమ యనంగ

తే. నలరుఁ బూర్ణిమకు నమాస శ యమవస యనఁ
జను నమావాస్యపేరులు శ సంజ సందె
యనఁగఁ దగు సంధ్య కాతపంతబు నెండ
ప్రొద్దు వేండ్రం బనెడిపేళ్లు శ

టీ. మిన్ను, చుక్కలత్రోవ = న

నింగి, వెన్నునియడుగు = విష్ణుపదము,
గాలితండ్రి = వాయువునకు జన్మసా
మేఘముల మార్గము, చదలు

రేయి, రాతిరి, రే-3రాత్రి. దేశ=ప్ర దేశ. దిక్కు (ఇది సంస్కృతస
మము), కడ=ప్ర కావ్య-3=దిశ. నెల, చందు-౨=మాసము. పున్నమ=
పూర్ణిమ. అమాస, అమవస-౨=అమావాస్య. సంజ, సందె-౨= సంధ్య.
ఎండ, ప్రొద్దు, వేండము-3=ఎండ.

నీ. మెఱుపులు మెఱుగులు శ మించు లనఁ దటిత్తు
లగును జుక్కలు రిక్క శ లనఁగఁ దార
లమరు జేజేఱేనిరయరదము నీటిమో

పరి మబ్బు మొయి లనఁ శ బరఁగు ఘనము
తెర యల తరఁగ నా శ బారయు వీచిక పేళ్లు
నురువు నురుఁ గనంగఁ గొఱులు ఫేన
మంతస్సమాభిఖ్య శ లగును లోపల లోన
లో నన బహిరాఖ్య శ లొప్పును వెలి

తే. బయలు వెలుపల నాఁగ దీపంబుపేళ్లు
వఱుచుండును జోతి తిర్వళిక దివ్వె
యనఁగ మందోష్టమునకు వెచ్చన యొకింత
వేడి యిసుమంతకాక నా శ వెలయు సాంబ.

21

టీ. మెఱుపులు, మెఱుగులు, మించులు-3=మెఱుపుదీగెలు. చు
క్కలు, రిక్కలు=ప్ర ఋక్షములు-౨=నక్షత్రములు. జేజేఱేనియరదము=
దేవేంద్రుని రథము, నీటిమోపరి=జలమును ధరించునది-జలధరము, మబ్బు,
మొయిలు ||రూ|| మొ ||చా|| మొగులు ||రూ|| మొగిలు-౪=మేఘము.

తెర, అల, తరఁగఁ

-3=అల. నురుఁగు, నురువు-౨=ఫేనము.

లోపల, లో

వెలి, బయలు ||రూ|| బయలు-బైలు,

స్ను, తిర్వళిక (ఇది యజువపదము)

వె)-3=దీపము. వెచ్చన, ఒకింత వే

క. సిస్తుగ లక్షణకవి యగు

క స్తురిరంగాఖ్యుడను జగద్ధితముగ నీ

నిస్తులదై వతవర్గును

విస్తర మొనరించినాడ శ విబుధులకరుణన్.

22

తా. లక్షణము చక్కగాఁ దెలిసిన కవిని. కస్తురిరంగనామముగఁ బాడెను. పండితులదయచేత లోకములకు హితముగా నసమానమైన యాదేవ వర్గును విస్తరింపఁ జేసినాడను.

దే వ వ ర్గు స ం పూ ర్ణ ము.

మా న వ వ ర్గు.

క. శ్రీనగజామానసలస

మానసరోహంస నిరుపమానవిభవధా

మా నవముగ నీపేరిట

మానవవర్గువు రచింతు శ మానక సాంబా.

1

టీ. శ్రీపార్వతీదేవిమనస్సు అనెడు ప్రకాశించుచున్న కొలనికి హంసయైనవాడా! (పార్వతీహృదయమందు విహరించువాడని యర్థము.) పోలిక లేని వైభవములకు స్థానమైనవాడా! సాంబమూర్తి! శ్రొత్తగ మానవ వర్గును నీ కంకితముగా రచించెదను.

సీ. తొలిచదువులు ప్రాతరపలుకులు మినుకులు

ప్రామినుకులు తొంటిరబాస లనఁగ

వేదాఖ్య లగు నేలరవేల్పులు తొలిజాతి

వారు మిమ్ములచదువరులు జన్ని.

బుడుత నా శిశునామరములు దనర్చు
 తే. గోల ముద్దియ ముద్దరాల్ శ బేల ముగుద
 యనంగ ముగ్ధాంగనకు నాఖ్య శ లగును ముదిమి
 వాడు ముదుకడు ముదిసినవాడు ముసలి.
 ముదుసలి యనంగ వృద్ధు పే శ శ్లోదవు సాంబ.

4

టీ. అయిదుపరాలు-||రూ|| ఐదుపరాలు, ముత్తైదువ - ౨=సుమం
 గలి. తోడికోడలు, ఏరాలు-౨=మగనిసహోదరునిభార్య. కూతురు, కూ
 తు, కొమరిత ||రూ|| కొమరిత-కొమార్త-కొమారి-౬=కుమారి. కొమరుడు
 ||రూ|| కొమరుడు, బాడుకడు, కొడుకు, పట్టి-౫=కుమారుడు. బిడ్డ, బిడ్డ,
 పూప, పాప, కుట్ట, చిటుర, కందు, కూన, నినువు ||రూ|| నినుగు, ||పా||
 సినువు, పాలబుడుత-౧౨=శిశువు. గోల, ముద్దియ, ముద్దరాలు, బేల, ము
 గుద=(ప్ర.) ముగ్ధ-౫=ముగ్ధస్త్రీ. ముదిమివాడు ||రూ|| ముది, ముదుకడు,
 ముదిసినవాడు, ముసలి, ముదుసలి-౫=వృద్ధుడు.

సీ. పిన్న కొండికవాడు శ చిన్నపడుచు చోట
 పసివాడు డనెడిపేళ్లు శ బాలున కగు
 జతుగుపేళ్లుగు దిట్ట శ జాణ దంట వలంతి
 వెరవరి పోడ నేర్పరి యనంగ
 జెలికాడు సంగతి శ చెలిమరి గాదిలి
 సకియ సంగడికాడు శ సంగడిడు
 చెలి నేస్తి యనం జను శ స్నేహితునకు జెల్లి
 నంటు మాలిమి పొందనంగ మైతి

తే. కొఱలుగులుచ టింగణ గిడ్డ శ గిఱక గుజ్జ
 పొట్టి యన వామనాఖ్య తా శ గట్టివాయి
 తాంగ జంత గయ్యాయ శ నాంగ దనరు

.. ధూర్తవనితకు దురితవిదూరసాంబ.

5

టీ. పిన్న, కొండికవాడు, చిన్న, పడుచు, చోఱ || రూ || చోఱ, పసివాడు-౬=బాలుడు. నిట్ట, జాణ, దంట, వలతి, వెరవడి, ప్రోడ, నేర్పరి-౭=చతురుడు. చెలికాడు, సంగతి, చెలిమరి, గాదిలి, సకియ, సంగడికాడు, సంగడిడు, చెలి, నేస్తి-౯=స్నేహితుడు. చెల్లి, || రూ || చెలిమి, నంటు, మాలిమి, పొందు-౧౦=మైత్రి. కుఱచ, టింగణ || రూ || టింగణా, గిడ్డ, గిఱక, గుఱ్ఱ, పొట్టి-౧౧=వామనుడు, గట్టివాయి, తాఱ, జంత, గయాలి [రూ || గయాలి] - ౧౨ = ధూర్తరాలు.

సీ. కబ్బముచేతరి శ కయి కై సరుడు మాట

లల్లువా డనుపేళ్లు శ చెల్లు గవికి

బట్టులు చదువగుల్ శ బట్టు క్రిక్క లనంగ

వందుల కగు బడవొళ్లు వేగు

వారు వేగరు లన శ జారులపేల్లోప్పు

బోయీలు బెస్తలు శ మోపరు లన

వాహకులకు జెల్లు శ సాహిణి సాని రా

తనంగ నశ్వారోహకునకు దనరు

తే. గట్టికలు పణిహారులు శ కటిక లనంగ

వేత్రపాణుల కగు బోయ శ వేటకాడు

నడవిద్రిమ్మరి యన గిర్రాతాఖ్య లెసగు

నన్నగళ పేడి యన పండు శ డగును సాంబ.

6

టీ. కబ్బముచేతరి, కయి, కై సరుడు, మాటలల్లువాడు-౧౩=కవి. బట్టులు, చదువరులు, బట్టు, క్రిక్కలు-౧౪=వందులు. పడవొళ్లు, వేగువారు, వేగరులు-౧౫=చాతులు. బోయీలు || రూ || బోయలు, బెస్తలు, మోపరులు-౧౬=వాహనులు. సాహిణి, సాని, రాతు-౧౭=అశ్వారోహకుడు, కట్టికలు, పణిహారులు, కటికలు ౧౮=బెత్తము చేతఱలద్వారపాలకులు మొదలైనవారు

వుడుగాండ్రు. బోయ, వేటకాడు, అడవిన్రిమ్మరి - 3 = బోయవాండ్రు
[కిరాతకులు]. అన్నగళ, పేడి-3=నపుంసకుడు.

సీ. జాలరి వలతేడు శ మిలవేటరి యనఁ
దగు ధీవరునిపేర్లు శ తడుపుదాల్పు
వడు గొంటిజందెముశవాడు బమ్మచారి
యన బ్రహ్మచారి పే శ శ్లమరు గేస్తు
మనికితేఁ డింటివాఁ శ డన గృహస్థున కగు
నడవికాఁపు తపసి శ జడలదారి
నాఁ జెలువొందు వానప్రస్థునకు నొంటి
కాడు గోణముదారి శ బోడ బీద

తే. కావులుగలాడు సన్నాసి శ నా వెలుంగు
యతिसమాఖ్యలు ముగితిముతైదు వనఁగ
జక్కి ననఁ బేరటా లన శ జరుగు మృతచి
రంటినామంబు లాపన్నశరత్ సాంబ.

7

టీ. జాలరి=జాల [వణ] లు గలవాడు. వలతేడు, మిలవేటరి=
మత్స్యములను వేటాడువాడు-3=చేపలనుబట్టువాడు. తడుపుదాల్పు=
చిన్నవస్త్రము గట్టుకొనువాడు, వడుగు=[ప్ర] వటువు, డింటి జందెము
వాడు=ఒక పేటజందెముగలవాడు, బమ్మచారి-ర = బ్రహ్మచారి. గేస్తు=
[ప్ర] గృహస్థు, మనికితేడు, ఇంటివాడు-3=గృహస్థుడు. అడవికాఁపు
=అడవియందు నివసించువాడు, తపసి - [ప్ర] తపస్వి = తపస్సు చేయు
వాడు, జడలదారి=జడలనుధరించినవాడు-3=వానప్రస్థుడు. డింటికాడు,
గోణముదారి=కాపీనముధరించినవాడు, బీద, కావులుగలాడు=కాషాయము
లను ధరించినవాడు, సన్నాసి=[ప్ర]సన్నాశ్రి-గసన్నాశ్రి. ముగితిముతై

దువ=ముక్తిచెందిన నువాసిని, జక్కిని, పేరటాలు - 3 = మృతచిరంబు
[లోకాంతరముపొంది దేవత్వము వడసిన ముత్తయిదువ].

సీ. మూకాఖ్య లగు మూవ శ్ర మూఁగ మూఁగి యనంగ

గ్రుడ్డి చీ కన నంధకునకుఁ జెల్లుఁ

బరువము ప్రాయము శ్ర వయసు జవ్వన మన

యకావనాభిఖ్య లా శ్ర నందగాఁడు

వగకాఁ డమరువాఁడు శ్ర వన్నెకాఁ డెమ్మెకాఁ

డౌనుకాఁ డన సొగశసైనవాఁడు

నీటుకాఁ డనఁగ రాశణించు శృంగారికి

గోవాళ్లు బొజుఁగు నాఁ శ్ర గోడెకాఁడు

తే. వెచ్చకాఁడు ననుపుకాఁడు శ్ర వేడ్కకాఁడు

లంజెకాఁడు మిండఁ డనఁ బల్లవుఁడు దనరు

సోయగంబు చక్కఁదనంబు శ్ర సొబగు రూపు

నాఁగ సౌందర్యమునకుఁ జె శ్ర న్నగును సొంబ.

8

టీ. మూవ, మూఁగ, మూఁగి-3=మూకుఁడు. గ్రుడ్డి, చీను - ౨ = అంధకుఁడు. పరువము, ప్రాయము||రూ||పాయము, వయసు [ఇది సంస్కృతసమము], జవ్వనము=[ప్ర.] యకావనము-గ = యకావనము. అందగాఁడు, వగకాఁడు, అమరువాఁడు, వన్నెకాఁడు, ఎమ్మెకాఁడు, డౌనుకాఁడు = హాసుగలవాఁడు, సొగశసైనవాఁడు, నీటుకాఁడు-౨శృంగారపంతుఁడు. గోవాళ్లు=యకావనముగలవాఁడు, బొజుఁగు, గోడెకాఁడు, వెచ్చకాఁడు=వెచ్చమునిచ్చువాఁడు, ననుపుకాఁడు = అనురాగము గలవాఁడు, వేడ్కకాఁడు, లంజెకాఁడు=లంజెగలవాఁడు, మిండఁడు - ౨ = విటుఁడు. సోయగము, చక్కఁదనము, సొబగు, రూపు - ౪ = సౌందర్యము.

సీ. గట్టిమనసువాఁడు శ్ర గడుసరి యుక్కరి

దిటవరి ది ట్టన శ్ర ధీరున కగు

కుచ్చితుఁ డడిగొట్టు శ్రీ కూళ పెంకె బికారి
ముడికాఁడు చిలుమువాల్ శ్రీ మోటు లుచ్చ
చెండిపోతు గరాను శ్రీ మొండికట్టై తులువ
కై లాటకాఁడు టక్కరి పిసాళి
టకటాంకు టాటోటు శ్రీ తవళి దబ్బిలి దూబ
గడుసు కల్లరి దోసకారి చెనఁటి

తే. పాలనుఁడు లండి పిక్కరి శ్రీ పలువ చెడుగు
బేరజ మనంగ ధూర్తునిశ్రీపేరు లమరుఁ
బగలు మార్తురు పగతురు శ్రీ పవతు రనఁగ
సహితులకు నామధేయము శ్రీ లమరు సాంబ.

9

టీ. గట్టిమనసువాఁడు, గడుసరి, ఉక్కరి = శౌర్యముగలవాఁడు, దిట
వరి = వెనుదీయనివాఁడు, దిట్ట - గ = ధీరుఁడు. కుచ్చితుఁడు = [ప్ర.] కుత్సితుఁ
డు, అడిగొట్టు, కూళ, పెంకె, బికారి, ముడికాఁడు, చిలుమువాఁడు,
మోటు, లుచ్చ, చెండిపోతు, గరాను, మొండికట్టై, తులువ, కైలాట
కాఁడు = జగడమాడువాఁడు, టక్కరి, పిసాళి, టకటాంకు, టాటోటు || రూ ||
తాటోటు, తవళి || రూ || తవళి, దబ్బిలి, దూబ, గడుసు, కల్లరి = అబద్ధము
లాడువాఁడు, దోసకారి = దుష్కార్యములు సేయవాఁడు, చెనఁటి, పాల
నుఁడు, లండి, పిక్కరి = వంచనగలవాఁడు, పలువ, చెడుగు, బేరజము-33 =
ధూర్తుఁడు. పగలు, మార్తురు, పగతురు, పవతురు - ర = శత్రువులు.

సీ. వెలివారు కడవారు శ్రీ వింతవా రెడవారు

లాఁతివా రన నన్యులకుఁ జెలంగుఁ
జుట్టలు చుట్టాలు శ్రీ చుట్టముల్ విందులు
జెల్లు శ్రీ బంధువులకుఁ

గూర్చువాఁ డెడకాఁడు శ కుంటెనకాఁ డనఁ

దాపికాఁ డనఁ బేరు శ దనరుచుండు

విటుదూత బయకాఁడు శ వీణకాఁ డనఁ బొల్చు

వైణికునకు గాణ శ పాటకుఁ డన

తే. గాయకుని కగుఁ దిక్క వెంగలి వెడంగు

వెకలి వీటిఁడి వెంబరవిత్తు నెట్టి

వేఁదు అనఁగ నపస్తారీశవెలయుఁ జెవిటి

విననివాఁ డన బధిరాఖ్య శ లొనరు సాంబ.

10

టీ. పెజవారు, కడవారు, వింతవారు, ఎడవారు, లాఁతివారు - గ = అన్యులు. చుట్టలు, చుట్టాలు, చుట్టములు, విందులు, బందుగులు [ప్ర.] బంధువులు - గ = బంధువులు, కూర్చువాఁడు, ఎడకాఁడు, కుంటెనకాఁడు, తాపికాఁడు - ర = విటునిదూత-విటివిటులను తార్చువాఁడు, బయకాఁడు, వీణకాఁడు - ౨ = వైణికుఁడు. గాణ, పాటకుఁడు - ౨ = గాయకుఁడు. తిక్క, వెంగలి, వెడంగు, వెకలి, వీటిఁడి, వెంబరవిత్తు, నెట్టి, వేఁదులు - ౩ = అపస్తారి. చెవిటి, విననివాఁడు - ౨ = బధిరుఁడు.

సీ. ఎక్కిమీఁడు పాదుసా శ యేలిక నున్నీఁడు

సాహేబు రాయఁడు శ సామి పబువు

జియ్య తుపాసి వశజీరుండు రాయలు

దునెదారి రా తేఁడు శ దొర యొడయఁడు

నేఁ డన వర్తిల్లు శ నృపుపేళ్లు పడవాలు

దళవాయి దళవాయి శ దణి యనంగఁ

దగు దళకర్తకుఁ శ దగువాఁడు వెరవరి

తీర్పరి కార్పారి శ దిట్ట యనంగఁ

తే. గార్యకర్తకుఁ జెలగుఁ బ్రేరగ్గడ నిజోగి

ప్రెగడ మంతిరి నా మంత్రిరపేళ్లు వెలయుఁ
బంగునకు లేవఁజాలనిరవాఁడు పుట్టు
మొండి పిచ్చుకుం టనుపేళ్లు శ పొసఁగు సాంబ. 11

టీ. ఎకిమిఁడు, పాదుసాః (ఇది తురకపదము) ||రూ|| పాదుసాహి,
ఏతిక, మన్నెఁడు ||పా|| మన్నియ ||రూ|| మన్నియఁడు. మన్నెఁడు, మన్నె,
సాహేలు (ఇది తురకపదము), రాయఁడు, సామి (ప్ర. స్వామి), పబువు
(ప్ర. ప్రభువు), జియ్య, తుపాసి, వజీరుఁడు, (ఇది తురకపదము) ||రూ||
వజీరుఁడు, వజ్రీఁడు, రాయలు, మనెదారి ||రూ|| మనెదారి, రా, తీఁడు,
దొర, ఒడయఁడు, నేఁడు-౨౬=రాజు. పడవాలు, దళవాయి, దళాయి,
దణి-ర = సేనాధిపతి. తగువాఁడు, వెరవరి (వెరవు×అరి) = ఉపాయ
మెఱిగినవాఁడు, తీర్పరి, కార్పారి, దిట్ట-గ = కార్యసమర్థుఁడు. ప్రెగడ,
నిజోగి (ప్ర. నియోగి), ప్రెగడ ||రూ|| పెగడ, మంతిరి - గ = మంత్రి.
లేవఁజాలనివాఁడు, పుట్టు మొండి, పిచ్చుకుంటు ||రూ|| పిచ్చుకకుంటు-పిచ్చి
కుంటు - పిచ్చికకుంటు-౬ = కాళ్లులేనివాఁడు.

స్తో. ఎడకాఁడు కొల్లగాఁ శ డెచ్చతోవకాపరి
గడిదొంగ దోపుదురకాఁడు నాఁచు
గజముచ్చు చేవాడిరకాఁడు జాజరకాఁడు
మచ్చరి మునిముచ్చు శ మాయదారి
తెరువాటుకాఁడు కశ్రైరదొంగ దొరకోలు
సన్నాసి వడికాఁడు శ కన్నగాఁడు
రేద్రిమ్మరీఁడు ముల్లియవిప్పు లోవాడి
కాఁడు తెక్కలికాఁడు శ కల్లరీఁడు

తే. తవళి మోసరి యనఁ జెల్లుఁ శ దస్కరునకుఁ
దొత్తు సాఁకుడు బోనముశక తై దాది

విలువరమ్ముడు వరపుఁ డిల్ శబిడ్డ యనఁగ
దాసికానామ ధేయముల్ శ దనరు సాంబ.

12

టీ. ఎడకాఁడు, కొల్లగాఁడు, ఎడత్రోవకాపరి=నడిచారినికాచికొని
యుండువాఁడు, గడిదొంగ=ఒకవేటిఁగినదొంగ, దోఁపుడుకాఁడు॥రూ॥ దోఁ
పిడికాఁడు-దోఁపుకాఁడు, నాఁచు, గజముచ్చు=పెద్దదొంగ, చేవాడికాడు=
చేతులచే క్రూరత్వమును జూపువాఁడు, జాజరకాఁడు॥రూ॥ జజ్జరకాఁడు=
మోసము గలవాఁడు, మచ్చరి(ప్ర. మత్సరి), మునిముచ్చు=మునివేషముతో
నమ్మించిదొంగిలించువాఁడు, మాయదారి=మాయలుగలవాఁడు, తెరువాటుకాఁ
డు=బందికట్టికొట్టువాఁడు, కత్తెరదొంగ=కత్తిరించువాఁడు, దొరకోలుసన్నా
సి=నమ్మించి మోసపుచ్చిదొంగిలించుకొని పోవువాఁడు, ఎడికాఁడు=చుఱుకుఁ
దనముగలవాఁడు, కన్నగాఁడు=కన్నముపెట్టువాఁడు, రేద్రిమ్మరీఁడు=దొం
గిలించుటకు రాత్రులందుఁదిరుగువాఁడు, ముల్లియవిప్ప=సొమ్ముముడినివిప్ప
వాఁడు, లోవాడికాఁడు = పైకి మెత్తనివాఁడుగాఁ దోచి లోపలఁ గ్రూర
త్వము గలిగియుండువాఁడు, తెక్కలికాఁడు, కల్లరీఁడు(కల్ల+అరి+ఈఁడు),
తవలి ॥రూ॥ తవలి, మోసరి [మోసము+అరి]-అఁ=దొంగ. తొత్తు, సా
కుడు, బోనముకత్తె, ॥రూ॥ బోనకత్తె, చాది [ప్ర. ధాత్రి], విలువరమ్ముడు
వరపుఁడు, ఇలుబిడ్డ-ఁ=దాసి.

సీ. పడుపుఁజాన గడించుశపడఁతి మేల్దాపరి
బోగపుఁజేసియ శ పొత్తుటాలు
వేడుకచెలి లంజె శ వెలయాలు రోచెల్వ
వెల్లాటకత్తె నా శ వేశ్య వెలయుఁ
గూర్చియిచ్చుమిటారి శ కుంఠెనకత్తియ
తాపికత్తె యనంగఁ శ దనరు దూతి
నాగవాసంబన శ నామ మా వేశ్యల

మేళంబునకుఁ గొమరాలు కొమిరె

తే. చామ జవరాలు కొమరిత శ జవ్వని యన

సుందరికిఁ జెల్లు గట్టివై శసుదియుఁ బ్రోడ

యనఁగఁ దగుఁ బ్రాథ వయసుశ్చెల్లినది ముసలి

మిండకో రన లోలాఖ్య శ మెఱయు సాంబ.

13

టీ. పడుపుఁజాన[పడుపు+చాన]=ఆర్జనముగల స్త్రీ, గడించుపడఁతి=ఆర్జించు స్త్రీ, మేల్దాపరి, బోగపుఁజేడియ [బోగము+చేడియ], పొత్తుటాలు [పొత్తు+ఆలు], పేడుకచెలి=విలాసార్థమైన స్త్రీ, లంజె, వెలయాలు [వెల+ఆలు]=క్రయమునకుభార్యగా వచ్చెడి స్త్రీ, రోచెఱ్ఱ=ద్రవ్యమునకు వచ్చెడు స్త్రీ, వెల్లాటకత్తె=మిక్కిలి నాట్యమాడు స్త్రీ-౧౦=వేశ్య. కూర్చి యిచ్చు మిటారి, కుంటెనకత్తె, తాపికత్తె-౩=దూతిక. నాగవాసము=వేశ్యలసమూహము. కొమరాలు, కొమిరె=లేతవయస్సుగలది. చామ, జవరాలు=యశోవనముగలది. కొమరిత॥రూ॥ కొమరిత-కొమార్త, జవ్వని[జవ్వనము+ని]=యశోవనముగలది-౨=ప్రాయముగల స్త్రీ, గట్టివై సుది, ప్రోడ [ప్ర. ప్రాథ]-౨=ప్రాథ స్త్రీ వయస్సుచెల్లినది, ముసలి, మిండకోరి ॥రూ॥మిండలకోరి-౪=లోల స్త్రీ.

స్తీ. కన్నియ కన్నె నా శ కన్యక కగుఁ బేరు

లాసగలది అంకురలాడి చెడివె

వెలిచొరవరి యన శ వెలయు జారిణిపేళ్లు

మెయి మెయి యెడలు నెరమ్మెను మేను

జొంది మే మై యనఁ శ బొసఁగు దేహమునకు

నెఱకలు వెండ్రుకల్ శ నెఱు లనంగఁ

గేశసమాఖ్య లాఁ శ గేశబంధముపేళ్లు

కీల్కుడి క్రొమ్ముడి శ కీలుగంటు

తే. నూనెముడి వెన్నుగం టన ర నొనరు శిఖకు
జుట్టు సిక సిగ యనఁ జెల్లుఁ ర జంచు కురులు
ముంగురులు కూకటు లనంగఁ ర బొసఁగు చుండుఁ
గుంతలములకు జితదైత్యరకూట సాంబ.

14

టీ. కన్నియ, కన్నె (ప. కన్య)-అ=కన్య. అనగలది, అఁకలాఁడి, చెడిపె, వెలిచొరవరి=బయటిచొరవగలది-ర=జారిణి. మెయి, మేయి, ఒడలు, నెమ్మేను, మేను, బొంది, మే, మై-ర=దేహము. నెఱకలు, వెండ్రుకలు, నెఱులు ||రూ|| నెరులు-ర=కేశములు. కీల్తుడి, క్రొమ్మడి (క్రొత్త+ముడి) (ఇది 'కుటుముడి' కిఁగలిగిన 'క్రమ్మడి' యని 'యని' యనికొన్ని ప్రయోగములఁజూపట్టుచున్నది.) కీలుగఁటు, నూనెముడి, వెన్నుగఁటు-గ=కేశబంధము-అనఁగా జాటుగా ముడిఁచిన వెండ్రుకల దూముడి. జుట్టు, సిగ, సిక-ర=శిఖ*చుంచు, కురులు, ముంగురులు (మున్ను+కురులు), కూకటులు-ర=కుఁకలములు-అనఁగా పొడివెండ్రుకలు.

సీ. కొప్పు వేనలి మూల ర క్రొవ్వెద తుఱు మనఁ
గబరి యా కణ గను ర క న్ననంగ
నేత్రాఖ్య లగు నొసల్ ర నెన్నొసల్ నుదురు నె
న్నుదు రన నిటలాఖ్య ర లొదవుఁ జూడ్కి
పారువ దిష్టి చూ ర పన వీక్షణము లొప్పు
వీనులు చెవులును ర జానుగులును
నా నొప్పు శ్రోత్రముల్ ర కాను లేఁగాను నె
న్నడుము నడు మనంగ ర నడరు మధ్య

తే. మునకుఁ బొక్కిలి బొడ్డనఁ ర దనరు నాభి

* చుంచు, కూకటులు. ఈరెండు శబ్దములును కుంతలపర్యాయము

లగుట విచార్యము.

మూతి మోర మొకము మోము శ మొగ మనంగ
వదనము దనర్చు వా నోరు శ వాయి యనంగ
ముఖమహాభిఖ్య లగు గురుశ్రమూర్తిసాంబ.

15

టీ. కొప్ప, వేనలి, మూల, క్రొవ్వెద (కొత్త+వేద), తుఱుము-గ=కొప్ప. కకొ, కను, కన్ను-3=నేత్రము. నొసలు, నెన్నొసలు, నదురు, నెన్నుచురు-3=నటలము. చూడ్కి, పారువ (అఱవపదము), దిష్టి (ప్ర.దృష్టి), చూపు-ర=దృష్టి. వీనులు, చెవులు, జానుగులు-3=కర్ణములు. కొను ||పూ|| కవును, లేగొను [లేత+కొను], నెన్నడుము (నెఱ+నడుము), నడుము-గ=మధ్యము. పొక్కిలి, బొడ్డు-౨=వాభి. మూతి, మోర, మొకము, మోము, మొగము [ఈ 3 కి ప్ర. ముఖము]-గ=ముఖము. వా, నోరు, వాయి-3=నోరు.

సీ. పలు పల్లు పండులు శ పండ్లన రదము తోఁ
జెంప దవడ చెక్కు శ చెక్కి లనంగ
దిగుఁ గపోలము నెత్తి శ తల యన శిర మొప్పు
ముకు ము క్కనంగ నాశి క చెలంగు
బొమ కనుబొమ యన శ భూనామ మమరు మీ
సలు మీసము లనంగ శ శ్శశు వలరు
నదరము కెమ్మోవి శ పెదవి వాతెఱ మోవి
యన నోష్ట మగు నెద శ యక్కు తొమ్ము

తే. నెడఁద యన వక్ష మగుఁ బొట్ట శ కడుపు బొజ్జ
బొట్ట డొక్కన నుదరంబు శ సొనఁగుచుండుఁ
గేలు కై కయి చేయి కెంతగే లనంగఁ

బంచశాఖకు నామముల్ శ పరఁగు సాంబ.

16

టీ. పలు, సొ పండులు, పండ్లు-ర=దంతములు. చెంప ||పా||

చెంక, దవడ, చెక్కు, చెక్కిలి - గ=కపోలము. నెత్తి, తల-అ=శిరము, ముకు, ముక్కు - అ=నాసికము. బొమ, కనుబొమ - అ=భ్రూలత. మీసలు, మీసములు - అ=శ్మశ్రువులు. అదరము (ప్ర. అధరము), కెమ్మెవి (కెంపు+మోవి), పెదవి, వాతెలు (వాయిXతెర), మోవి-గ=ఓష్ఠము. ఎద, అక్కు, తొమ్ము, ఎడఁద - ర=వక్షము. పొట్ట, కడుపు, బొజ్జ, బొట్ట, దొక్క-గ=ఉదరము. కేలు (నిత్యైకవచనాంతము), కై, కయి, చేయి||రూ|| చెయి, చెయ్యి, చే, కంగేలు (కెంపు+కేలు) - గ=హస్తము.

సీ. అఱచెయ్యి లోచెయి శ యనఁ గరతల మొప్పుఁ

బెడచెయ్యి మీఁజెయి శ వెనుకచెయ్యి
యనఁ దగుఁ జరమశరయంబు వేల్ వ్రే లన

నంగుళి యగుఁ జరశమాంగమునకు
వెన్ను వెనుకమేను శ వీఁ పన వ ర్తిలు
గద్దవ గడ్డము శ గౌద యనఁగఁ
జిబుక నామంబు రాశిజిల్లుఁ గడవసంబు
చట్ట తో లనఁ గళాశసంబు నాఁగఁ

తీ. జర్మ మమరు మోకాళ్లన శ జానువు లగుఁ
బిక్క చిఱుదొడ యన జంఘరపేళ్లు దనరుఁ
గుఱువు తొడ యన నూరువు శ వఱలు ముడ్డి
పిఱుదుఁ తుం టన జఘనంబురపేళ్లు సాంబ.

17

టీ. అఱచెయ్యి, లోచెయి- అ=కరతలము. పెడచెయ్యి, మీఁజెయి (మీఁదు+చెయి), వెనుకచెయ్యి-3=హస్తచరమభాగము. వేలు, వ్రేలు-అ=అంగుళి. వెన్ను, వెనుకమేను, వీఁపు - 3 = పృష్ఠము. గద్దవ, గడ్డము. గౌద ||రూ|| గవుద - ర=చిబుకము. కడవసము, చట్ట, తోలు, కళాసము-ర=చర్మము. మోకాళ్లు=జానువులు, పిక్క, చిఱుదొడ - అ = జంఘ

కుఱువు, తొడ-౨=ఊరువు. ముడ్డి||రూ|| మూడి, పిఱుఁదు, తుంటి-౪=కటి.

సీ. పునుక పుటియ పుచ్చె శ యనఁ గపాలం బొప్పు
 బుజము మూఁ పనఁ జెల్లు శ భుజముపేళ్లు
 బట్ట వలువ కోక శ పుట్టంబు గింటెంబు
 చీర నా వసనంబు శ చెలఁగు నలుత
 గొంతు కుత్తుక యట్టు శ కొలిమి మెడ యనంగ
 గళమున కగుఁ బిడికికి లన ముష్టి
 కగుఁ బ్రసృతికిఁ జేర శ యన.నంజలికి దోయి
 లన హస్తమునకు మూ శ రనఁగఁ బొసఁగు

తే. బార యనఁగను వ్యామాఖ్య శ పరఁగు జేన
 దుత్త యనఁ దాలమున కొప్పు శ బెత్త యనఁగ
 నంగుళాభిఖ్య యగు నంజ శ హజ్జ యడుగు
 నాఁగఁ బాదాఖ్య లగు లోక శనాథ సాంబ.

18

టీ. పునుక, పుటియ||రూ|| పుట్టియ - పుట్టి, పుచ్చె - గ = కపా
 లము. బుజము, మూఁపు-౨=భుజము. బట్ట, వలువ, కోక, పుట్టము, గిం
 టెము|| చీర-౬=వస్త్రము. అలుత, గొంతు, కుత్తుక, అట్టు, కొలిమి, మెడ-
 ౬=కంఠము. పిడికిలి=ముష్టి. చేర=ప్రసృతి [పుడిసిలి-చాచిన వ్రేళ్లుగల
 అఱచేయి]. దోయిలి||రూ|| దోసిలి-౨=అంజలి. మూర=హస్తము. [మో
 చేతి మొదలు వ్రేళ్లకొనవఱకుఁ గలభాగము]. బార=వ్యామము [రెండుచేతు
 లుచాపఁగా నడుమఁగలసండు]. జేన, దుత్త-౨=తాలము [చాచినబొటన
 వ్రేలికొనకు చిటికెనవ్రేలికిని నడుమనుండుసండు]. బెత్త=అంగుళము. అంజ,
 హజ్జ||రూ|| అజ్జ, అడుగు-౩=పాదము.

సీ. చనులు గుబ్బలు చండ్లు శ చాచులు పాలిండ్లు

చన్ను లనంగఁ గురచంబు లమరు •

నారు నూఁగా రన ర నలరు రోమావళి

పాపలఁ గనుతావు ర పత్త బుయ్య

మరునిల్లు దు బ్బన ర మదనమందిర మొప్పుఁ

బిల్లలఁ గలిగించురవేరు చుల్లి

బుల్ల బెల్ల మనంగ ర బొసఁగు శేఫము గాఁడు

గుద్ద పిఱ్ఱ యనంగ ర గుదము దనర్చు.

తే. పైఁట పయ్యఁట పయ్యెద ర పయ్యఁట చెఱఁగు

నాఁగఁ జేలాంచలాభిధారనంబు పైలఁగు

గలువడము చందువా మేలుకట్టనంగ

నతిశయిల్లు వితానాహ్వరయములు సాంబ.

19

టీ. చనులు, గుబ్బలు, చండ్లు, చాచులు, పాలిండ్లు, చన్నులు-౬=స్తనములు. ఆరు. సూఁగారు-౨=నాభిక్రిందిరోమావళి-పాపలఁగనుతావు=బిడ్డలను గనునట్టిచోటు, పత్త, బుయ్య, మరునిల్లు=మన్మథునిగృహము, దుబ్బ-౫=మన్మథగృహము (ఆఁడుగుటి). పిల్లలఁ గలిగించువేరు=బిడ్డలను బుట్టించుటకు మూలభూతమైనది, చుల్లి ||రూ|| చుల్ల, బుల్ల, బెల్లము-౮=కిశ్నము. గాఁడు, గుద్ద, పిఱ్ఱ-౩=గుదము. పైఁట, పయ్యఁట, పయ్యెద ||రూ|| పయ్యద, పయ్యఁట, చెఱఁగు-౬=ఎస్త్రాంచలము (చీరకొంగు). కలువడము, చందువా, మేలుకట్టు-౩=వితానము.

సీ. చెలి ముద్దుగుమ్మ యుగ్గలి నవలా చాన

కన్నె బిత్తరి గోతి ర కలికి మగువ

జవరాలు చేడియ ర జవ్వని తొయ్యలి

నాతి వైదలి యెలరనాఁగ లేమ

సకియ జక్కవచంటి ర చామ చిల్కలకొల్కి

గుబ్బెత ప్రోయాలు శ కొమ్మ పడతి
 పొలతి ముద్దయ ననబోడి యింతి మిటారి
 నెలతుక వాల్గంటి శ నెలత తెఱవ
 తే. యన్ను లతకూన యొయ్యారి శ యతివ వెలది
 చెలియ సకి బోటి కొమరిత శ చిగురుబోడి
 ముగుద వగలాడి సింగారి శ ముదిత యువిద
 గరిత యన ఘామిసీసమాఖ్య లగు సాంబ.

20

టీ. చెర్, ముద్దుగుమ్మ = మనోజ్ఞురాలైనది, ఉగ్గలి, నవలా, చాన, క
 న్నే ||రూ|| కన్నియ, బిత్తరి = శృంగారచేష్టగలది, గోతి, కలికి = మనోజ్ఞు
 రాలైనది, మగువ, జవరాలు = యౌవనము గలది, చేడియ, నవ్విని = యౌవనము
 గలది, తొయ్యలి, నాతి, పెదలి, ||రూ|| పయివలి, ఎలనాగ, లేమ, సకియ,
 జక్కవచంటి = జక్కపపక్షులవంటి స్తనములు గలది, చామ, చిలుక లకొలికి =
 చిలుకలకొలికివంటి కొలుకులుగలది, గుబ్బెత = గుబ్బచెన్నులుగలది, ప్రోయా
 లు, కొమ్మ, పడతి, పొలతి ||రూ|| పొల్లి, ముద్దయ, ననబోడి = పువ్వు
 వలె మెత్తనిదేహము గలది, ఇంతి, మిటారి = మిటారము గలది, నెలతుక,
 వాల్గంటి = నిడుదలైన కన్నులు గలది, నెలత, తెఱవ, అన్ను, లతకూన =
 లేతతీగవంటిది, ఓయ్యారి = ఓయ్యారముకలది, అతివ, వెలది ||రూ|| వెల
 దుక, చెలియ, సకి, బోటి, కొమరిత, చిగురుబోడి = చిగురువలె మృదు
 వైనశరీరముగలది, ముగుద, వగలాడి = చిన్నెలుగలది, సింగారి = శృంగారము
 గలది, ముదిత, ఉవిద, గరిత-గర = స్త్రీ.

సీ. ఆనవాలు(ను)పులు శ గంగమచ్చము గుఱు
 తడియాల మన లాంఛనాఖ్య లొదవు
 జడితి గొబ్బున వేగ శ సరగు గ్రొక్కున వడి
 వేగిర మనఁ దగు శ వేగమునకు

మరియాద గడి మేర శ సరు దెల్ల కర యనఁ
 బరఁగు మర్యాదకు శ వెఱఁగు వింత
 యక్కజ మబ్బర శ మరిది నివ్వెఱ యబ్ర
 మచ్చెరు వన నద్భుతాఖ్య లమరుఁ
 తే. బరుగు కదలిక పరు వన శ మెఱయు ధావ
 నమ్మునకు వేడెమునరించె శ గ్రమ్మెఁ బొదివెఁ
 జుట్టుకొనె నావరించె నా శ నిట్టినుడులు
 వేష్టనంబున కమరు సరశ్వేశ సాంబ.

21

టీ. ఆనవాలు, పులుగు, అంగమచ్చము, గుఱుతు, అడియాలము-గ= లాంఛనము. జడితి [ప్ర. యుజితి], గొబ్బనకొ, వేగ, సరగు, గ్రక్కునకొ వడి, వేగిరము-ల=వేగము. మరియాద, గడి, మేర, సరుదు, ఎల్ల, కర-ఁ= మర్యాద, [హద్దు] వెఱఁగు, వింత, అక్కజము, అబ్బరము, అరిది, నివ్వెఱ [నిండు+వెఱ], అబ్రము, అచ్చెరువు [ప్ర. ఆశ్చర్యము]-ల=అద్భుతము. పరుగు, కదలిక, పరువు-రి=ధావనము [పరుగెత్తుట]. వేడెమునరించె, క్రమ్మె, పొదివె, చుట్టుకొనె, అవరించె-గ=పరివేష్టించెను.

సీ. బువ్వ మెతుకు కూడు శ బోన మోరెము పసా
 దము వంటకము పసదనము బాతు
 సాద మోగిర మన శ జరుగు నన్నముపేళ్లు
 కుడిచె బోనేసె సారపడియె నమలె
 నారోగిణ మొనర్చె శ నారగించె మెనవెఁ
 దిన మెక్కె నన భుక్తిగొనుట కలరుఁ
 బనులు చెయ్యులు సేత శ లనఁ గర్ణముల కొప్పుఁ
 గనలు మోడి యలుక శ కినుక కిన్క
 తే. నాఁగఁ గోపాఖ్య లగు లజ్జ శ నాన సిగ్గు

బొనుకు పుయిలోట సిబ్బితి శ పుచ్చటి కనఁ
బరఁగు వీడాఖ్య యోల నెపంబు సా క
నంగ వ్యాజం బమరు జగరన్నాథ సాంబ.

22

టీ. బుద్ధ, మెతుకు, కూడు, బోనము, ఓరెము, పసాదము. [ప్ర-
ప్రసాదము], వంటకము, పసదనము, బాతు [అన్యదేశ్యము], సాదము [ఇది
అఱవపదము], ఓగిరము-౧౧=అన్నము. కుడిచె, బోసేసె, సాపడియె, నమ
రె, ఆరోగిణమొనర్చె, ఆరగించె, మెనవె||రూ|| మెసఁగె, తినె, మెక్క-
౧౦=భుజించెను. పనులు, చెయ్యులు, చేతలు-౩=కృత్యములు. కనలు, మో
డి, అలుక ||రూ|| అల్క, కినుక, కిక్క-౩=కోపము. లజ్జ, నాన, సిగ్గు,
బొనుకు-పుయిలోట, సిబ్బితి, పుచ్చటిక ||రూ|| పుచ్చడిక-౮=లజ్జ, ఓల,
నెపము ||రూ|| నెపము [ప్ర. నిభము], సాకు-౩=వ్యాజము.

సీ. పానుపు తలిమంబు శ పలుపు లే పన మెత్త

సెజ్జ యనఁగ శయ్య శ చెలఁగు చుండుఁ
బన్నుండఁ దెన్నుండఁ శ బండుకొనె బరుండఁ
బవ్వళించెను బండఁ శ బడకసేసె

నత్తమిల్లె ననంగ శ నలరారు శయనించె

ననుటకు నిద్దురగొనియె గుఱక

గొనియె నిద్దుర వ్రామె శ గూర్కిడె నన నిద్రి

తున కొప్పు లేచె మేరల్కొనియె మెలఁకు

తే. ఎయ్యె నన జాగ్రదభిధాన శ మమరు వేడ్క

యెలమి వేడుక సంతోస శ మింపు ముదము

సంతసము సొంపు మే లరుసం బనంగఁ

బ్రమదమున కాఖ్య లగు జగరత్పాలసాంబ.

23

టీ. పానుపు ||రూ|| పాన్పు, తలిమము, పలుపు, లేపు, మెత్త,

సెజ్జ [ప్ర. శయ్య] - ౭ = శయ్య. పన్నుండె, తెన్నుండె || పా || తొన్నుండె,
పండుకొనె, పరుండె, పవ్వళించెను, పండె, పడక నేసె, అత్తమిల్లె - ౯ =
శయనించెను. నిద్దురగొనియె || రూ || నిదురగొనియె, గుఱకగొనియె, నిద్దుర
వోయె, కూర్కిడె - ౫ = నిద్రించెను. లేచె, మేల్కొనె || పా || మేల్కొనె,
మెలకువయ్యె - రజాగరూకుడయ్యెను [ప్రబోధమందెను]. వేడ్క,
ఎలమి, వేడుక, సంతోషము, ఇంపు, ముదము, సంతసము, సొంపు, మేలు,
అరుగము - ౧౦ = సంతోషము.

సీ. పలికె వాక్రుచ్చె సరప్పన నేసె మందలి
చెను విన్నవించెఁ జెప్పె ననె నొడివె
నాడెఁ బల్కె వచించె శ నన భాషణమునేసె
ననుట కౌ వీనిచ్చె శ నాలకించె
వినెఁ జెవియొగ్గెను శ వినియె నాలించె నా
శ్రుతిమయ్యె ననుట కౌ శ జులుక చౌక
యులక యెల్లిద మన శ నొనరు లఘుతపేళ్లు
పులకలొత్తెను గగురొప్పడిచె గగురు

తే. పాటె గరుసాటె మైమోజుతపర్వె ననఁగఁ
దగును రోమాంచనామముల్ శ నగవు నవ్వు
నగు న వన హాసమున కొప్పు శ నడిమిదిన్నె
దీవి యన ద్వీప మగుఁ బరశదేవ సాంబ.

24

టీ. పలికె, వాక్రుచ్చె, అప్పననేసె [ప్ర. అర్పణచేసెను], మందలిం
చె, విన్నవించె, చెప్పె, అనెను, నొడివె, ఆడె, పల్కె, వచించె - ౧౧ =
సంభాషించెను. వీనిచ్చె, ఆలకించె, వినె, చెవియొగ్గె, వినియె, ఆలించె - ౬ =
వినెను, చులుక || రూ || చుల్క, చౌక || రూ || చవుక, ఉలక, ఎల్లిదము - ౬ =
లఘుత్వము. పులకలొత్తెను, గగురొప్పడిచె || రూ || గగురుపొడిచె, గగ్గురుపొడిచె,

గగురుపాఠే, గరుపాఠే, మైమోజుపర్వే - ౭=శోమాంచమయ్యే. నగవు, నవ్వు, నగు, నవు-౪=హాసము. నడిమిదిన్నె, దీవి-౨=ద్వీపము.

సీ. జోత చాగిలి కొల్పు ర జోహారు గిడిగిడి

మోడుపు చేకూర్పు ర మొక్కు మొగుపు
చిన్నిపూ చేమోడ్పు ర జేజె వెన్నెల చెంగ
నాలు గొబ్బలు టెంకణాలు నేరె
డల్లుల్ సలా మన ర నమరు దండముపేళ్లు
పల్లెము కంచము ర పల్లెరంబు
తెలె హరివాణంబు ర తలియ తట్టి యనంగ
భాజనం బగుగిన్నె ర బటుది కోర

తే. డబ్బర యనంగఁ జవక మా ర డప్పి దూప
దప్పి దగ నీరువట్టన ర దాహ మమరుఁ
జాగ మీవి పుడుకు పెట్టు ర తేగ మీగి
యనంగఁ ద్యాగసమాభిఖ్య ర అగును సాంబ.

25

టీ. జోత ||రూ|| జోతము, చాగిలి, కొల్పు, జోహారు ||రూ|| జోహారువు-జోహారు-జోహారువు, గిడిగిడి, మోడుపు ||రూ|| మోడ్పు, చేకూర్పు, మొక్కు, మొగుపు, చిన్నిపూ, చేమోడ్పు, జేజె, వెన్నెల, చెంగనాలు, గొబ్బలు, టెంకణాలు, నేరెడల్లులు, సలాము [ఇది అన్యదేశ్యము] ౨౩=నమస్కారము. పల్లెము|| రూ|| పల్లెము, కంచము, పల్లెరము, తెలె|| రూ|| తెలియ, హరివాణము. తలియ, తట్టి-౯=పాత్రము. గిన్నె, బటుది, కోర, డబ్బర|| రూ|| డబ్బర-౫=చవకము, డప్పి, దూప, దప్పి, నీరువట్టు-౪=దాహము. చాగము, ఈవి, పుడుకు, పెట్టు, తేగము, ఈగి-౬=త్యాగము.

సీ. అగపడఁ జేపడ ర నబ్బె దొరకెఁ జిక్కె

దగిలె దగుల్కొనె శ దగులువడియె
 పట్టువడియె జిక్కువడి దవిలె ననంగ
 నమరు గృహీతాఖ్య శ లఱచె నేడ్చె
 నాపోయె మొఱలిడె శ వాచఱచె ననంగ
 రోదనంబున కగు శ కొద గలిబిలి
 చప్పుడు గొలగొల శ సద్దు కూత యులిపు
 నలుకుడు రవళి అం శ తనంగ ధ్వనికి
 కలసె బెరసె కూడె శ హత్తె దొరసె
 నందె బొందె పెనంగె జెందె శ నంబు ననంగ
 నమరు సక్తాఖ్య లోనయ్యె శ సగ్గమయ్యె
 లోపడె ననంగ స్వవశాఖ్యలు చను సాంబ.

26

టీ. అగపడె (అగ్గము+పడెను), చేపడె, అబ్బె, దొరక, చిక్క, తగిలె, తగులుకొనె, తగులువడి, పట్టువడి, తవిలె-గం=గృహీతుడయ్యె. అఱచె, ఏడ్చె, వాపోయె, మొఱలిడె, వాచఱచె-గ=రోదనముచేసె. కొద, గలిబిలి, చప్పుడు, గొలగొల, సద్దు, కూత, ఉలిపు, నలుకుడు, రవళి||రూ|| రవళి, అంతు-గం=ధ్వని. కలసె, బెరసె, కూడె, కూత్తె, అందె, పొందె, పెనంగె, జెందె, అంబు-గం=సక్తమయ్యె. లోనయ్యెను, అగ్గమయ్యెను, లోపడెను-3=స్వవశమయ్యెను.

సీ. ఎడసె వీడెను బాసె శ నెడఁబాసె బురివిచ్చె
 వేలువడి ననంగ శ వేలయుచుండు
 బ్రత్యేకమయ్యె నాపలుకులు వెడలించె
 వెళ్లఁగొట్టెను దోలె శ వెలలఁబన్నె
 దఱిమె రొప్పె ననంగ శ దనరు నుచ్చాటనం
 బాసరించె ననుటకు శ గనియె జూచె

గనుఁగొనెఁ దిలకించెఁ శ గనెఁ గాంచె ననఁ జెల్లు
దర్శించె ననుటకుఁ శ దాల్చెఁ బూనె

తే. నానె మోచె ననఁగఁ జెల్లు శ నధిపహించె
ననుట కరికట్టెఁ బోనీక శ యంకెచేసె
నాఁగె నిల్చెఁ దటాయించె శ నడ్డగించె
నానుకొనె ననఁ దగు వారణాఖ్య సాంబ.

27

టీ. ఎడనె, వీడెను, పానె, ఎడఁబానె, పురివిచ్చె, వేలుపడె-౬ =
ప్రత్యేకమయ్యెను. వెడలించె, వెళ్లఁగొట్టె, లోరె, వెలలఁబన్నె-౬ =
రొప్పె-౬ = ఉచ్చాటనముచేసెను. కనియెను, చూచెను, కనుగొనెను, లో-
కించెను, కనెను, కాంచెను-౬ = దర్శించెను. తాల్చె, పూనె, ఆనెను, మో-
చె-౮ = నహించెను. అరికట్టె, పోనీక యంకెచేసె, ఆఁగె, నిలిపె, తటా-
యించె, అడ్డగించె, ఆనుకొనె-౭ = వారించెను.

సీ. అంటుగైకొనియె మురట్టయ్యెఁ జెఱఁగుమాసెఁ
గడకేఁగె నింటికిఁగగాకపోయె

ననఁగ దూరస్థకుఁ శ దనకుఁ దానములేసె

నీళ్లుపోసికొనె మురనింగెఁ గుంకె

నన నిమజ్జనమయ్యె శ ననుటకుఁ దగు మడి

మడుఁగు మడు వనంగ శ నడరు శుచికి

మొల కట్టువొడుపు శ మా పన మలినాఖ్య

లగుఁ దల్పు వాకిలి శ యనఁ గవాట

తే. మొన కొనరు నేకతంబు మురతన మనంగ

నాతరంగమునకుఁ జెల్లు శ నక్కఱ పని

యొంజలియు జోలి యనఁ గార్య శ మొనరు గంజి

వా ర్పన యవాగునామముల్ శ వఱలు సాంబ.

28

మనసరి తెంపరి శ మొనకాఁడు మిడిమాసి
 వడివాఁ డనంగ శూరుఁడు సెలంగు
 నని చివ్వు యేడ్తెఱ శ యాలము బవరము
 పోట్లాట వెనకువ శ పోరు కలను
 కయ్యము దురము జగడ మన యుద్ధాఖ్య
 లమరు మద్దత్తు వెన్నాస తోడు

తే. పాటు సావాసము పరాలు శ బాసట యన
 రాజిలు సహాయమునకు వేరమ్ము కంటు
 నూడు పగ దేస మనఁగఁ బోల్చును విరోధ
 నామములు సర్వలోకై కరనాథ సాంబ.

31

టీ. గడునరి, దిట్ట, ఎక్కటి, వాడిగలవాఁడు, వడికాఁడు, పోటరి,
 బంటు, మేటి, మనసరి, తెంపరి, మొనకాఁడు, మిడిమాసి=వాడిగల మను
 ష్యుఁడు, వడివాఁడు-౧౩=శూరుఁడు అని, చివ్వు, ఏడ్తెఱ, ఆలము, బవర
 ము, పోట్లాట, వెనకువ, పోరు, కలను, కయ్యము (ప్ర. కలహము),
 దురము, జగడము-౧౨=యుద్ధము. మద్దత్తు, వెన్నాస, తోడుపాటు,
 సావాసము, పరాలు, బాసట-౬=సహాయము. వేరము, కంటు, నూడు,
 పగ, దేసము-౪=విరోధము.

సీ. నులిచె వెంపరలాడె శ నుగ్గాడె దెగటార్చె
 జక్కాడె బగదెంచె శ జంపె జెండె
 సడమడ మొనరించె శ జదివె బీచమడంచె
 నులిమె చాగలలాడె శ బిలుకుమార్చె
 బరిమార్చె ముగియించె శ నులుముసేసె నడంచె
 దుగ్గించె బొగరుమార్చె శ దునిమె మడివె
 మన్నిగొనియె యాపురమాపె గీటడగించె

మడియించె దూలించె శ్రమలిపె ననంగ

తే. బొసంగు వధియించె ననుటకు శ్రమోచె బోవె
సాంకె గాపాడె బ్రతికించె శ్రంతరించె
జెంచె మనిపె ననంగను బోషించుట కగు
సకలనురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

32

టీ. మలిచెను, వెంపరలాడెను, మగ్గాడెను, తెగటార్చెను, చక్కాడె-
ను, పగడెంచె, చంపె, చెండెను, సవమద మొనరించె, చదిపెను, పీచమడచె
॥రూ॥ పించమడచె, మలిమె, చాంగలలాడె, పిలుకుమార్చె, పరిమార్చె, ముగి-
యించె, నులుమునేసె, అడచె, శ్రుంచె, పొగరుమార్చె, తునిమె, మడిపెను,
మన్నిగొనెను, ధూపుమాపె, గీటడగించె, మడియించె, తూలించె, మలిపె-
అ=వధించెను, ప్రోచె, ప్రోవె, సాంకె, కాపాడె, బ్రతికించె, సంతరించె,
జెంచె ॥రూ॥ పెనిచె, మనిపె ॥రూ॥ మనిచె, మంచె-ం=పోషించెను.

నీ. ఇచ్చ తలపు మది శ్రయెద మన సన జిత్ర

మగుఁ దమతము మేల్లు శ్రమరులు బాళి
తమి వలపు విరాలి శ్రమమత నా మోహ మా
నాఁడాది యదినుత శ్రనాటనుండి
తలనాఁడు నాఁడు మొదలు నాటబట్టి యా
నాఁడున్కి యది మొదల్ శ్రనాటఁగోలె
యనంగ దదారభ్య శ్రయనుట కౌఘంచి మేల్
బాగు లెస్స యన శుభంబు లలగు

తే. వనట యంగలారుపు వెత శ్రవంత గోడు
బాద యంగద వగ పన శ్రబరంగు బీడ
పదవి సిరి కల్లి యనంగ సంప్రదకు వెలయు
నితము పేరి మిం పన హిత శ్రమెసంగు సాంబ.

33

టీ. ఇచ్చి, తలఁపు, మది, ఎద, మనసు (ఇది తత్సమప్రాయము) -
 గ=చిత్తము. తమకము, మేలు, మరులు, బాలి, తమి, పలపు, విరాళి, మమ్మ
 త (ఇది తత్సమము)-ర=మోహము. నాఁడాది, అదిసుత, నాఁటనుండి, తలఁ
 నాఁడు, నాఁడుమొదలు, నాఁటఁబట్టి, అనాఁడున్కి, అదిమొదలు, నాఁట
 గోరె-ర=తదారభ్య యనుట. మంచి, మేలు, బాగు, లెస్స-ర=శుభము.
 వనట, అంగలారుపు, వెత, వంత, గోడు, బాద (ప్ర. బాధ), అంగద, వగ
 పు-ర=వీడ-అనఁగా నొప్పి. పదవి (ఇది తత్సమము), నీరి, కల్తి=కె-
 సంపద. ఇతిము, పేరిమి, ఇంపు-కె=హితము.

సీ. జతవీడె నెడసె నాఁ ర జను విరహముపేరు
 లెనసెఁ బైకొనెఁ బొందె ర నేలఁ గలసె
 నన సంగమ మొనర్చె ర ననుట క్కొ బొలయల్క
 వెడమోడి యనఁ బేళ్లు ర వెలయుఁ బ్రణయ
 కలహమునకు జడ ర గాంజ గంజా బంగి
 యనఁగఁ గళంజాహ్వారముంబు లలగు
 మబ్బు లాహిరి కైపురమ స్తన మత్తత
 భాసిల్లుఁ దొడును నుంపడ మనంగ

తే. భోగవనితకుఁ దగు దెంపి ర మునుకు కుంక
 మాసక మ్మన విధవనారమములు సెలఁగు
 బైరవాసంబు దోవతి ర పంచె యనఁగ
 నిల బహిర్వృషనాభిఖ్య ర లలరు సాంబ.

34

టీ. జతవీడెను, ఎడసెను-అ=ఎడఁబాసెను, ఎనసెను, పైకొనెను,
 పొందెను, ఏలెను, కలసెను--గ=సంగమము చేసెను. బొలయలుక, వెడ
 మోడి-అ=ప్రణయకలహము. జడ, గాంజ, గంజా, బంగి-ర=కలంజము
 (గంజాయి). మబ్బు, లాహిరి, కైపు, మమ్మ-ర=మత్తత. తొడును-ఉంప

డము-౨=భోగస్త్రీ. తెంపి, ముసుకు, కుంక, మాసకమ్మ-ర=విధవి, జై
రవాసము ||రూ|| బయిరవాసము, దోవతి, పంచె-ర=బహిర్వాసనము [బయ
టివస్త్రము.]

సీ. విచ్చేసె నేతెంచె శ వచ్చెను వేంచేసె

నరుదెంచె జనుదెంచె శ ననగ నాగ

తునిపేరు లగు మగతనము మగంటిమి

గం డనఁ బొరుషాశ్రియలు చెలంగు

గద్దించె నదలించె శ గదిమెను నుఱిమె నా

గర్జించె ననుట కా శ గట్టి యుక్కు

చేగ యూట యుదుటు శ చేవ యుటవు బిగు

వన దృఢత్వముపేరు శ లలరు జట్టి

తే. విలువ రో వెల యనఁ గ్రయాశ్రియలు దనర్చు

గప్రము సిరంబు గంబూర శ కప్పుర మన

వెలయుఁ జంద్రంబు వెలిగ్రుక్క శ గిలుకుపలుకు

రవపలు కనంగ మణితాఖ్య శ లవును సాంబ.

35

టీ. విచ్చేసెను, ఏతెంచెను ||రూ|| ఏగుదెంచెను, వచ్చెను, వేంచే
సెను, అరుదెంచెను ||రూ|| అరుగుదెంచెను, చనుదెంచెను - ౨=వచ్చెను.

మగతనము, మగఁటిమి, గండు - 3=పొరుషము. గద్దించెను, అదలించెను,

గదిమెను, ఉఱిమెను-ర=గర్జించె-బెదరించెను. గట్టి, ఉక్కు, చేగ, ఊట,

ఉదుటు, చేవ, ఉటవు, బిగువు-౪=దృఢత్వము. జట్టి, విలువ, రో, వెల -

౫=క్రయము. కప్రము, సిరము, గంబూర ||రూ|| గంబూరము-గంబురము.

గంబురా, కప్పురము ||రూ|| కపురము-౪=కర్పూరము. వెలిగ్రుక్క, గిలుకు

పలుకు, రవపలుకు-3=మణితము-రతికూజితము.

సీ. లేమి పేదటికి ము శ లేమిని లేవడి

నిప్పచ్చర మిడుమ శ నెవ్వ యనఁగ
 చారిద్ర్యనామముల్ శ తగు దెస యాత్రము
 కడగండ్లు గోరము శ క స్తి బెడఁద
 యడలు చే టన విపదాఖ్యలు వ ర్తిల్లుఁ
 డెక్కె మెగురఁగొట్టె శ డింకవేసెఁ
 బెద్దనిద్దురవ్రాయె శ బిద్దె మడిసెఁ జచ్చెఁ
 జనె గంతుకొనెఁ ద్రుంగె శ సమసె నేఁగెఁ

తే. గూలె నీల్లెఁ కెడసెఁ ద్రెల్లెఁ శ గ్రుంగె బ్రుంగెఁ
 దెరలె ఖోయె ముగిసె దీతెఁ శ దొరఁగె ననఁగఁ
 బరఁగు మృతునిసమాఖ్యలు శ బవిరి చుట్టు
 వేడె మన వలయాభిధల్ శ వెలయు సాంబ.

36

టీ. లేమి, పేదటికము, లేమిడి, లేవడి, నిప్పచ్చరము, ఇడుమ, నెవ్వ-
 2=చారిద్ర్యము. దెస, ఆత్రము ||రూ|| అత్తరము, కడగండ్లు (నిత్యబహు
 వచనాంతము), గోరము, క స్తి, బెడఁద, అడలు, చేటు-౧=విపత్తు. డెక్కె
 మెగురఁగొట్టెను, డింకవేసెను, పెద్దనిద్దురవోయెను, బిద్దెను, మడిసెను,
 చచ్చెను, చనెను, గంతుకొనెను, త్రుంగెను, సమసెను, ఏఁగెను, కూలెను,
 ఈలిగెను, కెడసెను, త్రెల్లెను, గ్రుంగెను, బ్రుంగెను, దెరలెను, ఖోయెను,
 ముగిసెను, దీతెను, దొరఁగెను - ౨౨=మృతినొందెను. బవిరి, చుట్టు,
 వేడెము-3=వలయుము.

నీ. గమి పోజు మొత్తము శ కదుపు చేరువ బారు
 పిండు కూటువ పరి శ దండు దిమ్ము
 గుంపు తుటుము గుమి శ గూటు పదు పనంగ
 బృందాఖ్య యగు వెల్లె శ వెడలె వెలలె
 వెలువడె ననఁ భేళ్లు శ వెలయు నిర్గతుఁ డంట

కెన్నఁడు వాలాయ శ మెపుడు నిచ్చ
 • లెల్లప్పు డెప్పటి శ కేహొద్దు నెడప కే
 నాఁ డెప్పు డుడుగక శ నాఁ జెలంగు

తే. సంతతాఖ్య కొలము వంగశసమ్ము ఎంగ
 డ మ్మనఁ గులాఖ్య వ ర్తిల్లు శ గ్రమ్మట మఱి
 మగుడ వెండియుఁ బలుమఱు శ మరల సారె
 తిరుగ ననఁ బునరాఖ్యలు శ పరఁగు సాంబ.

37

టీ. గమి, పాఁజా, మొత్తము, కదుపు, చేరువ, బారు, పిండు, కూ
 టువ, పరి, దండు, దిమ్మ, గుంపు, తుటుము, గుమి, కూటు, పదుపు-౧౬=
 సమూహము. వెల్లె, వెడలె, వెలలె, వెలుపడె-౪=నిర్గతుఁడయ్యె-ప్రయాణ
 మాయెను. ఎన్నఁడు, వాలాయము, ఎపుడు, నిచ్చలు ||పా|| నిచ్చ, ఎల్లప్పు
 డుకొ, ఎప్పటికికొ, ఏప్రాద్దును, ఎడపక, ఏనాఁడు, ఎప్పుడుకొ, ఉడుగక-
 ౧౭=సదా. కొలము, వంగసము, వంగడము-౩=కులము. క్రమ్మటకొ, మఱి,
 మగుడకొ, వెండియుకొ, పలుమఱు, మరలకొ, సారె, తిరుగకొ-౮=పునః..

సీ. పంద కోఁచ పిఱికి శ పాఱుఁబో తనఁగను

సమరభీరునిపేరు శ లమరుచుండు
 విడియము వీడెంబు శ వీడ్యము వక్కాకు
 తములము బాగాలు శ తమ్మలంబు
 నాఁ జనుఁ దాంబూలనామముల్ కొనియాడె

నగ్గిరచె బొగడె గొంఠాడె నెంచె

గొంఠా మొనరించె శ నా వినుతికి బేళ్లు

కచ్చు కొరిక కొర్కి శ యిచ్చ యనఁగ

తే. నిచ్చ కగు రోసె బరికించె శ నెమకె దడవె
 వెదకె నారసె నరసెను శ వెతకె ననఁగ

దనరు నన్వేషణాఖ్యలు శ తన్నెఁ దాఁచె
నదుగుతాటించెఁ గాళ్లచే శ నడిచె ననఁగ
నమరుఁ బదతాడనాభిధానములు సాంబ.

38

టీ. పంచ, కోఁచ, పిటికి, పాఱుఁబోతు (పాఱు+పోతు)-ర-యొద్ద
భీరువు. విడియుము, వీడెము, వీడ్చుము, పక్కాకు, తములము, బాగాలు, తమ్మ
లము-రి=తాంబూలము. కొనియూడె, అగ్గించె, పొగడె, కొండాడె, ఎంచె,
కై వార మొనరించె-ఁ=స్తోత్రముచేసెను. క్రచ్చు, కోరిక, కోర్కె, ఇచ్చ-ర
=ఇచ్చ. కోసె, పరికించె, నెమకె, తడవె, వెదకె, అరసె, అరసె, వెతకె-
ర=అన్వేషించెను, తన్నె, తాఁచె, అదుగుతాటించె, కాళ్లచేనడిచె-ర=పా
దముతోఁ దన్నెను.

సీ. కొమరు చొక్కాటమ్మ శ గొనబు చొకారము
చొక్కము మేలిమి శ జోక పాలుపు

నాణెంబు సౌరు విశ్నాణంబు తిన్నన

పరఁగు చొక్కా చెల్ప్పు శ మురుపు తనరు

నగు తియ్య పొనరు చెన్నలరు నలుపు తీరు

వఱలు జాను చెలంగు శ కొఱలు నొనరు

చను తగు నొప్పు నెసంగు ననెడుపేళ్లు

తగు మంజులమునకు శ దండ యొద్ద

తే. చెంత కుఱఁగలి డగ్గఱ శ చేర్చి పొంత

దాపు సరస కెలను పజ్జ శ ప్రాపు వద్ద

యండ చక్కి గరిడి యన శ నమర నౌ స

మీపనామములు మనోజ్ఞరూప సాంబ.

39

టీ. కొమరు, చొక్కాటము ||రూ|| చొక్కాటము-చొక్కాటము,
గొనబు, చొకారము, ||రూ|| చొక్కారము, చొక్కము, మేలిమి,

మందర ||పా|| మందఱ, మున్ను, తొల్లి, మనుపు, ముందు, మును, తొలి-
ఁ=పూర్వము. తడవు, జాగు-౨=ఆరిస్యము.

సీ. తాఱుమాఱయ్యెను శ దడఁబడె వీడ్వడె
నని విపర్యాసాఖ్య శ లమరు సాము
సగము సాఁబా లనఁ శ దగు నర్థ మనుటకుఁ
దూకొనె జొరఁబాటె శ దూటె జొచ్చె
ననఁగఁ బ్రవేశించె శ ననుటకుఁ దనరారు
మొత్తె గొట్టెను వ్రేసె శ మోఁదె ననఁగఁ
ప్రహరించె ననుట కౌ శ పనిచె ననిచె బుచ్చె
నంపె బుత్తెంచె బా శ మ్మనియె బంపె

తే. గెలుపు మనె ననఁ బ్రస్థితాశ్శఖ్యలు చెలంగుఁ
జాయ పొం తనఁ జో టనఁ శ బాయ యిక్క
చక్కి తా వనఁగఁ బ్రదేశశసంజ్ఞ దనరు
నంబరనదీలసజ్జటాశడంబ సాంబ.

41

టీ. తాఱుమాఱయ్యెను, తడఁబడెను, వీడ్వడెను-3=విపర్యాసము(త
లక్రిందు). సాము, సగము, సాఁబా-3=అర్థము. తూకొనెను, చొరఁబా
టెను, తూటెను, చొచ్చెను-3=ప్రవేశించెను. మొత్తెను, కొట్టెను, వ్రేసె
ను, మోఁదెను-౪=ప్రహరించెను. పనిచెను(పోవుధాతుప్రేరణము), అనిచెను,
పుచ్చెను (పోవుధాతుప్రేరణము), అంపెను, పుత్తెంచెను, పొమ్మనియెను,
పంపెను, గెలుపుమనెను-౪=ప్రయాణముసెయించెను. చాయ, పొంత, చో
టు, పాయ, చక్కి, తావు-౭=ప్రదేశము.

సీ. అచట నయ్యెడ నందు శ నిచ్చో నదిగొ నట
నచ్చట నక్కడ శ నకడ నాడ
నావంక నల్లదె శ యనఁ దత్ప్రదేశాఖ్య

• లొదవు ముంగల మ్రోల శ నెదుట ముందు
ముందట యనఁగ సశ్చుఖము పేళ్లు రహించు
నిరుదెస లిరువంక శ లిరుగెలంకు
లిరుప్రక్క లిరుమైల శ లిరుగ్రేవ లిరుగడల్
నూరె లనెడిపేళ్లు శ మీటు నుభయ

• తే. పార్శ్వనామముల్ వడసెందె శ బాలితాకె
మైమఱచె గడపటై సామృత్తిలె ననఁగ
మూర్ఛ కౌ గికురించెను శ మోసపుచ్చె
విక్కు చేసె నా వంచనశపేళ్లు సాంబ. 42

టీ. అచటక, అయ్యెడక, అందుక, అచ్చోక, అదిగొ ||రూ||
అదె, అటక, అచ్చటక, అక్కడక, అకడక, అడక, అవంకక, అల్ల
దె ||రూ|| అల్లదిగొ-౧ర=అప్రదేశమునందు. ముంగల, మ్రోల, ఎదుట,
ముందు, ముందట-గ=సశ్చుఖము. ఇరుదెసలు, ఇరువంకలు||రూ||ఇర్వంకలు,
ఇరుగెలంకులు, ఇరుప్రక్కలు, ఇరుమైలలు, ఇరుగ్రేవలు, ఇరుగడలు, నూరె
లు-౯=ఉభయసార్వభృములు. వడసెందెను, బాలితాకెను, మైమఱచెను,
కడపటైను, సామృత్తిలెను-గ=మూర్ఛనొందెను. కికురించెను, మోసపుచ్చెను,
విక్కుచేసెను-౩=వంచించెను.

సీ. వెఱ బీతు దిగు లఱ్ఱు శ వెఱ పదరు బెదగు
జఱు కేద జడు పన శ వెలయు భయము
కత్తి వా లడిదము శ కైదువు నన ఖడ్గ
మెనఁగు బల్లెము గడ శ యీటె చివ్వ
యనఁగఁ గుంతాఖ్య తా శ నామెత పండుగ
పబ్బం బనఁగ నుత్సవమున కలరు
వంక వంకర సొట్ట శ డొంకన వక్రత

౧౦=కవచము. అరదము, (ప్ర. రథము), తేరు-౨=రథము. హాయలుబం
డి, కొల్లారుబండి || రూ || కొలారుబండి-కొల్లారుబండి-౪=గోళతాంగము (గాడ్డి).
మునికోల, ఆరెకోల, ముల్లుకోల || రూ || ములుకోల-౪=తోత్రము (చిబుకు).

సీ. దీవట్లు పంజాలు శ దివట్టీల్ దివట్టీలు

దివియ లనం గరదీపిక లగు

నొగ కాడిమ్రాఁ కనఁ శ సగుఁ గూబరము కాన్క

కానుక సూడిదె శ కప్ప మనఁగఁ

గరము పే శ్లగు గద్దె శ గద్దయ యనఁగ సిం

హసననామంబు శ లమరు గొటిజ

గొల్లెనయు గుడారు శ గూడార మనఁ ద

బటకుటీరము నొప్పి శ బాద య

తే. తెగులు తెవు లన రోగాఖ్య శ లగు

మందరి యనంగ వైద్యనామంబు

దండ చేరు సరము పేరు శ తావడ

సరి యనఁగ హారనామముల్ శ

46

టీ. దీవట్లు, పంజాలు, దివట్టీలు, దివట్

కలు. నొగ, కాడిమ్రాఁకు-౨=కూబరము.

సూడిదె, కప్పము-౫=కరము (పన్ను). గ

గొటిజ, గొల్లెన|| రూ || గొల్లియన, గుడారు

౬=పటకుటీరము (డేరా). నొప్పి, శ

లు, తెవులు-౫=రోగము. వైజ్ఞ (ప్ర. శ

దండ, చేరు, సరము, పేరు, తావడ.

సీ. సోబె సిబ్బె మనఁ బ

చెఱఁగు చుం గన

నెయ్యి నేచము రన శ నెగడు నాజ్యము పేళ్లు
 తైలాఖ్య యగు నూనె శ తలచము రన
 దివ్యచమురు నామిదెము నాముదం బన
 నేరండతైలాఖ్య శ లెసంగు గోపు
 సారాయి యనఁ జెల్లు శ వారుణీనామముల్
 తిలపిష్టమున కగు శ దెలికపిండి

తే. గాన్ధుపిండి యనంగఁ దక్రకంబు వెలియుఁ
 జల్ల మజ్జిగ యన దధిసంజ్ఞ దనరుఁ
 బెరుగు కలు పన గోరంట శ బెల్ల మచ్చు
 నాగు లగు బగనన్నాధ సాంబ.

47

టి.
 స్త్రీముకొ
 చమురు
 లము.
 వ్యము.
 ల్లము.
 నీ.

ము-౨=కిలాసము. కొంగు, చెఱుగు, చుంగు-౩=వ
 నెయ్యి, నే, చమురు-౪=ఘృతము. నూనె, తల
 చమురు, అమిదెము, అముదము - ౩=వేరండతై
 =మద్యము. తెలికపిండి, గాన్ధుపిండి-౨=తిలపి
 ము. పెరుగు, కలుపు-౨=దధి. గోరంట, బె

శ తొడవు లనంగఁ జెల్లు
 త్రమునకు రూక
 శ దనరు మేలుతరంబు
 మీసరంబు
 శేష్నామంబు
 నావు
 చలకు విం
 ర లన

తే. జమిడివీచోపు లనఁ జామరముల కౌ న
వాతు కల్కండ చక్కెర శ పంచదార
కండచక్కెర మేల్పులకండ మనఁగ
శర్కరాభిఖ్య లగు శైలశాప సాంబ.

48

టీ. ఒడమెలు (ఇది అఱవపదము), సొమ్ములు (ప్ర. స్వమ్), తొడ
పులు-3 = భూషణములు. చూక, ధనము (ఇది తత్సమము), రొక్కము (ప్ర.
రుక్కము) = విత్తము. మేలుతరము, మేల్బంతి, కన్నాకు, మీసరము, తల
కట్టు-గ = శ్రేష్ఠము. అనవుడుకొ, నాఁగకొ, నాకొ, అనఁగకొ, నావుడుకొ-
గ = అనఁగా. వింజామరములు, వింజామరలు, జమిడివీచోపులు-3 = చామర
ములు. నవాతు, కల్కండ, చక్కెర, పంచదార, కండచక్కెర, మేలు
పులకండము. = శర్కర.

స్తీ. సైకము తోడెము శ సన్న మన్నువ జిల్లు
వలిపము చిలు లేత శ కొలఁది చులఁతి
యసదు లే జీ బన శ నమరు స్వల్పమునకు
బెను గొప్ప బలు పేరు శ పెద్దదొడ్డ
గన మన నధికాఖ్య శ లొనరుఁ దోరము హోమ్ము
గనుక మొ మ్మనఁగ స్థూలము చెలంగు
డస్సెఁ గుందె ముడింగెఁ శ దాకె నుబ్బడఁగెను
మృగ్గెఁ గ్రుంగెను డొంకె శ సగ్గె నుగ్గెక్కె

తే. దగ్గె నన క్షీణదశ కగు శ డబ్బు బద్దు
పొల్లు డబ్బఱ తాటోటు శ బొంకు రవళి
కల్ల జూ దన నన్యతంబుశపేళ్లు వెలయు
నిలుకడ యనంగ నిరతాఖ్య శ నెగడు సాంబ.

49

టీ. సైకము, తోడెము, సన్నము, అన్నువ, జిల్లు || రూ || జిలుఁగు, వలిపము,

చిలు, లేత, కొలఁది, అలఁతి. అసదు, లే, జీబు-౧౪=స్వల్పము. పెను, గొప్ప, బలు, పేరు, పెద్ద, దొడ్డు, గనము-౭=అధికమైనది. తోరము, హొయ్య, గమకము, ఓమ్ము-రస్థాలము. డస్సెను, కుందెను, ముడిఁగెను, తాఁకెను, ఉబ్బడఁగెను, మ్రగ్గెను, క్రుంగెను, దొంగెను, సగ్గెను, క్రుక్కెను, తగ్గెను-౧౧=గీతించెను. డబ్బు, బద్దు, పొల్లు, చబ్బర ||రూ|| డబ్బులు, తాటోటు, బొంతు, రవళి ||రూ|| తవళి, కల్లు, జూదు-౧౧=అసత్యము. నిలుకడ=నిరతము.

సీ. ఎంచె గణుతిచేసె న నెన్నికనిడె నెన్నె
 ననఁగ గణించుట న కమరుఁ దాల్చి
 సైరణ యోర్పను న శాంతతపే శ్లగు
 నెమ్మి నెమ్మది హాయి న నిమ్మశంబు
 నాఁగ నిరాతంకనామము లగు వడ
 యలయిక బడలిక న యలపు సేద
 యనఁగ శ్రమాఖ్య తా న నగ్గలంబాయెను
 మేరతప్పెను మట్టుమీఁతె మించె

తే. వెక్కసం బయ్యె నుఱవయ్యెఁ న గ్రిక్కెఱిసెను
 ననఁగ నుత్కృష్ట మనుట కౌ న నావరించె
 నిండ్ నెగడ్ వెలసెఁ బర్వె న నిగిడె ననఁగ
 వ్యాప్త మయ్యె ననెడిపేళ్ల న కలరు. సాంబ.

50

టీ. ఎంచెను, గణుతిచేసెను, ఎన్నికనిడెను, ఎన్నెను-ర=గణించుట. తాల్చి ||రూ|| తాలిమి, సైరణ ||రూ|| సయిరణ, ఓర్పు ||రూ|| ఓరుపు-౭=శాంతత్వము. నెమ్మి, నెమ్మది (నెఱు+మది), హాయి, నిమ్మశము-ర=నిరాతంకము. వడ, అలయిక, బడలిక, అలపు, సేద-గ=శ్రమము. అగ్గలమయ్యెను, మేరతప్పెను, మట్టుమీఁతెను, మించెను, వెక్కసమయ్యెను, ఉఱవ

య్యెను, క్రిక్కిరిసెను-౭=ఉత్కృష్టమయ్యెను. ఆవరించెను, నిండెను, నెగ
డెను, వెలసెను, పర్వెను, నిగిడెను-౮=వ్యాపించెను.

సీ. అవసడి యాడిక శ యారడి సడి అట్టు

నగడు దూ అన నింద శ కమరు మాల్లి
యలవాటు వాడుక శ యలవడు టనఁ బొల్పుఁ
బరిచయాభిఖ్యలు శ పన్నిదంబు
పందెము జూద మశనం దగు ద్యూతంబు
నిబ్బది నిక్కము శ నిలువరంబు
నిజము నిక్కువ మన శ నెగడు సత్యముపేళ్లు
గోర్వంక నెలకూన శ గోటినాటు

తే. నా నఖక్షత మగును దంతక్షతములు

కెరలుఁ బలునొక్కు వాతెఱకెంపు పెదవి
గంటి కెమ్మోవిగుటి యనఁ శ కౌఁగిలి యనఁ
గవుఁగి లనఁగ నాలింగనాభ్య లగు సాంబ.

51

టీ. అవసడి, ఆడిక, ఆఱడి, సడి, అట్టు, అగడు, దూలు-౭=నిండ.
మాల్లి ||దూ|| మాల్లిమి, అలవాటు, వాడుక, అలవడుట - ౮=పరిచయము.
పన్నిదము, పందెము, జూదము ||దూ|| జూజము (ప్ర. ద్యూతము)-౯=
ద్యూతము. నిబ్బది, నిక్కము, నిలువరము, నిజము, నిక్కువము-౧౦=సత్యము.
గోర్వంక ||దూ|| గోరువంక, నెలకూన, గోటినాటు - ౧౧=నఖక్షతము.
పలునొక్కు, వాతెఱకెంపు, పెదవిగంటి, కెమ్మోవిగుటి-౧౨=దంతక్షతము.
కౌఁగిలి, కవుఁగిలి-౧౩=ఆలింగనము.

సీ. నాగ కేసరులు చేరన్నంగులు కురువులు

భోజనప్రియములు శ రాజనములు
గన్నేలు లిప్పూల్ శ గంగాజలంబులు

మట్టకారులు పూలశ్రమంజరీలు
 పెద్దవంకలు పాలశవెల్లులు ముత్తైపు
 సరులు సంబావులు శ చంద్రవంక
 లేనుగుకొమ్మలు శ మానికములు వన్నె
 పూలు సీతాభోగము లన శాలి
 తే. ధాన్య మెనగును దూము ముంత ముకుసంబు
 బల్ల కుంచము సోల తశవ్వ పడి యడ్డ
 గరిసె పుట్టి సెలగ మెడా శ కల మనంగ
 ధాన్యములు గొల్చువానికి శ దగును సాంబ. 52

టీ. నాగకేశరులు, చెన్నంగులు, కురువులు, భోజనప్రియములు, రాజసములు, గన్నేలులు, ఇప్పపూలు, గంగాజలములు, మట్టకారులు, పూలమంజరీలు, పెద్దవంకలు, పాలవెల్లులు, ముత్తైపుసరులు, సంబావులు, చంద్రవంకలు, ఏనుగుకొమ్మలు, మానికములు, వన్నెపూలు, సీతాభోగములు, ఈ గ్రామమును వడ్లవిధముల పేళ్లు. తూము, ముంత, ముకుసము, బల్ల, కుంచము, సోల, తవ్వ, పడి, అడ్డ, గరిసె, పుట్టి, సెలగ, మెడా, కలము - ఈ గ్రామ ధాన్యములు కొల్చు సాధనముల పేళ్లు.

క. ఇమ్మనుజవర్ధుఁ జేసితి
 సమ్మదమునఁ దీని వినినశ్రజనులు భళా చొ
 స్కమ్మనఁగా నెంతయు నన
 ఘమ్మనఁగా మహిని వెలయుఁగ్రావుత సాంబా. 53

తా. ఈమానవవర్ధును రచించినాడను. ఇది వినునట్టిజనులు 'బలారయెంత చొక్కమైనది నిర్దుష్టమైనది' అనఁగా భూమియందుఁ బ్రసిద్ధి నొందునుగాత.

మానవవర్ధు - సమాప్తము.

క. శ్రీవరదాయక పాయక

దేవరనామాంకితముగఁ ర దేటపటిచెదన్

స్థావరవర్గును గవితా

భావరసజ్ఞు లెద మెచ్చఁ ర బశుపతి సాంబా.

54

తా. సంపత్కరము లగువరముల నిచ్చువాఁడా! పశుపతీ! సాంబ
మూర్తీ! కవిత్వపుభావమును రసమును నెఱింగినవారు మెచ్చుకొనునట్లు ప్థా
వరవర్గును నెడతెగక నీపేర నంకితముగా విశదపఱచుచున్నాను.

సీ. ఇలతాల్పు గట్టు గుర్రబ్బలి కొండ మల తిప్ప

యన శైలనామంబు ర లమరు మంచు

టిలతాల్పు పడకుగుర్రబ్బలి దుగ్గికన్నయ్య

గట్లరాయఁడు బేసికంటిమామ

చలికొండ వలిమల ర పులుచూలితాత నా

హిమగిరినామంబు ర లెసఁగుఁ బసిఁడి

గట్టు వేల్పులమన్నిరపట్టు కొన్నెలదారి

సింగిణి యన మేరుశిఖరి వొల్పు

తే. విసపుమేఁతరిబలుఁటెంకి ర వెండికొండ

తెలిమల యనంగ రజతాద్రి ర తేజరిల్లు

బటువుమల తుదగ ట్టనఁ ర బరఁగుఁ జక్ర

వాళగిరిపేళ్లు త్రిభువనసంద్య సాంబ.

55

టీ. ఇలతాల్పు = భూమిని ధరించినది, గట్టు, గుర్రబ్బలి, కొండ, మల,
తిప్ప - = పర్వతము. మంచటిలతాల్పు = మంచుకొండ, పడకుగుర్ర
లి = చలికొండ, దుగ్గికన్నయ్య = దుర్గసు (పార్వతిని) కన్నతండ్రు, గట్లరాయఁ

డు=పర్వతరాజు, జేసికంటిమామ=శివునిమామ, చలికొండ, వలిమల, పులు
 చాలితాత=శైలుకసవునఁ బుట్టినకుమారస్వామికి పితామహుఁడు - ౮ =
 హిమవంతుఁడు. పసిడిగట్టు=బంగారుపర్వతము, వేల్పుల...పట్టు=దేవతల
 వాసస్థానమైనది, కొన్నె...సింగిణి=లేతచంద్రుని ధరించినశివునికి విజ్ఞాన
 ది-౩=తూరుపర్వతము. విసపు...తెంకి=విషమును భక్షించినశివునిగొప్పస్థా
 నము, వెండికొండ, తెలిమల=తెల్లనికొండ-౩=కైలాసపర్వతము. బటువు
 మల=గుండ్రనైనకొండ, తువగట్టు = కడపటనుండుకొండ - ౨ =చక్ర
 వాళపర్వతము.

సీ. కవ్వపుమల తరిగట్టన మందరం

బడరుఁ దూరుపుమల శ పొడుపుఁదిప్ప
 మొదటికొండ యనంగ శ నుదయాచలం బొప్పుఁ
 బడమటిమల క్రుంకుశపుడమితాల్పు
 నా నస్తగిరి కగు శ తాయి తా కల్లనఁ
 బ్రస్తరాఖ్య జలిర్పుఁ శ బల్లె యూరు
 కుప్పం బనఁగ గ్రామ శ మొప్పును బ్రోలు వీ
 డనఁ బట్టణముపేరు శ లలరుచుండు

తే. నిరవు తెంకి యునికి యిక్క శ యిల్లు గీము
 మనికి పట్టు బిడారు కొంఠప యిలు నెలవు
 నట్టు తా వన మందిరశనామము లగు
 శంబరాహితమదభిదాశ్డంబ సాంబ.

56

... టీ. కవ్వపుమల=(సముద్రమును చిలికినపుడు) కవ్వముగానుండినకొండ,
 తరిగట్టు=(సముద్రమును) చిలికినకొండ - ౨=మందరపర్వతము. తూరుపు
 మల=తూర్పుదిక్కుననుండుకొండ, పొడుపుఁదిప్ప=ఉదయపర్వతము, మొద
 టికొండ-౩=ఉదయపర్వతము. పడమటిమల=పడమటనుండుకొండ, క్రుంకు

పుడమితాల్పు=అస్తమించు పర్వతము. ౨=అస్తగిరి. తాయి, తా, కల్లు-౩=శిల. పల్లె, ఊరు, కుప్పము - ౩=గ్రామము. ప్రోలు, వీధు-౨=పట్టణము. ఇరవు||రూ|| ఇరువు, టెంకి, ఉనికి, ఇక్క, యిల్లు, గీము (ప్ర.గృహము)-మనికి, పట్టు, బిడారు, కొంప, ఇలు, నెలవు, నట్టు, తావు(అన్యదేశ్యము)-౧౫=మందిరము.

సీ. టెంకాయచెట్టిన శ టేమాను నారిక

డం బన నారికేళంబు దనరు

దా డనఁ దాళ మా శ దాళిమ్మ దానిమ్మ

యన దాడిమియుఁ బొన్న శ పొన యనంగఁ

బున్నాగముఁ దనర్చుశగన్నేలుగన్నేలు

నాఁగను గరవీరశనామము

రేఁగు రే నన బదరీకిఁ జెల్లు

బిలువ మనఁ దనర్చు శ

తే. జమ్మి జం బన శమి యగు

దనరు సంపెఁగ సంపఁగె

యుసిరి యుసిరిక యన

యనఁగ రావన నశ్వ

టీ. టెంకాయచెట్టు ||

మాను, నారికడము-౫=నారి

దాళిమ్మ, దానిమ్మ ||రూ||

వృక్షము. గన్నేలు, గ

రేడు, బిలువము-౨=

గ, సంపఁగె||రూ

గారి. ర

57

మాను ||రూ|| తే

(తాటిచెట్టు).

౨=పున్నాగ

౨=బదరి. మా

గు. సంపె

౩=ధాత్రి.

సీ. అత్తి మేడి యనంగ శ నాదుంబరం బొప్పు
 మావి మామి డన నాశ్రమము దనర్చు
 వెలంగ వెలంగ నా శ వెలయుఁ గపిత్థంబు
 మల్లె మల్లియ నాఁగ శ మల్లిక యగు
 జాజి జాది యనంగ శ జాతి యా నేరేడు
 నేరేడు నా జంబు శ నెగడుచుండుఁ
 బాదిరి కలిగొట్టు శ నాఁ దగుఁ బాటలి
 పొగడ పొవ డన నొశప్పును వకుళము

తే. మాఁకు మాను చెట్టనఁగ ద్రుశమంబు చెలఁగుఁ
 దీఁగ తీఁగియ న శ తీఁగె యనఁగఁ
 దనరు లతపే
 పువ్వు లలరు

టీ. అత్తి,
 ము. వెలంగ, వెల
 ౨=జాతిపుష్పము
 గొట్టు-౨=పాటలి
 ౩=సామాన్యముగా
 లతకూన (మిశ్ర
 ననలు, విరులు,

సీ. మొక్క
 న

శ ననలు విరులు
 శబు లగు సాంబ.

58

ము. మావి, మామిడి-౨=అశ్రమవృక్ష
 లె, మల్లియ-౨=మల్లిక. జాజి, జాది-
 =జంబూవృక్షము. పాదిరి, కలి
 ము. మాఁకు, మాను, చెట్టు-
 దీవ, తీఁగియ || రూ || తీవియ,
 త. పూవులు || రూ || పూలు,
 =పుష్పములు.

శక్ యన

దొఱ తొలి తొఱ్ఱ నాఁ శ దరుకోటరం బొప్పుఁ
దమ్మి తామ రనఁ గంజమ్మ పరఁగుఁ
దొగ తొవ కలు వనఁ శ దగు నుత్పలమునకు
దట్టంబు జొంపంబు శ తఱుచు జీబు

తే. గుమురు తంపర యన నిబిడము దనర్చు
మొగడ మొగ్గ యనం దగు శ ముకుళమునకు
నిత్తుకాండంబునకుఁ బేరు శ లెసఁగుఁ జెఱుకు

కనులుగలనూను తియ్యమా శ ననఁగ సాంబ. 59

టీ. మొక్క, మోటిక || రూ || మొట్టిక, మోటిక, మోను, మోక,
మొలక - 2 = అంకురము. ఇగురు, తలిరు, చిగురు || రూ || చివురు - ర = పల్లవము.
కొన, తుద - ౨ = అగ్రము. తొఱ, తొలి, తొఱ్ఱ - 3 = గవృక్షకోటరము. తమ్మి,
తామర - ౨ = తామరసము. తొగ, తొవ, కలువ - 3 = ఉత్పలము. దట్టము,
జొంపము, తఱుచు, జీబు, గుమురు || రూ || గుబురు, తంపర - 2 = నిబిడము. మొ
గడ, మొగ్గ - ౨ = ముకుళము. చెఱుకు, కనులుగలనూను, తియ్యమాను - 2 = ఇత్తు
కాండము.

సీ. తెలుపు తెల్లన తెల్ల శ తెల వెల్ల

ధవళవర్ణ మెసఁగుఁ శ దొవ
కెంజాయ యెఱు వెఱ్ఱ శ కెం
ర్ణ మగు నల్లన కఱి శ
నలు పన నీలవర్ణము పా
పసరుచా యన శ

నళిది పను పనంగ

తేట నున్న

తే. నిర్ద మన శ

కళుకు జగి రంగు మెఱి పనఁ శ బాలుచుఁ గాంతి

నొడ్డు దరి గ ట్టనఁగఁ గూల శ మొనరు సాంబ. 60

టీ. తెలుపు, తెల్లన, తెల్ల, తెలి, వెల్ల, వెలి-ఁ=ధవళవర్ణము. తొవ
రు, తొగరు, కంజాయ (కంపు+చాయ), ఎఱుపు, ఎఱ్ఱ, కంపు-ఁ=రక్త
వర్ణము. నల్లన, కటి, నల్ల, కప్పు, నలుపు-గ=నీలవర్ణము. చామన, పసరు
చాయ-ఁ=శ్యామవర్ణము. అలిది, పనుపు - ఁ=పీతవర్ణము. తేటి, నున్నన,
నున్న, తెలివి, నునుపు, నిద్దము (ప్ర. స్నిగ్ధము)-ఁ=స్నిగ్ధత. నిగ్గు, డాలు,
మినుకు ||రూ|| మినుక్కు, మిన, మించు, నిగ, తళుకు ||రూ||తళుక్కు, మెఱుఁ
గు, చికిలి, కళుకు, జగి, రంగు, మెఱిపు-ంగ=కాంతి. ఓడ్డు, దరి, గట్టు-
3=కూలము-తీరము.

సీ. ఆణి చినుకుఁబూస శ పాణి సుప్పాణి ము

తైము ముత్తియంబు మురత్య మనఁ దనరు

మాక్తికాఖ్యలు కెంపు శ మానికము రతన

మనఁగ మాణిక్యాహ్వారయఁబు లలరుఁ

బగడము బరనఁగ విద్రుమము పొల్పుఁ

బక్కి శ సచ్చయనఁగ

మరకత రుగతాలు మూలతా

లన, మరల్ల రంటుతాయి

తే. కప్పు మొప్పుఁ బిల్లు

పూని ననుగు గడ్డి

గఱి తుంగ

వి. సాంబ. 61

తైదుపూస, పాణి,

కొంపు, మానికము, రతనము (ప్ర. రత్నము) - 3 = మాణిక్యము. పగడము, శవడము - 1 = విద్రుమము. పక్కిరాయనితాయి, పచ్చ - 1 = మరకతము. మగతాలు, మూలతాలు - 1 = వజ్రములు. పుల్లంటుతాయి, కప్పతాయి - 1 = నీలము. పిల్లు, పూరి, చిగిరింత, ఏటింత, పానుగు, గడ్డి, గతీక, పచ్చిక, వెణుతురు, కసపు (ప్ర. ఘాసము), తుంగ, విడవలి. 11 = తృణభేదములు.

సీ. ఎల్లి చుట్టువు గొడు శ గెండమలు వనంగ

చత్రంబు దనరు ధ్వజంబు పేళ్లు

తెక్కము తెక్కెము శ తెక్కియము సిడం

పడగ డా లనఁ జెల్లు శ నిడివి ని

సోగ నిడుపు చాపు శ నాఁగ దీర్ఘ

మఱుఁగు చా టోలము శ మఱ

దగుఁ బిఠానాఖ్యలు శ జగతి జగి

యరుఁ గన వేదిక శ కమర

తే. యిల పుడమి మన్ను బువి ప

ధరణి కగు విప్పు వెడలుపు శ

వెడఁద యన విస్తరాఖ్యలు శ

ససి యనఁగ సస్యనామము

టీ. ఎల్లి, చుట్టువు, గొ

తెక్కెము, తెక్కియము,

జము. నిడివి, నిడుద,

చాటు, ఓలము, మఱ

రూ॥ తిన్నియ,

సీ. మోడు మొరడు మొద్దు శ మోటన స్థాణు వౌ
 బొటియ కలుగు బొక్క శ బొంద లోయ
 యన బిలాఖ్యలు చెల్లు శ నడును బురద తొంపి
 యన లనఁ బంకాఖ్య శ లెనఁగు మడుగు
 మడు వన హ్రద మొప్పు శ బొడ వన నున్నతం
 బగు గోడ యనఁగఁ గుడ్యంబు పొల్చు
 సోరణగం డ్లన శ మీఱు గవాక్షము

మా శ్లో. మిద్దెలు శ మచ్చు లనఁగ

తే. దా

బ

శ

ము తా శ దరకసంబు

న యన శ బరఁగుఁ దూణి

న బెట్టె శ పెట్టియ యనఁ.

పణశపేటి సాంబ.

63

డు, మొరడు, మొద్దు, మోటు-గ=స్థాణువు.

కలుగు, బొక్క, బొంద. లోయ-ర=

పీ, అసలు-ర=పంకము. మడుగు, మడువు-

గు - ౨=ఉన్నతము. గోడ=కుడ్యము.

గవాక్షము. మాడుగులు ||రూ|| మాడు

శ్చహములు. తరకసము, బత్తలిక,

పెట్టె, పెట్టియ-ర=పేటిక.

మాన్రి

బల్యంకికాఖ్యలు శ పరఁగు లాలి
యుయ్యాల యుయ్యేల శ యూయేల తొట్ల జో
ల యనంగ. డోలికాశ్వాసము లెసఁగు.

తే. గంకటియు మంచ మనఁ జెల్లు శ ఖట్వమునకుఁ
వీట పలక యనఁగ నొప్పు శ వీరమునకు
బరణియుఁ గరాట మనుపేళ్లు శ భరణి కమరు
నిచ్చెన యనంగ నిశ్చేణి శ నెగడు సాంబ.

64

టీ. ఎన, జోడు, మ్మదిరి, ఈడు, పురుడు, మాది, సాటి, పాటి, తర
ము, దీట్లు, దినుసు, సరి, ఉద్ది, ప్రతి, దిన్ను, సవతు, పోలిక, నొర, జత -
౧౯ = సదృశ్యము. పల్లకి, పల్లకీ, పాలకి, పాల్కి - ర = పల్యంకిక. లాలి, ఉయ్య
ల || రూ || ఉయ్యల, ఉయ్యల, ఉయ్యల, ఉయ్యల, ఉయ్యేల || రూ || ఉయ్యేల,
ఉయ్యేల, ఉయ్యేల || రూ || ఉయ్యేల, తొట్ల, జోల - ౧౩ = డోల. కంకటి, మంచ
ము - ౨ = ఖట్వము. వీట, పలక - ౨ = వీరము. బరణి, కరాటము - ౨ = భరణి.
నిచ్చెన = నిశ్చేణి.

సీ. ఉలి యు క్కిను మనంగ శ నొనరు.

చెంబు రాగి యనఁ దాన్
దగరము కరుగు డోనఁగ నీస
గాంస్యంబు వర్జిలు శ
ద్రపునామ మమరుఁ బిర
గుండులు చల్లు మూ
కడవలు బాసలు శ పిడ
భాండముల్

తే. శైవలం బగు
వెలయుఁ గ

తిరుకొళం బన సరసికిఁ శ్రీ బరంగు వాఁక

యేలు వంక వాఁ గనఁ బేరు శ్రీ లెసంగు సాంబ.

65

టీ. ఉలి, ఉక్కు, ఇనుము-3=అయస్సు. చెంబు (ఇది అఱవము.)
రాగి-౨=తామ్రము. తగరము, కరుగుడు-౨=నీసము. కంచు=కాంస్యము,
పిత్తళి- ఇత్తళి||రూ||ఇత్తడి-3=త్రపుపు. కుండలు (సామాన్యముగా పాత్ర
ము), చట్లు (నోరువెడల్పుగానుండునవి). మూఁకుళ్లు (మూఁతిపెట్టెడునవి),
బుడ్లు (సన్ననినోరుకలిగి పొడుగుగాఁడునవి), కడవలు (నీళ్లుతోడుబిందె),
బాసలు (చిన్ననోరు పెద్దకడుపునుగలవి), పిడతలు (చిన్న గిండిచెంబువంటివి),
వెసళ్లు (వండుటకుఁ దగినవి)-౨=భాండములు. నాచు, పాచి ||రూ||
ప్రాచి-3=శైవలము. నూతులు, బావులు-౨=కూపములు. గుంట, కొలను,
కొలఁకు, తిరుకొళము (ఇది అఱవపదము)-౪=సరస్సు. వాఁక, వీలు, వంక,
వాఁగు-౪=నది.

సీ. మీల్ మీలు చేపలు శ్రీ మీనులు తెఱగంట్లు

మచ్చెము లనఁ జెల్లు శ్రీ మత్స్యములకుఁ

దాఁబేలు న నా బొల్పుఁ గూర్తము

నెన నెసంగుఁ గర్కి

నొనరు నావకు వాన

రమున కలరు

నొప్పుఁ గరకలు

గు వనంగ

కురుజుతేనె

బు

66

నఖము తగు జోడనలు రవనడలు నడ్డ
వేడెములు పర్వ లనఁ జట్టువేడెము లనఁ
బంచధారలనామముల్ ర పరఁగు సాంబ.

72

టీ. సిబ్బె . మెకము=సిబ్బెములు (పాడలు) గలశరీరముతోఁగూడిన

● మృగము, గబ్బు... మెకము=మదజలముకంపుగల చెక్కులతోఁగూడిన మృ

గము, గొప్ప... మెకము=గొప్పయడుగు గలమృగము, ఎక్కుడుమెకము=

మహామృగము, గౌరు || రు || గవురు, చెయ్యిగలమెకము=తొండముగలమృ

గము-కరి, రెంటఁద్రాగుఁడు=రెంటిచే (అనఁగా నొకముచేతను నొటిచేత

ను)త్రాగునది-ద్విపము, వినుఁగు. || పా || ఏ

నఁగా దంతములే) కొమ్ములుగా నొప్పినవ

మెకము=పెద్దతలగల మృగము-౧౩=గ

(అనఁగా చీమగుడ్డతోఁగలిసిన పు

మెకము=శరీరమెల్ల బొచ్చు దట్

క చూపులుగలమృగము, ఎ

వెనమోరగలమృగము-౨=

ము డనలు=

ము=పండ్ల (అ

సి), బల్ల

=పుట్టకూటిని

ము, బొచ్చు

మే

బట్టె నా మహిషికిఁ శ బరంగు దుంత
 తే. దున్న పోతన మహిష మా శ దొడ్లు తొట్టు
 పట్టు లనఁగ గోస్థానముల్ శ పరంగు మంద
 కదుపు పదు వనఁ జెలంగు గోగణము సాగ
 లాయ మన నొప్పు వాజిశాలకును సాంబ.

73

టీ. పసి, గిడ్డి, మొదవు, ఆవు, పసరము, తొడుకు-౬=పశువు. గిబ్బి,
 బసవాడు, ఆలపోతు, ఆబోతు, మూపురముదాల్పు=కకుదముదాల్చినది,
 ఎద్దు, ముక్కంటిమా-ము-౭=వృషభము. కోడె, గిత్త-౨=ఉత్త
 ము. క్రేపు, పడ్డ
 పెంటి (ఎనువ
 మహిషము. దొ
 వు-౩=గోసహ
 న్నీ.

వియ్య : రూ॥ పేయ-౬=వత్సము. ఎను
 మహిషి-గేదె. దుంతి, దున్నపోతు-౨=
 =పసులకొట్టము. మంద, కదుపు, పదు
 , లాయము-౩=అశ్వశాల.

క మ

జంట

టియపో

నిట్టె

గృష్ణమృగం

బిల్లి

ంగో

పు-౨=వృక్తిము. ముంగిస, వెంట్రువ, ముంగి - ౩=బభ్రువు. కొక్కు, పం
దికొక్కు-౨=మూషిక. గాడిద ||రూ|| గాడ్డ, గాలిగాడు, చలువగుట్ట
ము=చాకలిచలువ సేయువ స్త్రీములను మోయుగుట్టము, రేవుఁక్కి=చాకలితే
వున నుండుగుట్టము (చాకలికి గుట్టమువలె నుపయోగించునదని భావము)-౫=
ఖరము. మొలుగుడు=మొలుగునట్టిది. జాగిలము, కుక్క, వేపి-ర=శున
కము. తొండ, ఊసర వెల్లి- ౨=సరటము. చిట్టెలుక (చిలుXఎలుక)=బా
లమూషిక. ఉడుము, తేళ్ల మేపరి=తేళ్లను భక్షించునది-౨=గౌధేరము.

సీ. తంతువాయ మగుఁ బాదట్టుపురువు సన్న
పిల్లి సాలీఁ డన ర రాళ్లరాసి
గాడు గరిమిడి యెల్ల యన నాఖువు దగు
నెఱకలు చట్టుపల్ ర గలులు తెక్క
లనఁ బక్షములు పొల్పు ర లావు లీక లనంగఁ
బర్ణంబు లగు గువ్వ ర పక్కి పిట్ట
పులుఁ గనఁ బక్షికి ర వెలయు నుదికొలంకు
పులుఁగు తెల్లనిపిట్ట ర నలువ తేజి

తే. పాలు నీరును వెలిసేయురపక్కి యంచ
యన మరాళంబు తగుఁ గెంపురకనులపులుఁగు
తలిరుమేతరి సాకుడురపులుఁగు మావి
కొమ్మయిలుపుల్లు కోవెల ర కోయి లనంగఁ
బరభృతమునామధేయముల్ ర పరఁగు సాంబ.

77

టీ. పాదట్టుపురువు||రూ|| పాదొట్టుపురువు=బూసిని గలిగించుపురు
వు, సన్నపిల్లి, సాలీడు - ర=తంతువాయము (సాలెపురుగు). రాళ్లరాసి
గాడు, గరిమిడియెల్ల-౨=అఖువు (రాజమూషకము), ఎఱకలు, చట్టు
పలు ||రూ|| చెట్టుపలు, గలులు, తెక్కలు-౫=పక్షములు. లావులు, ఈ

కలు-౨=పర్వములు. గువ్వ, పక్కి (ప్ర. పక్షి), పిట్ట, పులుగు-౩=పక్షి.
 మది కొలఁకుపులుగు=మానససరస్సుపక్షి, తెల్లనిపిట్ట=తెల్లనిపక్షి, నలువలే
 జి=బ్రహ్మవాహనము, పాలు నీరును వెలిసేయుపక్కి=క్షీరనీరముల వేయిపక్ష
 చుపక్షి, అంచ-౪=హంస. కంపుకనులపులుగు=ఎఱ్ఱని కన్నులుగలపక్షి, త
 లిరుమేతరి=చిగురును భక్షించునది, సాకుడు పులుగు=అన్యపక్షులచే
 బెంపబడినపక్షి - పరపువ్వము, మావి...పుల్లు=మామిడికొమ్మ వాసస్థానము.
 గాఁ గల పక్షి, కోవెల, కోయిల-౬=కోకిల.

సీ. పచ్చతెక్కలపుల్లు ర పచ్చవిల్లునితేజి

పలుకులపులుగు నాఁ ర జిలుక చిల్క

యనఁగ శుకాభిఖ్య ర లగు బట్టికాఁడు గో

ర్వంక గోరింక గోరంక యనఁగ

శారీకాహ్వయము లెసంగు నట్టువపిట్ట

• నెమ్మి జట్టుఁబులుగు ర నెమిలి నమిలి

పురి విప్పియాడెడిపులుగు కన్నులు గల

పులుఁ గన బర్హికి ర వెలయుచుండు

• తే. జంటపిట్ట బటువుగువ్వ ర జక్కవ యనఁ

గోకనామంబు లగు మంచుగ్రోలుపుల్లు

నిప్పులను మ్రొంగుపులుగు వెన్నెఱపులుఁ గన

నమరును జకోరనామ ధేయములు సాంబ.

78.

టీ. పచ్చతెక్కలపుల్లు = పచ్చని తెక్కలుగలపక్షి, పచ్చవిల్లుని
 తేజి=మంత్రధునిగుఱ్ఱము, పలుకులపులుగు=మాటలు నేర్చుకొనుపక్షి, చిలుక,
 చిల్క-౪=శుకము. బట్టికాఁడు, గోర్వంక ||రూ|| గోరువంక, గోరువంక,
 గోరింక, గోరంక-౬=శారీక. నట్టువపిట్ట=నాట్యమాడుపక్షి, నెమ్మి ||రూ||
 నమ్మి, జాట్టుఁబులుగు=తలయందు సిగగలపక్షి-శిఖి, నెమిలి, నమిలి, పురివి

స్వియాడేడు పులుగు, కన్నులుగలపులుగు=పురులయందుఁ గన్నులవంటి
యాకారములు గలిగియుండు పక్షి-౨=బర్హి. జంటపిట్ట=పోతును పెంటి
యు జంటగా నుండుపక్షి, బటువుగువ్వ=గుండనిపక్షి, జక్కవ-౩=చక్ర
వాకము. మంచు గ్రోలుపుల్లు, నిప్పులను మ్రింగుపులుగు, వెన్నెలపులుగు-
౩=చకోరము.

సీ. విరితేనైతావుడు శ మరునల్ల బమిపుర్వు
తుమ్మెద తేటి ముద్దుగలకాళ్ల
పురు గన భ్రమరంబు శ పాలుచు లకోరీలు
బకదారు లొడ్డిలు శ పల్లటీలు
పావురములు నేలపల్లటీల్ కూకీలు
పావురా అంతరపల్లటీలు
సురటీ లనంగఁ బోల్చును గలరవములు
కొక్కెర కొంచయుఁ శ గొక్కరాయి

తే. యనంగఁ గ్రొంచాఖ్య లగుఁ గొంగ శ యన బకంబు
జాలె జలకట్టె యణుజు వేసడము లగుడు
జావడము వారణము బైరి శ సాళువంబు
కనిసెరము చెంచడము డేగ శ యనంగఁ దనరు
శ్వేనముకు మునీశ్వరార్థిన సాంబ.

79

టీ. విరితేనైతావుడు=మకరందమును గ్రోలునది. ముద్దుపము, మరు
నల్ల=మన్నునుని యల్లైతాడు, బమిపుర్వు=భ్రమరము, తుమ్మెద, తేటి,
ముద్దుగలకాళ్లపురుగు = (3+౨) ఆఱుకాళ్లపురుగు - మట్టదము-౬=భ్ర
మరము. లకోరీలు, బకదారులు, ఒడ్డిలు, పల్లటీలు, పావురములు, నేలపల్ల
టీలు, కూకీలు, పావురాలు, అంతరపల్లటీలు, సురటీలు-౧౦=పారావతములు
(పారావత భేదముల పేర్లుగాగ్రహింపఁదగును). కొక్కెర, కొంచ, కొక్కరా

యి-3=క్రొంచపక్షి. కొంగ=బకము. జాలె ||రూ||జాలియ, జలకట్టె ||రూ||
జలకట్టియ ||పా|| పెలకట్టె, అణుజా, ||రూ|| అడుజా, వేసడము, లగుడు, జా
వడము, వారణము, బైరి ||రూ|| బయిరి, సాళువము ||రూ|| సాశ్వము, కని
పెరము, చెంచడము, డేగ - ౧౨=శ్యేన (భేద)ములు.

సీ. కరువలిమేతరి శ కంటివిన్కరి పాము

పుట్టకాపరి త్రాచు శ చుట్టపురుగు
విసముతాలుపు చిల్వ శ బుసపుర్వు నా భోగి
వెలయుఁ జిలువతేడు శ వెన్నుపాన్పు
తడవులనిడుపడు శ తరిగట్టుత్రాడన
నహిపతి కగు నజ్జరయలుగుపులుగు
కోడి పుం జన నొప్పు శ గుక్కుటనామముల్
గుడ్లగూబ పగటిశ్రగుడ్డి గూబ

తే. యనఁగ ఘూకాభిధానంబు శ లగు లకుముకి

మీనవల్లంకి నాడలిక శ మీలగొంగ

యనఁగఁ జను వర్తికకుఁ బేరు శ లమరు దివ్వె

యార్పు మిడు తన శలభాఖ్య శ లమరు సాంబ. 80

టీ. కరువలిమేతరి=నాయువును భక్షించునది-పననాశనము, కంటి
విన్కరి=కన్నులచే వినునది-చక్షుశ్శ్రవము, పుట్టకాపరి=వర్తికమున పసిం
చునది, త్రాచు, చుట్టపురుగు=చుట్టగాచుట్టుకొనుపురుగు-చక్రి, విసముతాలు
పు=విషమును ధరించునది-విషధరము, చిల్వ ||రూ|| చిలువ=విషము గల
నోరుగలది, బుసపుర్వు=బుసకొట్టుపురుగు-౯=సర్పము. చిలువతేడు=సర్ప
ముల రాజు, వెన్నుపాన్పు=విష్ణువుపడుక, తడవులనిడుపడు=చిరకాలముగా
నుండునది, తరిగట్టుత్రాడు=మందరపర్వతమునకు సముద్రమథనకాలమున
కప్పపుద్రాడుగాఁ గట్టబడినది-౮=అది శేషుడు. అజ్జ...పులుగు = పాద
ములేఆయుధముగాఁగలపక్షి-చరణాయుధము, కోడి, పుంజా-3=కుక్కుటము.

గుడ్లగూబ, పగటిగుడ్డి=దివాంధము, గూబ-3=ఘోకము. లకుముకి, మినవల్లంకి
॥రూ॥ మినవల్లిక, పాదలిక, మాలగొంగ=చేపలవిరోధి-ర = పర్తిక.
దివ్యేయార్పు=దీపముల నార్పునది, మిదుతె-౨=శలభము.

సీ. కాటుకపిట్ట కూకటిగువ్వ యేట్రెంత
పులుగులగదుమరి శ పోలిగాడు
నాగ భరద్వాజనామముల్ తగు గబ్బి
లము గబ్బిడా గబ్బిలాయి చీకు
రా యనంగనుఁ దైలపాయి కాఖ్యలు చెల్లు
మానుదొలుచుపిట్ట శ మానుపోటు
ననగ దార్వాఘాటమున కగు బెగ్గుర
మన సారసమ్మున శ కలరు నీరు

తే. కట్టె నీరుపా మన నలగర్ద మలరుఁ
బుడమిచెవి పాములబిడారు శ పుట్ట యనగ
మించు వల్లీక నామముల్ శ మెట్టు తాప
మెట్టిక యన సోపానాఖ్య శ మెఱయు సాంబ.

81

టీ. కాటుకపిట్ట, కూకటిగువ్వ, ఏట్రెంత, పులుగులగదుమరి=పక్షుల
ను గదుమునది, పోలిగాడు॥రూ॥పోలడు-౬=భారద్వాజము. గబ్బిలము,
గబ్బిడా ॥రూ॥ గబ్బిడాయి, గబ్బిలాయి, చీకురాయి ॥రూ॥ చీకురువాయి
౬=తైలపాయిక. మానుదొలుచుపిట్ట, మానిపోటువు-౨ = దార్వాఘాటము
(పడంగిపిట్ట). బెగ్గురము=సారసపక్షి. నీరుకట్టె ॥రూ॥ నీరుకట్టియ, నీరు
పాము-౩ = అలగర్దము. పుడమిచెవి=భూమికర్దము, పాములబిడారు=సర్ప
ముఠస్థానము, పుట్ట - ౩వల్లీకము. మెట్టు ॥పా॥ మెట్టిక, తాప, మెట్టి
క-ర=సోపానము.

సీ. గుమికాడు కాకి నా శ గొఱలుఁ గాకముపేళ్లు

గ్రద్ద యనంగ గృధ్రంబు వెలయు
 జరగు గుబ్బిలికాఁడు శ సకినాలు వెలయించు
 పక్కి పగటిచీకు శ పైఁడికంటి
 యనఁ గనకాక్షికిఁ శ దనరు జవాది జ
 వ్వాజి యనంగ సాంకశవము దనర్చు
 కస్తూరి వీణియ శ కస్తూరి యనఁ బొల్చు
 మృగనాభి చట్టపుశమెకము పునుఁగు
 తే. బిల్లి యొత్తెడుపిల్లి నాఁ శ బేల్లు వెలయు
 గంధిలమునకుఁ జాత కాశఖ్యలు దనర్చు
 వానకోయిల మబ్బునీరరానుపిట్ట
 యనఁగఁ గైలాసశైలవిహార సాంబ.

82

టీ. గుమికాఁడు, కాకి-౨=కాకము. గ్రద్ద ||రూ|| గద్ద (ప్ర. గృధ్రము)-౨=గృధ్రము. గుబ్బిలికాఁడు ||రూ|| గుబిలి, సకినాలు...పక్కి=శకునములను దెలుపుపక్షి, పగటిచీకు=పగటిపూట గ్రుడ్డిగానుండునది, పైఁడికంటి=బంగరువన్నె కనులుగలది-గ=కనకాక్షి. జవాది ||రూ|| జవ్వాది, జవ్వాదు, జవ్వాజి ||రూ|| జవాజి-గ=సంకుమదము. కస్తూరి (ప్ర. కస్తూరీ) వీణియ ||రూ||వీణ, కస్తూరి-ర=మృగనాభి. చట్టపుమెకము=పునుఁగుచట్టము గలమృగము, పునుఁగుబిల్లి (పునుఁగు+పిల్లి), ఒత్తెడుపిల్లి-కె=గంధిలము. వానకోయిల, మబ్బు...పిట్ట=మేఘజలమును ద్రావుపక్షి-౨=చాతకము.

సీ. పొడకోడి కానపుం శ పడవిపుం జన వన
 కుక్కుటం బన బొల్లిశకోడి నీరు
 కోడి యనంగ జలశకుక్కుటంబు దలిర్చు
 జట్ట పిచ్చిక యూరశబిచ్చిక యనఁ
 దగుఁ జటకమున కా శ దాటరి చలికాపు

కప్ప యనఁగ భేక శ మొప్పు జలగ
నల్లత్రాగు డన రాజిల్లు జలూకము
మొగటిపురువు గోడపురువు నల్లి

తే. నాఁగ మత్కుణ మగు నీవ శ యీఁగ యనఁగ
మక్షికకు నొప్పు మూలుపుర్వు శ మంటితిండి
తే లనఁగ వృశ్చికంబు వశ్శర్తిల్లు తొచ్చు
పురుగు దో మన మశకంబు శ పరఁగు సాంబ.

౧౩

టీ. పాడకోడి, కానపుంజ, అడవిపుంజ-౩=పనకుక్కుటము. బొల్లి
కోడి, నీరుకోడి-౨=జలకుక్కుటము. పిట్ట, పిచ్చిక ||రూ||పిచ్చిక, ఉరఁ
బిచ్చిక (ఉరక + పిచ్చిక)-౪=చటకము. చాటరి=గంతులు వేసిచరించునది-
ప్లము, చలికాపు=చలికాలమున (అనఁగా వర్షాకాలమున) కలుగునది-వ
ర్షాభువు, కప్ప-౩ =మందూకము. జలగ, నల్లత్రాగుడు=నెత్తురును బీల్చు
నది-౨=జలూకము. మొగటిపురువు, గోడపురువు, నల్లి-=మత్కుణము.
ఈవ, ఈఁగ-౨=మక్షిక. మూలుపుర్వు=కొండిగలపురుగు, మంటితిండి=మ
న్ను దినునది, శేలు-౩=వృశ్చికము. తొచ్చుపురుగు, దోమ-౨=మశకము.

క. ప్రీతిని భవదంకిత మా

నీతిర్యగ్వర్ణు జగము శ లెన్నఁగ లోకా

తీతం బై పూతం బై

భ్యాతం బై ధరను వెలయుఁగ్రావుత సాంబా.

84

తా. సాంబమాత్రి! ప్రీతిగలుగునట్లునీ కంకితము సేయఁబడినఁగా
తిర్యగ్వర్ణు, జగము లెన్నఁగా లోకోత్తర మైనదియుఁ బవిత్రమైనదియుఁ
బ్రసిద్ధిచెందినదియునై భూమియంచు విరిసిల్లునుగాత.

తిర్యగ్వర్ణు సంపూర్ణము.

నానార్థవర్ణ.

క. శ్రీనాయకసాయక వా

ణీనాయకముఖ్యవినుత శ నీపేరిట నే

నానార్థవర్ణ జేసెద

నానార్థము లొసఁగి ప్రోవు శ ననుఁ గృప సాంబా. 85

తా. లక్ష్మీనాథుఁ డగువిష్ణువు బాణముగాఁ గలవాఁడా !
బ్రహ్మ మొదలగు వారిచే సోత్రము చేయఁబడినవాఁడా! సాంబమూర్తి!
నేను నీకంకితముగా నానార్థవర్ణము రచించెదను. నాకు ననేకార్థముల
నిచ్చి రక్షింపుము.

సీ. గుణమున కాటకుఁ శ గోవు నా విలసిల్లు

గోతికి శాఖ కాఁ శ గొమ్మ యనఁగ

శకలంబునకును మాత్రకుఁ బలు కన మించు

నినువును గోవు నాఁ శ పసి యనంగఁ

గఱికిఁ బై పూరికిఁ శ గ ప్పనఁ జెన్నొందుఁ

గొట్టుకుఁ గడమ కాఁ శ గొఱత యనఁగ

మగగుఱమునకు గుల్మమున కౌ గుం డన

నెలకు జాబిల్లి కా శ నెల యనంగ

తే. నూటకును జేవకుఁ దనర్చు శ నూట యనఁగ

వేడుటకుఁ గాఁకకుఁ దలిర్చు శ వేడి యనఁగ

నంకమునకు బిడ్డకును గం శ దనఁగఁ బరఁగు

లలితమునిమానసాబ్జరోశలంబ సాంబ. 86

టీ. 1. గోవు=గుణము (అల్లెత్రాడు), ఆట. 2. గొమ్మ=స్త్రీ, చెట్టు
గొమ్మ. 3. పలుకు=శకలము (తునుక], మాట. 4. పసి=నినువు, గోవు, 5.
కప్ప=కఱి(నలుపు), ఇంటిమీఁదిపూరి. 6. కొఱత=కొట్టు (ఉరి), తక్కువ.

7. గుండు=మగగుట్టము, గుల్మము. 8. నెల = చంద్రుడు, మాసము. 9. ఊట=ఊరెడునీరు, చేప. 10. వేడి=ప్రార్థించి(వేడుధాతువుక్తార్థకము), కాక [ఉష్ణము]. 11. కండు=కళంకము, బిడ్డ.

సీ. ఈత చెట్టును లోతు శ నీత యనఁ జెలంగు
నజ్జకుఁ గ్రింది కా శ నడు గనఁగ
మార్నికి నడత కి శ మ్మగు నలవా టన
నమ్మకు నవ్వ కా శ నవ్వ యనఁగ
గొడుగును మఱునాఁడు శ నడరు నెల్లి యనఁగ
నెట్టుకుఁ దిండి కా శ నెర యనఁగ
విరికి నొప్పుటకును శ వెలయు నల రనఁగఁ
బేరును దండ యాఁ శ బే రనఁగ

తే. నది యనుటకు భంగమున కా శ నల యనఁగ
నాత్రమునకు వృత్తమా న కా శ నక్కఱ యన
నాలమునకుఁ బలుకుట కా శ నని యనఁగ
సంబరధునీలసజ్జటాశడంబ సాంబ.

87

టీ. 1. ఈత=ఈతచెట్టు, లోతు, 2. అడుగు=పాదము, క్రిందు. 3. అలవాటు=మాలిమి [మచ్చిక], నడత. 4. అవ్వ=అద్దు [తల్లి], అవ్వ[తల్లి తల్లి]. 5. ఎల్లి=గొడుగు, మఱునాఁడు. 6. ఎర=అహారము, ఎఱ=ఎఱ్ఱ. 7. అలరు=పువ్వు, ఒప్పుననుట[క్రియ]. 8. పేరు=నామము, దండ[స్వరము]. 9. అల=అదియనుట, తరంగము. 10. అక్కఱ=అతురము, అక్కర=ఒక ఛందోవృత్తము. 11. అని=యుద్ధము, పలికి [క్రియ].

సీ. ములికికిఁ జెలువుకోశపునకు స ల్లనఁ బొల్పు
నై దును దాను నే శ నన రహించుఁ
జెవిసామ్మునకును దంతతువుకుఁ బోఁ గనఁ జెల్లుఁ

బురిటికి సాటికిఁ శ్రీ బురు డనఁ దగు
 నడవికిఁ జూడమి శ్రీ కగుఁ గాన యనఁ బొల్పుఁ
 గల్లును తాయాయుఁ శ్రీ గల్లనంగఁ
 గంచుకొమ్మునకు శృంగమున కౌఁ గొమ్మనఁ
 బాచికి దొంగ కౌ శ్రీ నాఁ చనంగఁ

తే. గరువలికి దయ్యమునకు నౌ శ్రీ గాలి యనఁగ
 ఘటిక యును దల్పుమల్కు నౌ శ్రీ గడియ యనఁగ
 నూటికిని మర్దనమున కౌ శ్రీ నూఁటనంగఁ
 జటులదై తేయమదశైలశ్రీసంబ సాంబ.

88

టీ. 1. అల్లు ||రూ|| అలుగు=ములికి, చెలువుకొపు. 2. ఏను=విదు, నేను. 3. పోగు=చేవిసొమ్ము, తంతువు. 4. పురుడు=జాతాశాచము, సాటి. 5. కాన=అడవి, [ద్రుతాంతమైనపుడు] చూడననుట. 6. కల్లు=మద్యము, తాయి. 7. కొమ్ము=కొమ్ము అను కంచువాద్యము, ఎద్దులు కెందలైనవానికొమ్ము. 8. నాచు=పాచి, దొంగ. 9. గాలి=కరువలి [వాయువు], దయ్యము. 10. గడియ=ఘటిక, తలుపుగడ. 11. నూటు=శతము, సన్నెగంట మర్దించుట.

నీ. కడుపుగడ్డయుఁ దూము శ్రీ నడరు బల్ల యనంగ
 విఱివికి శయ్య కౌ శ్రీ బఱి పనంగఁ
 గౌముడికిని మ్రొక్కు శ్రీ కగు వెన్నెల యనంగఁ
 బగలును గంటు నౌ శ్రీ బగ లనంగ
 నంగళ్లు నొకపోగు శ్రీ నగును బేట యనంగ
 నెమిలికి మైత్రి కౌ శ్రీ నెమ్మి యనంగఁ
 బనుపుతావికి వీధి శ్రీ కెసగు వాడ యనంగఁ
 జలికిని గాలి కౌ శ్రీ వలి యనంగఁ

తే. బట్టనకుఁ గొ మ్మనుటకు నొఁ ర బ ట్టనంగ
 భేదమునకు మూలమున కౌ ర వే ఱనంగ
 ఫలమునకు వృద్ధునకుఁ దగుఁ ర బం డనంగ
 దాసహృదయ కాసారకాశ్రదంబ సాంబ.

89

టీ. 1. బట్ట = కడుపులోనిగడ్డ, తూము. 2. పఱపు = విరివి, పడుక.
 3. వెన్నెల = చంద్రిక, మ్రొక్కు. 4. పగలు = పగటిపూట, కంటు (విశోధ.
 ము). 5. పేట = అంగళ్లు. పేట = పోగు. 6. నెమ్మి = నెమిలి, మైత్రి.
 7. వాడ = పనుపుతావి, వీధి. 8. వలి = చలి, గాలి. 9. పట్టు = దుకూలము (నా.
 మము), గ్రహించు [క్రియ.] 10. వేఱు = భేదము, వేరు = చెట్టుమూలము.
 11. పండు = ఫలము, వృద్ధుఁడు.

నీ. సాముకూటమునకు ర సరస కౌ గరిడి నా
 సౌరును ములికి చూఁ ర దీ రనంగ
 హయశాలకును బాగ ర కమరుఁ బాగా యన
 నూవి కామ్రమున కౌ ర మావి యనంగఁ
 గాహళి కొకచెట్టు ర కలరు బూరుగ యన
 ర్పుడితికి విరతి కౌ ర వడి యనంగ
 హొన్నున కుపకృతి ర కొనరు మేల్ని యనంగ
 మురుగును సొగను నౌ ర మురు వనంగఁ

తే. గళుకునకుఁ గంపకోట కౌ ర వెలుఁ గనంగ
 మాను మనుటయుఁ దరువు నౌ ర మా ననంగఁ
 జేవడికిఁ బోలిక కెసగుఁ ర గై వడి యన
 డమరుకూలపాశాంకుశాశ్రదంబ సాంబ.

90

* వృక్షపరముగా 'బూరుగు' అనియువాద్యపరముగా 'బూరగ' అనియు
 ప్రయోగములు కనబడుచున్నవి కాన 'బూరుగ' అనురూపము మృగ్యము.

టీ. 1. గరిడి=సాముకూటము, సమీపము. 2. తీరు=సారు [అందము], బాణము. 3. పాగా=అశ్వశాల, తలపాగ. 3. మావి=మావి [జరాయువు], మామిడిచెట్టు, 5. బూరుగ=బూరుగచెట్టు, ఊడెడి కానాశవాద్యము. 6. వడి=ఝడితి [వేగము], పద్యములందలియతి. 7. మేలిమి=బంగారు, ఉపకారము. 8. శురువు=చేతిమురుగు, సొగసు. 9. వెలుగు=కళుకు [కాంతి], వెలుగు=కంపకోట. 10. మాను=విడుచుట [క్రియ], మాను[నామము]. 11. కైవడి=చేతివడి, పోలిక [అవ్యయము.]

సీ. ఘూకంబునకుఁ జెవిగూబ కా గూబన

శిశువును బులియు నొక జిఱుత యనఁగ
సంధ్యవార్చుటకు సంజకు సందె యనఁ బొల్పుఁ
బక్షియుఁ దరువు నొక బాల యనఁగ
నొకమాఁకునకు వాతెఱకు మోవి యనఁ జెల్లు
రిక్కయు బొట్టు నొక జుక్క యనఁగఁ
గూరకు శ్వాసానకకుఁ జెలంగు నూర్చన
హెచ్చు నెక్కుటయు నొక నెక్కు డనఁగఁ

తే. గుచమునకుఁ దల్పుచీలకు శిశుబ్బ యనఁగఁ
బక్కకును గుణపమున కా శిశు గనంగ
దళసరికిఁ బర్ణమునకు నొక దళ మనంగ
శంబరాంకకపర్దావశ్రలంబ సాంబ.

91

టీ. 1. గూబ=గుడ్డగూబ, చెవిగూబ [కర్ణమూలము]. 2. చిఱుత = శిశువు, చిఱుతపులి. 3. సందె=సంధ్యవార్చుట, సంధ్యాకాలము. 4. పాల= పాలపక్షి, పాలచెట్టు. 5. మోవి=ఒకానొకచెట్టు, పెదవి. 6. చుక్క=నక్షత్రము, నొసటిబొట్టు. 7. ఊర్పు=కూర, శ్వాసము. 8. ఎక్కుడు=హెచ్చు, ఎక్కుట. 9. గుబ్బ=గుచము [స్తనము], తలుపుచీల. 10. బడుగు=బక్క

(చిక్కినది), కుణపము [వీనుఁగు]. 11. దళము [దేశము]=దళనరి, [సంస్కృతము] ఆకు.

సీ. లే పన మెత్తకు శ లేపుటకుఁ దనర్చు
డా లనఁగాఁ గాంతి శ డాలుఁ బరఁగు
నాఁ డనఁ దగు నాదిశనమునకు నీమకు •
మిం చన జడలకు శ మీలుట కగు
మోడి నా నల్కకుఁ శ బైఁడితున్కకుఁ జెల్లు
బా రన బార యీశరాటు నొనరు
దండ నాఁ జెంతకు శ ధామంబున కెసంగు
సరి యన దండకు శ సమమున కగుఁ

తే. దోర మనఁగను స్థూలము శ నోముదార
మమరు నాటి త్రిగయును నూఁగారు నగును
గ్రు డ్డనఁగ నండమున కంధశకునకుఁ బాసఁగు
నంబరితరంగిణీజటాశ్రడంబ సాంబ.

92

టీ. 1. లేపు=మెత్తి, లేపుట. 2. డాలు=కాంతి, టెక్కెము. 3. నాఁడు=ఆననము, నాడు=నీను[దేశము]. 4. మించు=మెఱుఁగుఁదీరె [నామము], మీలుట [క్రియ]. 5. మోడి=కోపము, బంగారుతునుక. 6. బార=వ్యామప్రమాణము, పండ్రెండు. 7. దండ=చెంతి, పుష్పదులదండ. 8. సరి=దండ, సమము. 9. తోరము=స్థూలమైనది, నోముదారము. 10. ఆటు=పట్నంఖ్య, ఆరు=నూఁగారు. 11. గ్రుడ్డు=కోడిమొదలైనవానిగ్రుడ్డు, గ్రుడ్డివాఁడు.

సీ. కొ ప్పనంగను వింటిశకొనకును గబరి కా
నెన్ను నా నెన్నున శ కెన్నుట కగు
న బ్బనంగను దండ శ కగపడమికిఁ జెల్లు
నప్ప యనఁగఁ దండ శ కక్క కమరుఁ

గలు వన మడిలోనికనవును బెరుగు నౌ
 బా సన నానకు శ భాష కలరు
 డ బృన గవ్వకు శ డంబంబునకు బొల్చు
 మే లున మరులుకు శ మెచ్చున కగుఁ
 తే. బా లగును కీరమునకును శ భాగ్యమునకుఁ
 గమ్మ యనఁ బత్తికకుఁ జెవికమ్మ కెనయుఁ
 బాప యన బిడ్డకును గనుఁబాప కెనయుఁ
 దాపసో త్రమనినుతికదంబ సాంబ.

టీ. 1. కొప్ప=వింటికొన, కబరి. 2. ఎన్ను = సస్యాదులయెన్ను
 [నాముము], గణించుట [క్రియ]. 3. అబ్బ=తండ్రి, అబ్బి=నొరకను. 4.
 అప్ప=తండ్రి, అక్క. 5. కలుపు=మడిలోనికనవు, పెరుగు. 6. బాస=ఆన,
 భాష. 7. డబ్బు=గవ్వ, డంబము. 8. మేలు=మరులు, మెచ్చు తెలుపుట.
 [||పా||తాడన రజ్జవుఁ దాళముఁ దగు. తాడు=దారము, తాటిచెట్టు]. 9.
 పాలు=కీరము, భాగము. 10. కమ్మ=జాబు, చెవికమ్మ. 11. పాప=బిడ్డ.
 కనుఁబాప.

సీ. పెర యనఁగాఁ దేనెర పెరకు వింతకు బొల్చు
 మెలుఁ గనఁ గాంతికి శ మించున కగు
 బండ నాఁ దిట్టుకు శ బలుఁగుతాతికిఁ జెల్లు
 బంతి నాఁ జెండును శ బంక్తియు నగుఁ
 బెరు గన దధికిని శ వృద్ధికిఁ దనరారు
 వేట నా గొటియకు శ వేట కమరు
 వెలి యన బయటికి శ వెల్లనకుఁ దనర్చు
 వీడన వదలును శ వీడు నలరు
 తే. మ బృనఁగ మందుచొక్కును శ మబ్బును నగుఁ

బులు గనఁగ లాంఛనమునకుఁ శ బులుఁగు కొదవు
నా లనఁగ గోవులకు భార్య శ కతిశయిల్లు
శంబరాహితమదభిదాశడంబ సాంబ.

94

టీ. 1. పెర = తేనెతెట్ట, పెఱ = అన్యము. 2. మెఱుఁగు = కాంతి, మె
ఱుపు. 3. బండ = తిట్టు, పఱుఁగుట = తాయి. 4. బంతి = చెండు, పంక్తి 5. పె
రుఁగు = దధి [నామము], పెరుఁగుట [క్రియ]. 6. వేట = గొట్టె, వేట
[మృగయ]. 7. వెలి = బయలు, తెల్లన. 8. వీడు = వదలు [క్రియ], పట్టణము
[నామము]. 9. మబ్బు = మందుచొక్కు, మేఘము. 10. పులుగు = గుఱుతు.
పులుఁగు = పక్షి. 11. ఆలు = ఆవులు [బహువచనము], భార్య [వికవచనము].

అవతారిక. ఈక్రింది యొక పద్యమున సంస్కృతాంధ్ర
ములు రెండునై నానార్థములు గలపదములను గొన్నిటినిదెలు
పుచున్నాఁడు.—

సీ. గురు వన నొజ్జకుఁ శ బరువునకుఁ జెలంగు
నారి నా నల్లెకు శ నాతి కెనయు
నూ రనఁ బల్లెకు శ నూరువునకుఁ బొల్పుఁ
దమి యన రాత్రికిఁ శ దమికి నమరుఁ
గరి యన దంతికిఁ శ గప్పునకుఁ దనర్చుఁ
జింత నాఁ దింతిణి శ చింత యొనరు
మూల యనఁగఁ గోణశమునకు రిక్కకుఁ జెల్లు
మను వన బ్రేతుకును శ మనువును నగుఁ

తే. గూట మన శిఖరమునకు శ గుంపున కగు
జాతి యన నన్వయమునకు శ జాతి కెనయుఁ
బురి యనఁగ నెమ్మిత్తోక్తకుఁ శ బురికిఁ దనరు
సకలనురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

95

టీ. గురువు, ఇది (సంస్కృతమైనపుడు) ఉపాధ్యాయునకును, [తె
నుగైనపుడు] పరువునకును పేరు. నారి=[సం] స్త్రీ. [తె] అల్లెతాడు,
ఊరు [తె] పల్లె. [సం] తొడ. తమి=[సం] రాత్రి, [తె] తమకము. కరి=
[సం] ఏనుగు, [తెనుగున శకటరేఫయు క్తమైనపుడు] నలుపు. చింత=[తె]
చింత చెట్టు, [సం] విచారము. మూల=[తె] కోణము, [సం] మూలానక్షత్ర
ము. మనువు=[తె] బ్రతుకు, [సం] వైవిస్వతాదులగు పదునలుగురికిఁ గలసా
మాన్యనామము. కూటము=[సం] పర్వతశిఖరము, [తె] గుంపు. జాతి=
(తె) కులము, (సం) జాజిఘవ్య. పురి=(తె) నెమిలితోఁక, (సం) పట్టణము.

క. నిస్తులలక్షణకవి యగు

కస్తూరీరంగనుకవి శ్రీ ఘటియించిన యీ

సిస్తగు నాంధ్రనిఘంటు ప్ర

శస్తం బై వెలయుఁగాక శ్రీ జగతిని సాంబా.

96

సాంబమూర్తి! అసమానుఁడై లాక్షణిక వేత్తయగు కస్తూరీరంగకవి
పరుఁడు రచించిన యీమేలైన తెనుగునిఘంటువు ప్రఖ్యాతిచెందినదై జగ
మునందు విలసిల్లునుగాక.

క. ఈ రుచిరాంధ్రనిఘంటు మ

హారూఢి వహించి మించి శ్రీ యారవిశేషిభూ

తారక మై తారక మై

. తారక మాఁ గాత నుకపితతులకు సాంబా.

97

సాంబమూర్తి! మనోహరమైన యీ తెనుగు నిఘంటువు గొప్పయు
న్నతిని బొంది యతిశయించి సూర్యచంద్రభూనక్షత్రము లుండువరకు నుం
డునదై సుందరమై కవిశ్రేష్ఠులసమూహములకుఁదాను [పదార్థసందేహదుల
నుండి] దాటించునది యగును గాక.

సాంబనిఘంటువు

సమాప్తము.

శ్రీ ర మ్మ.

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

ఆంధ్రనామసంగ్రహము.

ఆంధ్రనామసంగ్రహము.
శ్రీ ర మ్మ.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అగ్గించెను	49	అని	43
అంగద	47	అచట	55	అనిచెను	52
అంగలార్పు		అచాట		అనిపెను	
అంచితేజీనెక్కి		అచ్చట		అనియెను	40
యాదురాతు	7	అచ్చొట		అనుంగు	31
అంజ	37	అచ్చొట		అలరుబోడి	
అంచలు	71	అట		అన్నింటిలిండికాడు	16
అంటరానివేల్పు	16	అడంచు	19	అన్న	31
అండ	54	అడవిమసికిపట్టు	26	అన్నవ	52
అందమైనది	46	అడిచెను	50	అపరంజి	66
అందు	55	అడుగు	37, 81	అప్ప	27, 82
అంపెను	52	అడుసు	62	అబ్బ	27
అక్క	11	అడ్డగించెను	54	అబ్బరపు...డంచు	
అక్కడ	55	అలివ	31	గబ్బి	19
అక్కు	35	అత్తమిల్లెను	39	అమ్మ	27
అగపడియెను	40	అత్తిమాను	58	అమ్మ	63
అగ్గమయ్యెను		అదికెను	40	అయిదు	42
అగ్గి	16	అనటి	58	అయిదువరాలు	28
		అనయమును.	50	అయ్య	27

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అయ్యెడ	55	ఆక సము	22	ఇ.	.
అర	53	ఆఁ గెను	54	ఇంచుఁబోఁడి	31
అరఁటి	58	ఆట చేడియ	29	ఇంచువిల్లుదాల్పు	12.
అరదము	63	ఆడఁ	55	ఇంతి	31
అరవదిమోములవేల్పు	5	ఆడెను	40, 78	ఇక్క	57
అరసెను	50, 81	ఆత్రము	47	ఇగురు	58
అఁగెదను	41	ఆనవాలు	80	ఇచ్చ	50
అరుఁగు	63	ఆనుట	38	ఇడుట	39.
అరుగు దెంచెను	} 43	ఆనుఁగము	58	ఇడుమ	47.
అరు దెంచెను		ఆనెను	54, 80	ఇత్తిగ	42
అఱచెను	39	ఆరగించెను	37	ఇద్దఱుతల్లుల...	
అఱచెయ్యి	36	ఆరసెను	49	బిడ్డఁడు	10.
అఱ్ఱ	37	ఆరోగణమొనర్చెను	37	ఇనుమడి	} 41
అలఁతి	52	ఆరోగణమొనర్చెను	,	ఇబ్బడి	
అలపు	} 51	ఆర్దుఱుతల్లులకొమ		ఇమ్మడి	
అలయిక		రుఁడు	11	ఇయ్య	} 57
అలరినది	16	ఆఱవసంద్రము	62	ఇరవు	
అలరు	58	ఆఱు	42	ఇరు	42
అలరువిల్లుఁడు	12	ఆఱును	45	ఇరుఁగడఁ	55
అలుకుడు	39	ఆలకాపరి	6	ఇరుఁగెలఁకుఁ	,
అశది	61	ఆలకించెను	40	ఇరుఁగేవలఁ	,
అశుకు	51	ఆలపోతు	69	ఇరుచక్కియందుఁ	,
అవ్య	27, 82	ఆలము	43	ఇరుదెసఁ	,
అసదు	52	ఆలించెను	40	ఇరునాలుగు	42
అసలు	62	ఆలు	28, 70, 78	ఇరుపక్కియలందు	55
ఆ.		ఆలుబిడ్డలుగల		ఇరుమూఁడు	42
ఆఁబోతు	69	యఁతఁడు	26	ఇరువంకలఁ	55
		ఆవు	70	ఇఱ్ఱి	69

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఇలులు	68	ఉబ్బణంగెను	52	ఎద్దడి	46
ఇలుజేడు	26	ఉబ్బ	19	ఎద్దు	80
ఇల్లాలు	28	ఉటీకెను	42	ఎన	65
ఇల్లు	57	ఉటీది	46	ఎననెను	40
ఇల్లువాసితిరుగు	27	ఉలివు	39	ఎనిమిది	42
ఇవముసూడు	14	ఉల్లము	36	ఎనిమిదడుగుల	
ఈ.		ఉవిద	31	మెకము	68
ఈకలు	70	ఉ.		ఎను పెంట్లు	70
ఈద	19	ఉడెను	42	ఎన పోతు	
ఈగి	39	ఉనెను	54	ఎనుము	
ఈడు	65	ఉరు	57	ఎన్నేనిమాటులు	48
ఈరాలు	42	ఎ.		ఎపుడును	50
ఈరు		ఎంతేనియును	52	ఎఱకలు	70
ఈరువు	73	ఎకిమోడు	26	ఎఱంగెను-ఎరంగెను	38
ఈరైదుకడలు	22	ఎక్కుడు	52	ఎఱచి	73
ఈవి	39	ఎక్కుడుమెకము	67	ఎఱుపు	61
ఈవులమాను	23	ఎక్కుడుమొగుల్ గల		ఎఱ	
ఉ.		ప్రాడ	16	ఎఱగలువ	59
ఉక్కు	46	ఎచ్చు	52	ఎఱదామర	60
ఉక్కుతునియ	53	ఎడ	36	ఎఱనివేల్పు	14
ఉగ్గలి	31	ఎడకాడు	29	ఎలనాగ	31
ఉడుకు	82	ఎడపక	50	ఎలనెను	40
ఉడుగక	50	ఎడద	36	ఎఱంగు	67
ఉడుటు	46	ఎడనెను	40	ఎలుపు	
ఉద్ది	65	ఎఱుబరికాడు	32	ఎల్లపుడు	50
ఉనికిపట్టు	57	ఎత్తులు	64	ఎల్లి	60, 77
ఉప్పరవీది	22	ఎద 35, 36, 51.	83	ఎ.	
ఉప్పరిగ	65	ఎదుటను	51	ఎగుదెంచెను	43
				ఎంగెదను	41

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఏట్రంత	72	ఒంటెలు	68	ఒ.	
ఏటిబోటిమగలయొకి		ఒండు	42	ఒగిరము	37
మీఁడు	18	ఒందెను	40	ఒడ	63
ఏడిక	68	ఒకటి	42	ఒరణము	72
ఏడు	42	ఒకతడవ		ఒరెము	37
ఏడుగుఱముల తేరెక్కు		ఒకశూరి		ఒరుపు	51
జోడు	14	ఒకతేప		ఒలము	60
ఏడ్చెను	39	ఒకపారి			
ఏతెంచెను	43	ఒకహరి		క.	
ఏను	42, 78	ఒకమరి	48	కంచము	33
ఏనుఁగు		ఒకమాటు		కంటు	43
ఏనుఁగులగొంగ	67	ఒకమాటు		కందు	33
ఏనుఁగుగొంగసూడు	68	ఒకవిడుత		కంపు	64
ఏనుఁగు మొగంబు		ఒకసారి		కడగండ్లు	47
దేవర	10	ఒక్కఁడు		కడదెనకాపరియా	
ఏనుఁగులగొంగతత్తడి		ఒక్కొండు	42	యొడయందు	20
నెక్కుదంట	8	ఒక్కతూకు	48	కడపటిమల	56
పేరాలు	27	ఒడయఁడు	26	కడమ	53
ఏలిక	26	ఒడమె	64	కడలి	62
ఏలెను	44	ఒడలిచూపాడయఁడు	16	కడలికూతురు	9
వి.		ఒడలి...బలియుండు	18	కడలివెన్న	13
విదువ	28	ఒడలు	34	కడలివెలయక	23
విదు	42	ఒడ్డిలు	72	కడనెను	53
ఒ.		ఒడు	62	కడావి	66
ఒంటమి	43	ఒద్ది	54	కడుపు	36
ఒంటిగొమ్ముదేవర	10	ఒరరినది		కడుపుబంగారుబొక్క	
ఒంటిమాఁకులపెను		ఒప్పెనది	46	న...మేటి	8
ముప్పు	19	ఒకపుగలది			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కణుజు	72	కయ్యము	43	కల్న	59
కత్తళము	63	కరువలి	19	కవ	41
కత్తలాని	68	కఱ	61	కవ్వడి	22
కత్తెరదొంగ	32	కఱకంతుడు	5	కవ్వంపుమల	56
కదుపులు	70	కఱచెను	80	కసపు	60
కన్	35	కఱివేల్పు	6	కస్తీ	47
కనియెను	41	కఱివేల్పుడాకన్ను	13	కా.	
కను	35	కఱివేల్పునిల్లాలు	6	కాంచెను	41
కనుగొనెను	41	కఱి	22	కానరానికాళ్ళయది	73
కన్గొనెను		కఱివేల్పు	6	కాపువాండ్రు	26
కన్నగాడు		కలిను	43	కాటుకొమ్మల	
కన్నది	27	కలము	63	మెకము	70
కన్నాకు	64	కలనెను	40	కాలంబుచేసెను	45
కన్నియ	28	కలికి	31	క్రకాల్గంటి	30
కన్ను	35	కలిమి	46	కాలు	76
కన్నులమాను	59	కలుగు	62	కాళ్ళగ్రుమ్మెను	50
కన్నులవిల్తుడు	12	కలుపు	73	కావిపుట్టగోచుల	
కన్నె	29	కలుములజవరాలు	8	సామి	27
కపురము	46	కలుములపెదలి		క్కి.	
కప్పు	61, 77	కోడలు	9	కీలుగంటు	34
కప్పుఁదెరువుజాడ	16	కలువ	59	కు.	
కప్పురము	46	కలునకంటి	31	కుంఁదెనకాడు	29
కప్రము		కలువలతేడు	13	కుందనము	66
కమ్మలు	75	కల్మికొమ్మమగని		కుందు	53
కమ్మన	64	బూరగొమ్మ	24	కుందెను	52
కమ్మవిలుకాడు	12	కల్ల	47	కుందేలు	70
కమ్మవిల్తునిమాను	13	కల్లరి	32	కుచ్చితుడు	32
కయి	36	కల్లు	57, 82	కుడిచెను	57

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కుడుములతిండికాఁడు	10	కెడపెను	44	కొన	53
కుత్తుక	37	కెడనెను	45	కొనవ	
కుప్ప	66	కే.		కొన	59
కుప్పము	57		కొనియాడెను	49	
కుఱంగట	54	కెలు	36	కొప్పు	34, 77
కురుజు	72	కేల్గొనిచెను	38	కొమరాలు	29
కురులు	34	కై.		కొమరుఁడు	33
కురువు	35		కై	36	కొమరుసామి
కుఱుచ	33	కైలాటకాఁడు	32	కొమరై నది	46
కుఱు		కైవారమునేనెను	49	కొమ్మ	31, 74
కూ.		కొ.		కొఱ	53, 81
కూఁకటిమూగ	72	కొంగలు	71	కొఱత	
కూఁత	39	కొంచగుబ్బలి ప్రక్క		కొఱ	80
కూఁతురిబిడ్డ	23	లించినబలుదిట్ట	11	కొఱము	47
కూకీలు	72	కొంచలు	71	కొలిచెను	38
కూటువ	53	కొంచెము	52	కో.	
కూడు	37	కొండ	57	కోక	37
కూడెను	40	కొండాడెను	49	కోచ	53
కూన	33	కొండవీటిజంగము	5	కోటఁడు	73
కూరిమి	45, 76	కొండుకవాఁడు	33	కోడె	70
కూలెను	45	కొక్కరాలు	71	కోడెకాఁడు	30
కూళ	32	కొక్కులు		కోమట్లు	26
కై.		కొక్కుతేజీరారు	10	కోర	38, 80
కంజాయ	61	కొక్కెరలు	71	కోరిక	50
కంజిగురులవిల్లుఁడు	12	కొటిక	57	కోర్క	
కందామర	60	కొట్టిక		కోల	63
కందమ్మి	59	కొట్టెను	50	కోవెల	20
కంపు	61	కొడుకు	33	కోమ	75

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కా.		గట్టువిల్లుడు	5	గిడ్డి	70
కాను	35	గట్లరాయనిపట్టి	8	గిడ్డు	72
క్రి.		గడనకత్తె	29	గిత్ర	70
క్రచ్చు	50	గడినొంగ	32	గిన్నె	38
క్రన్నును		గడును		గిబ్బ	69
క్రమ్మజీ	48	గడ్డి	60	గీ.	
క్రమ్మజ్జ		గబ్బ	19	గీము	57
క్రమ్మజ్జి		గమ	53	గు.	
క్రమ్మజ్జి	54	గయ్యలి	28	గుండు	80
క్రమ్మజ్జి	31	గరాసు	32	గుంపు	58
క్రమ్మజ్జి	52	గరిత	31	గుజ్జ	33
క్రమ్మజ్జి	56	గరుటామంతుడు	21	గుజ్జవేల్పు	10
క్రమ్మజ్జి	52	గజిక వూజ... వేల్పు	10	గుజ్జవేల్పుతండ్రి	5
క్రమ్మజ్జి	70	గజులు	70	గుడి	20
క్రమ్మజ్జి	34	గవులు	77	గుడునుఁగెడువు	24
క్రమ్మజ్జి		గా.		గుదెఱాల్పు	17
క్రమ్మజ్జి	38	గాడ్పు	19	గుజురు	58
క్రమ్మజ్జి	77	గాడ్పుకొడుకు	22	గుబ్బలి	57
క్రమ్మజ్జి		గాడ్పుతండ్రి		గుజ్జము	68
క్రమ్మజ్జి	46	గాడ్పుసంగడికాని		గూ.	
క్రమ్మజ్జి	45	కొడుకు	11	గూబ	73, 79
క్రమ్మజ్జి	46	గాముల తోడు	15	గే.	
క్రమ్మజ్జి	53	గాలి	19, 79	గెలుపుమనియెను	52
క్రమ్మజ్జి	29	గాలి మేతరి	73	గే.	
క్రమ్మజ్జి	28	గాలి నెచ్చెలి	16	గేదెలు	70
క్రమ్మజ్జి	57, 62, 79	గి.		గేము	26
క్రమ్మజ్జి		గిట్ట		గేమురాలు	28
క్రమ్మజ్జి	11	గిట్ట	33		
క్రమ్మజ్జి	56	గిట్ట			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గొ.		చంపెను	44	చామ	31, 75
గొంటు	32	చక్కనివాఁడు	34	చాయ	61
గొంతు	37. 78	చక్కనిది	46	చాయమగఁడు	15
గొట్టు	19	చక్కదెను	44	చాఱలమెకము	67
గొడవ	47	చక్కుపగడ	42	చాలక	52
గొడుగు	60	చక్కెరవింటివాఁడు	12	చాలు	82
గొడువు		చచ్చెను	45	చి.	
గొనబై నది	46	చట్టుపలు	70	చిక్కువడియెను	40
గొబ్బనను	48	చట్టుపల్లెగ... జెట్టి	15	చిక్కెను	
గొరవంక పిట్టి	2	చదలు	22	చిగురాకుఁబోడి	31
గో.		చదలుమానికము.	14	చిగురువి... తేజి	72
గోచిబాఁపఁడు	26	చది పెను	44	చిగురు	58
గోతి	31	చదువులవేల్పు	7	చిదుర	66
గొల	28	చదువులపులుఁగు	72	చిదురుప	
గోవాల్లు	30	చనియెదను	41	చిన్న	52
గోరము	47	చను దెంచెను	43	చిన్నవాఁడు	33
గొ.		చప్పడు	39	చిఱుత	
గొరు	68	చలినట్టు	19	చిఱుతగూబ	73
గ్ర.		చలిమిరిమల	56	చిలుక	72
గ్రక్కునక	48	చలివెలుంగు	13	చిలుకలకొలికి	31
గ్రద్దనక		చలువల తేఁడు		చిలువ	73
గ్రు.		చవులు	77	చిలువల తేఁడు	21
గ్రుడ్డి	34	చా.		చిల్వ	73
గ్రుడ్డు	82	చాఁపు	65	చివురు	58
చ.		చాగ కాఁడు	19	చివ్వు	43
చందమామ	13	చాగము	39	చీ.	
చందమామయల్లుఁడు	12	చాటు	60	చీకటిగొంగ	14
		చాన	31	చీకటివేలువిన్ను	13

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చీకు	34	చెడిప	29	చేటచెవులవేల్పు	10
చీర, చీరె	37	చెడుగు	32	చేటు	47
చు.		చెడ్డతొయ్య	29	చేడియ	31
చుక్కలతెరువు	22	చెనఁజే	32	చేద్దాటు	47
చుక్కలవార	13	చెన్నెనది	46	చేను	62
చుక్కలు	24	చెప్పెను	40	చేపడియెను	40
చుట్టలు		చెయ్యటలు	19	చేమొడ్చెను	38
చుట్టలు	45	చెయి	36	చేరున	53, 54, 79
చుట్టలు		చెయువులు	52	చేన	46
చుట్టుకెదువు	24	చెయువులనాకి	15	చేవాఁడీకాఁడు	32
చుట్టుకెదువుజోదు	6	చెయ్య	36	చె.	
చుట్టుకొండ	56	చెఱుగు	59	చె	36
చుట్టువాలుజోదు	24	చెఱుగువిలుకాఁడు	12	చొ.	
చూ.		చెలి		చొక్కటవైనది	46
చూచెను	41	చెలికాఁడు	31	చొచ్చెను	50
చూడఁగలవాఁడు	34	చెలిమి		చౌ.	
చూడ్క		చెలియలు	27	చౌ	42
చూపు	35	చెలువ	31	చౌవంతి	53
చె.		చెలువనెడి	46	చౌపంద	12
చెంగట	32, 54	చెన్నెను	45	చౌసంః...సంట	12
చెంజిపోతు	32	చెన్నెలు	27	జ.	
చెంత	54	చెవులు	35	జంట	41, 75
చెందమ్మ		చెవులపోతు	70	జంటవంట...ముద్ద	13
చెందామర	50	చె.		జంటయమ్మాయిల	
చెంపవ (x)	59	చేఱెలు	52	దంటవేల్పు	11
చెందెను	40	చే	36	జంటమొములసామి	16
చెచ్చెరక	45	చేగ	46	జంటాటు మేనుల	
చెట్టు	58	చేగలమెకము	68	సామి	14

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
జక్కవకవతిప్ప	13	జముఁడు	16	జొహారు	38
జక్కవలతేఁడు	15	జముననెదోడు	17	జో.	
జక్కి	68, 77	జరిగెను	42	జోటి	31
జక్కిని	28	జలకటై	72	జోడు 41, 63, 65, 83	
జక్కులదొర.	19	జవరాలు	29	జోత	38
జక్కులతేనిచెరి		జ్వనము	34	జోతి	61
కాఁడు	5	జవ్వని	23	ట.	
జగడము	43	జా.		టకటాంకు	32
జగతి	63	జాణ	33	టక్క	51
జగముకన్ను	15	జానుగులు	35	టక్కులాఁడు	32
జగముచుట్టము	8	జానెనది	46	టా.	
జగముతల్లి	63	జాబిల్లి	13	టాటోటు	32
జగిత		జాతెను	42	టై.	
జగిత		జాలె	72	టెంకాయప్రమాను	58
జట్టి	47	జాళువా	66	టెంకి	57
జడదారి	26	జింకలు	68	టెక్కెము	60
జడముడిజంగంబు	20	జిగి	61	ర.	
జడలమెకము	67	జిడుకడలి	62	రవిలి	51
జత	65	జిరా	63	రవిలికాఁడు	32
జన్నంపువేటకాఁడు	5	జు.		ర.	
జన్నిగట్టు	6, 26	జుట్టుపులుగు	71	డగ్గల	54
జమిలి	41	జు.		డబుర	38
జమిలి... వేల్పు	10	జేజే	38	డబ్బర	
జమిలిమక్కాలి	71	జేజేలగట్టు	56	డా.	
జమిలిముక్కాలి...		జేజేలు	20	డాలు	60, 61, 79
విలుకాఁడు	12	జో.			
జమునెక్కిరింత	70	జొంపము	58		
జమునయ్య	15				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
		తపసి	27	తా.	
తపసు	36	తపసి స్వాప	13	తాచేను	50
		తపి	50	తాటిసడగవాడు	21
తపి	72	తపి	59	తాటిసిడెమువాసితల్లి	23
		తపి కంటి	6	తాడి	58
		తపి మూలి	8	తాడు	
తపి	52	తపి ముంటిగరిత	9	తాత	8, 82
తపి	36	తపి వాంట్టిమగడు	15	తాతల్లి	9
		తపి పుసగవాడు	13	తాప	63
తపి	27	తపి పుసు	46	తామర	59
తపి	53	తపి పులు	74	తామరజయ్యెను	50
తపి	68	తరికి పము	63	తాళిక	51
తపి	40	తరికి	65	తాల్చెను	54
తపి	53	తరిగి బిడారి	6	తావి	64
తపి	52	తరిగొండ	56	తావు	57
తపి	38	తర్వాపును	53	తావులు	74
తపి	68	తత్తును	54	తాళిమి	51
తపి	50	తత్తు	58	తాళ్లు	75
తపి	21	తల...	64	తి.	
తపి	50	తలవాల	37	తిX	42
తపి	50	తలనాడె	59	తిట్ట	66
తపి	18	తల... పాలతుక	9	తినెయెను	37
తపి	19	తిలిరు	58	తిన్నెనది	46
తపి	52	తిలిరుచోడి	31	తిన్నె	63
తపి	46	తిల్లి	27	తిప్ప	57
తపి	65	తిల్లి	8	తిమ్మనై నది	40
తపి	50	తిలియ	38	తిమ్మమాను	59
		తిలియ	40	తిమ్మవిలుకాడు	12
		తిలియ		తిరుగ	48

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తీ.		తె.	57	తోగరు	61
తీగ	58	తెక్కిలే కాఁడు	32	తోగరు ముక్క	
తీగఁబోడి	31	తెగలొచ్చెను	44	తులుగు	72
తీగ	58, 75	తెన్న	43	తోడవు	64
తీగ	58	తెన్నె	19	తోడుకు	70
తీగఁ	42	తెరువాలు కాఁడు	32	తోడుకులు	69
తీగఁ		తెలుఁబడియన్నలు	24	తోష	23
తీగియ	58	తెలుసోటిమెకము	67	తోట	
తీగ		తెలు	31	తోట	54
తీగ		తె	61	తోట	
తుంటవిలుకాఁడు	12	తెనదమ్మ... రాయఁడు	8	తోలుపట్టులు	70
తుంటుము	53	తెలిసిట్టులు	71	తోలకరికలుగుపులులు	71
తుద	59	తెలుపు	61	తోలఁగెను	42
తునిమెను	44	తె	38	తోల్, తోల్ 53, 59,	74
తునియ	66	తెల్ల	61	తోలుగట్టు	56
తుగుక		తెల్లవాలుమెకము	67	తోలుచదువులు	23
తున్ను	71	తెల్లవైదంట్	21	తోలుతెను	53
తులుము	31	తెల్లమేను... కొర	16	తోలుపలుకులు	
తులువ	32			తోలుమినకులు	25
తూ.		తే.		తోవ	59
తూకొనెను	50	తే	71	తోవరు	61
తూపు	63	తేగ కాఁడు	19	తోవలరొడికాఁడు	14
తూకెను	50	తేగము	39	తో	
తూర్పుఁగొండ	56	తేజ	68	తోబుట్టు	
తూర్పుమాగాణమే		తే	63	తోబుట్టువు	
తేడు... గాఁడు	16	తే		తోడఁబుట్టు	
తూర్పు...లావరి	21	తే		తోడఁబుట్టువు	27
తే.		తొ.		తోడఁబుట్టుగు	
తేంకాయచెట్టు	58	తొ	59		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కోడికోడలు	27	దాపు	54	దొ.	
కోద్దాము	44	ది.		దొంగ	32
కోరమెనది	41	దిగ్గజము	45	దొడు	70
కోలుదాలుపు	5	దిట్టము	45	దొ.	63
కోలెను	54	దిట్ట	53	దొర	26, 65, 78
త్ర.		దిట్టము	45	దొరకోలుసన్నాపి	32
తాగుట	38	దినుసు	65	దొరసెను	40
తావుట		దివి	22	దొసంగు	47
తొప్పెను		దు.		దొ.	
తొరచెను	44	దుంత	70	దొయి	41
ద.		దుక్కినాలుదాట్ను	21	దొరెను	45
నంట	33, 41, 75	దుగ	11	దొసకారి	32
నండ	54, 75, 78	దుగబొట్ల... వేల్పు	16	న.	
నండము	33	దుగ్గారము	51	నంజుడు	73
నండలు	64	దున్న	70	నంజె	62
నందు	53	దుప్పటము	63	నగవు	33
నక్కిణంపుసామి	17	దుప్పి	70	నగు	
నగ	39	దురము	43	నట్టు	57
నచ్చి	42	దున్నెలువ	37	నట్టువపులుగు	71
నచ్చికడలు	22	దూ.		నడుము	35, 83
నట్టము	58	దూడలు	70	నమపు కాడు	30
నప్పి	39	దూప	39	నమలెను	37
నబ్బణ	47	దే.		నమ్మి	71
నరి	62	దే.		నలికము	52
నవ	59	దేస	47	నలు	42
నశము	53	దే.		నల్లగడలు	22
దా.		దేవశంబు	20	నలుపు	31
దాలు	53	దేవళ్లు		నలువపడతి	10

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నలుమొ... వేల్పు }	8	నిక్కము }	47	నూ.	
నలువ }		నిక్కువము }		నూజించు... జోడు	15
● నలువె సది	46	నిక్కువీను... డాతు	16	నె.	
నల్ల 61, 73, 78		నిగ్గు	61	నెచ్చెని	31
నల్లద్రావువాడు	17	నిచ్చు }	50	నెత్తురు	73
నల్లపలుపతొల్పు	21	నిచ్చలు }		నెన్నదరు }	34
నల్వతేజీలు	71	నిచ్చెన	63	నెన్నపలు }	
నపలా	31	నిజము	17	నెపము	49
నవు }		నిడివి }	65	నెప్పటి	48
నవ్వు }	33	నిడుద }		నెమకెను	49
నా.		నిడుపడు	73	నెమలి	71
నాటంగొలె		నిడుపు	65	నెమిలి	76
నాటబట్టి		నిప్పచ్చరము	16	నెమ్మది	51
నాటిసరిడి	43	నిమ్మళము	51	నెమ్మి	51, 71, 73
నాటసుత		నిల్పెను	54	నెఱకలు }	34
నాడుమొదలు }		నిసువు	33, 58	నెఱులు }	
నాగవాసము	30, 82	నీటితాత	18	నెల	13, 73
నాణెమెరగ	46	నీరుపాప	16	నెలఁది	31
నాతి	31	నీరుపట్టు	39	నెలఁతుక }	
నాన	38	నీసెను	45	నెలవు	57
నాయన	27	నీళ్లరాయడు	18	నెవ్వు	46
నాలపవాడు	26	ను.		నె.	
నాలిబూతము	32	నుగ్గాడెను	44	నెర్పక	33
నాల్గు	42	నుదురు	34	నెల	62
ని.		నును... మేటి	6	నెన్నకాడు }	31
నింగి	22	నులుము సేసెను	44	నెన్నయి }	
నిక న పుజగ... కాడు8		నులిగొమ్మలమెకము	69	నొ.	
				నొడిసెను	49

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నొసలు	34	పట్టువడియెను	40	పలుకులవేలఁది	9
నొ.		పడఁతి		పలుకువేలఁదిమగఁడు	8
నోరు	35	పణఁతి	31	పలుగొమ్మలమొకముగ్గ	7
ప.		పడగదారి	73	పలు	35
పండ్లపైగులయొక		పడమటికొండ	56	పలువ	32
మీఁడు	13	పడమటిదొర	18	పల్నాఱు	48
పంటనలంత	62	పడుచువాఁడు	33	పల్లటీలు	72
పండుఁడెను	39	పడుపుఁజెలి	29	పల్లియ	57
పంఁడెను		పదపడి	53	పల్లు	35
పంఁడెందు	42	పదివేసములసామి	6	పల్లె	57
పంఁ	53	పదువులు	70	పవలు	24
పంపెను	52	పనిచెను	52	పవలు నేయువేలుపు	14
పక్కి	70	పనిచెఱుపులదొర	10	పన్నిడించెను	39
పక్కిదాలుతేఁడు		పనిపెను	52	పన్నళించెను	
పక్కిచాల్వే...బి	7	పనివినియెదను	41	పసరములు	69
డఁడు		పనులు	52	పసరుచాయ	61
పక	13	పన్నుండెను	39	పసాదము	37
పడక	60	పయ్యర.	19	పసాపడియెను	37
పకలు	24	పరఁగినది	46	పసి	69
పచ్చ	61	పరి	53	పసిఁడి	66
పచ్చగుఱ్ఱాలవజీరుడు	14	పరిమార్చెను	44	పసిఁడికంటి	73
పచ్చడంబు	80	పరువము	34	పసిఁడిపుట్టమదాల్పు	6
పచ్చతొక్కలపులుగు	72	పరుండెను	39	పసిదిండి	67
పచ్చవిల్లుఁడు	12	పఱచెను	42, 80, 91	పనులు	69
పచ్చవిల్లునితండ్రి	6	పఱపెను	54	పనుపుచాయ	61
పచ్చవిల్లునితల్లి	8	పఱపు	39, 75	పనులపోలిగాఁడు	72
పచ్చ	54	పలికెను	40	పల్లెరము	38
పచ్చ	33	పలుకులు	79	పా.	
				పాన్పు	39

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పాప	33	పాపాళి	32	పుల	67
పాపజం దెముల మేటి	10	పాపాళి	10	పులు	60
పాపతొడ .. వేల్పు	20	పాపాళి		పులుగు	70
పాయ	73	పాపాళి		పులుగులుగలదొర	21
పాయలవేటకాడు	21	పాపాళి		పులుగుత తడిరాతు	6
పాయము	34	పాపాళి		పువు	58
పాటుడు	26	పాపాళి		పువ్వు	
పాటుతపసి... కోడి	16	పాపాళి		పూ.	
పాటుబోతు	53	పాపాళి		పూ	58
పాటెను	42	పాపాళి		పూనెను	54
పాల్కడలి	62	పాపాళి		పూబోడి	31
పాలకడలలుడు	7	పాపాళి		పూరి	60
పాలవెల్లి	62	పాపాళి			
పాలసుడు	32	పాపాళి			
పాలు	66, 76	పాపాళి			
పాలునీరు... పులు		పాపాళి			
గులు	71	పాపాళి			
పాల్కడలిపట్టి	13	పాపాళి			
పావురములు	72	పాపాళి			
పావురాలు		పాపాళి			
పాసెను.	40	పాపాళి			
పి.		పాపాళి			
పిండు	53	పాపాళి			
పిట్ట	70	పాపాళి			
పిదపను	53	పాపాళి			
పిన్ననైనది	40	పాపాళి			
పిన్నవాడు	33	పాపాళి			
పిన్నుటను		పాపాళి			
పిటికి	53	పాపాళి			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పెనుఁజుని	43	పానరినయది	46	ప్రాద్దుకొమరుఁడు	17
పెనుఁబాస...రౌతు	11	పాన్న	66	ప్రాద్దుజోమకోడె	13
పెనుమినుకులు	25	పామ్మటనియెను	52	ప్రోగు	66
పెనుఁబలుకులు		పాల	73	ప్రోచెను	44
పెజనాఁడు	49	పాలతి	31	ప్రోడ	29, 33
పెట్టకతె	29	పాలతుక		ప్రోయాలు	31
పే.		పొల్లి		ప్రోవు	66
పేదచీకము	46	పొలము	62	ప్రోలు	57
పేరంటాలు	28	పొలసు	73	బ.	
పేరులు	64	పొలసుతిండిపోతు	17	బంగరు	66
పేరు	76	పో.		బంగారు	
పై.		పోటరి	44	బంటు	44
పొడ	66	పోట్లాట	43	బంతి	78
పొడలి	31	పోతు	82	బందుగులు	49
పొదు	60	పోతుజక్కి...కౌతు	17	బందువులు	
పొదు		పోయెదను	41	బకబాల్లు	72
పొ.		పోరనీలైదు...దాకి	15	బక్కివారలపెను	
పొందు	31	పోరు	43	బాద	19
పొందెను	40	పోరోగిరపు...తండ్రి	8	బటువుఁగైదువు	24
పొక్కిలి	36	పొ.		బ[ట్టి]ట్టుకాఁడు	72
పొగడెను	49	పొఁజ	53	బడలిక	51
పొట	33			బత్తలిక	83
పొట్టి	33	ప్ర.		బద్గు	47
పొట్టిపప్పు...వేల్పు	16	ప్రన్ననివాఁడు	34	బమ్మ	8
పొట్టెలు	68	ప్రాజదువులపే...	14	బమ్మజేవరితండ్రి	6
పొడలమెకను	70	ప్రాజదువులు	25	బయలు	22
పొడుపుగుబ్బలి	56	ప్రాజబలుకులు		బజెలు	70
పొడుమును	9	ప్రామినుకులు		బజిజేవారప్ర	25
పొడి	63	ప్రాద్దు	14	బలువంజమెకను	67

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బల్వాపతేడు	20	బూ		బోడ	26
బల్ రొక్కము ఎకి		బూ చులయెకిమీడు	5	బోనము	37
మీడు	19	బూరుగు	76	బోర	35
బవరము	43	బె.		బ్రతికించెను	44
బవంతము	51	బెడద	47	మ.	
బసవడు	69	బెరసెను	40	మంచుకొండ	56
బా.		బే.		మంచెను	44
బాగు	44	బేరజము	32	మంచలు	70
బాగై నది	46	బేరులు	26	మందసము	65
బానిస	28	బేసికంటి వేల్పు	5	మగఁజిమి	46
బాపడు	26	బేల	28	మగతనంబు	
బాబా	68	బేళు	41	మగిడించెను	54
బాములు	75	బొ.		మేగుడక	48
బార	42	బొంతు	47	మగున	31
బారు	53	బొంద	62	మచ్చెకంటి	
బాస	81	బొందళము	63	మచ్చెరిము	13
బాసట	44, 79	బొక్క	62	మచ్చులు	65
బి.		బొజుగు	30	మడఁత	31
బిగువు	46	బొజ్జ	36	మడి	62
బిడ	33	బొట్టె	33	మడి పెను	44
బిత్తరిజింకతాల్పు	13	బొడ్డు	36	మడి పెను	45
బిద్దెను	45	బొబ్బమెకము	67	మడుగు	62
బిరుదు	79	బొటియ	62	మడువు	
బు.		బొట	36	మది	36
బుడుత	33	బొత్తి		మకినిసంగ	57
బుడుత నెలతాల్పు	5	బో.		మని పెను	44
బురద	62	బోగముచాన	29	మనెడు... చాయు	
బువి		బోటి	31	దేవర	7
బువ్వ	37				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మన్ని గొనియెను	44	మించులు	25	ముక్కంటితలపువ్వు	13
మన్న	62	మింటిచూలి	18	ముక్కంటిపండు...	
మబ్బులు	25	మింటిశెరువరి	15	తిండిఁడు	10
మబ్బువిప్పు	19	మిండగీఁడు	30	ముక్కంటిమల	56
మరలించెను	51	మిండఁడు		ముక్కంటికూమ	
మఁడు	12	మిండలకోర	29	ముక్కంటియనుఁగుఁ	
మఁడునయ్యలేజి	21	మిండలకోరి		జెలి	19
మఱలక	48	మిక్కిలి	52	ముక్కంటి నెలఁది	8
మఱి		మిక్కిలికింటిదేవర	5	ముగుద	28
మఱుఁగు, మఱువు	60	మిగులను	52	ముచ్చ	
మల	57	మిట్ట	63	ముడికాఁడు	32
మసలెను	50	మితిగొంగ	5	ముడియవిడుపు	
మా		మిదెలు	65	ముతెదున	28
మాలు	60	మిను	22	ముత్తోవ్రదిమ్మరి	23
మాడుగులు	65	మినుసిగదయ్యము	5	ముద్దియ	29
మాడువులు		మిన్న	22	ముదుసలి	
మాది		మిన్నవాఁక	23	ముద్దరాలు	28
మాసికములు	61	మిన్నవాఁక చాల్పు	5	ముద్దియ	31
మానిసి నెక్కడి		మిఱు	63	ముద్దుగుమ్మ	
వాఁడు	20	మీ.		మునిముచ్చ	32
మానె నది	46	మీను మొసలి... మేటి	12	మును	53
మామమామ	7	మీఁజెయ్యి	36	మునుపు	
మామిడిచెట్టు	58	ము.		మున్నరు	62
మావిమాఁకు		ముంగలను	51	మున్ను	53
మావు	68	ముందటను		ముప్పదియాతేండ్లు	
మావులు	74	ముందు	53	చనినది	29
మి.		ముక్కంటి	5	ముమ్మెనవాలు చాల్పు	5
మించు	52	ముక్కంటిగారాలు		మురువుగలయది	46
మించుబోడి	31	ముద్దుపట్టి	10		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ములికి	63	మెలుగు	61	మొగు	65
మువ్వన్నె మెకము	67	మెలుపులు	25	మొనకాడు	44
మునేలుపులముక్తి	14	మెస వెను	37	మొయ్యలు	25
ముసో	29	మెసంగెను	మే.	మొయలుదారి	22
ముసలిది				మొలక	58
మూ.		మేడి	58, 62	మో.	
మూడి	63	మే	34	మోక	58
మూగ	34	మేటి	52	మోచెను	44
మూడవకొలము		మేటిసీరు... సామి	17	మోచెను	50
వాండ్రు	26	మేటిపాములమేత	18	మోటు	65
మూడు	42	మేలుబంతి	64	మోయి	35
మూరు		మేడ	66	మోర	
మూల	81	మేడి	68	మోర తెలుపు మెకము	67
మూల తోడు	17	మేను	34	మోలి	35, 77
మూచి	31	మేలు 43, 44, 52,	76	మోసు	58
మొ.		మేలైనది	45	మో.	
మొకములకొలము	67	మొ		మోతు	58
సామి		మొండికట్టె	32	మోను	
మొకంబులతిండి		మొక్కి	68	మొ.	
పోతు		మొక్కితీడు	80	మొక్కు	38
మొక్కిను	37	మొగడ	69	మొక్కుల కేవర	14
మొచ్చెనది	16	మొగంబు	66	మొక్కు... సామి	20
మొట్టు	57	మొగుళ్లు	25	మొ.	
మొడ	37	మొగ్గ	69	మోడు	65
మొత్తుకు		మొగ్గంబు	66	మోలను	51
మొగ్గ	39	మొత్తెను	60	మొ.	
మొయి	34	మొదవు	70	మొ.	
మొరక	63	మొదవులు		మొగు	61

[illegible]

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వక్కాణించెను	40	వా.		విరి	58
వచ్చెను	43, 80	వాడిమగఁడు	44	విరివి	65
వడఁకుగుబ్బలి	56	వాతెఱు	35	విలు	63
వడచక్కెనిలిక	19	వాపోయెను	39	విలువ	47
వడముడి	22	వామి	66	వివ్వచ్చుఁడు	22
వడిగను	48	వాయి	35	విసదారి	73
వడిగలవాఁడు	44, 83	వారువము	68	విసపు మేతరి	5
వడిగలజింక...కాతు	18	వాలుగంటి	31	వీ.	
వడుగు	26	వాపురము	68	వీఁపు	37
వణఁకుగుబ్బలి	58	వాసి	52	వీడియము	46
వదరు	59			వీడు	57
వదలెను	50	వి.		వీడెను	50
వీన్నియ	61	వింతవాఁడు	49	విడెము	45
వీన్నె	,,	విందులు	43	విడ్యము	
వీన్నెకాఁడు	34	విచ్చేసెను	43	విడ్యదెను	50
వరపుడు	28	విడిచెను	50	వీనులు	35
వలఁతి	33	విడిముడి	64	వీనులకంటి	73
వలచెను	80	విడిముడిగల వేలు		వీటిఁడి	33
వలపు	43, 64	పుఁజెలి	20	వె.	
వలమురి	24	విడియము	46	వెంగలి	33
వలమురితాలుపు.	6	విడెము	46	వెండి	78
వలరాజు	12	వినెను	40	వెండికొండ	56
వలరాజుసూడు	5	విను	22	వెండియుక్	48
వలిదిప్ప	56	వినుచూలి	19	వెండుకలు	34
వలిమలలుఁడు	5	వినెను	40	వెంబరచిత్తు	33
వలువ	37	విన్నానమైఁది	46	వెక్కిసమయ్యెను	52
వల్లెత్రాడుదాల్పు	18	విన్ను	22	వెగ్గలమయ్యె	
వల్లడికాఁడు	32	విప్పు	65	వెచ్చకాఁడు	3

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వేడఁగు	33	వెట్టి	33	వేడివెలుంగు	14
వేడఁద	65	వెట్టినిశ్చ మేలువాఁడు	21	వేడివేలుపు	
వేడఁద మోము మెకము	67	వెల	27	వేడుక కాఁడు	30
వేడలుపు	65	వెలఁది	31	వేడ్కకత్తె	29
వేడలెను	49	వెలఁదుక		వేడులు	33
వేడవిల్లుఁడు	12	వెలయాలు	29	వేసలి	34
వేడ్డు	51	వెలలెను	19	వేమాలు	48
వేత	47	వెలి	61, 76	వేయంచులకై దువు	24
వేదకెను	49	వెలిచవులుగనినది	29	వేయిచేతులతోఁడు	15
వేనకయ్య	9	వెలిచెను	54	వేలుపడెను	40
వేనకయ్య...వాఁడు	11	వెలితి	53	వేలుపుఁగొండ	56
వేనుకచూపుల		వెలిదిప్ప	56	వేలుపులగిడ్డి	23
మెకము	67	వెలిమొదవు	23	వేలుపులగారు	
వేనుకక	53	వెలియాలపోతుకాతు	5	వేలుపులత్రోవ	22
వేనుకమేను	37	వెలుగు	74	వేలుపులబువ్వ	13
వేన్నదొంగ	6	వెలుగులయెకిమిఁడు	15	వేలుపులతేనిదళ	11
వేన్నదొంగయన్న	21	వెలుగు	74	వాయి	
వేన్ననడుగుపాప	23	వెలువడియెను	49	వేలుపుల..మగఁడు	20
వేన్ను	37	వెల్ల	61	వేలుపులు	
వేన్నుఁడు	6	వెల్లగుఱుము	23	వేలుపుమచ్చకంటులు	24
వేన్నునివెలకన్ను	14	వెల్లమాను		వేల్పుగమికాఁడు	11
వేన్నుపానుపు	20	వెల్లయేనుగు	23	వేల్పుఁజెట్టు	23
వేన్నె	61	వెల్లాటకత్తె	29	వేల్పులేలు	23
వేన్నెల	24	వెల్లెను	42, 49	వేల్పుపెద్ద	8
వేన్నెలతోఁడు	13	వెసను	48	వేల్పుదొరతేజి	23
వేరవరి	33	వే.		వేల్పుబానిసె	29
వేలు	51	వేంచేసెను	43, 80	వేసడము	72
వేలుపు		వేగ	48	వేశము	48
		వేగిరము			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వేషిడి	33	నా.			
వైశము	48	సాంకేను	44	నేర	51
వ్రక్క	66	సాటి	65		
వ్రాగుచ్చెను	40	సాపడెను	38		
వ్రేల మేలువాడు	6	సామి	26		
న.		సామిసామేరిజేకొన్న			
సంగడి	54	చా	8		
సంగడిడు	31	సాము	53	సాంపయిన	19
సంగాతి		సారె	48	సాగసుకాడు	34
సంద్రము	62	సాశ్వము	72	సాబ్బనెనది	46
సకినాలపులుగు	73	సి		సాము	64
సగము	53	సింగము	67	సాటికాయ	59
సడలెను	52	సింగాణి	63		
సద్దెను		సింగారమైనది	46	సోమవయ్యము	18
సత	42	సిక్కు	38	సోమమూలం గొంగర	6
సవమదంబు నేసిను	44	సిడలు	60	సోమమూలం	
సద్దు	39	సిద్ధితి	38	సోమోడు	17
సన్నము	52	సిరి	9, 14	సోమాసిపెట్టెకెట్టు	16
సప్పము	73	సిసివు	33	సుక్కెను	52
సమనెను	45				
సరగ	48	సీత్రంపు	20	హా	37
సరములు	64	సుడగొట్టు	19	హామె	40
సరస	54	సుద	59	హరివాణము	38
సరి	65, 78	సురజీపివులంబుట్టు	19	హదది	61
సరులు	64				
సవతు	65	నూ.		హుళిక్కి	17
సయము	53	నూడు	43	హుళక్కి	
ససి	60	సె.			
సన్నెము		సెట్ట	39	హాము	68

ఆంధ్రనామశేషము.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అలజడి	87	ఈరము	94
అంతట	95	అలమట	95	ఈలువు	100
అంత	106	అలమెను	98	ఉ.	
అంతపురము	101	అలిగెను	90	ఉంకువ	99
అక్కటికము	99	అళుకు	98	ఉక్క	101
అగపడకపోయెను	89	ఆ.		ఉక్కివము	90
అచ్చెరువు	87	అము	90	ఉగ్రాణము	99
అజ్ఞ	85	ఆయములు	98	ఉడిగెను	97
అడరు	87	ఆరతి	96	ఉడివోయెను	89
అడవి	97	ఆరెకులు	97	ఉడుకు	101
అడుగంటెను	104	అఱడిఁబోయెను	89	ఉడుగర	105
అదను	85	ఆపితేటెను	93	ఉత్తలపాటు	87
అనుఁగు	86	ఆటుమాఁడయ్యెను	87	ఉదిరి	101
అనుమానము	93	ఆవి	101	ఉద్దవిడి	101
అనువులు	98	ఇ.		ఉద్దవిడి	103
అప్పళించెను	89	ఇంకెను	104	ఉప్పుసంద్రము	101
అబ్బురము	87	ఇంచు	97	ఉన్న	87
అబ్బెసమొనర్చెను	88	ఇంపు	86	ఉమ్మలిక	87
అబ్రము	87	ఇట్టివారె	106	ఉమ్మలికము	101
అయిదుపదిచేసెను	87	ఇమ్మడి	88	ఉరవడి	94
అరదము	92	ఇయ్యకొనెను	93	ఉరిలెను	85
అరి	91	ఇరులు	91	ఉఱుడు	94
అరిది	87	ఇవము	97	ఉల్లము	100
అర్నిలి	86	ఇవిరెను	104	ఉవ్వెత్తుగ	100
అఱ	91	ఈ.		ఉ.	
అఱవఱలు	100	ఈడఁబోక	88	ఉడిగము	105
అఱిముఱి	101	ఈడు	108	ఉడెను	94
				ఉడ్చెను	102

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఊరక	106	ఒనఁగూర్చెను	86	కనుమోడ్చెను	102
ఊరట	105	ఒనరించెను	91	కనువిచ్చెను	
ఎ.		ఒప్పెను	93	కన్ను	100
ఎంతేని	101	ఓ.		కప్పము	91
ఎక్కటి	106	ఓజ	89	కరము	101
ఎట్టకేలకు		ఓముట	105	కఱకు	96
ఎడ	94, 98	ఓరిమి	101	కఱచెను	88
ఎడై	105	ఓర్చుట		కవఱలు	100
ఎత్తికొలు	100	ఓలమాసగొనక	88	కవిసెను	89
ఎద	94	ఓలి	89, 99	కసటు	90
ఎరగలి	105	ఓహటించెను	87	కసిమసంగెను	93
ఎరవలి		ఔ.		కసుగందెను	92
ఎల	90	ఔదు	97	కల్లెను	97
ఎలమి	91	క.		కా.	
ఏ.		కంటఁబడదయ్యెను	89	కాఁగు	91
ఏడై	101	కచ్చువిచ్చయ్యెను	87	కాఁచువడియములు	100
ఏనుటించెను	103	కడఁగెను	89	కాన	97
ఏలు	96	కడమ		కాఁనాఁడు	106
ఒ.		కడముట్టుట	98	కారు	94
ఒంటరి	92	కడవ	91	కాలరుటు	92
ఒండొకఁడు	106	కడిది	92	కాలుద్రొక్కెను	89
ఒకపెట్ట	100	కడిమి	89	కాలువ	103
ఒగి	89	కడుక	101	కాచించెను	91
ఒచ్చెను	100	కదిసెను	89	కి.	
ఒడంబడెను	93	కనలెను	98	కి.	
ఒడిగట్టెను	89	కనికరము	99	కి.	
ఒడు	91	కనుమోఱఁగెను	103	కి.	
ఒదవెను	95			కి.	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కీల్కార్పెను	93	కోల్తలచేసెను	88	గో.	
కు.		కోల్పుచ్చెను	97	గోడు	87
కుందు	87	క్ర.		గ్ర.	
కుడియెడమలు	90	క్రిక్కిరిసెను	104	గ్రుక్కగొనియెను	98
కునికెను	102	క్రుమ్మరెను	86	చ.	
కూ.		గ.		చక్కి	98
కూర్కెను	102	గండు	89	చన్నులు	103
కూర్కి	86	గట్టి	101	చఱచెను	89
కూలిచెను	101	గడిదేసెను	93	చలిపెను	91
కై.		గరువము	92	చా.	
కళవు	94	గా.		చాలక	101
కై.		గాటము	101	చాలించెను	97
కైరవల్లు	100	గాణలు	105	చి.	
కైపేత	96	గాదిలి	86	చిఁచెను	103
కొ.		గారాము		చిందము	105
కొండుకవాడు	99	గి.		చిట్ట	100
కొందలము	87	గిలేగొనెను	104	చిట్టకము	105
కొదవ	89	గీ.		చిద్రుపలు	100
కొనసాగెను	85	గీటణఁచెను	101	చిన్నఁబోయెను	92
కొఱ	89	గు.		చిలుకు	100
కొఱత		గుద	97	చిలుము	90
కొల	90	గుదెదాల్పువీటి		చీ.	
కో.		కనిచెను	101	చీకటి	91
కోన	93	గుబ్బలు	102	చీకటితప్పు	90
కోపగించెను	98	గొ.		చీకువాలు	91
కోరు	96	గొండ్లి	91	చు.	
				చుట్టుకొనెను	104

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చుఱుకు	96	జా.		తలారులు	97
చె.		జాఱెను	94	తా.	
చెండు	100	జాలు	103	తామరతంపరయ్యెను	85
చెందెను	95	జా.		తారసిల్లెను	92
చెక్కెను	93	జాఱిఁగెను	87	తాఱిచెను	95
చెడియెను	87	జాన్ను	97	తార్కాణము	100
చెయ్యము	100	జూ.		తొల్లి	101
చెయ్యి		జూదము	99	తాళుకొంట	
చెరలాడెను	86	డ.		తి.	
చెరివెను	93	డానెను	92	తిండికాఁడు	104
చెఱుకు	97	దు.		తిండిపోతు	
చెఱుకుపాలు		దులిచెను	102	తిండిఁడు	
చెలరేఁగెను	89	డె.		తిరిగెను	86
చే.		డెందము	94	తివురుట	101
చేకూర్చెను	86	త.		తు.	
చేటు	91	తక్కినవాఁడు	106	తుమురు	94
చేరుపయ్యెను	92	తక్కువ	89	తుటిమెను	93
చేసెను	91	తడవు	94	తుఱుమయ్యెను	102
చో.		తద్దయుక్	101	తే.	
చోటు	98	తమట	105	తెగ	94
చా.		తమ్మి	107	తెగువ	96
చాటిమున్నరు	103	తరువాత	95	తెన్ను	87
బ.		తఱుట	105	తెరువు	
బుకు	90	తఱపి	97	తే.	
బుగిలెఁడు	97	తఱి	85	తేనియ	97
బడి	99	తఱులు	105	తేరు	92
		తలకొని	101		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తొ.		ది.			
తొట్టి	106	దిగులు	90	నెట్టన	101
తొడఁగెను	89	దిట్టపడియెను	93	నెట్టుకొనెను	89
తొలఁగించెను	102	దినుసు	94	నెత్తము	99
తొలఁగెను } తొలుదీవి }	95	దీపనఁబాలు	96	నెనరు	86
తొ.		దుడ్డు	97	నెమ్మి	86, 107
తొడియల్లుడు	97	దేవేరి	98	నెయ్యము	86
తొయ్యము	94	దొన	106	నెయ్యపుటలుక	102
తొరము	92	దొరసాని	98	నెఱకలు	98
త్ర.		న.		నెలకొనియెను	95
త్రిమ్మఁజెను	86	నలి	94	నెఱి	101
త్తుళ్లు	90	నాడు } నాఁడు }	106	నెలఁగలిపెను	101
త్రొచ్చెను	102	నిండెను	104	నెరేడుదీవి	95
త్రొవ	87	నిట్టపంట	100	ప.	
ద.		నిదురించెను	102	పంచబంగాళము	
దండ	107	నివ్వాలి	96	య్యెను	89
దండు	93	ను.		పంటి	91
దండెత్తెను	88	నుగ్గయ్యెను	102	పగతురు	103
దక్కొనియెను	95	నుగ్గు	94	పగలు	
దవ్వు	94	నుఱుమయ్యెను	102	పగవాండ్రు	103
దళవాయి	93	నుఱుము	94	పడవాలు	93
దళమెత్తెను	88	నులిగొనెను	104	పదపడి	101
దళము	93	నె.		పనఁటి	91
దా.		నెంజిలి	87	పనిపడి	101
దాడిచేసెను	88	నెక్కొనియెను	95	పయ్యెద	100
దారి	87	నెగడెను	85	పరి	92
దాసెను	92	నెగులు	87	పరుమయ్యెను	102
				పరువడి	101

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పలువురు	106	పెచ్చు పెరిగెను	104	ప్ర.	
పల్లఱపులు	95	పెడ	97	ప్రబలెను	85
పా.		పెద్దనిద్దురఁజెందిం		ప్రల్లదములు	95
పాగా	91	చెను	101	ప్రిదిలెను	94
పాచికలు	100	పెద్దయుక్	101	ప్రేముడి	86
పానకము	97	పెనఁగొనెను	104	ప్రేరచెను	95
పాసెను	102	పెరిగెను	85	బ.	
పార్పతె కాఁడు	98	పెఱవాఁడు	106	బంటు	92
పాలిండ్లు	103	పెట్టికను	103	బంతి	100
పాలు	96	పెలుచ	101	బన్నము	100
పాలుపడెను	89	పెల్లగించెను	103	బలిసెను	85
పాసెను	95	పెల్లు	101	బట్టె	103
పి.		పే.		బలువిడి	101
సిండియయ్యెను	102	పేర్ని	86	బా.	
పిన్నవాఁడు	99	వె.		బాట	87
పిమ్మట	87	పెఁట	100	బాసము	100
పిమ్మట	95	పె పెచ్చుట	88	బారి	
పిఱుతివియక	88	పా.		బిట్టు	101
పిఱుఁడు	97	పొగరు	90	బీతు	90
పిలుకుమార్చెను	101	పొడి		బీరము	
పు.		పొదరిల్లు	94	బీరువోయెను	39
పుయ్యోడెను	92	పొరిఁబొరి	101	బుసివోయెను	87
పురికొలిపెను	95	పొలయలుక	102	బెగడు	90
పురివిచ్చెను	104	పొలివోయెను	89	బెడిసెను	87
పులు	90	పొ.		బేసి	96
వె.		పొకార్చెను	97	బొ.	
పెంపుసెందెను	85	పొటొగ్గెను	88	బొక్కసము	99
పెకలించెను	103	పొతరము	90	బొమిడికము	105
పెక్కండ్రు	106				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బ్ర.		ముద్దు	86	మోహరించెను	88
బ్రుంగెను	98	ముదురు	97	మ్ర.	
మ.		మునింగెను	98	మ్రుంగెను	98
మంచు	97	మునిమాపు	99	ర.	
మండ	107	మరిపము	92	రంతు	91
మంతనము	100	మె.		రజ్జులు	95
మంద	93	మెకము	94, 103	రా.	
మక్కువ	86	మెగము		రాణి	98
మగఁటిమి	89	మెట్ట	105	రి.	
మడి	106	మెలికొనెను	104	రి త్తవోయెను	89
మణియుము	100	మే.		రూ.	
మది	94	మేల్కొనెను	102	రూపుమాపెను	101
మనియకాఁడు	98	మై.		రే.	
మబ్బులు	103	మైకొనియె	93	రేకైతెను	85
మసలెను	86	మొ.		ల.	
మా.		మొగరాలు	105	లలి	101
మాగాని	100	మొగుళ్లు	103	లా.	
మాఱట	88	మొగ్గరము	91	లాఁతివాఁడు	106
మాఱుకొనియెను		మొదలు	105	లె.	
మార్తూరు	103	మొద్దువోయెను	96	లెంక	92
మి.		మొన	93, 106	వ.	
మిగులకొ	101	మొనకాఁడు	93	వంక	87
మిత్తి	105	మొనసెను	88, 106	వంత	89
మిన్నక	106	మొయిలు	103	వట్టెను	104
మీఁతెను	104	మొఱవవోయెను	96	వడి	94, 106
ము.		మొసల	99	వదలించెను	10
ముక్కాఁకలు దీరెను	93	మోహరము	91		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పదలెను	94	వీసరవోయెను	89	స.	
ఎనట	87	వీలుపటిచెను	86	సంజ	99
ఎరుస	89	వె.		సంతసము	91
వలగొనెను	104	వెట్ట	101	సందియము	93
వలపలదాపలలు	90	వెన్నిచ్చెను	87	సడలెను	94
వలనె	118	వెనుకంజవే వెను	87	సమకూర్చెను	86
వలుడ	92	వెనుకముందయ్యెను	87	సరకు సేయకుండెను	85
వా.		వెనుక	95	సాహిణము	91
వాఁక	96	వెనుక	97	సిలుగు	87
వాఁగు	93	వెన్ను	107	సుడివోయెను	89
వాగె	97	వెరవు	91	సుడిగొనెను	104
వాడి	96	వెఱుగు	87	సుళువు	91
వాడెను	92	వెఱుపు	90	సూటి	91
వాన	99	వెలికొల్తెను	90, 102	నెక	101
వారక	101	వెలిచవి	90	నే.	
వావిరి		వెలితి	89	నేగి	87
వి.		వే.		నేసలు	96
వింగడము	90	వేడిమి	101	నై.	
విచ్చు మొగ్గయ్యెను	89	వేడ్క	91	నైగణ	101
విచ్చెను	94	వేడు	103	నైచుట	
విడుదల	98	వేన వేలు	106	నా.	
విడుమర		వేవురు		సారిది	89
విడెను	94	వేటొకటి	88	హ.	
విన్నవోయెను	92	వేటొకఁడు	106	హజారము	99
విన్ననువు	100	వ్ర.		హజారము	
వీ.		వ్రక్కలించెను	103	హలి	91
వీఁగెను	87	వ్రచ్చెను		హొచ్చరిక	
వీడెను	94				

శ్రీ రస్తు.

సాంబనిఘంటువు.

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అగపడె		అడిగొట్టు	138
అంగడి	168	అగ్గమయ్యో (ల)	153	అడివము	167
అంగద	159	అగ్గలంబాయెను	71	అడియాలము	149
అంగమచ్చము	149	అగ్గి	121	అడుగు	146, 201
అంగలార్పు	159	అగ్గించె	163	అడుగుకెడు...)	
అంచ	194	అగు	164	దునెదారి	115
అంచలేజీపాలఁది	114	అచట	166	అడుగుతాటించె	163
అంచ	146	అచ్చంపు...నాణ	113	అడుగు...గూడు	112
అంటుగొనియెను	155	అచ్చట	166	అడుజు	195
అంటెను	153	అచ్చరలు	128	అడుసు	182
అండ	164	అచ్చు	170	అడ్డ	174
అంతరపల్లటీలు	195	అచ్చెరువు	149	అడ్డగించె	154
అందగాడు	137	అచ్చో		అడ్డవేడెములు	189
అందు	166	అచ్చట	166	అణుజు	196
అందెను	153	అట		అతివ	148
అంపఱ	168	అటమరించెను	156	అత్తమిల్లె	151
అంపెను	165	అట్ట	168	అత్తి	178
అకడ	166	అజ్జపులుగు	196	అదరము	145
అక్క	133	అడంచెను	158	అదరు	167
అక్కజము	149	అడలు	161	అదలించెను	160
అక్కడ	166	అడవి	186	అదిగో	166
అక్కర	155	అడవికాపు		అదిమొదలు	159
అక్కఱ	155, 201	అడవిద్రిమ్మరి	136	అదినుత	
అక్కు	145	అడవిపుంజు	199	అదె	165
అగడు	173	అడిగిన...యావు	128		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అనఁగఁ	171	అరచట్ట	167	అల్లు	202
అనవుడున్		అరపది	155	అల్లదిగో	166
అని	157, 201	అరదము	169	అల్లె	168.
అనిఁబడ్డ... త్రోవ	117	అరబార... బిడ్డఁడు	115	అల్లదె	166
అనిచెను	165	అరసెను	163	అవసడి	173
అనుఁగు	133	అరికట్టెను	154	అవ్వ	133, 201
అనెను	151	అరిగెను	156	అళది	180
అన్న	133	అరిది	149	అళుకు	167
అన్నగళ	136	అరుఁగు	181	అళుకు	
అన్నింటితిండికాడు	121	అరుగుదెంచెను	160	అసదు	172
అన్ను	148	అరుదెంచెను		అసలు	182
అన్నువ	171	అరుసము	151	ఆ.	
అపరంజి	185	అఱచెను	153		
అప్ప	133, 206	అఱచెయ్యి	145	ఆఁగె	154
అప్పననేసెను	151	అఱుత	146	ఆఁబోతు	190
అబ్బ	133	అఱు		ఆకసము	129
అబ్బరము	149	అల	130, 201	అట	200
అబ్బెను	153	అలఁత	169	అడన్	166
అబ్రము	149	అలఁతి	172	అడెను	151
అమరువాఁడు	137	అలపు		ఆడిక	173
అమవస	130	అలయిక	164, 201	ఆణి	180
అమాస		అలరు		ఆత్తరము	161
అమ్మ	133	అలరులు	178	ఆత్తము	
అమ్ము	168	అలరువిలుకాని		అనవాలు	149
అయిదు	155	యన్న	113	అనాఁడున్ని	159
అయిదువరాలు	134	అలవడుట	173, 201	అనుకొనె	154
అయ్య	133	అలవాటు		అనెను	154, 156
అయ్యెడన్	166	అలుఁగు	202	ఆఁబోతు	190
అరఁగు	181	అలుక	150	అమనిచెలి	116

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అమిదము	170	ఇంపు	151, 159	ఇలతాల్పు	175
అముదము		ఇక్క	165, 177	ఇలుబిడ్డ	141
అమెత	167	ఇగురు	179	ఇల్లాలు	133
అరగించెను	150	ఇచ్చ	159, 163	ఇల్లు	177
అరసె	163	ఇడుమ	161	ఇవము	129
అరు	147	ఇతము	159	ఇనుక	185
అరెకోల	169	ఇత్తడి (లి)	184	ఇనుమంత లేడి	131
అరోగణమొనర్చె	150	ఇత్తిగ	155	ఇసుము	185
అరోగిణమొనర్చె	,,	ఇత్తిగ మోముల		ఇసువు	
అర్పు	168	బలియించు	115	ఈ.	
అబడి	173	ఇనుము	184	ఈకలు	193
అలు	155, 205	ఇనుమడి	155	ఈక	199
అలుకాళ్లుపురుగు	195	ఇన్నడి		ఈగి	152
అలకించెను	151	ఇప్పూలు	174	ఈకె	167
అలబోతు	190	ఇబ్బడి	155	ఈడు	183
అలము	157	ఇమ్మడి		ఈత	201
అలించెను	151	ఇరవు	177	ఈద	122
అలు	133, 207	ఇరుగడలు	166	ఈరాలు	156
అవంక	166	ఇరుగెలకులు		ఈరైదు	
అవరించెను	149	ఇరుగేవలు		ఈలిగెను	161
అవు	110	ఇరుదెసలు		ఈవ	199
అసగలది	143	ఇరుప్రక్కలు		ఈవి	152
ఇ.		ఇరుమైలలు		ఉ.	
ఇంగలము	121	ఇరువంకలు		ఉంపడము	159
ఇంచువిల్కాడు	117	ఇర్వంకలు		ఉక్కరి	138
ఇంటికిఁగాకపోయె	155	ఇఱి	191	ఉక్కు	160, 184
ఇంటివాడు	136	ఇలు	181	ఉగ్గలి	148
ఇంతి	148	ఇలు	177		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఉడుగక	162	ఉడి.		ఎడఁద	145
ఉడుము	193	ఉడిట	201, 180	ఎడపక	162
ఉడ్డ	155	ఉడిటమెకము	192	ఎడవారు	139
ఉడ్డ కేలగలాఁడు	112	ఉడ్డులు	168	ఎడత్రోవకాపరి	141
ఉదిరి	185	ఉయల	183	ఎడఁబాసెను	154
ఉదుట	160	ఉయాల		ఎడసెను	154, 159
ఉద్దములు	168	ఉయెల		ఎత్తరంపు.వజ్రేఁడు	120
ఉద్ది	183	ఉయేల		ఎద	159, 145
ఉనికి	177	ఉరఁదిచ్చక	199	ఎదమచ్చగలసామి	112
ఉప్పరన	129	ఉరు	177, 208	ఎదుట	166
ఉప్పరిగ	186	ఉర్పు	204	ఎద్దు	190
ఉబ్బడలను	172	ఉసరవెల్లి	993	ఎన	183
ఉయాల	183	ఎ.		ఎనసెను	159
ఉయేల		ఎంచెక	163, 172	ఎనిమిది	156
ఉయ్యల		ఎంటకాయ	185	ఎనుపెంటి	190
ఉయ్యాల		ఎండ	130	ఎన్నఁడు	162
ఉయ్యెల		ఎండమఱువు	181	ఎన్నికనిడెను	172
ఉయ్యేల		ఎండ్ర	185	ఎన్ను	205
ఉఱవయ్యెను	172	ఎండ్రమేఁతరి	191	ఎన్నెన్	172
ఉఱికెను	156	ఎకిమిఁడు	140	ఎపుడు	162
ఉఱిమెను	160	ఎకిరింత	188	ఎప్పటికి	
ఉఱువు		ఎక్కటి	157	ఎప్పుడు	
ఉలక	151	ఎక్కిరింత	188	ఏమ్మెకాఁడు	137
ఉలి	184	ఎక్కుడు	204	ఎర	201
ఉలివు	153	ఎక్కుడుమెకము	189	ఎఱ	
ఉవిద	148	ఎక్కువ	164	ఎఱుకలు	193
ఉసిరి	177	ఎచ్చు		ఎఱుపు	180
ఉసిరిక		ఎడకాఁడు	139, 141	ఎఱ్ఱ	
				ఎలనాగ	148

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఎలమి	151	ఏలులమగఁడు	126	ఒప్పు	172
ఎలుఁగు	189	ఏలిక	140	ఒగ్గూర్చు	148
ఎలుపు		ఏలెను	159	ఒ.	
ఎల్లు		ఐ.		ఒగిరము	150
ఎల్ల ప్పాడు	162	ఐదు	155	ఒడ	185
ఎల్లి	181, 201	ఒ.		ఒరె	150
ఎల్లిదము	151	ఒంజలి	155	ఒరుపు	172
ఎసఁగు	164	ఒంటరి	192	ఒరుపు	
ఏ.		ఒంటికాఁడు	136	ఒల	150
ఏకతము	155	ఒంటిపల్లుదొర	110	ఒలము	181
ఏకలము	192	ఒంటిజందె...కాఁడు	126	ఒ.	
ఏగుదెంచెక	160	ఒంటియ	191	ఒనుకాఁడు	137
ఏగెను	156, 161	ఒంటె		ఒ.	
ఏట్రంత	181, 197	ఒందు	155	కంఠి	183
ఏడిక	191	ఒకటి		కంఠము	152
ఏడు	156	ఒకఁడు		కంఠ	184
ఏచ్చె	53	ఒక్కఁడు		కంఠినినక్కరి	196
ఏడ్డె	157	ఒకింతవేడి	131	కంఠు	157
ఏతెంచెను	160	ఒచ్చెము	164	కండచక్కెర	171
ఏనాఁడు	162	ఒడమెలు	171	కంఠు	134, 201
ఏనిక	189	ఒడయఁడు	140	కందుఁడు	116
ఏను	155, 202	ఒడలు	143	కందు...గిఁడు	119
ఏనుఁగు	189	ఒడ్డిలు	195	కటికలు	136
ఏసింగులగొంగ	188	ఒడ్డు	168, 180	కట్టికలు	135
ఏనుఁగుకొమ్ములు	174	ఒత్తెడుపిల్లి	198	కట్టావిడుపు	155
ఏప్రొద్దును	162	ఒద్ద	164	కడ	130
ఏరాలు	134	ఒనరు		కడఁజు	191
ఏలు	184	ఒప్పు		కడకేఁగెక	155

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కడగండ్లు	161	కనెను	154	కరి	189
కడపట్టెను	166	కన్నగాఁడు	141	కరుఁగుడు	184
కడమ	164	కన్నది	133	కరువలి	122
కడలి	126	కన్నయ్య		కరువలిమేతరి	196
కడలియల్లుఁడు	112	కన్నాకు	171	కఱకంటు...కము	119
కడలివెన్న	119	కన్నియ	143	కఱకంతుతలచేలు	125
కడపలు	184	కన్ను	144	కఱకంతురాణి •	114
కడవసము	145	కన్నులు...పులుఁగు	195	కటి	180
కడవారు	139	కన్నులవిల్తుఁడు	116	కటివల్వప్రోడ	124
కడాని	185	కన్నె	143, 148	కటివేల్పు	112
కడితి	191	కపురము	160	కటివేస్తీ	
కడుపు	145	కప్ప	199	కలను	157
కణఁజు	191	కప్పము	169	కలపదారి	124
కణితి		కప్పు	180, 200	కలపదాల్పులు	133
కత్తలాని	188	కప్పుటై...పెనిమిటి	111	కలము	174, 185
కత్తకుఁడు		కప్పుకొమరుఁడు	115	కలసెను	153, 159
కత్తి	167	కప్పుత్రోవరి	121	కలికి	148
కత్తెరదొంగ	141	కప్పుదేవతయన్న	124	కలిగొట్టు	178
కదలిక	149	కప్పుముత్తైదువ	114	కలుఁగు •	182
కదలెను	156	కప్పుతాయి	181	కలుఁగుసిపాయి	109
కదుపు	162, 190	కప్రము	160	కలుపు	170, 206
కన్	144	కబ్బితు నేతరి	135	కలుములగరితబిడ్డ	116
కనలు	150	కమరు	168	కలుములచెలి	114
కనియెను	156	కమ్మ	206	కలువ	179
కనిసెరము	190	కమ్మవిల్తుఁడు	116	కలువడము	147
కను	144	కయ్య	135	కలువలనూఁడు	118
కనుఁగొనెను •	154	కయ్యము	157	కల్కండ	171
కనుబొమ	145	కర	149	కల్గి	159
కనులుగలమాను	179	కరాటము	183	కల్ల	172

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కల్లరి	138	కాయక న్నేటి	123	కుప్ప	185
కల్లరీడు	141	కార్పారి	140	కుప్పము	177
కల్లు	177, 202	కాళ్ల చేనడచెను	163	కుబునము	167
కవ	155	కావులుగలాడు	136	కురుజులేనె	185
కవును	144	కి.		కురువులు	174
కవుఁగిలి	173	కికురించెను	166	కుఱిఁగలి	164
కవ్వడి	125	కిత్తు	121	కుఱుచ	135, 164, 167
కవ్వపుమల	176	కినుక	150	కుఱువు	146
కవ్వపుమలదాల్పు	112	కిన్న		కుఱ్ఱ	134
కసవు	181	కి.		కూ.	
కత్తి	161	కిలుగంటు	143	కూఁకటులు	143
కస్తూరి	198	కిల్లుడి		కూఁకటిగువ్వ	197
కస్తూరి		కు.		కూఁత	153
కళాసము	145	కుంక	160	కూఁతకైదువు	123
కళుకు	180	కుంచము	174	కూఁతు	134
కా.		కుంఁటెనకర్తియ	142	కూఁతురు	
కాఁపులు	113	కుంఁటెనకాఁడు	139	కూకీలు	195
కాంచెను	154	కుండలు	184	కూటము	208
కాకి	198	కుందనము	185	కూటు	162
కాటుకపిట్ట	197	కుందు	164	కూటువ	
కాఁడిమాను	169	కుందెను	172	కూడు	150
కాన	186, 202	కుందెలు	191	కూడెను	153
కానపుంజు	199	కుందేలు		కూన	134
కాని	167	కుక్క	193	కూర్కిడెను	151
కానిక	169	కుచ్చితుఁడు	138	కూర్చియిచ్చుమిటారి	142
కానుక	169	కుడిచెను	150	కూర్చువాఁడు	139
కాన్క		కుడుముదాల్పు	109	కూలెను	161
కాపాడెను	158	కుత్తుక	146	కూళ	138

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కె.		కొండాడె	163	కొలను	184
కెంగేలు	145	కొండికవాడు	135	కొలము	162
కెంజాయ	180	కొంప	177	కొలమి	146
కెంపు	180, 181	కొక్కరాయి	195	కొలారుబండి	169
కెంపుకనులపులుగు	194	కొక్కు	193	కొల్లగాడు	141
కడసెను	161	కొక్కెర	195	కొల్లాబండి	} 169
కమ్మోవి	145	కొట్టెను	165	కొల్లారుబండి	
కమ్మోవిగుటి	173	కొడుకు	134	కొల్పు	152
కెలను	164	కొద	} 164	కో.	
కే.		కొదవ		కోతి	191
కేట	145	కొద్ది		కోక	146
		కొన	179	కోచ	163
కై.		కొనియాడెను	163	కోడి	198
కై	145	కొప్పు 144, 168, 200		కోడె	190
కైదువు	167	కొమరాలు	142	కోడెకాడు	137
కైపు	159	కొమరిత 134, 142, 148		కోపు 168, 170, 200	
కైలాటకాడు	138	కొమరు	163	కోమటి	132
కైవడి	204	కొమరుడు	134	కోయిల	194
కైవారమొనరించెను	163	కొమరుసామి	116	కోర	152
కైసరుడు	165	కొమిరె	142	కోరిక	163
కొ.		కొమ్మ 148, 200		కోర్కె	163
కొంగ	195	కొమ్మ... మెకము	} 192	కోవెల	127, 194
కొంగు	170	కొమ్మకాడు		కోల	168
కొంచ	195	కొమ్మ	188	కా.	
కొంచమల...కాడు	115	కొఱత	200	కాను	144
కొంచెము	164	కొఱలు	164	కాగిలి	173
కొండ	175	కొఱవితాల్పు	129	క్రచ్చ	163
కొండతెక్క...దణి	120	కొలకు	184	క్రచ్చు	
		కొలది	172	క్రచ్చుతించెను	156

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
క్రమ్మణన్	162	గగురుపాడిచె	151	గద్దించెను	160
క్రమ్మెను	149	గగుర్పాడిచె		గదిమెను	
క్రక్కలు	135	గగ్గురుపాడిచె		గద్దయ	169
క్రిక్కిరిసెను	173	గజముచ్చ	141	గద్దుప	145
క్రీడి	125	గట్టి	160	గద్దె	169
క్రీడిచెలితేరు	124	గట్టిమనమవాడు	134	గనము	172
క్రంక	155, 161	గట్టివాయి	135	గన్నెరు	177
క్రంకు...తాల్పు	176	గట్టివైనుది	142	గన్నెరులు	174, 177
క్రంగెను	161, 172	గట్టు	175, 180	గబ్బిడా	197
క్రేపు	190	గట్టురాకొమరిత	114	గబ్బిడాయి	
క్రోన్నెల...సింగిడి	176	గట్టురాకొమరునికా		గబ్బిలము	
క్రోముడి	143	చిననేర్పరి	126	గబ్బిలా	
క్రోవ్వద	144	గట్లయేలికమను		గబ్బిలాయి	
క్రోతి	191	మడు	115	గబ్బుమెకము	189
క్రోతెను	156	గట్లరాయడు	175	గబ్బు...సామి	109
గ.		గడ	167	గమకము	172
గంగాజలములు	174	గడి	149	గమి	162
గంగ	159	గడిదొంగ	141	గయ్యాళి	135
గంజి	155	గడియ	202	గరాను	138
గండు	160	గడించుచాన	142	గరిడి	164, 204
గంతుకొనెను	161	గడుసు	138, 157	గరిత	148
గందపు...కాడు	122	గడుసరి		గరిమిడియెలుక	193
గంబురము	160	గడ్డము	145	గరిసె	174
గంబురా		గడ్డి	181	గరుడి	124
గంబూర		గబ్బలిచేసె	172	గరుడికాతు	112
గంబూరా		గడిమె	158	గరుపారె	152
గగురుపాటె	152	గద్ద	198	గజిక	181
				గలులు	193
				గలిబిలి	153

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గవురు	89	గిలుకుపలుకు	160	గుమురు	179
గా.		గీ.		గురువు	208
గాఁడు	147	గీటడగించె	158	గురుగింత	192
గాంజ	159	గీము	177	గుఱకకొనియె	151
గాడిద	193	గు.		గుఱుతు	149
గాడ్డ		గుంజుకుపెట్టించుకొను		గుఱము	188
గాడ్డు	122	మేటి	109	గువ్వ	194
గాడ్డుటరదవుదొర	116	గుంట	184	గుళ్ళగూబ	96
గాణ	139	గుండు	201	గూ.	
గాదిలి	135	గుంపు	162	గూడారము	169
గాన్గుపిండి	170	గుజ్జ	135	గూబ	197, 204
గాము	125	గుజ్జవేల్పు	109	గే.	
గాములదొర	111	గుజ్జవేల్పుతండ్రి	111	గేలుపు...లాఁడు	125
గాలి	122, 129, 202	గుడారము	169	గేలువుమనెను	165
గాలిగాఁడు	193	గుడారు		గే.	
గాలితండ్రి	129	గుడ్లగూబ	197	గేస్తు	126, 136
గి.		గుదెఱాల్పు	121	గేదె	190
గింటెము	146	గుద్ద	147	గొ.	
గిడిగిడి	152	గుబురు	179	గొంతు	146
గిడ్డ	135	గుబ్బ	204	గొడుగు	181
గిడ్డి		గుబ్బలి	175, 198	గొనబు	163
గిడ్డి		గుబ్బలు	147	గొనము	168
గిత్త	190	గుబ్బలిపట్టిగుఱము	188	గొప్ప	172
గిన్నె	152	గుబ్బలి	198	గొప్పబొజ్జగలాఁడు	109
గిబ్బికాతు	110	గుబ్బలికాఁడు		గొప్పమొకము	189
గిబ్బిసిపాయి	123	గుబ్బెత్త	148	గొబ్బునక్	140
గిబ్బి	190	గుమి	162	గొబ్బులు	152
గిఱక	135	గుమికాఁడు	198	గొరిజ	189

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గొటియపోతు	191	గొ.		చట్టు	184
గొట్టియలనూడు	192	గొద	145	చదలు	130
గొంపోతు	90	గొరు	189	చదలువాక	125
గొరిసె	189	గొలి	192	చదలుతోడుకు	128
గొరువంక	194			చదివెను	158
గొటిజ	169	గ్ర.		చదుల శేజి	127
గొట్టియపోతు	191	గ్రక్కునక	149	చదువరులు	135
గొట్టిపోతు		గ్రద్ద	198	చను	164
గొలగొల	153	గ్రుడ్డి	137	చను దెంచెను	160
గొల్లియన	169	గ్రుడ్డు	205	చనులు	147
గొల్లెన				చనెను	156, 161
గో.		చ.		చన్నులు	147
గోడు	159	చండ్లు	147	చప్పరింత	192
గోటినాడు	173	చందమామ	119	చప్పడు	153
గోడ	182	చందు	119, 130	చమురు	170
గోడపురువు	199	చందునయ	127	చలికాపు	199
గోణముదారి	136	చందువా	147	చలికొండ	176
గోతి	148	చంద్రవంకలు	174	చలిదాయ	118
గోరము	161	చంపె	158	చలిపందిలి	186
గోరంక	194	చక్కదనము	137	చలివెల్లు	119
గోరంట	170	చక్కాడెను	158	చలువగుఱము	193
గోరింక	194	చక్కి	164, 165	చలువజోతి	119
గోరు	189	చక్కుపగడ	156	చల్ల	170
గోరువంక	173, 194	చక్కెర	171	చల్లపందిలి	186
గోర్వంక	173, 194	చక్కెరవింటిజోడు	117	చవుక	151
గోల	134	చచ్చెను	161		
గోవాళ్లు	137	చట్ట	145	చా.	
		చట్టపుమొకము	198	చాగలదె	158
		చట్టుపలు	193		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చాఁపు	181	చినుకుఁబూస	180	చీకు	137
చాగము	152	చిన్న	135	చీకురాయి	197
చాగరతనము	128	చిన్నిపూ	152	చీకురువాణ్ణి	
చాఁగిలి	152	చిఱు	172	చీర	146
చాఁచిలు	147	చిఱుత	134, 204	చీలి	191
చాటు	181	చిఱుతోడ	145	చు.	
చాన	148	చిఱుక	168	చుంగు	170
చామ	142, 148	చిఱుకు	194	చుంచుకురులు	143
చామన	180	చిఱుక రాతు	116	చుక్క	204
చాప	165, 181	చిఱుక లఱొలికి	148	చుక్కలగమికాఁడు	119
చాయ	180	చిఱుక త్తు	168	చుక్కలత్రోవ	129
చాయపెనిమిటి	118	చిఱుమువాడు	138	చుక్కలు	130
చాఱలమెకము	188	చిఱువ	196	చుట్టపురుగు	196
చి.		చిఱువజు దెముల		చుట్టములు	139
		మేటి	110	చుట్టలు	
		చిఱువపానుపుదంట	112	చుట్టలు	
చింత	208	చిఱువబోనంపుఁబులుగు		చుట్టు	161
చిందము	123	రాతు	115	చుట్టుకొనె	149
చికిలి	180	చిఱువమేతరి	124	చుట్టువాలు	123
చిక్క	153	చిఱువతేఁడు	196	చుట్టుపు	181
చిగిరింత	181	చిల్క	194	చుట్టువేదెములు	189
చిగురాకువిలుకాఁడు	117	చిల్వ	196	చులుక	151
చిగురు	179	చివురు	179	చుల్క	
చిగురుఁబోడి	148	చివ్వ	157, 167	చుల్లి	147
చిచ్చు	121	చీ.		చుల్లి	
చిట్టెలుక	193			చూ.	
చిదుర	185	చీకటిగొంగ	118	చూడ్కి	144
చిదురుప		చీకటులమిత్తి	119	చూపు	
చిదుప					

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చూచెను	154	చెఱుగు	170	చేయి	145
		చెఱుగుమాసె	155	చేర	146
చె.		చెలఁగు	164	చేరు	169
చెంక	145	చెలి	135, 148	చేరువ	162, 164
చెంగనాలు	152	చెలికాఁడు	135	చేర్వ	164
చెడిపోతు	138	చెలిమరి		చేవ	160
చెండెను	158	చెలియ	148	చేవాడికాఁడు	141
చెంచడము	196	చేయలు	133	చొ.	
చెందె	153	చెల్ని	135	చొకా	164
చెంప	144	చెల్వ	164	చొకాటము	164
చెంబు	184	చెల్లె	133	చొకారము	163
చెక్కిలి	145	చెల్లెలు		చొక్క	163
చెక్కు		చెవిటి	139	చొక్కటము	
చెట్టు	178	చెవియొగ్గె	151	చొక్కము	
చెట్టుబలు	193	చెవులు	144	చొక్కా	
చెడిపె	143	చెవులపోతు	191	చొక్కాటము	
చెడుఁగు	138	చే.		చొక్కారము	165
చెనటి		చే	145	చొచ్చెన్	
చెన్నంగులు	174	చేతలు	150	చొఱఁబాటెన్	
చెన్ను	164	చేప	185	చో.	
చెప్పలు	168	చేకూర్పు	152	చోటు	166
చెప్పె	151	చేగ	160	చోట	135
చేయి	145	చేటవీనులదణి	110	చొ.	
చెయ్యిగలమెకము	189	చేటు	161	చా	155
చెయ్యలు	150	చేడియ	148	చాక	151
చెఱుగు	179	చేపడె	153	చాకము	155
చెఱుగు	147, 170	చేమాడ్పు	152	చాదంతి	127

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చావంచ	155	జడదారి...యూట	125	జవాజి	198
చావంచ...దంట	116	జడలదారి	136	జవాది	
చావంచ...పేబు	110	జడమెకము	188	జవ్వని	112, 148
జ.		జడి	185	జవ్వాజి	198
		జడిలి	149	జవ్వాది	
		జడిసామి	122	జవ్వాదు	
జంట	155	జడుపు	167	జరుకు	167
జంట...తేజ	191	జత	183	జా.	
జంటపిట్ట	195	జతనీదెను	159	జాగిలము	193
జంత	135	జన్నంపుదిండులు	128	జాగు	165
జంబు	177	జన్నంపుబగవాడు	111	జాజరకాడు	141
జంబుకాణ	185	జన్నిగట్టులు	131	జాజి	178
జక్కవ	195	జమిలి	155	జాణ	135
జక్కవచంటి	148	జమిడి		జాతి	208
జక్కవపగవాడు	119	జమితలులబిడ్డ	110	జాది	178
జక్కవలయంటు	118	జమిడి...మేటి	120	జాను	164
జక్కి	188	జమిడినీచోపులు	171	జానుగులు	144
జక్కిని	137	జముకాణము	185	జాబిల్లి	119
జక్కులదొరనేస్త	110	జముడు	121	జాబిల్లియల్లుడు	116
జక్కులపాదుసా	123	జమునగొంగ	124	జాతె	164
జగడము	157	జమునదోడు	121	జాలరి	136
జగతి	181	జమునయ్య	118	జాలియ	195
జగముకన్ను	118	జమ్మి	177	జాలె	
జగము...మేటి	113	జరిగెను	156	జావడము	196
జగిలె	181	జలకట్టియ	195	జాశ్వా	185
జట్టి	160	జలకటె		జాశువా	
జడ	159	జలగ	199	జాశువా...కాడు	110
జడదారి	123	జల్లితోకమెకము	192		
జడదారికన్నాప	119	జవరాలు	142, 148		
జడదారి...కోడి	120				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
జి.		జొ.		తెక్కము	181
జింక.	191	జొంపము	179	తేమాను	177
జింకగు...లంతి	122	జొహారు	152	త.	
జింకతాలుపు	119	జొహారువు		తపలికాడు	35, 70
జిగి	180	జొ.		తావు	177
జిడుబొట్టియ	114	జోక	163	డ.	
జియ్య	140	జోడనిలు	189	డగ్గ	164
జిరాయి	168	జోడు	155, 168, 83	డప్పి	152
జిలుగు	171	జోత	152	డబ్బర	172
జిల్లు		జోతము		డబ్బ	172, 206
జీ.		జోతి	130	డబ్బర	152
జీలు	172	జోల	183	డస్సెక్	172
జొ.		జోలి	155	డాలు	180, 205, 181
జొంటితేనె	185	జోహారు	152	డింకవేసెను	161
జొట్టు	143	జోహారువు		డిగ్గియ	186
జొట్టుపులుగు	194	ట.		డిగ్గె	
జొలిమి	167	టకటాంకు	138	డేగ	196
జూ.		టక్కరి		డొంక	167
జూదము	178	టాటోటు	135	డొంకె	172
జూజము		టింగణ		డొక్క	145
జూదు	172	టెంకణాలు	152	త.	
జ్ఞ.		టెంకాయచెట్టు	177	తండ్రి	133
జేజే	152	టెంకి	177	తంపర	179
జేజేగిడ్డి	128	టెక్కెము	181	తక్కువ	164, 200
జేజేతేనియరదము	130	టెక్కియము		తగరము	184
జేన	146	టెక్క	59	తగరు	191
		టెక్కమెగుర		తగరు...సాని	121
		గొట్టెను	161		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తగవుల...తండ్రి	113	తమ్మిచక్కిలగింత	118	తల్లి	133
తగిలె	153	తమ్మిదాయి	119	తల్లి తల్లి	144
తగు	164	తమ్ముడు	133	తల్లి వేన...దంట	124
తగులుకొన్నె	153	తగంగ	130	తవలికాడు	141
తగులువడె		తరకసము	182	తవలి	138, 172
తగువాడు	140	తరము	183	తవిలె	153
తగ్గు	154	తరిగట్టు	176	తవ్వ	174
తగ్గెను	172	తరిగట్టుత్రాడు	196	తలియ	152
తటాయించె	154	తరువాత	164	తఱుకు	180
తట్టి	152	తటిమె	154	తఱ్ఱు	
తడఁబడెను	165	తఱచు	179	తా	
తడవు		తల	145	తాకన్	152
తడవులనిడుపడు	196	తలఁపు	159	తాచె	163
తడవె	163	తలఁపుచూలి	116	తాటి...దణితల్లి	125
తడుపుదాలుపు	136	తలఁపుమానికము	128	తాటి...బలియుడు	124
తత్తడి	188	తలఁపుమా...గలవాఁ	120	తాటోటు	138, 172
తత్తడి...పంట	123	డు		తాడు	177
తనంత...నతఁడు	113	తలకట్టు	171	తాత	113
తనరు	164	తలచురు	170	తాతపనటివెలి	125
తన్నెను	163	తలనాడు	159	తానముచేసె	155
తపసి	236	తలవాఁ...చెలువ	114	తాప	197
తమకము	159	తలిమము	150	తాపిక్తె	149
తమలము	163	తలిరు	179	తాపివాడు	132
తమి 159,	208	తలిరుమేతరి	194	తాచేలు	185
తమ్మలము	163	తలిరువిల్లుడు	117	తామర	179
తమ్మి	179	తలుపు 159,	155	తామరచూలి	138
తమ్మికంటి	112	తలఁపు...రాతు	113		
తమ్మిగడ్డియబోటి	144	తల్పు	155		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తామరపాక్కిలి		తిరుకొళము	184	తుదిచుక్క...మిటి	124
తాడు	112	తిరుగ	162	తుదిదిక్కు పెంకి	123
తామేలు	185	తిర్వలిక	130	తునిమెను	56
తాఱుమాఱయ్యెను	165	తిలకించెను	154	తునియ	185
తాలిమి	172	తివాసి	185	తునుక	
తల్లి		తీ.	178	తున్న	
తాల్చె	154	తీగ		తుపాసి	140
తావడము	169	తీగియ	178	తుమ్మెద	195
తావళము		తీగ		తురిక్కి	188
తావిమోపరి	122	తీట	168	తుఱుము	144
తావు	165	తీరు 164, 168, 204		తులువ	138
తి.		తీర్పరి	140	తో.	
		తీతెను	161		
తిక్క	139	తీవ	178	తూకొనెను	165
తిగ	155	తీవంచ	155	తూపు	168
తిగకంటి...దొర	123	తీవంచ...దిట్ట	113	తూము	174
తిగ...పెంకి	118	తీవియ	178	తూరుపుమల	176
తిగ...దేవర	121	తీవె		తూతెను	165
తిగప్రో...కాడు	111	తు.		తూలించెను	158
తిట్ట	185			తె.	
తినె	150	తుంగ	181		
తిన్నన	164	తుంట	85	తెంకాయచెట్టు	177
తిన్నియ	181	తుంటవిల్...దు		తెంపరి	158
తినె		నీడు	117	తెంపి	160
తిప్ప	175	తుంటి	146	తెక్కలికాడు	141
తిమ్మడు	191	తుద	179	తెగటార్చెను	158
తియ్య	164	తుదగట్టు	176	తెగులు	816
తియ్యవిల్లుడు	117	తుటుము	162	తెన్ను	961
తియ్యమాను	179	తుడకొ...రులు	133	తెమ్మెరకొడుకు	125
				తెమ్మెర	122

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తెమ్మర చెలి	121	తే.		తొయ్యలి	148
తెర	130			తొరఁగెను	161
తెరలెను	161	తేగము	152	తొఱు }	179
తెరువాటుకాఁడు	141	తేజి }	188	తొఱుపట్టులు	190
తెరువు	186	తేజి }		తొలఁగెను	155
తెరువుగాపరి	188	తేట	180	తొలి	165, 179
తెర్వు	186	తేఱి	195	తొలిచదువు }	132
తెరగంటలు 127,	185	తేటియల్లవాఁడు	117	తొలిజాతివారు }	
తెఱగుటిమాకులు	119	తేనె	185	తొలివేల్పు	129
తెఱ...మొకము	188	తేమాను	177	తొలివేల్పుపగతురు	128
తెఱవ	148	తేరు	169	తొలుతకొ	164
తెలి	180	తేలు	199	తొల్లి	165
తెలికపిండి	170	తేళ్లమేఁపరి	193	తొవ	179
తెలిదీవిమన్నఁడు	112			తొవరు	180
తెలిమల	176	తొ.			
తెలిమోముపక్కి	124	తొంటిశాసలు	132	తొ.	
తెలియ	152	తొండ	193	తొఁడలు }	192
తెలివాక	125	తొగ	179	తొఁడలు }	
తెలివి }		తొగచెలికాఁడు	119	తొఁబుట్టువు }	133
తెలుపు }	180	తొగరు	180	తొడఁబుట్టువ }	
తెలె	152	తొట్	183	తొడికొడలు	134
తెల్ల	180	తొడ	146	తొడు	133
తెల్లజక్కి	127	తొడలే...దోడు	124	తొడుపాటు	157
తెల్లన	180	తొడవులు	171	తొడెము	171
తెల్లనిపిట్ట	104	తొడుకు	190	తొరము	172, 205
తెల్లమొదవు	128	తొడును	159	తొలు	145
తెవులు	169	తొత్తు	141	తొరె	154
		తొమ్మిది	156		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము	పుట.
త్ర.		దది	170	దివ్యయార్పు	197
త్రాఁచు	196	దరి	180	దిష్టి (దిట్టి)	144
త్రాఁచుమేఠరి	122	దశము	205	ద్విపము	189
త్రాగెను	156	దశవాయి	140	దీ.	
త్రావెను		దశ్వాయి		దీటు	183
త్రొప్పెను		దవుడ	145	దీవటి	169
త్రిమృరీడు	121	దా.		దీవి	152
త్రుంగెను	161				
త్రుంచెను	158	దాఁటరి	199	దు.	
త్రెల్లెను	161	దాది	141		
త్రోవ	186	దానిమ్మ.	177	దుండుగము	167
ద.		దాపు	164	దుంత	190
దఁట	135, 185	దారి	186	దుగ	155
దండ	164, 169, 205	దాళిమ్మ	177	దుగపు...కలు	132
దండు	162	ది.		దుగ...పాదుసా	121
దక్కిన...మేటి	121	దిక్కు	130	దుగినఁడు	113
దగతీర్పు	186	దిగులు	167	దుగ్గికన్నయ్య	175
దగళా	168	దిగ్గియ	186	దుడుకు	167
దగ్గఱ	164	దిటవరి	138	దుత్త	146
దచ్చి	156	దిట్ట 135,138,140,157		దుతాయి	167
దచ్చి...మెకము	191	దినుసు	183	దెనెదారి నే	140
దట్టము	179	దిన్న		దున్నపోతు	190
దణి	140	దిన్న		దుప్పటము	168
దనము	171	దిన్న	162	దువ్వటము	
దప్పి	152	దివటీలు	169	దుప్పిటి	192
దబ్బర	172	దివియ	131, 169	దుబ్బ	147
దబ్బిలి	138	దివ్యటీలు	169	దురము	157
దయ్యము	129, 202	దివ్వె	131	దువ	155
		దివ్వెచమురు	170	దుష్వ...జాణ	122

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
దూ.		న.		నల్ల	180
దూడ	190	నంటు	135	నల్ల త్రాగుడు	199
దూప	152	నందవనము	186	నల్ల న	180
దూబ	137	నక్క	191	నల్ల నయ్య...బిడ్డ	132
దూరు	173	నగవు	152	నల్ల నయ్యరవాలు	124
దూల	168	నగు	152	నల్ల	199
దే.		నట్టు	177	నవ	168
దేన	139, 161	నట్టువదట్టు	194	నవలా	148
దే.		నడగఁడు	188	నవాతు	171
దేవళము	127	నడబావి	168	నవు } నవ్వు }	152
దేనము	157	నడిమిదిన్నె	152		
దొ.		నడుము	144	నా.	
దొడ్	172	ననబోడి	148	నా	
దొడ్డు	190	ననలు	178	నా } నాగ }	171
దొన	182	ననుపుకాఁడు	137	నాచు	141, 184, 202
దొర	140, 183	ననవిల్లుడు	117	నాటఁగొరె	
దొరలు	132	నమలి	294	నాటఁబట్టి	
దొరక	153	నమలె	150	నాటనుండి	
దొరకో...సన్నాసి	141	నమ్మి	194	నాటాది	
దొరువు	186	నరలు...పెద్దలు	128	నాడు	205
దో.		నలు	155	నాడు మొదలు	159
దోపుడుకాఁడు	141	నలుకుడు	153	నాగకేసరులు	174
దోమ	199	నలుపు	180	నాగవాసము	142
దోయి	155	నలువ	113	నాడు	205
దోయిలి	148	నలువలేజి	194	నాడెకాఁడు	132
దోవలి	160	నలువరాణి	115	నాడెము } నాణెము }	146
దోసకారి	138	నలువు	164		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నాతి	148	నిద్దురగొనియె	151	ను.	
నాన	150	నిద్దురవోయె		నుగ్గాడెను	158
నాయన	133	నిద్దుర... ప్రోడలు	128	నుదురా... ణీడు	113
నారసము	169	నిప్పచ్చరము	161	నుదురు	144
నారి	168, 208	నిప్ప	121	నునుపు	180
నారికడము	177	నిప్పల...లుగు	195	నున్న	
నాలుగు	155	నిబ్బది	173	నున్నన	
నావుడు	171	నిమ్మశము	172	నులుగు	130
ని.		నిలకడ		నులుపు	
		నిలువగము	178	నులుముసేసె	158
నింగి	129	నిలువె...లాడు	120	నులి...కము	191
నింగిచూలి	122	నిల్పె	154	నులిచెను	158
నిండెను	173	నివ్వె	149	నులిమెను	
నిక్కము		నిసువు	134	నూ.	
నిక్కపు...న్నీడు	113	నీ.		నూగారు	147
నిక్కువము	173	నీటిబిడ్డడు	121	నూయి	184
నిక్కువీనులమాపు	127	నీటిమోపరి	130	నూతులు	
నిగ	180	నీటియొడయడు	122	నూసె	170
నిగిడెను	173	నీటుకాడు	137	నూసెముడి	143
నిగ్గు	180	నీరుకట్టియ	197	నూలు	202
నిచ్చ	162	నీరుకట్టె		నె.	
నిచ్చలు		నీరుకోడి	199	నెగడి	129
నిచ్చెన	183	నీరుచల్ల	186	నెగడెను	173
నిజము	173	నీరుపాము	197	నెత్తి	145
నిజోగి	140	నీరుమజ్జిగ	186	నెన్నడుము	144
నిడివి	181	నీరుపట్టు	152	నెన్నడురు	
నిడుద		నీర్గె = ఈర్గె	161	నెన్నోసలు	
నిడుపు		నీళ్లుపోసికొనియె	155	నెపము	150
నిద్దుము	180				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నెమక	173	నేల	181	పంది	192
నెమలి	194	నేలపల్లటీలు	195	పందికొక్కు	193
నెమిలి		నేల...టలు	132	పందెము	173
నెమ్మది	172	నేలవేల్పులు		పంపెను	165
నెమ్మి	172, 194, 203	నేస్తి	135	పక్కి	194
నెమ్మేను	143	నొ.		పక్కిరాయనితాయి	181
నెయ్యి	170	నొగ	169	పగ	157
నెలకలు	143	నొడివెను	151	పగటిగుడ్డి	197
నెలసరి	188	నొప్పి	169	పగటిచీకటి	198
నెలులు	143	నొసలు	144	పగటిజోతి	118
నెల	119, 130, 201	నో.		పగడము	181
నెలఁత	148	నోరు	144	పగదెంచె	158
నెలఁతుక		ప.		పగతులు	138
నెలకూన	173	పంచదార	171	పగలు	
నెలచెలియలు	114	పంచె	160	పగలునే...వలంతి	118
నెలజోడు	118	పంజాలు	169	పచ్చ	181
నెలదారి	111	పంట...దొర	119	పచ్చతొక్కలపుల్లు	194
నెలవు	177	పంటవలంతి	181	పచ్చవిలుకాఁడు	116
నెల్లి	177	పండు	203	పచ్చవిల్తునితేజి	194
నెవ్వ	161	పండుకొనె	150	పచ్చిక	181
నె.		పండుగ	167	పజదొర	113
నె	170	పండుగు		పజ్జ	164
నెఁడు	140	పండువు		పటాణి	188
నెయి	170	పండులు	144	పట్టి	134
నెరెడు	178	పండె	151	పట్టు	177, 203
నెరెడల్లులు	152	పండ్రెండు	156	పడఁతి	143
నెరెడు	178	పండ్లు	144	పడకటిలు	186
నెర్పరి	135	పంద	163	పడకవేసెను	111

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పడగ	181	పయిడి	185	పలుమలు	162
పడపుఁజాన	141	పయిదలి	148	పలువ	138
పడమటిదొర	122	పయ్యద	147	పలు...మొకము	189
పడమఁమల	176	పయ్యెద		పల్కె	151
పడవాలు	140	పయ్యెర	122	పల్లకి	183
పడవాళ్లు	135	పరఁగు	149, 164	పల్లకీ	
పడి	174	పరాలు	157	పల్లటీలు	195
పడుచు	135	పరి	162	పల్లు	144
పడ్డ	190	పరికించె	163	పల్లె	177
పణిహారులు	136	పరిమార్చె	138	పవడము	181
పత్త	147	పరుండ	150	పవలు	130
పదవి	159	పరుగెత్తెను	156	పవతులు	138
పది	156	పరువము	137	పవ్వలింపుబిడారు	186
పదినూఁ...వాలు	123	పరువు	149, 149	పవ్వలించెను	151
పదిపదు...నేడు	120	పరువెత్తెను	156	పసదనము	150
పదివే...దిట్ట	112	పర్వులు	189	పసరము	100
పదునొకండు	156	పర్వెను	173	పసరు	180
పదుపు	162	పఱచెను	156	పసరుచాయ	
పదువు	190	పఱపు 150, 181,	203	పసాదము	150
పని	165	పఱుపు	150	పసి	190, 200
పనిచెను	165	పలక	183	పసిడి	185
పనిచెఱుపువాఁడు	110	పలికె	151	పసిడిగట్టు	176
పనివినియెను	156	పలు	144	పసిడిపలు...	
పనులు	159	పలుకు	200	తాల్పు	112
పన్నిదము	173	పలుకులజపరాలు	115	పసివాఁడు	135
పన్నుండె	151	పలుకులపులుఁగు	194	పసిబోతు	188
పబువు	140	పలుకుటకల్లు		పసుపు	180
పబ్బము	167	మేటులు	128		
పయ్యెట	147	పలుకునొక్క	173		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పై.		పాత్తుటాలు	142	పా.	
పెకొనెను	159	పాదలిక	197	పాణ	162
పెంట	147	పాదె	182, 185	ప్ర.	
పెండి	185	పాదివె	149	ప్రతి	183
పెండికంటి	198	పాన	177	ప్రా.	
పెదలి	148	పానరు	164	ప్రాతపలుకులు	132
పెరు	181	పానుగు	79	ప్రాబలుకులదణి	113
పా.		పాన్న	177, 185	ప్రాబల్కుసాము	
పాంత	164	పాన్ను	185	ప్రాబ్టె	118
పాంతు	165	పామ్మనియె	165	ప్రాచి	184
పాందామ...ట	125	పాలతి	148	ప్రాపు	164
పాందు	135	పాలదిండి	121	ప్రామినుకులు	132
పాందెను	153, 159	పాలయలుక	159	ప్రాయము	137
పాక్కిలి	144	పాలుపు	164	ప్రాయేలు	126
పాగడ	178	పాల్లు	172	ప్రె.	
పాగడె	163	పావడ	178	ప్రెగడ	
పాగరుమార్చెను	158	పా.		ప్రెగడ	140
పాట్టి	145	పాగు	185, 202	ప్రా.	
పాట్టి	135	పాటరి	157	ప్రాద్దు	118, 130
పాట్టెలు } పాట్టెలు }	191	పాట్లాట	157	ప్రాద్దుకూన	121
పాడకోడి	199	పాతు...కాతు	121	ప్రాద్దుజంట	119
పాడమెకము	192	పాయెను	156, 161	ప్రా.	
పాడల...దాల్పు	111	పారు	157	ప్రాగు	185
పాడవు } పాడుగు }	182	పాండు	197	ప్రాచె	158
పామపుదిప్ప	176	పాలిక	183	ప్రాడ	135, 142
		పాలిగాడు	197	ప్రాయాలు	148
		పానీకయంకచేసెను	154	ప్రాలు	177

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ప్రోవు	185	బమివు	195	బారచేతులుగ	
ప్రోవె	158	బమ్మ	113	లాఁడు	115
ప్రవము	199	బమ్మతండ్రి	112	బార...వేల్పు	118
		బమ్మచారి	126,136	బారు	162
బ.		బయకాఁడు	137	బాలమూషికము	193
బంగరు		బయలు	129,130	బావులు	184
బంగారము	185	బయరవాసము	160	బాస	206
బంగారు		బయిరి	196	బాసట	157
బంగి	159	బరణి	183	బాళి	159
బంటు	157	బర్రె	190	బాళితాఁకక	166
బండ		బలు	172	బి.	
బంతి	207	బల్లలమొకము	189	బికారి	138
బందు	168	బల్ల	174,202	బిగువు	160
బంతుగులు	139	బల్లి	192	బిడ (డ)	134
బంకదారులు	195	బల్లెము	167	బిడారు	177
బచ్చు	132	బవరము	157	బిత్తరి	148
బటుది	152	బవిరి	161	బిద్దెను	161
బటువుకజోడు	112	బసవఁడు	190	బిలువము	177
బటువుగువ్వ	195			బిల్లవాలు	123
బటువుమల	176	బా.		బి.	
బటువువాలు	123	బాఁపలు	132	బీతు	167
బట్ట	146	బాగాలు	163	బీద	136
బట్టులు		బాగు	159	బీదల...బాద	122
బట్టు	135	బాజారు	168		
బట్టుకాఁడు	194	బారు	150	బు.	
బడలిక	172	బాద	159,169	బుజము	146
బడుగు	204	బానలు	184	బుడుకఁడు	
బత్తలిక	182	బాబా	188	బుడుత	134
బద్దు	172	బార	148,156,205	బుడ్డి (డ్డు)	184

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బుద్ధిమేకము	191	బై.		బోయ	126, 136
బుమిపుర్వు	195			బోయిలు	135
బుయ్య	147	బై రవాసము	160	బోసేసెను	150
బురద	182	బై రి	196	బ్రదికించె	153
బుల్ల	147	బో.		బ్రుంగెను	161
బువి	181	బొంతు	172		
బువ్వ	150	బొందశము	166	మ.	
బుసపుర్వు	196	బొంద	182		
		బొంది	143	మంచము	183
బూ.		బొక్క	182	మంచి	159
బూచి	129	బొచ్చుమేకము	189	మంచిది	167
బూరంగొమ్మ	123	బొజుగు	137	మంచు	129
బూరుగ	204	బొజ్జ	145	మంచుగ్రోలు	
		బొడ్డు	144	పులుగు	195
బై.		బొబ్బమేకము	188	మంచుటిలదాల్పు	175
బెగ్గురము	197	బొమ	145	మంచుమలల్లుడు	111
బెడద	161	బొయ్య		మంచె	159
బెత్త	146	బొట్టెయ	182	మం' తిండి	199
బెదరు	167	బొత్త		మంతనము	155
బెరసె	153	బొల్లికోడి	199	మంతరి	140
బెల్లము	147, 170	బొల్లిమోరపులుంగు	124	మంద	190
బెస్తలు	135	బొసుకు	150	మందరి	169
		బో.		మందలించె	151
బే.		బోగపురజేడియ	142	మందసము	182
బేరజము	138	బోజనప్రియములు	174	మగటిమి	
బేరులు	132	బోటి	148	మగతనము	160
బేల	134	బోనపుటిల్లు	186	మగని...మగువ	114
బేసికస్నామి	111	బోనము	150	మగతాలు	181
బేసికం...మమ	176	బోనముకత్తె	141	మగిడించెను	156

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మగుడక	162	మన్నిగొనియెక	158	మా.	
మగువ	148	మన్నెడు	140	మాటజన...	
మచ్చరి	141	మమత	159	మగడు	113
మచ్చలు	182	మమ్మన... మేటి	111	మాటలల్లువాడు	135
మచ్చెములు	185	మన్ను	181	మాడుగులు	182
మజ్జగ	170	మయిల	155	మాడువులు	
మట్టుకారులు	174	మరలక	152	మాదిరి	183
మట్టుమీకెను	172	మరల్చెను	156	మాది	
మడి	155	మరియద	149	మానికము	181
మడియించెను	158	మరుడు	116	మానికములు	174
మడిపెను		మరుగొంగ	111	మాను	204
మడిసెను	161	మరుతల్లి	114	మాపు	155
మడుగు	155	మరుతేరు	122	మామమామ	126
మడుపు	182, 106	మరునయ్య	112	మామిడి	178
మబ్బు	130, 159	మరునల్లె	195	మాయదారి	141
మబ్బు...పిట్ట	198	మరునిల్లు	147	మారేడు	177
మబ్బు...దాయ	122	మరుమామ	119	మార్తురు	138
మబ్బు...వెల్లి	123	మరులు	159	మాలిమి	135
మది	159	మఱువు	181	మార్ని	
మది...పులుగు	194	మఱి	162	మావి	178, 204
మద్దశు	175	మఱుగు	181	మావి...పులుగు	194
మనసరి		మఱుపు		మావు	188
మనసు	159	మల	175	మాసకమ్మ	160
మనికి	177	మలిపె	158	మి.	
మనికితేడు	126, 136	మల్లియ	178	మించు	180, 205
మనిచె	158	మల్లె		మించులు	130
మనిపె		మస్తు	159	మించెను	172
మనుబోతు	192	మహాలు	186	మింటిచెట్టులు	129
మనుపు	209				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మింటిప్రోవరులు	128	మీలు	185	ముట్లగ... యుడు	121
మింటిప్రోల్సామి	120	మీల్		ముట్టయ్యె . . .	155
మింటిలా... గాఁడు	127	మీసములు	145	ముట్టె మేకము	192
మిండకోరి	142	మీసరము	171	ముడిఁ గెను	172
మిండఁడు	137	ము.		ముడికాఁడు	138
మిక్కిలి	164	ముంగల	166	ముడ్డి	146
మిగులక		ముంగి	193	ముత్తెము	180
మిటారి	148	ముంగిస		ముత్తియము	
మిడిమాసి	157	ముంగురులు	143	ముత్తెపుసరులు	174
మిడుత	197	ముగితి	174	ముత్తెరువులాఁడి	125
మిత్తి	121	ముందట	165, 166	ముత్తెదువ	134
మిత్తిమిత్తి	111	ముందర		ముత్త్యము	180
మిద్దెలు	182	ముందు		ముదము	151
మిను	180	ముకు	145	ముదిత	148
మినుజుట్టు దేవర	111	ముకుసము	174	ముదివివాఁడు	134
మినుకులు	132, 180	ముక్కంటి	111	ముదిసినవాఁడు	
మినుకులు		ముక్కంటిలోలిపట్టి	109	ముదుకఁడు	
మినుమానికము	118	ముక్కంటిపం...		ముదుసలి	
మిన్న	129	దేవర	160	ముద్దరాలు	134
మీ.		ముక్కంటిమావు	190	ముద్దియ	134, 148
మీఁజెయ్య	145	ముక్కంటియమ్మల		ముద్దుగుమ్మ	148
మీనవల్లిక	197	పొది	127	ముద్దు... పురుగు	195
మీనవల్లంకి		ముక్కంటిసంగాతి	113	మునిఁ గె	155
మీను	185	ముక్కు	145	మునికోల	165
మీను... మేటి	117	ముగిలి... దువ	136	మునిముచ్చ	169
మీనులు	185	ముగియించె	158	మును	141
మీలగొంగ	197	ముగిసెను	161	మునుపు	
మీలవేఁటరి	126, 136	ముగుద	143, 148		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మున్నటిపట్టి	119	మూర	146	మేయి	143
మున్నరు	126	మూల 144, 208		మేర	149
మున్ను	165	మూలతాలు	181	మేరదప్పెను	172
ముమ్మన...మేటి	111	మూలతేడు	121	మేలిచ్చుపులుగు	124
మరుగు	164, 204	మూన	137	మేలిమి 163, 185, 204	
మరువు		మొ.		మేలిముబా...దారి	113
మిలికి	168	మొక...దొర	188	మేలు 151, 159, 106	
ములుకోల	169	మొక్కను	150	మేలుకట్టు	147
ములుపుర్వు	199	మొట్టిక	197	మేలుకొరము	
ముల్లియవిప్ప	141	మొట్టిక		మేలుపులకండము	171
ముల్లకోల	169	మొట్టి		మేల్కొనె	151
మువ్వన్నెమొకము	188	మొట్టి		మేల్దాపరి	142
ముఠలి 134,	142	మొట్టి	168	మేల్బంతి	171
మనుకు	160	మొడ	146		
మనురు	185	మొడా	174	మొ.	
ముస్తెలమేపరి	192	మొతుకు	150	మొ	143
		మొత్త		మొమఱచెను	166
మూం.		మొయి	143	మొమఱుగు	168
మూ	155	మొలుగు	130, 180	మొమర్వు	
మూకుడు	184	మొలుపు		మొమఱుపు	
మూకుళ్లు		మొలకువయ్యె	151	మొమ్మెజాపర్వె	152
మూంగ	137	మొసవ	150	మొల	155
మూంగి		మొ.		మొ.	
మూంపు	146	మే	143		
మూంపు...ల్పు	190	మేటి	157		
మూండవ...తేడు	1 2	మేడ	186	మొండికట్టె	138
మూడి	146	మేడి	178	మొండెము	138
మూడు	155	మేను	143	మొకమొ	164
మూఁతి	144	మేను...మేటి	122	మొగము	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మొక్క	179	మొసలి... రౌతు	122	మ్రాను	178
మొగడ		మొసలివాయంట్ల		మ్రొక్క	152
మొగటిపురువు	199	తాల్పు	112	మ్రొక్కుల... సామి	118
మొగుపు	152	మో.		మ్రోడు	182
మొగులు తేన్ను	129	మో, కాళు	145	మ్రోల	166
మొగ్గ	179	మోక	179	ర.	
మొట్టిక		మోచె	154	రంగు	180
మొట్టిక		మోటమకము	192	రక్కసి	121
మొట్టికాయమెప్పు	109	మోటిక	179	రక్కసులు	129
మొత్తము	162	మోటు	138, 182	రక్కసులగొంగ	112
మొత్తెను	165	మోడి	150, 205	రజము	186
మొదటికొండ	176	మోడు	182	రతనము	181
మొదటిజాతిదొర	113	మోడుపు	152	రతనాలపంట	126
మొదటిది... దారి	120	మోడ్పురి		రవ	186
మొదటివాడు	133	మోఁదెను	165	రవనడలు	189
మొదటివేలుపు	110	మోపరులు	135	రవపలుకు	160
మొదవు	190	మోము	144	రవిళి	153
మొదటిహత్తి	127	మోర		రవాళి	
మొద్దు	182	మోవి	145, 204	రవాలు	188
మొన	168	మోసపుచ్చెను	166	రా.	
మొనకాడు	157	మోఁఁది	114	రా	140
మొయిలు	130	మోసు	179	రాగి	177, 184
మొయిలు... సామి	120	మ		రాచిలక్కనెక్కు	
మొయిలుతేడు	122			రౌతు	117
మొరడు	182	మగ్గెను	172	రాచవారు	132
మొరలిదె	153	మ్రాకు	178	రాజనములు	174
మొలుగుండు	193	మ్రానిదొ... పిట్ట	197	రాణి	133
మొలక	179	మ్రానిసోటువు	197	రాతిరి	130

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పడగ	181	పయిడి	185	పలుమలు	162
పడపుఁజాన	141	పయివలి	148	పలువ	138
పడమటిదొర	122	పయ్యద	147	పలు...మెకము	189
పడమఁజమల	176	పయ్యెద		పల్కె	151
పడవాలు	140	పయ్యెర	122	వల్లకి	183
పడవార్లు	135	పరఁగు	149, 164	పల్లకి	
పడి	174	పరాలు	157	పల్లటీలు	195
పడుచు	135	పరి	162	పల్లు	144
పడ్డ	190	పరికించె	163	పల్లె	177
పణిహారులు	136	పరిమార్చె	138	పవడము	181
పత్త	147	పరుండె	150	పవలు	130
పదవి	159	పరుగెత్తెను	156	పవతులు	138
పది	156	పరువము	137	పవ్వలింపుబిడారు	186
పదినూఱు...వాలు	123	పరువు	149, 149	పవ్వలించెను	151
పదిపదు...నేఁడు	120	పరువెత్తెను	156	పసదనము	150
పదివే...దిట్ట	112	పర్వులు	189	పసరము	100
పదునొకండు	156	పర్వెను	173	పసరు	180
పదుపు	182	పఱచెను	156	పసరుచాయ	
పదువు	190	పఱపు 150, 181,	203	పసాదము	150
పని	165	పఱుపు	150	పసి	190, 200
పనిచెను	165	పలక	183	పసిడి	185
పనిచేయుపువాఁడు	110	పలికె	151	పసిడిగట్టు	176
పనివినియెను	156	పలు	144	పసిడివలు...	
పనులు	159	పలుకు	200	తాల్పు	112
పన్నిదము	173	పలుకులజపరాులు	115	పసివాఁడు	135
పన్నుండె	151	పలుకులపులుఁగు	194	పసిబోతు	188
పబువు	140	పలుకుటకల్లు		పసుపు	180
పబ్బము	167	మేటులు	128		
పయ్యెట	147	పలుకునొక్క	173		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పశ్యము	152	పాల	204	పిడుగు	129
పల్లెము		పాలకి	183	పిత్తలి	184
పల్లెరము		పాలబుడుత	184	పిదప	164
పా.		పాలవెల్లులు	174	పిన్న	135
పాగ	190, 204	పాలసుడు	137	పిమ్మట	164
పాగా		పాలిండ్లు	145	పిటికి	163
పాచి	184	పాలు	206	పిలుచు	146
పాటకుడు	139	పాలు...పక్కి	194	పిల్ల	147
పాటి	183	పాలి	183	పిలుకుమార్చె	158
పాణి	180	పావలు	168	పిల్లల...పేరు	147
పాడట్టుపురువు	183	పావాలు		పిల్లి	191
పాదిరి	178	పావుకోళ్లు		పిలు	181
పాడుసా-హి	140	పావురములు	195	పిసాచి	139
పాకొట్టుపురువు	193	పావురాలు		పిసాలి	138
పానుపు	159	పాసె	154	పిళ్ళా	109
పాన్పు		పి.		పీ.	
పాప	134	పించమడచెను	158	పీచమడచెను	158
పాశలంగనుతావు	147	పిండు	162	పీట	183
పాపోసులు	168	పిక్క	145	పీటవెట్టుమొకము	192
పాము	195	పిక్కరి	138	పు.	
పాములబిడారము	197	పిక్కుచేసెను	166	పుంటి	196
పాయ	165	పిక్కుమొకము	191	పుంజుదారిపెద్ద	119
పాయము	137	పిచ్చిక	199	పుచ్చటిక	150
పాయపోసులు	168	పిచ్చుక	149	పుచ్చడిక	146
పారులు	132	పిచ్చుకుంటి	149	పుచ్చె	165
పారువ	144	పిట్ట	194, 198	పుట్ట	107
పాటుబోతు	153	పిడతలి	184	పుట్టకాపరి	196
పాటెను	156	పిడికిలి	146		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	
పుట్టతేనె	185	పులుగుగ...మరి	197	పెదవి	145
పుట్టము	146	పులుగు	149, 207	పెదవిగంటి	173
పుట్ట...మెకము	189	పులిచూలుతాత	176	పెద్ద	133, 172
పుట్టి	74	పుల్లంటుతాయి	181	పెద్దకడుపుజెల్లు	110
పుట్టుమొండి	140	పువులు	178	పెద్దమెయిప్రోడ	110
పుట్టువడుగు	112	పువ్వుదేనె	185	పెద్దనిదురపోయె	161
పుడమి	181	పువ్వులు	178	పెద్దపంకలు	174
పుడమిచిలి	197	పూ.		పెనఁకుప	157
పుడమినంటు	112	పూనె	154	పెనఁగె	153
పుడమియు...కోక	126	పూప	134	పెనిచె	158
పుడుక	152	పూరి	181	పెనిమిడి...బోడి	114
పుత్తడి	185	పూలమంజరీలు	174	పెను	172
పుత్తలి		పూలు	178	పెయ్య	190
పుత్తెనెను	165	పూవులు		పెరవారు	139
పున్నమ	130	పె.		పెరుగు	170, 207
పునుక	146	పెంక	138	పెరుగు	207
పునుకదారి	111	పెంచె	158	పెరతేనె	185
పునుగుబిల్లి	198	పెండ్లాయ	133	పెరుమాళ్లు	112
పుయిలోట	150	పెచ్చ	164	పెరుమాళ్లబుగ్గ	125
పురి	208	పెట్టి	182	పెల్లుదనము	164
పురివిప్పి...పులుగు	194	పెట్టియ		పే.	
పురివిచ్చెను	154	పెట్టు	152	పేడి	136
పురుడు	183, 202	పెట్టుప్రమాను	129	పేట	203
పుషియ	146	పెట్టుప్రమా...దొర	120	పేదటికము	161
పుష్ప		పెట్టె	182	పేయ	190
పులకలొత్తెను	151	పెడచెయ్య	145	పేరంటాలు	137
పులి	188	పెడబొబ్బ	168	పేరిమి	159
పులుగు	194, 207	పెతరు...తేడు	121	పేరు	169, 172
పులుగురాయఁడు	124				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పెళ్ళొనెను	159	పాత్తుటాలు	142	పా.	
పెంట	147	పాదలిక	197	పాణ	162
పెండి	185	పాద	182, 185	ప్ర.	
పెండికంటి	198	పాదివ	149	ప్రతి	183
పెదలి	148	పాన	177	ప్రా.	
పెరు	181	పానరు	164	ప్రాతపలుకులు	132
		పానుగు	79	ప్రాబలుకులదణి	113
		పాన్న	177, 185	ప్రాబల్కు సాము	
		పాన్ను	185	పెట్టె	118
పాంత	164	పామనియె	165	ప్రాచి	184
పాంతు	165	పాలతి	148	ప్రాపు	164
పాందామ...ట	125	పాలదిండి	121	ప్రామినుకులు	132
పాందు	135	పాలయలుక	159	ప్రాయము	137
పాందెను	153, 159	పాలుపు	164	ప్రాయేలు	126
పాక్కిలి	144	పాల్లు	172		
పాగడ	178	పావడ	178	ప్రె.	
పాగడె	163			ప్రెగడ	
పాగరుమార్చెను	158			ప్రెగడ	140
పాట్టి	145	పోగు	185, 202	ప్రొ.	
పాట్టి	185	పోటరి	157	ప్రొద్దు	118, 130
పాట్టెలు		పోట్లాట	157	ప్రొద్దుకూన	121
పాట్టెలు	191	పోతు...కాతు	121	ప్రొద్దుజంట	119
పాడకోడి	199	పోయెను	156, 161	ప్రొ.	
పాడమెకము	192	పోరు	157	ప్రొగు	185
పాడల...దాల్పు	111	పోలడు	197	ప్రొచె	158
పాడవు		పోలిక	183	ప్రొడ	135, 142
పాడుగు	182	పోలిగాడు	197	ప్రొయాలు	148
పానుపుడిప్ప	176	పోనీకయంకచేసెను	154	ప్రొలు	177

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ప్రోవు	185	బమివు	195	బార చేతులుగ	
ప్రోవె	158	బమ్మ	113	లాఁడు	115
ప్రవము	199	బమ్మతండ్రి	112	బార...వేల్పు	118
		బమ్మచారి	126,136	బారు	162
బ.		బయకాఁడు	137	బాలమూషికము	193
బంగరు		బయలు	129,130	బావులు	184
బంగారము	185	బయిరవాసము	160	బాస	206
బంగారు		బయిరి	196	బాసట	157
బంగి	159	బరణి	183	బాళి	159
బంటు	157	బశ్శె	190	బాళితాఁకక్	166
బండ		బలు	172	బి.	
బంతి	207	బల్లలమొకము	189	బికారి	138
బందు	168	బల్ల	174,202	బిగువు	160
బందుగులు	139	బల్లి	192	బిడ (డ్డ)	134
బిక్కదారులు	195	బల్లెము	167	బిడారు	177
బచ్చు	132	బవరము	157	బిత్తరి	148
బటుది	152	బవిరి	161	బిద్దెను	161
బటువుకజోడు	112	బసవఁడు	190	బిలువము	177
బటువుగువ్వ	195			బిల్లివాలు	123
బటువుమల	176	బా.		బీ.	
బటువువాలు	123	బాఁపలు	132	బీతు	167
బట్ట	146	బాగాలు	163	బీద	136
బట్టులు		బాగు	159	బీదల...బాద	122
బట్టు	135	బాజారు	168	బు.	
బట్టుకాఁడు	194	బారు	150	బుజుము	146
బడలిక	172	బాద	159,169	బుడుకఁడు	
బడుగు	204	బానలు	184	బుడుత	134
బత్తలిక	182	బాబా	188	బుడ్డి (డ్డు)	184
బద్దు	172	బార	148,156,205		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బుద్ధిమేకము	191	బై.		బోయ	126, 136
బుమిపుర్వు	195	బై రవాసము	160	బోయిలు	135
బుయ్య	147	బై రి	196	బోసేసెను	150
బురద	182	బో.		బ్రదికించె	153
బుల్ల	147	బొంకు	172	బ్రుంగెను	161
బువి	181	బొందశము	166	మ.	
బువ్వ	150	బొంద	182	మంచము	183
బుసపుర్వు	196	బొంది	143	మంచి	159
బూ.		బొక్క	182	మంచిది	167
బూచి	129	బొచ్చమేకము	189	మంచు	129
బూరంగొమ్మ	123	బొజగు	137	మంచుగ్రోలు	
బూరుగ	204	బొజ్జ	145	పులుగు	195
బై.		బొడ్డు	144	మంచుటిలదాల్పు	175
బెగ్గురము	197	బొబ్బమేకము	188	మంచుమలల్లుడు	111
బెడద	161	బొమ	145	మంచె	159
బెత్త	146	బొట్ట		మం' తిండి	199
బెదరు	167	బొట్టె	182	మంతనము	155
బెరసె	153	బొట్టె		మంతిరి	140
బెల్లము	147, 170	బొల్లికోడి	199	మంద	190
బెస్తలు	135	బొల్లిమోరపులుంగు	124	మందరి	169
బే.		బొసుకు	150	మందలించె	151
బేరజము	138	బో.		మందసము	182
బేరులు	132	బోగపురజేడియ	142	మగటిమి	
బేల	134	బోజనప్రియములు	174	మగతనము	160
బేసిక స్నామి	111	బోటి	148	మగని...మగువ	114
బేసికం...మమ	176	బోనపుటిల్లు	186	మగతాలు	181
		బోనము	150	మగిడించెను	156
		బోనముకత్తె	141		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మగుడక	162	మన్నిగొనియెక	158	మా.	
మగువ	148	మన్నెడు	140	మాటజన...	
మచ్చరి	141	మమత	159	మగడు	113
మచ్చలు	182	మమ్మన... మేటి	111	మాటలల్లువాడు	135
మచ్చెములు	185	మన్ను	181	మాడుగులు	182
మజ్జిగ	170	మయిల	155	మాడువులు	
మట్టుకారులు	174	మరలక	182	మాదిరి	183
మట్టుమీసెను	172	మరలెచ్చను	156	మాది	
మడి	155	మరియద	149	మానికము	181
మడియించెను	158	మరుడు	116	మానికములు	174
మడిపెను		మరుగొంగ	111	మాను	204
మడిసెను	161	మరుతల్లి	114	మాపు	155
మడుగు	155	మరుతేరు	122	మామమామ	126
మడుపు	182, 106	మరునయ్య	112	మామిడి	178
మబ్బ	130, 159	మరునల్లె	195	మాయదారి	141
మబ్బ...పిట్ట	198	మరునిల్లు	147	మారేడు	177
మబ్బ...దాయ	122	మరుమామ	119	మార్తురు	138
మబ్బ...వెల్లి	123	మరులు	159	మాలిమి	135
మది	159	మఱువు	181	మార్ని	
మది...పులుగు	194	మఱి	162	మావి	178, 204
మద్దె	175	మఱి		మావి...పులుగు	194
మనసరి		మఱుగు	181	మావు	188
మనసు	159	మఱుపు		మాసకమ్మ	160
మనికి	177	మల	175	మి.	
మనికితేడు	126, 136	మలిపె	158	మించు	180, 205
మనిచె	158	మల్లియ	178	మించులు	130
మనిపె		మల్లె		మించెను	172
మనుబోతు	192	మస్తు	159	మింటిచెట్టులు	129
మనుపు	209	మహాలు	186		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మింటిప్రోవరులు	128	మీలు	185	ముట్లగ... యుడు	121
మింటిప్రోల్సామి	120	మీల్		ముట్టయ్యె . . .	155
మింటిలా... గాఁడు	127	మీసములు	145	ముట్టె మేకము	192
మిండకోరి	142	మీసరము	171	ముడిఁ గెను	172
మిండఁడు	137	ము.		ముడికాఁడు	138
మిక్కిలి	164	ముంగల	166	ముడ్డి	146
మిగులక		ముంగి	193	ముత్రము	180
మిటారి	148	ముంగిస		ముత్తయము	
మిడినూసి	157	ముంగురులు	143	ముత్రేపుసరులు	174
మిడుత	197	ముగితి	174	ముత్రేరువులాఁడి	125
మిత్తి	121	ముందట	165, 166	ముత్రేదువ	134
మిత్తిమిత్తి	111	ముందర		ముత్యము	180
మిద్దెలు	182	ముందు		ముదము	151
మిను	180	ముకు	145	ముదిత	148
మినుజుట్టు దేవర	111	ముకుసము	174	ముదివివాఁడు	134
మినుకులు	132, 180	ముక్కంటి	111	ముదిసినవాఁడు	
మినుక్కులు		ముక్కంటిలోలిపట్టి	109	ముదుకఁడు	
మినుమానికము	118	ముక్కంటిపం...		ముదుసలి	
మిన్న	129	దేవర	160	ముద్దరాలు	134
మీ.		ముక్కింటిమావు	190	ముద్దియ	134, 148
మీఁజెయ్య	145	ముక్కింటియమ్మల		ముద్దుగుమ్మ	148
మీనవల్లిక	197	పొది	127	ముద్దు... పురుగు	195
మీనవల్లంకి		ముక్కింటిసంగాతి	113	మునిఁ గె	155
మీను	185	ముక్కు	145	మునికోల	165
మీను... మేటి	117	ముగిలి... దువ	136	మునిముచ్చ	169
మీనులు	185	ముగియించె	158	మును	141
మీలగొంగ	197	ముగిసెను	161	మునుపు	
మీలవేటరి	126, 136	ముగుద	143, 148		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మున్నీటిపట్టి	119	మూర	146	మేయి	143
మున్నీరు	126	మూల 144, 208		మేర	149
మున్ను	165	మూలతాలు	181	మేరదప్పెను	172
ముమ్మోర... మేటి	111	మూలతేడు	121	మేలిచ్చుపులుగు	124
మరుగు	164, 204	మూన	137	మేలిమి 163, 185, 204	
మరువు		మొ.		మేలిముబా...దారి	113
మిలికి	168	మొక...దొర	188	మేలు 151, 159, 106	
ములుకోల	169	మొక్కను	150	మేలుకట్టు	147
ములుపుర్వు	199	మొట్టిక	197	మేలుకొరము	
ముల్లియవిప్ప	141	మొట్టిక		మేలుపులకండము	171
ముల్లకోల	169	మొట్టి		మేల్కొనె	151
మువ్వన్నె మొకము	188	మొట్టి		మేల్దాపరి	142
మరలి 134,	142	మొట్టి	168	మేల్బంతి	171
మనుకు	160	మొడ	146		
మనురు	185	మొడా	174	మొ.	
మస్తెల మేఁపరి	192	మొతుకు	150	మొ	143
		మొత్త		మొమఱచెను	166
మూ.		మొయి	143	మొమఱుగు	168
మూ	165	మొలుగు	130, 180	మొమర్వు	
మూఁకుడు	184	మొలుపు		మొమఱువు	
మూఁకుళ్లు		మొలఁకువయ్యె	151	మొమ్మెజాపర్వె	152
మూఁగ	137	మొసఱ	150	మొల	155
మూఁగి		మొ.		మొ.	
మూఁపు	146	మే	143		
మూఁపు...ల్పు	190	మేటి	157		
మూఁడవ...తఁడు	1 2	మేడ	186	మొండికట్టె	138
మూడి	146	మేడి	178	మొండెము	138
మూఁడు	155	మేను	143	మొకము	164
మూఁతి	144	మేను...మేటి	122	మొగఁగు	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మొక్క	179	మొసలి... రౌతు	122	మ్రాను	178
మొగడ		మొసలివాయంట్ల		మ్రొక్క	152
మొగటిపురువు	199	తాల్పు	112	మ్రొక్కుల... సామి	118
మొగుపు	152	మో.		మ్రోడు	182
మొగులు తెన్ను	129	మో. కాళ్లు	145	మ్రోల	166
మొగ్గ	179	మోక	179	ర.	
మొట్టిక		మోచె	154	రంగు	180
మొట్టిక		మోటమకము	192	రక్కసి	121
మొట్టికాయమెప్పు	109	మోటిక	179	రక్కసులు	129
మొత్తము	162	మోటు	138, 182	రక్కసులగొంగ	112
మొత్తెను	165	మోడి	150, 205	రజము	186
మొదటికొండ	176	మోడు	182	రతనము	181
మొదటిజాతివార	113	మోడుపు	152	రతనాలపంట	128
మొదటిది... దారి	120	మోడ్పురి		రవ	186
మొదటివాడు	133	మోఁదెను	165	రవనడలు	189
మొదటివేలుపు	110	మోపరులు	135	రవపలుకు	160
మొదవు	190	మోము	144	రవలి	153
మొదటిహత్తి	127	మోర		రవారి	
మొద్దు	182	మోవి	145, 204	రవాలు	168
మొన	168	మోసపుచ్చెను	166	రా.	
మొనకాడు	157	మోసరి	114	రా	140
మొయిలు	130	మోసు	179	రాగి	177, 184
మొయిలు... సామి	120	మ్ర		రాచిలక్కనెక్కు	
మొయిలుతేడు	122			రౌతు	117
మొరడు	182	మ్రగ్గెను	172	రాచవారు	132
మొరలిదె	153	మ్రాకు	178	రాజనములు	174
మొలుగుండు	193	మ్రానిదొ... పిట్ట	197	రాణి	133
మొలక	179	మ్రానిసోటువు	197	రాతిరి	130

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
రాయఁడు } రాయలు }	140	రేవుజక్కి రేవెల్లు	193 119	రేడు రేఁడులు } రేలు }	140 132
రారాజు	123	రొ.			
రాశ్శరాసిగాడు	193	రొక్కము	171	రొంపి	182
రావి	177	రొక్కములరేఁడు	123	రొచ్చుపురుగు	199
రి		రొద	153	రొప్పు	145
రిక్కరక్కసుమి	115	రొప్పె	154	ల.	
రిక్కలు	130	రొ.		లంజె	142
రూ.		రొ	160	లంజెకాఁడు	137
రూక	171	రొక్కలితాల్పు	124	లండి	138
రూపు	137	రొక్కెల్వ	142	లకుముక్తి	197
రూపుమాపెను	158	రొబంటరి, రొనె	192 163	లకోరి	168
రె.		రొ		లకోరీ	168, 195
రెంట్రతాగుడు	189			లగుడు	196
రెండవ...వులు	132	రొ		లచ్చి	114
రెండు	155	రొతు.	135	లచ్చికోడలు	115
రెండొకటి		ల.		లచ్చితండ్రి	127
రెట్టి				లచ్చిమగఁడు	112
రే.		అంకులాడి	143	లచ్చియన్న	119
రే	130	అంతు	153	లజ్జ	150
రేఁగు	177	అట్టు	173	లతకూన	148
రేఞ్జోతి	119	తొ.		లా.	
రేద్రమ్మరేఁడు	141	తొ	177	లాఁతివారు	139
రేను	177	తొంగ	135	లాయము	190
రేయి	130	తొయి	177	లాలి	183
రేయింతిమామ	126	తొక్కలు	193	లావు	168
రేయిద్రమ్మరులు	129	తొల్లుకానుపు	115	లావులు	193
రేఁడు	119	తొల్లుకాన్పు...తల్లి	126	లాహిరి	159

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
లిబ్బినెలఁతుక	114	లో.		వడఁకుగుబ్బలి	175
లుచ్చ	138	లోఁబడెను	153	వడగండ్లు	185
యాటి	167	లోఁచెయ్యి	145	వడచిక్కియెకిమిడు	123
లెస్స	159	లోనయ్యెను	153	వడముడి	125
		లోనన్		వడసెందెన్	166
		లోన్	130	వడి	149, 204
లే.				వడికాఁడు	141, 157
లేఁగ	190	లోను	164	వడుగు	126, 136
లేఁగాను	144	లోపలన్	130	వదలె	164
లే		లోయ	182	వద్ద	164
లేఁత	172	లోవాఁడికాఁడు	141	వనట	159
లేఁచె	151			వన్నెకాఁడు	137
లేడి		వ.		వన్నెపూలు	174
లేడి	191	వంక	167, 184	వయసు	137
లేపు	150, 205	వంకర	167	వయసు చెల్లినది	142
లేమ	148	వంగసము		వరపుడు	141
లేమి		వంగకము	150, 162	వఱలు	164
లేమిడి	161	వంటకము	150	వలంతి	135
లేవఁజాలనివాఁడు	140	వంటయిల్లు	186	వలపు	159
లేవడి	161	వంత	159	వలమురి	123
		వక్కాకు	163	వలఁతేఁడు	136, 116,
లో		వగపు	159		126
లోచ్చ	164	వగకాఁడు	137	వలి	122, 129, 203
లోటిపిట		వగలాఁడి	148	వలిచెము	172
లోటిపిట్ట		వచించె	151	వలిమల	176
లోటిపిట్ట		వచ్చెను	160	వలువ	146
లోటిపిట్ట	191	వజీరుఁడు, ప్రజీఁడు	140	వల్లె	167
లోటియ		వటువాలు	123	వల్లెత్రా	నాఁడు 122
లోటె		వడ	172		
లోట్టెనుఁగు					

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వా.		వి.		వి.	
వా	144	వింజామరము	171	విల్	168
వాఁక }	184	వింజామగలు }		విలు	168
వాఁగు }		వింత	149	విలువ	160
వాఁడ్రిగలవాఁడు	157	వింతవారు }	139	విలువరమ్మడు	141
వాఁకిలి	155	విందులు }		విల్లు	168
వాక్రుచ్చెను	151	విచ్చేసెను	160	విసనకణ్ణ	186
వాచణచె	153	విడవలి	181	విసపుమేతరి	111
వాడ	203	విడియము	163	విసపుమే... తెంకి	176
వాడుక	173	విననివాఁడు	139	విసముదాల్పు	196
వాతెఱ	145	వనియె	151	వీ.	
వాతెఱ గెంపు	173	విను	129	వీఁపు	145
వాన	185	వినుమిటారులు	128	వీడు	177, 207
వానకోయిల	178	వినువాఁక మోఁపరి	111	వీడె	154, 164
వానఱాయి	185	వినువాఁక ...పులు	133	వీడెము	163
వానీఁడు	123	వినె	151	వీడ్యము	
వాపోయె	153	విన్నవించె	151	వీడ్యదెను	165
వామి	185	విన్నానము	164	వీణియ	198
వాయి	144	విన్ను	129	వీణె	
వారణము	196	విన్నోలు	128	వీణెకాఁడు	139
వారువము	188	విప్పు	181	వీరిచ్చె	151
వార్పు	155	విప్పు తెప్పల తేఁడు	120	వీనులు	144
వార్వము	188	విరాళి	159	వీటిఁడి	139
వాలాయము	162	విరితేనెత్రావుడు	195	వీవన	186
వాలు	167	విరివి	184	వె.	
వాలుమెకము	192	విరులు	178	వెంగలి	139
వాల్గొటి	138	వీటివి	181	వెంట్రువ	193
వావురము	188			వెండికొండ	176
				వెండికొండదునీడు	111

పదము.	పుట.	పదము	పుట.	పదము.	పుట.
వెండియుక్	162	వెన్న	164	వెలలె	162
వెండుకలు	143	వెన్నాస	157	వెలసెన్	173
వెంపరలాడెను.	158	వెన్ను	145	వెలి 130, 180, 207	
వెంబరవిత్తు	139	వెన్నుగంటు	143	వెల్గుక్క	160
వెకలి		వెన్నుడు	112	వెలిచొరవరి	143
వెక్కసమయ్యెను	172	వెన్నునంట	125	వెలి... మెకము	183
వెక్కిరింత	191	వెన్నునిటెంకి	126	వెలుగు	204
వెచ్చికాడు	137	వెన్నునియడుగు	129	వెలుగు	
వెచ్చు	131	వెన్నునిచలకన్ను	117	వెలుపల	130
వెజ్జ	169	వెన్నునివల... వారు	122	వెలువడె	162
వెకంగు	134	వెన్నునెడమకన్ను	119	వెల్ల	180
వెడద	181	వెన్నుపడగ	124	వెల్లగౌరు... టీడు	120
వెడద... మెకము	183	వెన్నుమ... నీడు	125	వెల్లయేనుగు	127
వెడమాడి	159	వెన్నుపాన్ను	196	వెల్లాటకల్	142
వెడలించె	154	వెన్నెల	152, 203	వెన్నె	184
వెడలుపు	181	వెన్నెలపులుగు	195	వెన్నెగొట్టె	154
వెడలె	162	వెన్నెలరాయడు,	119	వెన్నెను	156, 162
వెడవిల్లుడు	117	వెరవరి	135, 140	వే.	
వెణుతురు	181	వెఱ	167		
వెఱ	159	వెఱగు	149	వేంచేసెను	160
వెఱ[ద]కను	163	వెఱపు	167	వేండ్రము	130
వెనకయ్య	110	వెఱ్ఱి	139	వేట	207
వెనకయ్యతల్లి	114	వెల	160	వేటకాడు	126, 136
వెనకయ్య వెనుకయ్య	115	వెలంగ	178	వేడి	201
వెనుక	164	వెలది	148	వేదులు	139
వెనుకచెయ్యి	145	వెలదుక		వేపి	193
వెనుకమేను		వెలంగ	178	వేపులమిత్రి	192
వెను... మెకము	189	వెలయాలు	142	వేగ	149
		వెలలబెన్నె	154	వేగరులు	135

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వేగిరము	149	వేల్పుటేరు	126	సంబావులు	174
వేగులు	132	వేల్పుటెంకి	128	సకి	148
వేగువారు	135	వేల్పుచెలులు		సకి నాంపిట్ట	198
వేగంటికచ్చేరి	127	వేల్పుదణి . . .తఁడు	111	సకియ	135, 148
వేగంటికొమరుఁడు	125	వేల్పులదళ నాయి	115	సగము	165
వేగంటిగొంగలు	128	వేల్పుదాయలు	129	సగ్గెను	172
వేకంటినెదోడు	111	వేల్పుదెరువు		సజ్జ	186
వేడు	200	వేల్పుల...బట్టు	176	సడలె	164
వేడుక	100	వేల్పుసు...ది	126	సడి	173
వేడుకచెలి	141	వేణ్ణెలు	118	సత	156
వేడ్క	151	వేసడము	195	సత...నీఁడు	121
వేడ్కకాఁడు	137	ప్రిలె	164	సతపేరు...ప్రోడ	117
వేడెము	161	ప్రేసెను	165	సత్తి...వలంతి	115
వేడెమొనరించెను	149	ప్రేలు	145	సత్తువ	165
వేసలి	144	స.		సదమద మొనరిచెను	158
వేయిచేతులదిట్ట	118	సంకు	123	సదా	162
వేరము	157	సంకుదారి	112	సద్దు	153
వేరు	203	సంగడికాఁడు	135	సన్నపిల్లి	193
వేలు		సంగడిఁడు		సన్నము	171
వేలుపడ	154	సంగారి	130	సన్నాసి	136
వేలు	145	సంజ		సమసెను	164
వేలుపుటెంకి	127	సంతరించె	158	సరగు	149
వేలుపుటేలు...కొ	116	సంతసము	151	సరదు	
దుకు		సంతోసము		సరము	168, 169
వేలుపుపెద్ద	113	సందె	130	సరస	164
వేలుపుల...జోడు	124	సంపంగియ	177	సరి	169, 205
వేలుపులబువ్వ	119	సంపంగె		సలాము	152
వేల్పులు	128	సంపెంగ		సవతు	183
వేల్పుగారు	127				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సవరపుమొకము	192	సింగారి	148	సె.	
ససి	183	సింగాణి	168	సెజ్జ	151
సా.		సింగిణి	143	సెలకట్టియ	196
సాకుడు	141	సిక	150	సెలకట్టె	174
సాకుడుపులుగు	194	సిగ	181	సెలగ	
సాకు	158	సిగ్గు	150	సే.	
సాకులు	165	సిడము	170	సేద	172
సాకు	150	సిబ్బితి	189	సె.	
సాటి	183, 202	సిబ్బెము	160	సెరణ	171
సాదము	150	సిబ్బె... మొకము	159	సెరణ	172
సాని	135	సిరము	134	సా.	
సాపడియెను	150	సిరి	174	సాంపు	151
సామి	140	సినుపు	129	సాగనైనవాడు	137
సాము	165	సీతాబోగములు	122	సాట్ట	167
సారాయి	170	ను.	123	సాబగు	137
సారె	162	సుకురుసిసులు	180	సామైసిరె	166
సారీడు	193	సుడిగొట్టు	122	సామ్మలు	171
సావాసము	157	సుడివాలు	122	సా.	
సాహిణి	135	సుపాణి	122	సోకు	129
సాహేబు	140	సుప్పాణి	195	సోకుడు	
సాకువము	196	సురటివిపులపుట్టు	186	సోకుబూచి	122
సాశ్వమ		సురటీలు	121	సోకుమా...దణి	121
సి.		సువారపుటిల్లు	157	సోగ	181
సింగంపు...చాన	114	సూ.	169	సోబె	170
సింగంపు...గొంగ	191	సూడు	166	సోమా...బాణ	120
సింగము	188	సూడిదె		సోయగము	137
సింగాణి	168	సూరెలు			
సింగారపుదోట	186				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సోగణగండ్లు	182	హ త్తి	189	హా.	
సోలి	174	హ త్తే	153		
సో.		హరివాణము	51	హాన్న	185
సోరు	164	హ.		హామ్మ	172
సుక్కెన	172	హయి	172	హాయలుబండి	169
హ.		హె.		హా.	
హజ్జ	146	హెచ్చ	164	హాగుతోట	118

ది వ్య దేశ మార్గ దళిని.

(చ్యాకట్ బుక్కు సైజులో 264 పుటలు గలది.)

ఆనేకు శీతాచలమువలకును గల భరతిఖండమున మూడుపర్యా
యములు యాత్రచేసియున్న శ్రీమాన్ - విద్యారణ్యపంచానన, క. వి.
రామచంద్రాచార్యుల వారిచే వ్రాయించి, అనందముద్రాశాలాధికారులగు
మ-రా-రా-శ్రీ, వేమూరురంగనాథం శ్రేష్ఠిగారిచే దీర్ఘయాత్రాపరుల
యుపయోగమునకై ముద్రింపించి ప్రకటింపబడినది.

ఈపుస్తకము తీర్థయాత్రలకు బయలుదేలువారికిఁ జాలనుపకరించును.
ఇందు దక్షిణదేశమునందలి త్రేత్రములకును, ఉత్తరదేశమునందలి త్రేత్రము
లకును సంబంధించిన రైలుప్రేషనుల దూరము, జిల్లా, తాలూకా, పోస్టా
ఫీసు మొదలగునవి వివరముగాఁ దెలియునట్లు వ్రాయబడియున్నవి.
మఱియు, ఆయాదేవాలయమును గుఱించిన శాస్త్రీయ విషయములు,
అనగా, ఆగమము, ఉత్సవము, మఱియు ముఖ్యమైన సంగతులు,
భగవంతుని నామము ధ్యానశ్లోకము, వారిప్రశంస నొనర్చిన పెద్దల
నామము, ఆయాగ్రంథముల పేర్లు, మొదలగు యావద్విషయములును స్పష్ట
ముగాఁ దెలియును.

హరిద్వారమునుండి బదరికాశ్రమమునకు యాత్రపోవువారికి మజలీలు,
బసచేయుట కుపయోగపడు స్థలములు మున్నగు యావద్విషయము వివరింపఁ
బడియున్నది. వేయేల? ఈపుస్తక మొక్కటి దగ్గఱనుండినచో సర్వయా
త్రలు పలుమాలుచేసినవాడు తమతోఁగూడ నున్నట్లుండును.

యాత్రకుఁబోకున్నను, ఈపుస్తక మొక్కసారి శ్రద్ధగాచదివిన
యాత్రమునఁ బలుసారులు యాత్రచేసినవారికిసయితము తెలియరాని సంగతు
లెన్నో తెలియఁగలవు.

ఆయాస్థలములయందలి వారు తెలిపెడు సంగతులు శాస్త్రీయుల
నుండి గ్రహించి యెల్లరకుఁదెల్ల మగునట్లు వ్రాయబడియున్నవి.

మఱియు నీగ్రంథమున ఆత్మారాచార్యుల వైభవము, వారురచిం
చిన గ్రంథములు, విశేషములకూడ నిందు వ్రాయబడియున్నవి. శ్రీరామ
కృష్ణాద్యవతార విశేషములను తెలుపు స్తుతులునుగలవు.

కావున-ఆయాత్రేత్రముల మాహాత్మ్యమును, అందలి విశేష విషయము
లను తెలియఁగోరిన యావదాస్తిక మహాశయులును ఒక్క సారి యీపుస్త
కము నామాలాగ్రముగాఁ జదువుదురుగాక.

Ba

TPLA102B798

BC

మనసు ఫౌండేషన్
పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం పంఖ్య	TPWA102B 198
పుస్తకం పేరు	అంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము
తారీఖు	26-10-24
ముందు లభ్య	Yes
వెనుక లభ్య	Yes
మొత్తం పేజీలు	287
పెద్ద సైజు పేజీలు	No
భాష పేజీలు	చి, Bii
లేవి పేజీలు	155,156,167,168,185,186,191,192
కయారు చేసినది	Triveni
పేజీలు నిడదీసినది	Triveni
స్కాన్ చేసినది	K. Daveen
పరీక్ష చేసినది	lakshmi
పేజీలు పరిశీలించినది	
లైండింగు చేసినది	
ప్యాకింగు చేసినది	
స్కాన్ చెయ్యనిది	
తప్పులు	No
పరిస్థితి	Good